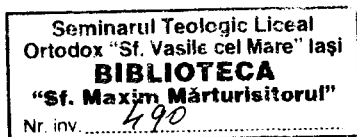

Mitropolitul Hierotheos Vlachos

PSIHOTERAPIA ORTODOXĂ

– continuare și dezbateri –

Traducere din limba greacă:
prof. Ion Diaconescu și prof. Nicolae Ionescu

Tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfințitului Părinte Galaction,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

^{editura}
Σοφία

București, 2001

Redactori: Irina Floarea și Pr. Șerban Tica

Coperta: Mona Curcă

Mulțumim Î.P.S. Sale Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, pentru generozitatea cu care ne-a oferit binecuvântarea de a traduce și publica prezenta ediție.

© Editura Sophia, pentru prezenta ediție

Traducerea a fost făcută după edițiile în limba greacă: Mitropolitu Navpaktu kai aghiu Vlasiiu Hierotheu, *Therapevtikí agoghi Proektasis stin „Orthodoxí psichoterapia“*, ediția a IV-a, 1998, editura: Ierá Moni Ghenethliu tis Theotóku și Mitropolitu Navpaktu kai aghiu Vlasiiu Hierotheu, *Sizitsis ghia tin „Orthodoxí psichoterapia“*, ediția a III-a apărută la aceeași editură.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
HIEROTHEOS VLACHOS, mitropolit**

Psihoterapia ortodoxă, continuare și dezbateri / mitropolit Hierotheos Vlachos; trad.: prof. Ion Diaconescu, prof. Nicolae Ionescu, - București: Editura Sophia, 2001
p.; cm.

ISBN 973-99692-9-1

I. Diaconescu, Ion (trad.)

II. Ionescu, Nicolae (trad.)

*Stăpânei Născătoare
de Dumnezeu,
cu smerenie și evlavie*

Seminarul Teologic Liceal
Ortodox "Sf. Vasile cel Mare" Iași

BIBLIOTECA

"Sf. Maxim Mărturisitorul"

Nr. inv.

490

Cartea I

VIETUIRE SPRE VINDECARE

Extinderi la „Psihoterapia ortodoxă“

Introducere

Viața duhovnicească este o taină. Greu poate cineva prin logică s-o apropie. Primește numai binecuvântarea lui Dumnezeu și-I este recunoscător. O mare dificultate există și în faptul de-a o explica. Nu este deloc ușor să cerceteze cineva pe omul în care trăiește harul lui Dumnezeu cel Întreit. Nici nu poate încă să stabilească cineva foarte exact hotarele și treptele ei, precum nici mersul ei. De asemenea, fiecare om are particularitățile sale.

Totuși, există unele reguli generale ale acestei vieți. Sfinții Părinți, cunoscători ai acestui drum din propria lor experiență, descriu unele reguli de acest fel sau, mai bine zis, unele etape pe care le urmează cineva ca să ajungă la îndumnezeire după har. Acest lucru, desigur, nu înseamnă că etapele acestea devin absolute. Există, în orice caz, și excepții care în loc să desființeze, întăresc regula. Sfinții Părinți accentuează că singura metodă de vindecare a omului este cea ascetică. Și când spunem metodă ascetică, în realitate înțelegem păzirea poruncilor lui Hristos și strădania creștinului de a parcurge cele trei trepte ale desăvârșirii, care în același timp sunt trepte ale vieții duhovnicești. Acestea sunt curățirea, iluminarea și îndumnezeirea. Introducerea nu este un spațiu potrivit ca să întreprindem analize mai mari. Totuși, este admis de către toți Sfinții Părinți că purificarea inimii precede iluminării minții și mai apoi ajunge omul la contemplație, care este în același timp și îndumnezeire a omului. Calea acestor stadii este numită metodă ascetică și vindecătoare.

S-a vorbit mult în ultimii ani despre aceste trei trepte, pe care le întâlnim la mulți Sfinți Părinți. Dar am observat că sunt prezentate într-un mod abstract și nefondat. Nu există strădania de a fi clarificat în ce constă purificarea, în ce constă iluminarea, ce este îndumnezeirea și chiar care sunt mărturiile care dezvăluie în ce stare se află omul. Și, desigur, trebuie să subliniem faptul că omul nu trebuie să se examineze pe el însuși ca să constate în

care stare se află de fiecare dată, ci părinții duhovnici trebuie să cunoască aceasta; astfel sunt ajutați în diagnosticarea corectă și în adevărata vindecare. Neputința stabilirii acestor trei trepte ale desăvârșirii duhovnicești socotesc că poate să fie depășită dacă ne conducem după teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul, care cred că este teologia Bisericii Ortodoxe. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, adevărarea că inima a fost curățită este scăparea de plăcere și de durere. Dovada că există iluminarea minții este izbăvirea de necunoaștere și uitare, drept pentru care omul are o neîntreruptă amintire de Dumnezeu. Și mărturia că omul a intrat în contemplație și suferă îndumnezeirea este vindecarea închipuirii și scăparea de aceasta, drept care avem reala contemplație a luminii necreate și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Astfel, după roade putem să distingem starea noastră duhovnicească sau starea duhovnicească a celorlalți.

La aceste chestiuni se referă textele care urmează în care sunt descrise treptele vieții duhovnicești și e stabilit chiar modul trăirii mântuitoare.

Unele capitole, precum *problema suferințelor, iubirea de plăceri* etc., arată cum se poate scăpa de plăcere și durere, drept pentru care inima noastră este curățită de patimi. Capitole precum *armonizarea spirituală, înnoirile duhovnicești* etc., se referă la lupta pentru scăparea de uitare și necunoaștere și dobândirea minții iluminate. Și alte capitole, precum *imaginația, visele* etc., se referă la cea de-a treia etapă a vieții duhovnicești, care este contemplația și ajută omul să ajungă la starea aceasta. De asemenea, există și alte texte care nu pot fi așezate strict într-una din cele trei trepte ale desăvârșirii, dar se găsesc în cadrul general al asceticii Bisericii Ortodoxe, care este clar mai înaltă decât oricare altă ascetică. Trebuie să notez că textele acestea au fost scrise în diferite timpuri și pentru un anumit scop, de aceea unele sensuri comune pe care le oferă sau chiar o deosebire în formularea lor trebuie să fie interpretate prin această prismă.

Această nouă carte este continuare și, aș putea să spun, este o aplicare practică a „Psihoterapiei ortodoxe”. M-am străduit să fie extinsă în alte zone și să analizez alte funcții ale sufletului. Dar e de la sine înțeleasă toată analiza teologică a sufletului și a energiilor lui, precum și îndrumarea generală terapeutică pe care am analizat-o în cartea anterioară, adică în „Psihoterapia ortodoxă”.

„Viețuirea spre vindecare“ este oferită poporului lui Dumnezeu cu speranța că îi va fi hrană duhovnicească spre a-i satisface foamea pentru adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu și în general va constitui ajutor tuturor credincioșilor pentru tămăduire și îndumnezeire.

Atena, 15 august 1987, la sărbătoarea cinstitei
Adormiri a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu

Arhim. Hierotheos S. Vlachos

1. Ortodoxia: ideologie sau vindecare ?

Cuvântul „ortodoxie“ cuprinde două noțiuni, pe de o parte, dreapta învățătură despre Dumnezeu și toate adevărurile despre om și mântuirea lui, pe de altă parte, dreapta slăvire a Sfântului Dumnezeu Cel Întreit. Aceste două noțiuni sunt foarte strâns legate între ele. Ca să poată cineva să slăvească cu adevărat pe Dumnezeu, trebuie să cunoască cine este acest Dumnezeu. Dacă de exemplu avem impresia că Dumnezeu nu este treimic și personal, ci o idee abstractă sau o forță nevăzută care conduce totul, atunci și cinstirea va fi adusă unui astfel de Dumnezeu abstract. Întrucât Dumnezeul abstract în realitate este inexistent, prin urmare și închinarea la un astfel de Dumnezeu este abstractă, căci nu are caracter personal. Sfântul Ioan Damaschinul în omilia lui la „Schimbarea la față“ prezintă acest adevăr. Numai ortodocșii prăznuiesc și sărbătoresc, pentru că sărbătoarea este legată strâns de adevărata dogmă. „....oricine are sărbătoare și prăznuiri ? Oricine are veselie și bucurie, sau oare cei care se tem de Domnul, cei care se închină Treimii ?...“ De aceea, în continuare accentuează sfântul: „Pentru noi (ortodocșii) desfătare și bucurie este orice sărbătoare. Pentru noi, Hristos a desăvârșit sărbătorile; căci nu există bucurie pentru cei necredincioși“. Bucuria și desfătarea sărbătorilor aparțin creștinilor și mai ales celor care cred cu adevărat, nu celor necredincioși. De aceea, adorarea lui Dumnezeu este legată strâns de învățătura despre Dumnezeu, de aceea Sfinții Părinți au dus lupte eroice ca să păstreze mărturisirea dreptei credințe. Fiind denaturată credința, este denaturată și mântuirea. Ori de câte ori este deteriorată credința, atunci este deteriorată dragostea, nădejdea și toate celelalte virtuți evanghelice. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, credința în Hristos naște teama, teama cumpătarea, cuprinzătoarea cumpătare naște virtuțile, adică nădejdea, răbdarea și îngăduința, nădejdea în Dumnezeu naște nepătimirea și nepătimirea naște dragostea. Astfel

reiese clar că, atunci când se denaturează credința, îndată sunt denaturate toate celelalte virtuți și omul nu poate să dobândească reala nepătimire și adevărata dragoste. De aceea Sfinții Părinți s-au luptat pentru păstrarea credinței. Sfântul Maxim îndeamnă: „Să păzim marele și întâiul leac al mântuirii noastre – vorbesc de frumoasa moștenire a credinței“. Acela care are credință autentică în Hristos „toate darurile dumnezeiești laolaltă le are în sine“, după Sfântul Maxim. Desigur, evlavia credinței ortodoxe nu se găsește numai în vorbe, ci și în viață. „Căci nu în cuvinte, ci în fapte ne este evlavia“, spune Sfântul Grigorie Teologul. Dar rămânerea noastră în credința ortodoxă ne dă posibilitatea de a ne mântui.

Extinzând oarecum chestiunea, putem spune că poruncile lui Hristos ne arată firescul și desăvârșitul mod de viață. Precum recomandările medicului au în vedere omul sănătos și vor ca la această stare să-l aducă pe cel bolnav, tot astfel și poruncile lui Hristos. Credința ortodoxă ne arată modalitatea vindecării ca să ajungem la sănătatea duhovnicească, după care ne vom închina cu adevărat lui Dumnezeu. Când este denaturată credința, atunci este denaturată și metoda de vindecare. Acest lucru îl vedem în diferite confesiuni și în alte religii. Credem că deosebirea ortodoxiei de alte confesiuni și alte religii se află, în principal, în problema vindecării. Ortodoxia are un sistem terapeutic desăvârșit. Cunoaște sănătatea, privește cu sinceritate traumele omului și recomandă un desăvârșit mod terapeutic de comportare. Putem spune astfel că, atunci când credința este denaturată, este deformată și vindecarea omului. Atunci omul nu poate fi vindecat și nu poate să dobândească o adevărată relație și comuniunea cu Dumnezeu.

Sfinții Părinți arată și prezintă această conduită terapeutică. Luptele pentru păstrarea credinței au fost și pentru salvarea metodei de vindecare. În punctul acesta cred că se află valoarea operelor patristice.

Mai în vechime fusese răspândită deviza „înapoi la Părinți“. După ce noi cu propria noastră logică omenească dăduserăm greș, am conștientizat că trebuie să ne întoarcem la Sfinții Părinți. Mai târziu însă a fost exprimată o reținere pentru acest îndemn, drept care a fost exprimată altă lozincă „înainte împreună cu Părinții“. Dar nici aceasta nu exprimă absolut adevărul Bisericii. Nu este corectă deviza „înapoi la Părinți“ pentru că Părinții

sunt fii ai Bisericii și fiindcă au ajuns la iluminare și îndumnezeire, de aceea au exprimat experiența Bisericii. Astfel, Biserica naște și creează Părinții și nu Părinții Biserica. De aceea și astăzi există oameni care au ajuns la iluminare și la îndumnezeire și pot să vorbească despre subiectele care preocupă omul contemporan. Perioada patristică este perioada Bisericii sau, mai bine zis, viața bisericească. De asemenea, lozinca „înainte împreună cu Părinții” arată o aroganță a omului și o încercare de interpretare a Părinților de către oameni netransformați, drept pentru care teologia patristică și viața devin grămadă de gânduri și improvizație.

Din păcate, astăzi suntem martorii ideologizării ortodoxiei. Marile adevăruri care au legătură cu viața au devenit simple idei, care sunt adăugate la atâtea altele și astfel creștinismul se prezintă ca fără succes, insuficient și neputincios să facă față cerințelor epocii noastre. Poporul ortodox, cel care are simțiri ortodoxe, detestă această ideologizare care nu are nici o legătură cu viața.

Nu-i privim pe Părinți ca pe organisme vii, ci ca pe texte muzeistice, de aceea am și ajuns pe punctul să studiem și să abordăm Părinții „cultural” sau meditativ. Deși avem modul de gândire și viață occidental, totuși studiem patristică. Dar Hristos a accentuat acest lucru: „nu pun vin nou în vase vechi... ci pun vin nou în vase noi” (Mat. 9, 17). Este nevoie să se schimbe întreaga gândire și mentalitate, ca să poată gusta cineva vinul nou al creștinismului. Această schimbare se numește pocăință. Nu poate cineva prin mentalitate raționalistă, dispoziție pietistă, acțiuni neortodoxe, exprimări antibisericești să fie în duhul Sfinților Părinți. Profunda și nu aparenta pocăință ne va curăți de tot ceea ce este vechi în noi, ne va izbăvi de stricăciunea vieții căzute, adică de toate rătăcirile omului căzut.

Trebuie să vedem operele patristice, precum și cărțile Noului Testament ca texte vindecătoare, și nu ca pretexte de a impresiona, încercând să fim la modă. Schimbarea noastră în Biserica Ortodoxă ne va face ortodocși în credință și în viață, ne va vindeca, drept care ne vom închina lui Dumnezeu întru adevăr.

Martie 1986

2. Slujire și contraslujire

S-a afirmat de multe ori că omul nu este simplu ființă rațională, nici ființă socială, ci în principal ființă slujitoare. A fost chemat de la nonexistență la existență ca să slujească drept. Am vrea să analizăm acest înțeles mai mult în cele ce urmează.

Cuvântul *liturghia* înseamnă în sensul lui de bază lucrare a poporului. Cu această semnificație întâlnim cuvântul și în vechea Grecie. Dar există și o altă semnificație pe care vrem să o folosim în textul acesta. Liturghia înseamnă o viață corect orânduită. Spunând: „acesta se comportă bine“, înțelegem că trăiește corect sau spunând că „fabrica funcționează bine“ înțelegem că există o bună organizare în activități în mod separat și în general, în toată viața fabricii. Astfel, liturghia cu acest sens înseamnă, în principal, o bună organizare, o viață corectă, o comuniune reală.

Omul a fost creat de Dumnezeu ca să se comporte corect, să aibă, adică, comuniune adevărată cu Dumnezeu. Precum spune părintele Atanasie Jevtici, „trebuia să fie o continuă și neîntreruptă Liturghie, adică o neîncetată, necurmată comuniune a lui cu Dumnezeu în duh“. Îndată după crearea lui, omul a fost chemat să participe la împreună slujirea cerească, care se făcea în Paradis, și să slujească împreună cu îngerii și Sfânta Treime. Desigur, nu fusese încă realizată slujirea adevărată, ci omul se afla la începutul ei și trebuia prin libera ascultare de Dumnezeu să ajungă la desăvârșita comuniune cu El, adică la adevărata slujire împreună cu El.

Nicolae Cabasila descrie o parte a acestei comuniuni și slujiri la care a fost chemat omul. Am primit gândire, scrie, „ca să cunoaștem pe Hristos, dorință, ca să alergăm spre Acela, am avut memorie, ca să îl purtăm pe Acela“. Toate funcțiile și lucrările sufletului trebuie să fie orientate către Dumnezeu și astfel să se unească și între ele. Fireasca slujire a lucrărilor sufletului este să fie întoarse către Hristos. Pentru că nu omul este prototipul lui Hristos, ci Hristos este arhetipul omului. Omul este icoana icoanei, adică este creat după chipul lui Hristos, cel Care este chip al Dumnezeului celui nevăzut (Col. 1, 15).

Omul însă nu a reușit să slujească corect. Astfel a căzut din slujire în contraslujire. A căzut din slujirea Raiului într-o lume

nefuncțională, neslujitoare. Lumea lăuntrică a fost împrăștiată. După ce a pierdut legătura cu Dumnezeu, și-a pierdut și unitatea interioară. Din ceva după natură a căzut în ceva contra naturii. Acum, în contraslujire, memoria, în loc să fie întoarsă către Hristos, este întoarsă către creație; dorința, în loc să fie întoarsă către Hristos, este întoarsă către păcat și partea irascibilă (*thymos*), în loc să aibă calea ei firească, este stăpânită de patimi. Astfel, omul în loc să slujească, contraslujește. În loc ca Dumnezeu să fie centrul unității lui, centrul unității devine omul. Căderea este contraslujire. Toate energiile sufletului slujesc contra naturii. Omul este nefuncțional. Precum notează părintele Gheorghios Kapsanis, starețul Sfintei Mănăstiri a Cuviosului Grigorie de la Sfântul Munte, la omul căzut a rămas o amintire a vechii slujiri care era în Rai, de aceea religiozitatea lui e imperfectă. Pe lângă acestea însă este și faptul că omul s-a îmbolnăvit atât de serios, încât nu mai putea să slujească firesc. Era nevoie să existe o serioasă intervenție tămăduitoare, să fie vindecate forțele omului și el să înceapă să slujească corect.

■ Acet lucru s-a făcut prin întruparea lui Hristos. Hristos, luând firea omenească, a preluat toate energiile trupului și sufletului și astfel le-a vindecat, pentru că, după învățătura Sfântului Ioan Damaschinul „ceea ce este neasumat este nevindecat“. Însuși Hristos devine arhiereu și jertfă. El oferă și este oferit și primește jertfa. „Căci Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci, Cel ce primești și Cel ce împarți, Hristoase, Dumnezeuul nostru...“. Întreaga lume devine o liturghie prin om. Omul începe acum, în spațiul Bisericii să fie slujitor cu adevărat. Scapă de contraslujire și intră în slujire, dacă firește el însuși vrea acest lucru și luptă prin ajutorul dumnezeiescului har. Astfel omul este chemat să slujească. Cum va fi aceasta ?

a) Este chemat să meargă la biserică, adică să trăiască în Biserică, care este unirea cerului și a pământului și să participe la Sfânta Liturghie, care este în Biserică. Sfânta Liturghie este o chemare pentru participarea la comuniunea cu Dumnezeu. Nu suntem chemați să „urmărim“ Liturghia, ci să participăm la Sfânta Liturghie și în principal la Dumnezeiasca Împărtășanie. Din păcate, astăzi cei mai mulți oameni sunt aliturgici. Nu simt nevoia să frecventeze biserica și să slujească. Pentru oamenii contemporani, care sunt istoviți în activitatea socială și sunt preocupați de partea materială și desfătarea bunurilor materiale,

Sfânta Liturghie de duminică este o datină, o situație anacronică, care trebuie să dispară, pentru că nu oferă nimic omului. Este o obișnuință pentru bătrâni. Dar și unii dintre aceștia care merg la Liturghie simt Sfânta Liturghie numai ca pe un prilej de sărbătoare duminicală.

b) Este chemat creștinul să slujească corect și adevărat chiar și când merge la Liturghie și frecventează biserica. Sfânta Liturghie nu este simplu o sarcină, ci este oferirea întregii noastre vieți lui Dumnezeu. Slujesc corect și adevărat în Dumnezeiasca Liturghie, înseamnă că intru în duhul Sfintei Liturghii. Sfânta Liturghie ne arată fața lui Hristos, fața pătimitorului Hristos. Hristos S-a golit pe Sine și a luat înfățișarea robului (Fil. 2, 7). Noi suntem chemați să dobândim acest chip al robului Hristos. Smerenia, blândețea, pacea, jertfa și dăruirea sunt acele lucruri care este necesar să fie câștigate și să fie asimilate de către noi. Atunci participăm la Liturghie corect, când ne angajăm în dragostea jertfitoare și chenotică a lui Hristos.

c) Este chemat creștinul să slujească și după Sfânta Liturghie, în toată viața. Să slujească real și corect în problemele vieții de zi cu zi. Noi, creștinii, nu trăim diferit în biserică și diferit în afara ei. Viața în afara de biserică este continuarea atmosferei Bisericii și a Sfintei Euharistii. Modul de viață de pe parcursul întregii săptămâni este oglindit în modul în care ne comportăm în biserică, iar rugăciunea, pe durata Sfintei Liturghii, semnalează modul de comportare în viața socială. Cel care trăiește ascetic toată săptămâna, acesta poate să trăiască liturgic și pe durata Sfintei Liturghii în biserică.

După Biserică și Sfânta Euharistie omul slujește o perioadă corect, se comportă cu ceilalți așa cum o face față de el însuși. Toate energiile interioare – sufletești trebuie să fie îndreptate spre Hristos. Sufletul omului are în general trei puteri, după învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul: rațiunea, pofta și mânia. În fiecare putere a sufletului trebuie să punem virtutea potrivită, încât să slujească cu adevărat și să se unească între ele. Ne spune Sfântul Maxim că trebuie să înfrânăm mânia prin dragoste, să veștejim pofta prin cumpătare și să înaripăm rațiunea prin rugăciune, și atunci lumina minții nu va fi întunecată nicio dată. Aceasta este în realitate metoda ascetică a Bisericii.

Apoi, trebuie să slujim în mod corect și în comportarea noastră cu ceilalți. Acela care în lumea lui interioară este slujitor,

acesta slujește cu adevărat și în afară, față de oamenii din jurul său. Echilibrat în suflet, este echilibrat și în viața socială. Cei slujitori „nu păstrează nimic în mod egoist pentru ei înșiși. Se dăruiesc fără șovăire. Dau totul ca să primească totul. Mor ca să trăiască. Și toate le oferă în Hristos și pentru Hristos“ (Arhim. Gheorghios Kapsanis).

Este nevoie să învățăm să slujim cu adevărat și nu să contraslujim. Este nevoie să scăpăm de contraslujire și să trăim reala slujire. Cei slujitori sunt adevărații oameni. Pentru că slujirea în mod corect este adevărată slujire și dăruirea în mod potrivit este adevărată dăruire.

Aprilie 1986

3. Vindecarea sufletului

Mulți contemporani ai noștri, când vorbesc și scriu despre vindecarea sufletului și în general, despre mântuirea omului, o fac într-un mod abstract. Spunând *mântuirea sufletului* înțeleg pătrunderea noastră într-un spațiu pe care îl caracterizează ca o impasibilitate, conform cu învățătura stoică, și spunând *vindecarea a sufletului* înțeleg o lume de fantasmе, adică strădania de a ajunge într-un spațiu abstract, de a deveni simpli oameni buni.

Însă Sfinții Părinți în învățătura lor nu sunt abstracți și mediativi, ci foarte practici. Cu mare precizie stabilesc ce este exact vindecarea sufletului și în ce constă mântuirea omului. Pentru că se cuvine să subliniem faptul că mântuirea sufletului este legată de vindecarea sufletului. Sfinții Părinți, trăind intens mântuirea, cunosc bine această stare, de aceea și sunt concreți.

În acest articol vom avea în vedere învățătura Sfântului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului cu privire la chestiunea vindecării sufletului. Și când spunem învățătura Sfântului Grigorie Palama, nu înțelegem deloc că este învățătura personală a acestui sfânt, ci este învățătura Bisericii, care a fost exprimată prin Sfântul Grigorie. Pentru că, în realitate, nu există teologie

palamită, ci teologie bisericească ortodoxă, care este exprimată prin Sfântul Grigorie.

Sfântul Grigorie a fost, precum toți Sfinții Părinți ai Bisericii, teolog universal. Adică, a evitat considerațiile fragmentare ale vieții spirituale. Nu supraestimează numai anumite laturi și subestimează altele. Este universal, adică teolog ortodox, care exprimă peste tot învățătura Bisericii. Cu alte cuvinte, sfântul nici nu teologhisește doar, nici nu moralizează doar. Nu vede aceste lucruri izolate. Vorbește despre vindecarea omului, pentru că aceasta este calea sigură pentru dobândirea teologiei adevărate, care este comuniunea omului cu Dumnezeu.

Această universalitate se vede în atitudinea pe care a păstrat-o față de tendințele eretice care dominau în epoca lui, tendințe care deformau viața duhovnicească.

Prima tendință era exprimată de către masalieni, vechi eretici, care reapăruseră în epoca Sfântului Grigorie, conform cărora Tainele Bisericii, Sfântul Botez și Sfânta Euharistie nu au o atât de mare importanță pentru mântuirea omului. Susțineau că lucrul care-l unește pe om cu Dumnezeu este în principal rugăciunea numită noetică (a minții). Aceasta purifică omul și realizează îndumnezeirea lui, iar nu viața liturgică. În afară de acest lucru, masalienii învățau că în inimă se află în același timp dumnezeiescul har și satana. Cu alte cuvinte, masalienii supraestimau viața isihastă față de ponderea vieții mistice a Bisericii.

A doua tendință era exprimată, în principal, de către creștinismul apusean, care pleca în fond de la teoriile Fericitului Augustin, așa cum le-au înțeles și le-au dat formă latinii, prin teologia meditativă și pe care o exprima în epoca Sfântului Grigorie Palama filosoful raționalist Varlaam, cu care a ajuns în dialog marele sfânt aghiorit. Acesta accentua mult viața mistică a Bisericii față de ponderea vieții isihaste. Numitul isihasm, cele despre rugăciunea noetică, le disprețuia. Pentru el lucrul cel mai înalt dintre toate era participarea noastră la Sfintele Taine ale Bisericii. Vorbea și el despre rugăciune, dar foarte abstract și meditativ. În plus, accentua că harul lui Dumnezeu este creat și că vederea lui Dumnezeu este vederea luminii create. În general disprețuia și vorbea batjocoritor despre întreaga tradiție isihastă a Bisericii, care este temelia tuturor învățăturilor și viața comună a tuturor Părinților.

Sfântul Grigorie Palama a dus o luptă paralelă împotriva acestor două tendințe. Considera, precum Biserica, că orice exagerare a unei laturi și neglijarea celeilalte constituie abatere de la viața ortodoxă și prin urmare, îndepărtarea de mântuire. El subliniază că pentru vindecarea omului și în consecință, pentru mântuirea lui este necesară îmbinarea acestor două lucruri, adică îmbinarea vieții liturgico-sacramentale cu cea isihastă. Este imposibil ca o viață liturgică să mântuiască fără premisa necesară, care este numită viață isihastă. Și este imposibilă viața isihastă în afara vieții liturgice a Bisericii.

Prin urmare, după sfântul aghiorit, vindecarea sufletului se realizează prin viața liturgică și isihastă. În afara acestei conlucrări nu este posibil să existe viață ortodoxă și teologie ortodoxă. Se cuvine, însă, în cele ce urmează să analizăm învățătura sfântului, pentru că astfel vom vedea și modul în care putem să ne vindecăm.

Viața liturgică

În multe puncte ale omiliilor sale, Sfântul Grigorie Palama se referă la valoarea deosebită pe care o au Tainele Bisericii. Într-una din omiliile lui învață că Hristos sfințește pe fiecare om în parte și ne dăruiește iertarea păcatelor „prin Sfântul Botez, prin împlinirea cunoscutelor porunci, prin pocăință, pe care a dăruit-o celor căzuți, și prin cuminecarea propriului Său Trup și Sânge“. Cele două Taine de bază ale Bisericii, adică Botezul și Sfânta Împărtășanie, împreună cu păzirea poruncilor lui Hristos, sunt acelea care dăruiesc iertarea păcatelor și sfințesc omul. Hristos prin Sfântul Botez devine tată al oamenilor și prin Sfânta Împărtășanie devine mamă. Folosește astfel un exemplu expresiv. Hristos „hrănește cu sâni iubitori, precum îl hrănește pe copilul neîntărcat o mamă iubitoare“. Precum iubitoarea mamă hrănește copilul ei cu lapte din ambii sâni, la fel face și Hristos. Cei doi sâni ai lui Hristos și ai Bisericii sunt cele două Taine centrale și fundamentale: adică Sfântul Botez și Dumnezeiasca Împărtășanie.

În altă omilie se referă iarăși la puterea celor două Taine ale Bisericii. Hristos a luat fire omenească și, precum noi, și Acela a avut suflet și trup. Prin trup, spune sfântul, a suferit patimile, moartea și îngroparea, apoi a înviat din morți și astfel ne-a trans-

mis să săvârșim jertfa nesângeroasă și să ne facem părtași mântuirii. Prin coborârea sufletului în iad și revenirea Lui a împărțit lumină veșnică și viață; și exemplul Lui a întemeiat Sfântul Botez, încât „prin acesta să dobândim mântuirea, prin fiecare taină și prin amândouă, îndumnezeind sufletul și trupul și primind semințele vieții celei nestricate“. Suflet și trup sunt ambele sfințite prin aceste două Taine și de aceste două Taine depinde mântuirea noastră. Încheie sfântul: „Căci de acestea două atârână întreaga noastră mântuire, întreaga iconomie teandrică fiind recapitulată în acestea două“. Astfel apare clar că sfântul leagă mântuirea omului de Sfintele Taine ale Bisericii. Nu le subestimează, cum făceau masalienii și evhiții, ci le consideră centre ale vieții spirituale. În multe puncte ale omiliilor lui analizează amănunțit fiecare Taină.

Să vedem la început Taina Sfântului Botez. Valoarea Sfântului Botez este uimitoare, pentru că, deși după fire suntem copii ai unor părinți trupești, totuși, botezați fiind întru Hristos și îmbrăcându-ne în Hristos, devenim mai presus de fire „de la Hristos care biruie astfel firea“. Și precum El a fost zămislit fără sămânță, dar de la Duhul Sfânt, tot astfel și celor care cred în El le-a dat puterea să devină fii ai lui Dumnezeu. Prin Sfântul Botez depășim firea, depășim starea numită biologică și dobândim starea după Hristos. Devenim mădulare ale Trupului lui Hristos și astfel dobândim o altă familie, Biserica, mai înaltă decât familia noastră trupească, dobândim o altă înrudire, mai înaltă decât toate celelalte înrudiri omenești.

Faptul că acordă mare greutate și valoare „acestei Taine de inițiere“ se vede din aceea că analizează în toată omilia respectivă slujba Sfântului Botez, prezentând cele săvârșite în cadrul acesteia, precum și importanța practică a celor oficiate. Aceasta o face în omilia din ajunul *Bobotezei*, cu prilejul sărbătorii *Teofaniei*. Nu vreau să prezint întreaga analiză pe care o face ceremoniei Sfântului Botez. Vreau numai să expun respectiva analiză și interpretarea triplei cufundări a celui botezat de către preot în apă. Spune că apa este purificatoare, dar nu de suflete. De aceea coboară Domnul în râul Iordan și, împreună cu El Însuși, face să se sălășluiască în apă harul Sfântului Duh, încât toți aceia care vor fi botezați, urmând exemplul Lui, să se întâlnească cu El Însuși și cu Sfântul Duh și să se umple de curățitorul și luminătorul har al *duhurilor raționale*. Este cufundat de trei ori cel

botezat în apă pe de o parte pentru invocarea Sfintei Treimi, pe de altă parte ca să reprezinte îngroparea de trei zile a Domnului. De asemenea, învață că cele trei ridicări din apă arată „și învierea din păcat a sufletului care este alcătuit din trei părți și reîntoarcerea celor trei: a minții, a sufletului și a trupului, către ne-strictăciune“.

Dar Sfântul Botez este legat foarte strâns cu pocăința. Nu se poate vorbi despre el în afara pocăinței deoarece „pocăința este și început și mijloc și capăt al viețuirii creștinilor“. Pocăința premerge și urmează Sfântului Botez. „De aceea și înaintea Sfântului Botez și în timpul Sfântului Botez și după Sfântul Botez este și cerută, este și datorată“. Acest lucru arată acel fapt pe care îl spuneam anterior și pe care îl vom dezvolta mai exact în partea următoare, că Tainele Bisericii nu sunt înțelese în afara vieții ascetic-isihaste. Faptul că pocăința premerge Botezului este arătat în slujba catehumenilor care în realitate este răstignirea poftelor și mai general, purificarea omului. Că pocăința urmează Sfântului Botez se vede din faptul că cei botezați sunt datori să păzească poruncile lui Hristos.

Sfântul folosește un exemplu semnificativ ca să sublinieze necesitatea vieții ascetice după Botez, care în realitate constă în viața de pocăință. Cum un copil a primit de la părinții lui posibilitatea să devină moștenitorul casei și al averii, dar nu o primește în acel ceas, pentru neîmplinirea vârstei, tot astfel și cel botezat primește prin Botez posibilitatea să devină moștenitor al lui Dumnezeu și împreună-moștenitor cu Hristos, dar o va primi când va fi împlinit duhovnicește. Și precum copilul pierde toate drepturile asupra averii și asupra casei dacă între timp moare, tot astfel și cel botezat va primi „dumnezeiasca și nemuritoarea înfiere și moștenire în mod cert și inalienabil în veacul următor, dacă nu s-a pierdut cu moartea sufletească“. Și firește, „moartea sufletească este păcatul“.

Cu alte cuvinte, Sfântul Botez dă posibilitatea moștenirii Împărăției Cerurilor, dar dacă omul pierde harul lui Dumnezeu prin păcat – de altfel păcatul este viața contra firii, îndepărtarea omului de Dumnezeu – atunci pierde drepturile și posibilitatea mântuirii. De aceea accentuează sfântul că pocăința este necesară și înaintea Botezului și după Botez. Astfel cel botezat, dacă vrea să dobândească mântuirea „va trăi în afară de orice păcat“. Dimpotrivă, dacă după promisiunile pe care le-a făcut nu pășește con-

form cu viața și cu poruncile lui Hristos, ci încalcă și înfruntă pe binefăcător, atunci cade din dumnezeiasca înfiere și din moștenirea cea veșnică.

Să vedem acum învățătura Sfântului Grigorie despre marea Taină a Sfintei Euharistii, deoarece este una din Tainele centrale ale Bisericii, prin care omul este vindecat și este mântuit. Învăță sfântul că Hristos prin întruparea Lui a devenit fratele nostru. Prin dezvăluirea Tainelor a devenit prietenul nostru, iar prin Sfânta Împărtășanie, prin cuminecarea cu Sângele Său, a devenit Mire al nostru. „Ne-a unit pe noi și ne-a îngemănat precum un mire cu mireasa, prin împărtășirea din acest Sânge făcându-se un singur trup cu noi“. Astfel prin Taina Sfintei Euharistii, prin împărtășirea din Trupul și Sângele Său devine Mire al nostru. Se unește cu noi.

Referindu-se la Sfânta Împărtășanie, în cuvântul de Crăciun, după postul de patruzeci de zile, spune că, împărtășindu-se de Preacuratele Taine, creștinii devin părtași la Trupul și Sângele lui Hristos, se unesc cu Hristos și devin prin El un singur duh și un singur trup. „Să se facă părtași Sfântului Trup și Sângelui Său și, prin acestea, să se unească cu El și să se facă un duh și un trup cu El, în chip dumnezeiesc“. Hristos prin Sfânta Împărtășanie ne dăruiește unirea cu el și astfel, nu numai după duh, dar și după trup, suntem „cu Acela, carne din carnea Lui și os din oasele Lui“.

Precum în ajunul Bobotezei face o analiză completă și o interpretare a Tainei Sfântului Botez, la fel, înainte de sărbătoarea Crăciunului, alcătuiește o întreagă omilie referitoare la Taina Sfintei Euharistii. Se dovedește astfel un teolog euharistic. Evidențiază în omilia aceasta marea valoare a Tainei Sfintei Euharistii.

În primirea Sângelui lui Hristos există mult folos. „Acesta (sângele lui Hristos) ne face noi în loc de vechi și veșnici în loc de vremelnici; acesta ne face nemuritori și veșnic înfloritori, ca niște pomi răsădiți lângă izvoarele apelor de Duhul Sfânt, din care (arbori) iese rod spre viață veșnică“. Din Sfânta Masă țâșnesc izvoarele duhovnicești, care udă sufletele și conduc omul până la ceruri. Împărtășindu-ne de Sfintele Daruri, devenim porfira împărătească sau, mai degrabă, sânge și trup împărătesc „și ne schimbăm spre dumnezeiasca înfiere“. Toate acestea ne dezvăluie marea valoare a Sfintei Împărtășiri de Trupul și Sângele lui Hristos. Dar sfântul nu face o abstractă „euharistologie“. Cu alte cuvinte, nu se mulțumește să prezinte numai marea va-

loare a Sfintei Împărtășanii, ci, în același timp, analizează în această omilie pregătirea credincioșilor pentru împărtășirea de Trupul și Sângele lui Hristos și alte puncte importante. În primul rând, evidențiază nevrednica participare a multor creștini, în al doilea, pregătirea cu vrednicie pentru Sfânta Împărtășanie, în al treilea, modul în care suntem datori să ne apropiem și în al patrulea, ce se cuvine să facem după Sfânta Împărtășire cu Trupul și Sângele lui Hristos. Să le vedem însă mai pe larg.

♦ La început, accentuează faptul că mulți creștini se apropie în chip nevrednic să se împărtășească. De aceea, vorbind la persoana întâi plural, spune că dacă ne-am apropiat de Sfânta Împărtășanie cu conștiință vicleană, fără iertarea păcatelor noastre de către părinții duhovnici, înainte să ne conformăm canonului cucerniciei, atunci „ne apropiem într-un totu spre osândă și pedeapsă veșnică, alungând și aceste sfinte îndurări și mila lui față de noi”. Și precum cel care a sfâșiat împărăteasca mantie și a vârat-o în mocirlă va suferi pedeapsă, la fel se va întâmpla și cu acela care în chip nevrednic se apropie de Sfânta Împărtășanie. Scrie însă că nu suferă nimic în această situație Sfintele Daruri, deoarece nu suferă pătimiri, „ci în chip nevăzut se îndepărtează de noi”.

Se cere, deci, o potrivită pregătire. Teolog adevărat, sfântul înfățișează elementele realei pocăințe, dar și necesitatea ei pentru o vrednică împărtășire de Trupul și Sângele lui Hristos. Evită astfel o analiză abstractă a valorii Sfintei Împărtășanii. Nu este filosof, nici moralist, ci teolog în deplinul înțeles al cuvântului. Deoarece câți au gustat sfântul har cunosc modul lucrării lui, dar și modul îndepărtării lui de la om. De aceea, ei sunt adevărații păstori ai poporului lui Dumnezeu.

Este necesară o curățire a trupului și a sufletului. „De aceea să ne curățim înainte, fraților, și trup, și gură, și minte, și cu bună și curată conștiință să ne apropiem”. Curățirea nu se termină numai cu cea exterioară, a trupului, ci se prelungește la curățirea sufletului. Este necesară purificarea conștiinței și chiar a minții înseși. „Încât să ne apropiem numai după ce am spălat patimile din adâncul sufletului mai ales. Ca teolog ascetic, sfântul nu se oprește la detalierea curățirilor de suprafață, ci avansează la purificarea adâncului sufletului. „Căci așa vom ajunge la mântuire.”

Într-adevăr, atunci este atinsă mântuirea omului; altfel omul este condamnat. Desigur sfântul nu este utopist. Cunoaște că în

cele din urmă nimeni nu este vrednic într-un tot să se împărtășească de Sfintele Taine. Suntem nevrednici, dar Dumnezeu este Acela care ne face demni din nedemni. De aceea accentuează valoarea pocăinței, căci în acest mod Dumnezeu ne face vrednici din nevrednici: „Așadar, să ne facem pe noi înșine vrednici prin pocăință, mai mult, să ne oferim pe noi înșine prin faptele pocăinței Celui ce are puterea de a ne face vrednici din nevrednici“.

Dincolo însă de pocăința dinaintea Sfintei Împărtășanii, se cere participare cu credință. Se cuvine să participăm cu nădejde și credință „având ca scop nu ceea ce e văzut simplu, ci cele nevăzute“. Nădejdea și credința se referă la faptul că în aparenta pâine, care se află pe Sfânta Masă, trebuie să vedem dumnezeirea. „Căci pâinea aceasta ca o catapeteasmă este, înăuntrul tănuind dumnezeirea“. Firește, sfântul nu socotește că trebuie în mod simplu să facem unele cugetări și socoteli bune, că în pâine este ascunsă dumnezeirea, că această pâine este Însuși Trupul lui Hristos, ci cred că vrea, în principal, să sublinieze credința personală, care este „cugetare a minții“ și „vedere a inimii“, este contemplația lui Dumnezeu. Acela care a fost învrednicit de vederea lui Dumnezeu, acela recunoaște pe Hristos și în elementele pâinii și vinului, care putem spune că sunt veșmântul smeririi Lui. Cunoscut un ascet care, în timpul Sfintei Împărtășanii, în momentul în care a primit Trupul și Sângele lui Hristos, a văzut imediat lumina necreată și a rămas în această contemplație trei zile întregi. Astfel credința, despre care vorbește aici sfântul, nu este o gândire rațională, ci în principal contemplația lui Dumnezeu, certitudinea personală a existenței Lui și recunoașterea Lui, fie și în stigmatele și rănilor Crucii.

Sfânta Împărtășanie nu este sfârșitul unei perioade de pocăință, ci și începutul unei noi pocăințe. Precum pocăința premerge și urmează Tainei Sfântului Botez, la fel se întâmplă și cu Sfânta Împărtășanie. Sfintei Împărtășanii îi premerge și îi urmează pocăința. În punctul acesta este foarte expresiv Sfântul Grigorie. Voi menționa numai unele pasaje semnificative ale lui: „Ci noi, fraților, vă rog, să păzim în noi înșine harul lui Dumnezeu nemicșorat, pe noi înșine toți tinzându-ne către ascultare și împlinirea sfintelor porunci și prin fapte, pe noi înșine lui Dumnezeu dăruindu-ne“. Harul lui Dumnezeu trebuie să rămână nemicșorat în noi, iar acest lucru se face prin convertirea forțelor

noastre că să ascultăm și să împlinim poruncile lui Hristos și să ne dăruim pe noi înșine prin fapte lui Dumnezeu. După Sfânta Împărtășanie este necesară trezvie deosebită și rugăciune, „încât să rămânem mai presus de patimi” și să purtăm aceleași virtuți ale lui Hristos, care a binevoit să locuiască în noi. Împărtășindu-ne de Legământul Sângelui lui Hristos, nu se cuvine să-l facem „pe acesta neadeverit prin fapte”. Precum toți aceia care păstrează sfințenia devin părtași ai făgăduinței lui Hristos, „tot astfel mare este chinul pentru cei care se fac netrebnici pe ei înșiși după ce au primit darul”. După Sfânta Împărtășanie se cuvine să fie exersată dragostea față de Dumnezeu și față de semenii noștri, să fim smeriți, să răstignim, cât este posibil, trupul, patimile și poftele, să omorâm mădularele cele pământești, să murim în ceea ce privește păcatul și să trăim în ceea ce privește virtutea.

Până aici am văzut că Sfântul Grigorie Palama este un teolog liturgic, adică nu face teologie abstractă. Îndeamnă creștinii să trăiască viața liturgică a Bisericii, dar evidențiază că această viață liturgică nu este independentă de viața ascetică. Leagă Tainele cu asceza, care în realitate este aplicarea tuturor poruncilor lui Hristos. Astfel, referindu-se la ereticii masalieni, subliniază necesitatea Tainelor pentru mântuire și viața duhovnicească. Se vede clar din câte am analizat până acum nu numai că nu subestimează Tainele, ci le consideră necesare. Acum să ne ocupăm de învățătura lui despre celălalt centru al vieții spirituale prin care suntem tămăduiți, și anume, viața isihastă.

Viața isihastă

Sfântul Grigorie nu se oprește numai la evidențierea valorii Tainelor Bisericii. Deja am scos în evidență că Tainele trebuie să fie legate de viața ascetică a Bisericii. Altfel, harul prin Sfintele Taine nu lucrează în chip mântuitor și în chip tămăduitor, ci spre osândă. De aceea sfântul, paralel cu învățătura despre Taine, se referă și la viața isihastă.

În multe omilii există elemente care pot fi folosite în a doua parte a acestui capitol. Voi stăruii însă mai mult asupra unei predici pe care a ținut-o la Intrarea Sfintei Născătoare de Dumnezeu în Biserică, unde învață că Născătoarea de Dumnezeu în Sfânta Sfintelor a dobândit comuniunea cu Dumnezeu „prin

liniștea deprinderilor“. Consider că omilia aceasta este un model de predică ortodoxă, deoarece în aceasta se vede deosebirea teologiei ortodoxe de teologia meditativă și chiar deosebirea modului în care vindecă ortodoxia de modul în care vindecă alte confesiuni, dacă vreuna din acestea în cele din urmă vindecă. Și cred că din felul în care vindecă fiecare confesiune se vede adevărul pe care îl oferă.

Sfântul Grigorie stabilește exact ce este sănătatea sufletului. Mulți, referindu-se la aceste probleme, se exprimă abstract și meditativ. Mulți terapeuți contemporani, care lucrează în afara Bisericii Ortodoxe, nu reușesc să vadă problema reală, deoarece dau în definitiv definiții abstracte despre boală și sănătate, dar și despre suflet. După Sfântul Grigorie, contemplația lui Dumnezeu, adică atunci când omul ajunge la o asemenea stare încât să vadă pe Dumnezeu, este „singură model pentru un suflet sănătos cu adevărat“. Model de suflet sănătos este să te fi curățit și să fi ajuns la contemplația lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că cei care nu au primit aceste iluminări ale dumnezeiescului har și nu au ajuns, după diferite trepte, la contemplația lui Dumnezeu, sunt încă bolnavi. Prin urmare, boala și sănătatea sufletului dobândesc în învățătura Bisericii un caracter real și concret. Virtutea este un leac păzitor pentru neputințele sufletului și pentru patimile care sunt acțiunile sufletului contra firii, iar „contemplația (lui Dumnezeu) este rodul sufletului însănătoșit, ca una ce este scop și chip divin“. Cu alte cuvinte, virtuțile, care sunt prinse în strădania noastră de a supune trupul sufletului și sufletul poruncilor lui Hristos, vindecă sufletul și sufletul tămăduit îl contemplă pe Dumnezeu. Omul este îndumnezeit nu prin „asemănarea meditativă a celor văzute“, ci prin contemplație.

Pentru dobândirea acestei sănătăți duhovnicești este necesară deprinderea liniștirii. Sfinții Părinți, precum aici Sfântul Grigorie Palama, dau mare importanță acestei liniști, pentru că astfel omul păzește poruncile lui Hristos, dobândește virtuțile și își vindecă sufletul. Prin urmare, viața isihastă este drumul necesar tămăduirii și mântuirii sufletului, care este în contemplația lui Dumnezeu. Însă în ce constă această isihie ? Isihastul însuși cunoaște exact cum să descrie această viață. Isihasmul este părăsirea a „tot ceea ce este perceptibil cu simțirea“, ridicarea deasupra „cugetărilor și raționamentelor, și a oricărei cunoașteri, și a cugetării înseși“ și dobândirea acelei lucrări mentale după sim-

țire, și în continuare dobândirea necunoașterii superioare cunoașterii, adică dobândirea cunoașterii duhovnicești, cea de deasupra cunoașterii filosofiei.

Vedem aici clar că isihasmul este punerea în rânduială a minții. Minte trebuie să se îndepărteze de toate cele create, să părăsească orice raționament, chiar înțelegerea însăși și să se întoarcă în inimă. Isihasmul este oprirea minții și a lumii, uitarea celor de jos, inițierea în cele de sus, lepădarea cugetărilor pentru ceva mai bun. Acest întreg mod de viață este numita făptuire, care este sușul spre *contemplație*.

Prin urmare, isihasmul* constituie viața practică care este stadiul curățirii omului. Și această purificare este numită pocăință, care în realitate este adunarea minții în inimă. Aceasta este metoda apofatică, care dă naștere cunoașterii apofatice, cunoașterea pură a lui Dumnezeu.

După ce am văzut exact ce este sănătatea duhovnicească, cum simțim că a fost vindecat sufletul și cum putem să ajungem la această stare trebuie să vedem cum stabilește cu exactitate Sfântul Grigorie Palama această viață isihastă. În acest punct trebuie să stăruim în chip deosebit, deoarece astfel vom putea vedea mai clar rânduiala isihasmului, dar și modalitatea tămăduirii sufletului.

Omul este „recapitularea creației lui Dumnezeu“. A fost creată întreaga lume și la sfârșit a fost creat omul, după cum fac și scriitorii când, la sfârșitul scrierii, recapitulează întregul cuprins al cărții. Astfel, întreaga lume este, într-un fel, o scriere a „Cuvântului subzistent prin sine“. În om au fost unite la un loc mintea și simțirea. Între minte și simțire există imaginația, opinia și cugetarea. Astfel omul dispune de minte, imaginație, opinie, inteligență și simțire.

Minte omului este icoana lui Dumnezeu și numai ea din toate cele lumești, dacă vrea, poate să cunoască pe Dumnezeu și să devină după har dumnezeu. „Minte, care este icoana lui Dumnezeu și știe pe Dumnezeu și numai ea dintre toate cele lumești devine dumnezeu, dacă vrea.“

Simțirea cunoaște nu doar măsurile și dimensiunile și diversele calități ale ei, ci cunoaște și corpurile cerești și mișcările

* he hesyhia = ho hesyhasmós (i isihia = o isihasmos): al doilea termen este echivalentul popular al primului termen, dar mai cuprinzător din punct de vedere al conținutului, arătând întreaga practică a asceticii ortodoxe. Vezi Babinioti, *Dicționar al limbii grecești noi*, sub voce.

lor și astfel este începutul științei. Cu alte cuvinte, simțirea este forța irațională „de cunoaștere și percepere a celor sensibile prezente“. Cunoaște și percepe toate lucrurile sensibile.

Imaginația își are începutul în simțire dar lucrează și în absența lucrărilor sensibile.

Opinia provine din imaginație și este vot irațional. Opinia este părerea pe care o avem despre fiecare chestiune, despre fiecare obiect. Și această părere, precum am menționat mai înainte, provine din imaginație, care își are începutul în simțire.

Inteligența „este totdeauna rațională, dar pas cu pas merge înainte spre opinia care se împlinește cu rațiunea ei“. Adică inteligența este acea capacitate rațională care întregeste opinia.

Deși mintea „este existență de sine stătătoare fiind activă prin ea însăși“ și nu există vreun organ al minții, totuși toate celelalte capacități lucrează prin întâiul organ „al duhului psihic din cap“.

Există această diviziune la Sfântul Grigorie Palama, de unde putem înțelege marea valoare a minții în relație cu celelalte forțe ale sufletului. Simțirea este capacitatea irațională a sufletului și de aceea nu poate să se înalțe și să cunoască pe Dumnezeu. Celelalte două forțe, opinia și inteligența, chiar dacă sunt raționale, totuși nu sunt dezlegate de imaginație, care este vistieria simțurilor, și de aceea sunt nepotrivite să cunoască pe Dumnezeu, căci lucrează prin duhul psihic, ca organ, și după cuvântul apostolului Pavel „omul sufletesc nu primește cele ale Duhului“. De aceea numai mintea este organul care poate să-L cunoască pe Dumnezeu și să devină Dumnezeu după har. În minte este dobândită dragostea față de Dumnezeu. De aceea, după învățătura sfântului, dragostea față de Dumnezeu nu are nici o legătură cu simțirile și închipuirile, ci cu mintea, care mai înainte a fost purificată și primește iluminarea de la Dumnezeu. Astfel mintea, dacă a fost eliberată de povara față de cele de jos și a fost întoarsă către ea însăși, atunci „devine și de o mai bună și de o mai înaltă lucrare“, prin care este unită numai cu Dumnezeu. Acest fapt, desigur, presupune omorârea energiilor iraționale și raționale ale sufletului, încât mintea să nu fie împrăștiată în lumea perceptibilă și în cele create, și astfel să se întoarcă spre ea însăși din împrăștierea de mai înainte, să ajungă în inimă și prin inimă să se ridice la Dumnezeu. Astfel va dobândi comuniunea și cunoașterea lui Dumnezeu.

Analizând toată această activitate a minții contra naturii și mai presus de natură și prezentând dezbinarea sufletului, vrea să atragă atenția omului spre modul în care dobândește sănătatea duhovnicească. Și din moment ce, cum am dezvoltat anterior, indiciul sănătății duhovnicești este în principal contemplația lui Dumnezeu, atunci metoda isihastă însăși, care este strădania de a întoarce mintea, eliberată de toate celelalte lucrări, în inimă, este modul de vindecare a omului.

Sfântul însă nu se oprește la un nivel teoretic. Prezintă ca prototip de viață isihastă, dar și de suflet vindecat, pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, care în Sfânta Sfințelor a dobândit această comuniune cu Dumnezeu cel Întreit.

Născătoarea de Dumnezeu cunoștea, spune sfântul, că numai mintea poate să se unească cu Dumnezeu, nu și celelalte lucrări ale sufletului. De aceea, omorând toate celelalte energii, trăia această curată viață a minții. „Ea căuta viața cea mai presus de acestea și cu adevărat viața a minții, neamestecată cu cele de jos, dorind pe Dumnezeu în chip nemăsurat și unirea cea mai presus de lume cu Acesta“. De aceea Născătoarea de Dumnezeu a părăsit lumea, s-a îndepărtat de oameni, a dorit viața nevăzută tuturor și neamestecată, a fost dezlegată de orice legătură în ce privește materia, s-a înălțat chiar și de la această atracție în ce privește trupul și astfel „a urmat mintea pas cu pas prin întoarcere către ea însăși, prin veghere și prin neîncetată sfântă rugăciune“. Se ocupa Născătoarea de Dumnezeu cu rugăciunea neîntreruptă, numita rugăciune a minții, și a adunat mintea ei în inimă. Și scăpată de orice cugetare, distingea o nouă și tainică cale spre ceruri, numita „tăcere a minții“. Și veghind în această tăcere a minții, a ajuns la contemplația lui Dumnezeu. Astfel devine „nor strălucitor cu apă vie, și auroră a zilei tainice și purtătoare cu chip de foc al Cuvântului“. Pentru că fără har nu poate nimeni să vadă pe Dumnezeu, precum nu poate ochiul să vadă fără lumina simțită.

Ceea ce s-a întâmplat cu Născătoarea de Dumnezeu se întâmplă și cu oamenii îndumnezeiți. Cel învrednicit de acest dumnezeiesc har, după purificarea prin deprinderea isihastă, schimbat de sfânta schimbare „acesta întreg este lumină, și împreună cu lumina este, și cu lumina în chip cunoscut vede cele nedescoperite tuturor fără de nespusul har, nu numai deasupra simțurilor trupești fiind, ci și deasupra a orice din cele cunoscute nouă, dar și întru totul celor de deasupra noastră, prin puterea naturală“.

Din toată această analiză reiese clar valoarea metodei isihaste. Născătoarea de Dumnezeu și toți cei îndumnezeiți urmează aceeași cale. Nu poate nimeni să urmeze un drum diferit. Numai prin purificarea care se săvârșește în atmosfera isihasmului, precum îl descriu Sfinții Părinți, poate omul să se vindece și, vindecăt, să vadă pe Dumnezeu.

În încheiere, aș vrea să reamintesc ceea ce am menționat la începutul articolului, că Sfântul Grigorie Palama este teolog universal. Nu este fragmentar. Orice fragmentare este erezie. Astfel duce o luptă paralelă atât împotriva masalienilor, cât și împotriva varlaamiștilor. Acceptă acest propovăduitor al Tradiției ortodoxe că sănătatea sufletului este atinsă prin viața liturgică și isihastă. Cine desparte Tainele de rânduiala isihasmului și cine desparte viața isihastă de Taine distruge lucrarea mântuitoare și rămâne în veci netălmăduit, adică nemântuit. Trebuie ca toți să ne vindecăm ca să vedem pe Dumnezeu ca lumină, la a Doua Venire a Lui, și acest fapt să devină viață; iar nu ca foc, care va fi iadul. Și această vindecare a sufletului este atinsă prin trăirea vieții liturgice și ascetice a Bisericii. Aici se află Ortodoxia. Ortodoxia în afara acestor necesare premise este ideologie, care nu mântuiește.

Mai 1987

4. Sănătatea duhovnicească

Mulți oameni cred în Dumnezeu, dar puțini cunosc din experiența lor pe Dumnezeu. Mulți merg la biserică, dar puțini se vindecă. Mulți, mai ales teologi, posesori ai diplomei de Facultate de Teologie, au multe cunoștințe privitoare la Dumnezeu, dar puțini posedă cunoașterea lui Dumnezeu. Mulți se numesc creștini, dar puțini au sănătate duhovnicească.

Dincolo de legile biologice și fizice care reglează viața, există și legile numite duhovnicești. Prin termenul legi duhovnicești nu înțeleg simplu Legea lui Dumnezeu, ci legile mistice care reglează viața duhovnicească. Mulți dintre noi suntem fascinați de legile exterioare, aparente și ignorăm cu desăvârșire legile duhu-

lui. Cred că necunoașterea acestora din urmă constituie boala duhovnicească, în timp ce cunoașterea lor constituie sănătatea duhovnicească. Într-adevăr cel care are sănătate duhovnicească privește lucrurile vieții prin altă prismă. Minteia lui este înrobătă de o altă viață. Se mișcă, se poartă și se duce în altă lume. Abordează viața din alte perspective. De aceea și este de neînțeles de către mintea lumească. Acest fapt desigur nu înseamnă că creștinul care dispune de sănătate duhovnicească este insensibil la durere, nu se întristează niciodată, dar știe să mute tristețea lui la alt nivel.

Aș vrea în continuare să dau un reper spiritual al acestei vieți duhovnicești. Pentru că Biserica prin toată viața ei se luptă să ofere oamenilor sănătatea duhovnicească.

a) Cel sănătos duhovnicește se îmbată de dragostea lui Dumnezeu. Are simțuri duhovnicești și poate să perceapă dragostea lui Dumnezeu în bucurie și în tristețe, în chin și în desfătare, în numita fericire și în așa-numita nefericire. Poate să vadă dragostea lui Dumnezeu în chin și în strâmtorare și nu numai în bucurie și fericire. Minteia lui este ancorată în Dumnezeu și nu se schimbă, în ciuda dificultăților exterioare. Poate să se îndurereze, dar nu se schimbă. Simte dragostea lui Dumnezeu.

Și când se luptă să păstreze voia sfântă a Lui, nu o face ca să nu meargă în iad, nici ca să câștige raiul, ci pentru că se simte fiu al lui Dumnezeu și vrea să mulțumească pe Tatăl său. Chiar când creștinul vrea să trăiască în pustiu, nu o face din ură față de oameni, ci din dragoste față de Dumnezeu.

Avva Marcu a spus lui avva Arsenie: „De ce fugi de noi?”. Și avva Arsenie a spus: „Dumnezeu cunoaște că vă iubesc, dar nu pot să fiu în același timp cu Dumnezeu și cu oamenii. Oamenii au multe dorințe; nu pot așadar să las pe Dumnezeu, și să merg cu oamenii“. E clar aici că rolul principal îl joacă dragostea pentru Dumnezeu. Spunea un ascet: „Vreau să merg în rai ca să nu mă vadă Dumnezeu în iad și să Se întristeze“. Cel care iubește pe Dumnezeu și vede ceea ce a făcut Dumnezeu pentru om este mistuit de această dragoste.

b) Cel sănătos duhovnicește neglijează dreptul lui ca să păstreze dreptul lui Dumnezeu în viața sa. Pentru că altă valoare are dreptatea omenească și alta dreptatea dumnezeiască. Numai cine dispune de sănătate duhovnicească poate să separe dreptatea lui Dumnezeu de evidenta nedreptate omenească. Sfântul Doro-

tei are o expresivă învățătură despre distrugerea pe care o creează în om îndreptățirea de sine. Dacă stăruie cineva în îndreptățirea, în precumpănirea dreptății omenești, își creează premisele distrugerii, în principal a celei sufletești. E posibil ca cineva să fie nedreptățit de oameni, dar deoarece întâmpină aceasta după Dumnezeu și se străduiește să nu piardă dreptatea lui Dumnezeu, trăiește o altă realitate, cu neputință de înțeles de omul cu mentalitate lumească.

Cine dispune de sănătate duhovnicească nu suferă când e nedreptățit de om. E posibil să-l nedreptățească. Acela însă vede legile duhovnicești care lucrează sub această evidentă nedreptate. Sfântul Marcu Ascetul are o remarcabilă învățătură asupra acestui subiect. Cine, spune el, nu este respectat de cineva dar nu vrea să-l biruiască în cuvânt și gândire, „cunoaștere adevărată dobândește și credință sigură dovedește Stăpânului“. Cine este nedreptățit și nu răzbună nedreptatea, acesta primește mare răsplată de la Dumnezeu.

Omul sănătos duhovnicește raportează totul la Dumnezeu. Așteaptă răsplată în Împărăția Cerurilor. Nu caută aici pe pământ îndreptățirea de la vreun om. Nu intră în înșelătorul cerc al justificărilor, pentru că așteaptă reabilitarea de la Dumnezeu. Se bucură și tresaltă de nedreptate. Deoarece cu cât este nedreptățit omul aici pe pământ, cu atât va fi îndreptățit de Dumnezeu. Prin răbdare și bucurie în nedreptate împrumută Împărăția Cerurilor. De aceea Sfântul Marcu Ascetul precizează: „Fiind păgubit ori fiind ofensat sau fiind prigonit de cineva, nu judeca prezentul, ci viitorul așteaptă-l“, și atunci vei afla că acest lucru a devenit cauza multor bunătăți, nu numai în prezent, ci și în viitor. Sfântul Isaac, mai mult, învață că acela care poate să respingă nedreptatea și totuși o suportă cu bucurie, „acesta a primit de la Dumnezeu mângâierea“; primește înăuntrul lui chemare și mângâiere de la Dumnezeu. Și Dumnezeu când mângâie nu se zgârcește. Mai mult, spune același, că acela care rabdă osândirile cu umilință, „acesta la desăvârșire a ajuns și de îngeri este lăudat. Căci nu există nici o altă virtute așa de mare și de greu de obținut“.

În *Pateric* se menționează o situație a unui frate care a fost nedreptățit și s-a refugiat la avva Sisoe spunând că vrea să răzbune nedreptatea. Avva îl ruga: „Copile, nu căuta singur alinare, ci mai degrabă lasă lui Dumnezeu cele ale răzbunării“. Fratele nu a vrut să asculte chemarea sfântului bătrân care l-a îndemnat atunci să

se roage împreună lui Dumnezeu. Au făcut următoarea rugăciune: „Dumnezeule, nu mai avem nevoie să veghezi pentru noi; căci noi înfăptuim răzbunarea noastră înșine“. Fratele auzind cuvântul acesta s-a smerit și a cerut iertare de la avva. Și totuși mulți dintre noi suntem bolnavi duhovnicește, nu cunoaștem legile duhovnicești și vrem să primim din viața aceasta dreptatea noastră, căutăm răzbunarea fratelui, nu ne încredințăm pe noi înșine lui Dumnezeu. Poate să spună oricine cu siguranță că cei sănătoși duhovnicește nu numai că nu răzbună nedreptatea, ci se bucură peste măsură de aceasta. Deoarece în acest mod lasă posibilitatea lui Dumnezeu să lucreze. Și Dumnezeu, ca un drept care este, iubește mai mult copiii care sunt nedreptățiți.

c) Cel sănătos duhovnicește este stăpânit sau, mai bine zis, este inundat de smerenie. Nu duce luptă să se smerească, dar fiindcă dispune de legile duhovnicești, se smerește de la sine. Smerenia este o stare naturală a lui. Precum schimbările de vreme de la sine schimbă termometrul, în același fel și toate întâmplările vieții smeresc omul. Cel sănătos duhovnicește este smerit în bucurie și în tristețe, în slavă și în necinste. Lumina necreată s-a unit cu firea lui. S-a îmbrăcat cu veșmântul dumnezeirii, care este sfânta smerenie a lui Hristos. Această smerenie este legată foarte strâns cu osândirea de sine. Cel sănătos duhovnicește privește neorânduiala sa și primul se învinuiește pe sine însuși. Cei lalți, când îl offensează, în realitate indică ceea ce el însuși a realizat mai înainte. De aceea nu-l deranjează mult aceasta. Un arhiepiscop și unii frați au vrut să încerce dacă avva Moise Etiopianul are adevărată smerenie. Astfel arhiepiscopul a dat poruncă să-l alunge din biserică și, în același timp, să-l urmărească ce va spune când iese. Și într-adevăr, i-au spus: „Ieși afară etiopianule“. Acela a ieșit imediat spunând: „Bine ți-au făcut, negrule cu piele tucurie; nefiind om, de ce să intri în mijlocul oamenilor?“.

Această sfântă prihănire de sine există în situații de mare ispită. Cel sănătos duhovnicește în clipele dificile ale vieții lui simte că el însuși este cauzator al neorânduiei și aplică cuvântul lui avva Or care spunea: „În orice ispită să nu acuzi pe om, ci numai pe tine însuși, spunând că pentru păcatele tale se întâmplă acestea“.

d) Cel sănătos duhovnicește nu acceptă gânduri viclene împotriva fraților săi, ci le schimbă în bune. Peste tot vede planul lui Dumnezeu pentru mântuirea sa. Cred neclintit că din modul

în care întâmpinăm gândurile, bune și rele, care vin zilnic, se vede dacă dispunem de sănătate duhovnicească. Omul sănătos nu vede deloc în jurul lui oameni răi. Toți sunt buni, toți sunt sfinți. Acest fapt desigur poate să îl facă în ochii celorlalți prost și naiv, dar el are slava lui Dumnezeu. Și dacă din întâmplare ceilalți își ies din fire chiar și atunci îi justifică. De aceea un aghiorit se exprima că trebuie să fim o fabrică de gânduri bune. Încontinuu să transformăm gândurile. Să îndreptăm pe toți oamenii. Este foarte semnificativ că suntem bolnavi, de aceea suntem înclinați spre faptul de a judeca și de a condamna. Știu un oarecare monah cu care dacă discuți o zi întreagă nu-l vei auzi deloc să judece pe om. Acest fapt exprimă sănătatea duhovnicească de care dispune. Și socotesc, cei mai mulți suferim de lipsa acestei sănătăți duhovnicești. De aceea toate și toți ne greșesc.

Există oameni care dispun de forță psihică. Unii dintre aceștia au o mare cunoaștere omenească, alții dispun de o mare experiență socială și alții se disting printr-o mare inteligență prin care pot să pună lucrurile la locul lor. Astfel, din cauza acestor caracteristici, pot să aibă tărie sufletească și aproape de ei găsesc odihnă mulți oameni, deoarece aceștia îi ajută să-și dezlege în parte problemele. Însă una este percepția pe care o dobândim cu acești oameni și alta percepția pe care o dobândim cu aceia care au sănătate duhovnicească, în care lucrează legile duhului. Aceștia au liniște și seninătate interioară nu pentru că au tărie sufletească, ci pentru că au harul lui Hristos. Primii pot să păstreze oamenii aproape de ei, să le ofere o mângâiere sufletească, nu pot însă să-i tămăduiască, nu pot să-i mântuiască. Lasă nerezolvate problemele esențiale care îi preocupă. În timp ce aceia care dispun de sănătate duhovnicească sunt unica mângâiere a celor bolnavi.

Așadar chestiunea fundamentală nu este cum vom izbuti să rezolvăm diferitele probleme care ne preocupă. Problema fundamentală este cum ne vom muta la alt nivel de viață, cum vom dobândi o altă percepție. Dacă ne mutăm la acest alt nivel în care domină viața veacului viitor, atunci nu ne vor întrista dificultățile nivelului vieții prezente. Problema fundamentală nu este să luăm o aspirină ca să înceteze durerea de cap, ci să vindecăm cauza care o provoacă. La fel se întâmplă și în problemele duhovnicești. Nu urmărim simplu să înfrânăm gândurile și să orânduim lucrurile, ci să le schimbăm în întregime. Să dobândim altă viață.

Să ne naștem în altă lume. Să renaștem. Să dobândim un puternic stomac duhovnicesc, care va digera toate alimentele. Atunci nu va suferi de alimente, nu va fi distrus de acestea, ci acest stomac duhovnicesc va asimila alimentele și le va face sânge și carne. Chestiunea deci este aceasta: cum vom dobândi organism duhovnicesc și cum în acest organism duhovnicesc vor sluji legile duhului. Trebuie să dobândim sănătate duhovnicească ca să putem trece, bucurându-ne, dincolo de sufocarea socială, pe care de multe ori o simțim.

August 1986

5. Suficiență de sine, disperare, bărbăție

Viața duhovnicească este o taină, este o călătorie în care oricine întâlnește multe piedici și multe situații speciale, de aceea cunoașterea tuturor acestor probleme și a particularităților este o adevărată știință. Astfel cea mai mare știință este să cunoască cineva toate potecile pe care trebuie să le urmeze, dar în același timp să cunoască și modalitatea la care va recurge ca să poată fi călăuzit la capătul drumului. Cei mai învățați, cunoscătorii acestei călătorii, sunt sfinții lui Dumnezeu. Aceștia cunosc sigur toate dificultățile și exprimă diferite modalități pentru ieșirea din ele. Chiar părinții duhovnicești care disecă sufletele celor care se îndreaptă spre ei sunt în stare să cunoască, atât cât este cu putință, această dificilă călătorie pentru mântuirea sufletului omului.

O mare dificultate, care se naște în viața duhovnicească a creștinilor, este aceea care pornește din autosuficiență și disperare. De asemenea una dintre cele mai mari, dintre cele mai importante arme pentru îndepărtarea deznădejzii în lume, care ne asaltează în călătoria noastră spirituală, este bărbăția. Deoarece observ că în aceste trei chestiuni suferă oamenii contemporani, adică au pe primele două (autarhia și disperarea) și nu o au pe cealaltă (bărbăția), voi schița unele adevăruri în ceea ce privește aceste realități.

Suficiența de sine

Cuvântul *autarhie* înseamnă faptul de a fi cineva suficient lui însuși. Această semnificație o are și adjectivul *autarhic*. Prin extindere *autarhia* înseamnă independența economică. În Sfânta Scriptură este folosit cu sensul că trebuie să avem mijloacele economice necesare pentru întreținerea noastră ca să nu împovăram pe ceilalți și în același timp să dăm din surplus celor care au nevoie. În plus, *autarhie* este și faptul de a fi cineva autonom față de har, de a deveni independent de Dumnezeu și de jertfa dragostei și de a o folosi abuziv pentru el însuși. *Autarhie* este numită în terminologia contemporană și acea stare după care supraestimăm darurile noastre spirituale, virtuțile noastre, considerăm că acestea sunt singurele demne de cuvânt și în plus socotim că suntem desăvârșiți și, prin urmare, nu avem nevoie de creștere. Simțul desăvârșirii este cel care este caracterizat de multe ori astăzi cu termenul *autarhie*.

Din păcate, de acest lucru suferim cei mai mulți dintre creștinii contemporani. Avem senzația desăvârșirii noastre duhovnicești. Nu simțim că avem nevoie de îndrumare și de mai multă creștere a vieții noastre duhovnicești. Dimpotrivă, socotim că ceilalți sunt inferiori în multe chestiuni și de aceea trăim fariseismul în viața noastră. Cred că acest pericol al *autarhiei*, care este însoțit de disprețuirea celui alt, este unul din cele mai mari pericole ale epocii noastre.

Această *autarhie* este o groaznică iluzie. Filotei Sinaitul descrie această stare pe care o întâlnea la oamenii epocii lui, mai ales la monahi. Mulți, spune, dintre monahi „nu cunosc a minții rătăcire“, care vine din înrăurirea și influența demonilor. Deoarece sunt neinstruiți și simpli, se ocupă cu viața practică fără să se îngrijească deloc de minte. Sunt fără gustul curățeniei inimii și nu cunosc întunericul patimilor lor. Acești monahi „lucrarea păcatelor o socotesc numai scădere, înfrângerile și izbânzile nejudecându-le după înțelesul lor“.

Într-adevăr, mulți dintre creștini și dintre monahi lucrează numai virtutea practică fără să înainteze și la contemplație, adică la strădania de a purifica „partea vizibilă a sufletului“, fără să se îngrijească de cele ale vieții interioare, fără să aibă dragoste față de Dumnezeu și cunoaștere de Dumnezeu. Nu se ocupă cu rugăciunea minții și viața lăuntrică. Exact din această cauză ignoră cu

desăvârşire sărăcia lor duhovnicească, care este prima fericire a lui Hristos. Astfel, nu se disting prin pocăinţă, care este elementul necesar al comportamentului ortodox, prin care vine în inima noastră harul lui Hristos.

De multe ori, întâlnind astfel de oameni, simţim o groaznică îndoială. Să-i lăsăm în această stare, care constituie boală sufletească, care sigur va sfârşi în moarte şi insensibilitate a sufletului, sau să urmărim să împrăştiem buna părere pe care o au despre ei înşişi ? Problematika este serioasă, pentru că uneori, când s-a spart masca autarhiei, atunci omul cade într-o mare disperare, care este posibil să-i facă mare rău. De aceea este nevoie de o mare şi neadormită grijă păstorească. Cred că în punctul acesta se află crucea părintelui duhovnicesc. Crucea constă în faptul cum va distinge autarhia spirituală, cum o va împrăştia şi cum va tămădui după aceea omul de rana părutei cuviinţe.

În continuare vom încerca să vedem unele ascunzişuri ale acestei metode de vindecare, pe care o exercită părintele duhovnicesc şi pe care trebuie să o mânuiască şi creştinii ca să-şi dobândească mântuirea.

Disperarea

Cuvântul de faţă este despre disperarea în care se găsesc mulţi oameni ai epocii noastre. Disperarea, după Sfântul Ioan Sinaitul, poate să fie distinsă în două categorii. Una este disperarea care porneşte „din mulţimea păcatelor şi din povara conştiinţei şi din tristeţe insuportabilă” şi a doua este disperarea „din trufia survenită în noi, din înfumurare, la cei care se judecă pe ei înşişi nedemni de căderea întâmplată”. Prima deznădejde conduce omul la nepăsare şi în a doua continuă cu disperare ostenelele spirituale, adică asceza, lucru care este nefolositor, cum spune Sfântul Ioan. În deznădejdea celei de-a doua situaţii cade omul care are mare trufie şi o exagerată părere despre el însuşi; după păcat nu poate crede că el a săvârşit asemenea fapte. Desigur, trufia şi disperarea, spune Sfântul Ioan Scărarul, sunt opuse între ele, după cum de asemenea opuse sunt căsătoria şi înmormântarea, dar este posibil să le vedem pe acestea amândouă împreună din acţiunea demonilor. „Însă este posibil să fie văzute amândouă deodată din dezordinea demonilor.”

Astfel disperarea în legătură cu mântuirea este de la demoni. Sfântul Ioan iarăși învață că nu trebuie să acordăm crezare viselor demonilor despre chinuri, ci să credem numai în acelea care ne învață iadul și judecata; „dacă disperarea te tulbură, și acelea de la demoni sunt“.

Disperarea aceasta a demonilor desăvârșește condamnarea noastră. Precum îi este imposibil omului care a murit să pășească, tot astfel „este imposibil ca cel disperat să se mântuiască“. Acela care nu crede în îndurările și mila lui Dumnezeu și este dezamăgit, acesta se înjunghie pe el însuși. „Cel care disperă, pe sine însuși s-a înjunghiat.“ Sfinții sfătuiesc să nu deznădăduim până la ultima suflare. „Nu trebuie până la cea de pe urmă suflare să disperăm niciodată“ (Sfântul Ioan Sinaitul).

A fost spus și anterior că mulți oameni în epoca noastră nu vor să asculte nici un cuvânt dojenitor și vindecător nici chiar de la însuși părintele lor duhovnicesc. Cad atunci în mare deznădejde. Sau chiar citesc vieți ale sfinților și învățături ale sfinților și simt deznădejde, gândind că ei nu fac nimic bun. Acest lucru este dintr-un punct de vedere foarte bun. Trebuie uneori să se spargă crusta „sfințeniei“ noastre și a cumineniei și să începem să ne clădim casa sufletului. Să încetăm să trăim cu vise și reverii. Lumea fantastică este aceea care ne creează multe anomalii sufletești și probleme interioare. Astfel este necesară o moarte a acestei iluzii.

Mulți sfinți vorbesc despre disperare întru Dumnezeu. Trebuie oricine să înceteze să creadă în idolul lui însuși, care este izvorul unei mari anormalități. Dar paralel cu acest mare privilegiu al disperării trebuie să fie cultivată nădejdea în Dumnezeu. Adică trebuie să cred în propria mea ticăloșie și netrebnicie, dar paralel să cred în marea dragoste, în iubirea de oameni și mila lui Dumnezeu.

Astfel crește rugăciunea. Și proporțional cu încordarea cu care se face rugăciunea și crește pocăința, este dată omului binecuvântarea lui Dumnezeu. Cine ascultă faptele suprafirești ale sfinților, adică virtuțile peste fire, și cade omenește în deznădejde este „nerațional“, adică absurd. Creștinul cu conștiință, studiind viețile sfinților, ori înaintează cu bărbăție la imitarea lor, ori dobandește cu umilință osândirea de sine, își recunoaște neputința lui și se condamnă pe el însuși (Sfântul Ioan Sinaitul).

Astfel există deznădejdea după om, care este acțiune a demonilor și paralizează omul, și disperarea după Dumnezeu, care

este inspirată de harul lui Dumnezeu și conduce omul la rugăciune, la căutarea milei lui Dumnezeu. Prima are ca semn distinctiv inerția și insensibilitatea, a doua rugăciunea și nădejdea în Dumnezeu.

Bărbăția

Sfinții Părinți pe de o parte condamnă autosuficiența vieții noastre spirituale, pe de altă parte scot în evidență că este necesară deznădejdea după Dumnezeu, care este îmbinare între starea sinelui nostru și nădejdea în Dumnezeu. Dau însă mare importanță virtuții bărbăției. Prin aceasta omul poate să rabde arșița simțirii osândirii și a iadului. Numai omul acela care are virtutea bărbăției poate să depășească această mare ispită pe care o întâlnește în călătoria spirituală. Prin bărbăție omul se oprește la marginile iadului și nădăjduiește în dragostea lui Dumnezeu, chiar dacă este ars de flăcările iadului. Flăcările iadului ard patimile, dar bărbăția duhovnicească îl face să se întoarcă spre Dumnezeu și să ceară mila și binecuvântarea Lui.

Bărbăția este gândirea curajoasă, este nădejdea desăvârșită în Dumnezeu.

Valoarea bărbăției duhovnicești este mare. Sfântul Ioan Sinaitul recomandă: „Bărbăția întreagă dobândește și vei avea pe Dumnezeu învățător rugăciunii tale“. Minteaa moare de păcate și de patimi. Numai sufletul curajos înviază mintea care moare. „Sufletul curajos mintea care murea a înviat-o.“ Acela care are bărbăție este eliberat de influența diavolului și-și vindecă sufletul. „Străduiește-te la multă smerita cugetare și bărbăție și să nu se agațe răutatea demonilor de sufletul tău“ (Sfântul Nil Ascetul).

Această bărbăție duhovnicească este dar al lui Dumnezeu, dar este cultivată și de om. Precum toate virtuțile, și virtutea bărbăției este conlucrare a lui Dumnezeu și a omului. După Isihie Presbiterul, patru sunt virtuțile fundamentale ale omului, care alcătuiesc întreaga viață duhovnicească a lui: gândirea, înțelepciunea, dreptatea și bărbăția. Lucrarea gândirii este să miște întotdeauna mânia „spre încăierarea luptei din interior și către prihănirea de sine“. Lucrarea înțelepciunii este să miște rațiunea către strictă trezvie și contemplație spirituală. Lucrarea dreptății este să dirijeze dorința către virtute și către Dumnezeu, iar lucrarea bărbăției

este să stăpânească și să guverneze cele cinci simțuri, încât să nu fie molipsit omul cel dinlăuntrul nostru și cel din afară, adică inima și trupul. Strădania pe care o depune omul să-și păstreze simțurile curate, încât să nu fie îmbolnăvit trupul și inima, este aceea care dezvăluie bărbăția spirituală și chiar o cultivă mai mult. De asemenea, după Ilie Presbiterul, sufletul curajos are două opaițe, adică pe cel practic și pe cel contemplativ (virtutea practică și cea contemplativă), și astfel înfăptuiește cele datorate.

Dar și după săvârșirea păcatului, chiar dacă s-a vlăguit anterior bărbăția și a căzut în păcat omul, este nevoie iarăși de această bărbăție spirituală. Atunci trebuie să se întoarcă complet la Dumnezeu, inspirat de harul Lui și de dragostea Lui. Și chiar această pocăință este „fiica nădejzii și respingerea disperării“, după Sfântul Ioan Sinaitul. El scrie: „Pocăința este continua neașteptare a mângâierii trupești. Pocăința este cuget automustrător și îngrijirea de sine cea fără de grijă. Pocăința este fiica nădejzii și respingerea disperării. Cel care se pocăiește este judecător care nu se rușinează“. Și această mare pocăință, care este mișcată de Sfântul Duh, este fiica nădejzii și potrivnica disperării. Cel care se pocăiește se simte pe sine însuși judecător, dar judecător care nu se rușinează, adică judecător scăpat de rușine.

Sufletul curajos chiar și după un păcat se întoarce iarăși la Dumnezeu și caută vindecarea. Avva Pimen unui frate care i-a spus: dacă voi cădea într-o greșală „mă muștră cugetul meu și mă condamnă: de ce ai greșit?“ i-a răspuns: „În clipa în care cade omul în greșală și spune «am greșit», în aceeași clipă a și încetat să greșască“. De aceea, după același părinte, „dacă suntem curajoși, lucrează împreună cu noi mila Lui“.

Concluzia este că trebuie să ne eliberăm de autosuficiență, care ne ține totdeauna în neputință și moarte duhovnicească, care este necunoașterea noastră de sine. Să cerem să ne dea Dumnezeu cunoașterea de sine, să ne descoperim rănila sufletului nostru. Dacă după descoperirea aceasta simțim deznădejdea, să considerăm aceasta o binecuvântare și un dar al lui Dumnezeu. Să ne întoarcem însă cu bărbăție la Dumnezeu și să cerem mila Lui. Această bărbăție spirituală ne va întări să trecem această dificilă cale, încât să trăim mila și dragostea lui Dumnezeu.

Ianuarie 1986

6. Echilibrul duhovnicesc*

În Liturghie, după Sfânta Împărtășanie, există și următoarea frază-rugăciune către Hristos: „Curățește-mă, spală-mă și mă îndreptează“. Rugăm pe Dumnezeu să ne curețe, să ne spele și să ne îndrepteze. În principal am vrut să stărui asupra ultimului cuvânt, „îndreptează-mă“.

Cea mai mare problemă care preocupă omul este chestiunea îndreptării. Trebuie să fie echilibrat, încât să lucreze fiziologic în toate situațiile care se ivesc în viață. Precum o mașină este reglată bine și funcționează regulat, tot astfel și omul are nevoie de o specială echilibrare duhovnicească. Trebuie să dobândească sănătate duhovnicească, încât să reacționeze fiziologic la toate problemele care se manifestă în viață.

Există o mare nevoie de echilibru, deoarece prin cădere și viața de păcat și de patimi am fost dezechilibrați**. În loc să avem centrul vieții noastre în Dumnezeu și să cumpănim viața noastră cu temelia pe legea sfântă, o cumpănim cu temelia pe propria noastră logică care în multe chestiuni este absurdă. Centrul vieții noastre a devenit omul și nu Dumnezeu-Omul, legea rațiunii și nu legea lui Dumnezeu, lucrarea patimilor și nu lucrarea Preasfântului Duh. Astfel am fost complet dezechilibrați. În realitate în ce constă dezechilibrarea și încă în ce constă reechilibrarea noastră ? Dezarmonizarea constă în faptul că mintea noastră a pierdut legătura, orientarea și avântul către Dumnezeu și se întoarce în alte direcții. Mintea a fost omorâtă și a fost secătuită. Sfântul Andrei Cretanul în „Canonul cel mare“ descrie această stare spunând: „Mintea a fost traumatizată, trupul a fost secătuit, duhul este bolnav“. Mintea fost traumatizată. În loc să dirijeze și să stăpânească cu har, logica este dirijată și stăpânită de aceasta. Și în această situație toate lucrează necanonic, adică, împotriva firii. Astfel toată strădania noastră se află în faptul de a echilibra mintea, de a o elibera de tirania rațiunii și de a o întoar-

* *rhythmizo* = a regla, a armoniza, a echilibra, a împăca, a pune de acord toate energiile interioare ale noastre; în cult este folosit verbul *a îndrepta*.

***aporhythmiza* = compus al lui *rhythmiza* cu prep. *apó* indicând depărtarea de la starea inițială de armonie, ieșirea din această stare, neputința redobândirii ei.

ce spre Dumnezeu. La acest lucru contribuie toată viața liturgică și ascetică a Bisericii. Și firește nu poate reuși numai prin forțele noastre proprii, ci prin inspirația și lucrarea sfântului har, adică prin conlucrarea voinței celei sfinte cu cea omenească.

Sfinții Părinți au făcut mari eforturi să-și echilibreze mintea și s-o lase liberă să se avânte către Dumnezeu. Aș vrea în acest sens să amintesc luptele, dar și învățătura Sfântului Vasile cel Mare, care deși este considerat un părinte implicat social, totuși are o foarte adâncă experiență a vieții interioare (neptice) și isihaste a Bisericii. Deja în epistola lui către Eustațiu din Sevastia prezintă dorința care îl stăpânea, după studiile în lume, să dobândească cunoașterea lui Dumnezeu, viața Sfântului Duh. Simțea ca pe o necesitate să-și îndrepte caracterul pe care-l deformase „din cuvântarea către cei vicioși“. S-a trezit din somnul adânc, a plâns pentru viața lui mizerabilă și căuta îndrumare „spre pătrunderea învățăturilor dreptății“. Exact atunci a alergat spre universitatea pustiei, către profesorii vieții pustnice care erau monahii, și acolo a trăit viața Bisericii și a dobândit mărturia celor nevăzute. „Și-mi făceam dovadă a celor nearătate pe cele văzute“. Cu alte cuvinte, Vasile cel Mare îndată ce a conștientizat dezechilibrul spiritual și când a simțit că echilibrul nu este atins prin înțelepciunea lumii și prin judecăți logice corecte, a făcut totul ca să îl dobândească. Este clar, din toate informațiile pe care le avem din viața acestui mare părinte al Bisericii, că a izbutit să atingă ceea ce dorea cu ardoare. S-a refugiat într-o așezare singuratică lângă râul Iris în Pont și acolo se ocupa cu viața isihastă. Pentru că numai liniștea în tot înțelesul cuvântului, ca stare interioară a sufletului, dar și ca siguranță, cel puțin la început, a condițiilor exterioare, ajută omul în schimbarea lui spirituală, în echilibrarea lumii lui interioare. Astfel, în epistola către prietenul său, Sfântul Grigorie Teologul, descrie acest echilibru interior. Prezentând punctele centrale din epistola aceasta vom vedea în ce constă echilibrul duhovnicesc al omului.

Trei puncte din această prețioasă epistolă ne vor ajuta să vedem chestiunea echilibrului duhovnicesc.

Primul se referă la liniștea minții. Accentuează sfântul necesitatea liniștii minții, fiindcă precum ochiul, când este purtat în toate direcțiile și nu este fixat într-un singur punct stabil, nu poate să vadă clar ceea ce se află înaintea lui, la fel se întâmplă și cu mintea. Mintea trebuie să fie orientată spre Dumnezeu și s-o

preocupe numai Dumnezeu și cele ce au legătură cu El. De aceea descrie semnificativ acest lucru care este temelia vieții creștine: „În liniște trebuie să încerce a avea mintea“, adică trebuie să ne străduim să păstrăm mintea în stare de liniște. Acest fapt în realitate înseamnă plecarea din lume. „Nu partea exterioară a lui să fie în chip trupesc plecată din lume, ci să smulgă sulfetul din atracția spre trup“. Sufletul trebuie să fie smuls din atracția către trup. Cu alte cuvinte, sufletul trebuie să scape de robia conștiinței lumești și trupești și să se raporteze la Dumnezeu.

Al doilea punct din epistola Sfântului Vasile cel Mare descrie mersul natural al minții. Mintea omului nu trebuie să se împrăștie în lume prin simțuri, nici să se risipească spre cele din afară, ci să se întoarcă în ea însăși și prin ea însăși să se înalte la noțiunea de Dumnezeu. Acest lucru în realitate înseamnă mișcarea ciclică a minții. Mintea lasă lumea și se întoarce spre ea însăși, drept care se înalță la Dumnezeu. În această situație, deși omul trăiește în lume, totuși primește uitarea firii și are o neîntreruptă beție a dialogului cu Dumnezeu. „Căci mintea nerisipindu-se în cele din afară, nici fiind dispersată de către simțuri în lume, se întoarce către ea însăși, iar prin ea însăși urcă la noțiunea de Dumnezeu; și străluminată de acea frumusețe și lumină, primește uitarea propriei firi, netrăgând sufletul nici către grija hranei, nici către grija veșmintelor, și, aducând nepreocuparea de grijile pământești, schimbă întreaga strădanie a ei înseși spre dobândirea bunurilor veșnice“.

Al treilea punct se referă la faptul că, atunci când mintea omului, în pofida grijilor pământești, are o continuă amintire de Dumnezeu și nu este întreruptă necontenita amintire a lui Dumnezeu din cauza lucrărilor zilnice, atunci acest fapt arată locuirea lui Dumnezeu în noi și chiar dezvăluie că am devenit templu al lui Dumnezeu. Scribe marele luminător din Cesarea: „Și acest lucru înseamnă sălășluirea lui Dumnezeu, faptul de a avea pe Dumnezeu pus ca temei în tine însuși. Astfel devenim templu al lui Dumnezeu, când nu este întreruptă continuitatea amintirii cu griji pământești, când mintea nu este tulburată de patimi neașteptate, ci de toate fugind iubitorul de Dumnezeu se retrage spre Dumnezeu și, îndepărtându-se de cele care ne invită la răutate, își petrece timpul cu ocupații care duc la virtute“.

În locul acesta este prezentat adevărul că toată strădania omului se află în faptul de a-și înălța mintea lui la Dumnezeu și de a

avea o neîntreruptă amintire de Dumnezeu. Atunci într-adevăr devine templu al Preasfântului Duh. Atunci nu încetează grijile pământești, dar mintea este vindecată, drept care toate funcționează canonic (regulat).

Înfățișând în aceeași epistolă un program cotidian de viață, spune că imediat cu răsăritul soarelui să se avânte omul în imne și laude, cântând lui Dumnezeu, iar când mai târziu se îndeletnicește cu diferite munci, „peste tot cu el să fie prezentă rugăciunea, și cu cântări își va drege muncile ca și cu sare“.

Chiar și în timpul muncii există în chip tainic rugăciunea, omul caută și slăvește pe Dumnezeu și astfel își înmiresmează și înfrumusețează muncile. Aici sfântul părinte nu recomandă întreruperea muncii, ci încununarea ei prin rugăciune. Pentru că rugăciunea înmiresmează munca zilnică. Mintea trebuie să fie îndreptată către Dumnezeu, să aibă o neîntreruptă amintire de Dumnezeu, să lucreze paralel cu diferitele munci ale zilei. Dar ca să se reușească acest lucru este necesară curățirea inimii de pațimi. Începutul curățirii este liniștea: „Așadar, liniștea este început al curățirii pentru suflet“.

Când omul se echilibrează duhovnicește, adică atunci când mintea este îndreptată spre Dumnezeu și slujește pentru El, atunci sunt așezate la locul lor toate chestiunile exterioare. Comportamentul față de semenul său este cumpănit. Este foarte semnificativ că Vasile cel Mare în aceeași epistolă pe care o trimite Sfântului Grigorie Teologul, după ce descrie liniștea minții și neîntrerupta amintire de Dumnezeu, descrie în continuare și unele elemente ale vieții exterioare. Neconținut noi, oamenii, fiind schizofrenici, despărțim viața interioară de cea exterioară. Astfel unii pot să separe din epistola aceasta prima parte, în care sfântul vorbește despre liniștea mentală și să neglijeze partea a doua în care vorbește despre purtarea exterioară iar alții contrariul. Însă Vasile cel Mare, în scrierile sale, este echilibrat exterior și interior. Integrat organic în Tradiția ortodoxă, nu scindează viața interioară de cea exterioară.

Întâi de toate vorbește despre îndreptarea minții spre Dumnezeu, deoarece aceasta este temelia vieții spirituale.

Este foarte important că *Filocalia sfinților neptici* are ca subtitlu: „în care (filocalie) prin filosofia morală după practică și teorie mintea se curățește, se luminează și se desăvârșește“. Se cere să existe această orientare a minții, această echilibrare spiri-

tuală. Exact acest lucru îl prezintă, la începutul epistolei acesteia, Vasile cel Mare. În continuare însă descrie și manifestările exterioare, care sunt fructul acestei echilibrări spirituale a minții.

Astfel Vasile cel Mare se referă la faptul că omul îndreptat întreabă calm și răspunde fără amor propriu, nu întrerupe „pe cel cu care discută când spune ceva folositor“, nici nu dorește să introducă ostentativ propriul său cuvânt, tonul vocii este astfel încât să nu provoace și să nu-l facă stânjenitor, este „amabil în conversații, plăcut în cuvântări“ și când dojenește o face cu modestie, încât să fie „prielnic... celui care are nevoie de vindecare“. Mișcările trupului sunt măsurate și echilibrate, îmbrăcămintea, chiar și modul de hrană și de somn este cumpătat la omul lui Dumnezeu.

Sfântul Vasile cel Mare prin acestea pe care le scrie evită să privească teoretic chestiunea și evită să facă o etică a comportamentului exterior. Este cunoscător al întregii tradiții isihaste a Bisericii și de aceea accentuează că cel dintâi lucru este să fie îndreptarea minții omului către Dumnezeu, după care sunt cumpănite toate manifestările. Omul cumpănit este sociabil. Minte vindecată vindecă toate manifestările. Echilibrată în interior este echilibrată și în afară. Cel care trăiește sobru poate să trăiască adevărat și în societate.

Din această mică prezentare a învățăturii Sfântului Vasile cel Mare se vede clar că echilibrul spiritual este în principal orientarea minții către Dumnezeu. Se cuvine oricine să folosească diferite metode, mai ales pocăința, încât mintea să se smulgă din neliniște, din mediul și îndeosebi din tirania pe care o exercită logica, și să aibă o neîntreruptă amintire de Dumnezeu, în ciuda preocupărilor zilnice ale trupului.

Precum omul, când muncește sau conduce automobilul poate să se ocupe în același timp și cu altceva, astfel este posibil, printr-o educație duhovnicească potrivită, să lucreze trupestă și mintea lui să aibă amintire de Dumnezeu. Într-adevăr, acesta este echilibrul duhovnicesc și aceasta constituie sănătatea duhovnicească. Atunci omul se află în bună stare și abordează cu ușurință orice problemă și orice ispită pe care o întâlnește în viața sa.

Aș vrea în continuare să menționez două exemple, unul din viața monahală și unul din cea lumească, care arată exact cum este îndrumat omul și cum întâmpină diferitele probleme ale vieții.

Viața monahală nu este cu desăvârșire o viață fără griji. Desigur există o categorie de monahi care își limitează la minimum activitatea trupească, încât să se exerseze în rugăciunea noetică (a minții), în rugăciunea inimii. Aceștia sunt isihasții. Dar și aceștia au o muncă manuală, ca să preîntâmpine indiferența spirituală și să procure cele pentru trai, cum recomandă Sfinții Părinți. Cei mai mulți monahi și în principal câți trăiesc în chinovie, nu refuză munca trupească și nu-și petrec întreaga zi la chiliile lor. Dorința de a fi monahi nu comportă în chip necesar refuzul oricărei munci trupești, ci este legată de intenția vie de a păzi riguros poruncile lui Dumnezeu. De aceea cea mai importantă virtute călugărească este ascultarea. Când monahul nu exersează virtutea ascultării și când nu slujește obștea, atunci nu poate să dobândească darul rugăciunii noetice. Cea mai sigură învățătură pe care poate cineva s-o atribuie monahilor este învățătura pentru dobândirea ascultării. Monahii în mănăstirile ortodoxe învață în principal cum să-și înfrâneze voința, care este „zid de aramă” între noi și Dumnezeu, învață cum să exerseze virtutea ascultării mai întâi de stareț și după aceea de întreaga obște și de toți oamenii.

În acest climat de ascultare învață cum să-și păstreze mintea curată și cum să aibă neîntreruptă amintire de Dumnezeu. Lucrează toată ziua la lucrul lor, la „ascultarea” lor, stau ore în șir în biserică etc, străduindu-se în același timp să-și aibă mintea la Dumnezeu. Aceasta este educația pe care se străduiesc s-o dobândească în mănăstiri.

Cei mai mulți oameni au o percepere superficială cu privire la monahism. Dar trebuie să fie accentuat din nou că toată educația care se desfășoară în mănăstirile ortodoxe constă în faptul de a fi îndreptată mintea, după care sunt sfințite toate muncile și toate preocupările.

Prin mintea curată și îndreptată este sfințită tăcerea și cuvântul, liniștea și sfânta apostolie, lucrul și inactivitatea, viața în chilii și viața în biserică, durerea și bucuria, tristețea și speranța, „discernământul”^{*} și pocăința. Atunci este monah, oriunde s-ar afla, orice ar face. Astfel nu există ore dedicate lui Dumnezeu și ore de muncă. Întreaga viață și toate ceasurile zilei sunt sfințite și binecuvântate. Este de ajuns să se echilibreze corect, să dobân-

^{*} *psyhagoghia* = călăuzirea sufletului.

dească sănătate spirituală. La acest lucru contribuie practica și teoria, ascultarea și rugăciunea.

Exact la fel se cuvine să fie și în căsătorie, în familie și în viața socială. În fond, omul, înainte să înceapă viața de familie are nevoie de educație, încât să-și echilibreze mintea, să trăiască și să se comporte după Dumnezeu. Rugăciunea înainte de căsătorie este aceea care oferă sănătate și face capabil omul să abordeze toate problemele fără confuzii și fără să fie tulburată mintea sa. Dacă este echilibrat corespunzător, atunci poate să facă totul și să se odihnească în Dumnezeu. Mulți căsătoriți susțin că nu este posibil ca șef de familie să trăiască viață creștină. Acest lucru, în afară de faptul că este blasfemie față de Dumnezeu, exprimă și o mare ignoranță. Dar, cum am spus puțin mai înainte, monahii nu au mai puține probleme decât căsătoriții. Au și ei multe preocupări și multe munci să împlinească. Cine cunoaște de aproape viața mănăstirilor poate să înțeleagă acest adevăr. Marea problemă se află în faptul că mulți încep viața de căsătorie fără să dobândească experiența curățirii minții, fără să îndrepte mintea lor către Dumnezeu, fără să ajungă la echilibrarea duhovnicească.

Există rațiunea că viitorii părinți trebuie să dobândească cunoștințe pedagogice, psihologice etc. ca să-și îndrume copiii și să facă față tuturor problemelor. Însă acest lucru nu este suficient.

Pentru că există părinți care au multe asemenea cunoștințe omenești și totuși nu pot să ofere soluții problemelor coexistenței în casă și problemelor îndrumării copiilor. Acel lucru care întâi de toate este necesar este dobândirea echilibrului duhovnicesc. Să învețe mintea să se avânte către Dumnezeu și să fie sfințită astfel întreaga viață. Numai cel sănătos spiritual poate astăzi să abordeze toate problemele dificile care zilnic se ivesc și continuu se înmulțesc.

Pe părinți îi caracterizează grija pentru educarea copiilor. Dar cred cu fermitate că acel lucru pe care îl primește copilul în timpul educației nu sunt cunoștințele pe care la întâmplare le oferă părinții și sfaturile pe care le dau, oricât de inteligente ar fi, ci în principal ceea ce sunt înșiși părinții. Nu oferim copiilor ceea ce știm, ci ceea ce suntem noi înșine. Dacă noi ne-am echilibrat corespunzător, dacă mintea noastră este liberă și știe să stea de vorbă cu Dumnezeu, dacă dobândim echilibru duhovnicesc, atunci este sigur că copiii se vor dezvolta corespunzător.

Are mare importanță să putem crea o atmosferă de rugăciune și sănătate în casă. Pentru că atmosfera de rugăciune și sănătate duhovnicească este aceea care influențează foarte profund viața copiilor. Părintele echilibrat cunoaște când va face observația și cum o va face, știe când trebuie să tacă și când să controleze mai sever. Medicul învățat știe cum și când să intervină. Acest lucru se întâmplă și cu părintele învățat (duhovnicește).

Cei mai mulți părinți din zilele noastre practică pedagogie fără rugăciune, doar prin cunoștințe omenești și din perspectivă omenească. Nu știm să cerem soluții de la Dumnezeu prin rugăciune. Minte noastră este înrobite de problemele exterioare care stăpânesc copiii, este înrobite copiilor și nu este înrobite ascultării lui Hristos (II Cor. 10, 5). Minte este reglată să vadă zi și noapte copiii și nu pe Dumnezeu.

Pentru mulți părinți problema cea mai mare nu este Dumnezeu și mântuirea lor, ci copiii. Și aceste lucruri le privesc foarte superficial. Prin aceste lucruri pe care le scriem nu vrem să susținem că trebuie să ne părăsim copiii, deoarece Dumnezeu ni i-a dăruit ca să-i creștem în educația și povăța Domnului, dar nu putem sub acest pretext să-l părăsim pe Dumnezeu și nu trebuie să facem o pedagogie fără Dumnezeu.

Avem nevoie de un echilibru duhovnicesc. Acest lucru se întâmplă prin rugăciune și prin păstrarea poruncilor lui Hristos, deoarece rugăciunea nu este separată de întreaga strădanie ascetică de a trăi voia lui Dumnezeu în viața noastră. Totuși astăzi cei mai mulți suntem dezechilibrați. De aceea, în loc să rezolvăm problemele, le complicăm. Bolnavi în interior, îmbolnăvim instituțiile sociale, viața familială etc. Cea mai importantă grijă a noastră trebuie să fie acest lucru: cum ne vom echilibra, cum mintea va fi desprinsă de cele pământești și va fi întoarsă către Dumnezeu. Acest lucru trebuie să se facă prin propria noastră dorință, dar îndeosebi prin ajutorul și lucrarea lui Dumnezeu. Neconținută trebuie să fie rugăciunea noastră către Dumnezeu: „Curățește-mă, spală-mă și mă îndreptează; înțelepțește-mă și mă luminează“.

Aprilie 1986

7. Înnoire duhovnicească

Sărbătorile Bisericii au dat Sfinților Părinți posibilitatea să prăznuiască și prin cuvântări. O cuvântare la o sărbătoare este prăznuire reală, deoarece în acesta este analizată într-o manieră delicată adevărata semnificație a sărbătorii. Conținutul și modul de oferire a fiecărei cuvântări arată caracterul sărbătoreesc.

Între aceste limite se mișcă și cuvântările sărbătorești ale Sfântului Grigorie Teologul. Avem în atenția noastră o predică a sfântului către turma lui în „Duminica nouă“, adică la Paști. Într-o apostrofă a cuvântului, sfântul, referindu-se la semnificația sărbătorii, scrie: „Aici noua creație și sărbătoare care a venit, după aceea și la urmă eu, slujitorul“. Acest lucru dezvăluie ceea ce a fost prezentat anterior, faptul că sfinții în omiliile lor, la sărbătorile Bisericii, care fac cunoscute stadiile sfintei iconomii, literalmente prăznuiesc.

Aceasta omilie a Sfântului Grigorie Teologul aș vrea s-o analizăm în continuare, pentru că, în afara altor lucruri, dezvăluie și modul predicii sfinților, deoarece sfinții leagă teologia cu ascețica, cu societatea și în general cu viața omului. Nu există suficient spațiu pentru analiza deplină a tuturor elementelor, dar ne vom referi la cele mai importante care fac vizibilă această legătură. Sfântul Grigorie Teologul, precum și toți sfinții, nu fac predică abstractă, ruptă de viața întreagă a omului, nu fac o teologie meditativă, despărțită de căderea și învierea omului, nici nu vorbesc despre problemele sociale în afara teologiei. Simt că dezlegarea anumitor probleme sociale nu este independentă de schimbarea interioară, de schimbarea noastră înșine. Sărbătorile nu dau pretext pentru o referire literară la ele, ci pentru reala participare a harului, care există din belșug în Biserică, și pentru o adevărată schimbare a omului. Trăirea sărbătorii este literalmente participare la sfânta iconomie a lui Hristos.

Voind să vorbească despre Paști, ca sărbătoare a înnoirii firii omenesti și a fiecărei persoane, sfântul începe cu explicarea cuvântului *înnoire**. „Înnoirea, lege veche și bună este; mai degrabă însă lucrurile noi să fie cinstite prin înnoire“. În Vechiul

* *enchenia* = inaugurare, înnoire, târnosire.

Testament există cuvânt despre înnoire. Cuvântul înnoire înseamnă sărbătoarea reînnoirii sau a consacrării, sărbătoarea lucrurilor noi. Hristos, prin Întruparea, prin Învierea Lui și, în general, prin toată lucrarea sfintei iconomii, a înnoit firea omenescă. Astfel, Paștele este inaugurarea mântuirii noastre. Sfântul Grigorie accentuează: „la urmă eu participat la sărbătoare, începând mântuirea mea însămi“.

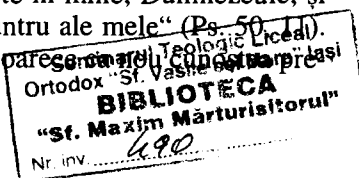
Înnoirea în Vechiul Testament

Deoarece veche este legea despre înnoire, de aceea este menționată în unele locuri din Vechiul Testament. În cartea lui Isaia este menționat următorul lucru: „Înnoiți-vă în fața mea, insule“ (Is. 41, 1). Interpretând sfântul această profeție, spune că aici sunt înțelese cele șase Biserici ale Neamurilor, care au fost create din sărata mare a necredinței. Cum insulele, înconjurate de sărata mare și aflate în mare, au statornicie, în același mod și Bisericiile au statornicie, chiar dacă sunt înconjurate de marea necredinței.

Dumnezeu după ce a uns pe Profetul Ieremia, îi zice: „iată, Eu te-am făcut astăzi cetate întărită, stâlp de fier și un zid de aramă“ (Ier. 1, 18). Dumnezeu l-a investit pe profet, i-a dat forța să vorbească în numele Lui, i-a dat cuvintele Lui în gura sa. Ce este acest zid de aramă, după cum îl interpretează Sfântul Grigorie Teologul? Zidul de aramă este „suflet tare și de aur și proaspăt în credință“. Sufletul omului, care primește harul lui Dumnezeu, devine tare, este dăruit cu har și pășește pe calea credinței.

Inaugurarea cortului mărturiei, a Împărăției lui David, a Templului lui Solomon din Ierusalim preînchipuie înnoirea firii omenești a lui Hristos, după ce a înviat din morți; El rămâne înviat în veci, „ca eu să fiu mântuit și să fiu rechemat din vechea cădere, și să devin creație nouă, recreat printr-o astfel de iubire de oameni“. Toate evenimentele în Vechiul Testament au referire la persoana lui Hristos și la viața Noului Testament. De aceea nu putem să interpretăm Noul Testament dinăuntrul celui Vechi, ci Vechiul Testament prin prisma Noului Testament.

Profetul David în cunoscutul psalm al cincizecilea se referă la înnoirea inimii: „Inimă curată zidește în mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele“ (Ps. 50, 14). David avea har de la Dumnezeu, „de aceea cânta cântări de laudă“ (Ps. 150, 1).

zentul mereu adăugat“. Călătoria spirituală a omului este interminabilă și neîncetat ia har după har și neîntrerupt este reînnoită inima lui și este inaugurată o nouă stare. Stagnarea spirituală nu este element al comportamentului ortodox. Este necesară o neîntreruptă reînnoire.

Prin învierea lui Hristos am apropiat moartea cu viața, drept care sărbătorim inaugurarea nemuririi, care nu este o stare abstractă, nici o capacitate naturală a sufletului, ci dar al lui Hristos care a înviat și trăirea vieții în Hristos. De aceea învierea lui Hristos creează desfătare spirituală. Astfel Sfântul Grigorie Teologul, referindu-se la această inaugurare, strigă „Înnoire, înnoire este sărbătoarea, fraților. Ne bucurăm de multe ori a o spune“. Dar aceste înnoiri ale firii omenești să treacă în viața noastră personală, să fie înnoire personală. Sărbătoarea Paștelui are caracter personal și ne cheamă la trăirea personală a învierii, la o participare personală a reînnoirii, la trăirea noii creații pe care o făgăduiește Biserica. Dacă nu țintim acest lucru, atunci în zadar celebrăm sărbătoarea Paștelui. La acest fapt se referă în continuarea omiliei Sfântul Grigorie și vreau să-l prezint pe scurt.

Teologia sărbătorii

Sfântul prezintă toată interpretarea teologică a sărbătorii Paștelui. Paștele este trecerea din moarte la viață, este trăirea celeilalte vieți încă din viața aceasta. Prin învierea lui Hristos „viața își cere drepturile“*. Poate îmi va fi dată altă ocazie să dezvolt întreaga teologie a sărbătorii Paștelui, așa cum este menționată în operele Sfântului Grigorie Teologul. Aici vreau să semnez cele câte scrie, analizând teologia sărbătorii, în omilia pe care acum o explicăm. Adevărat părinte al Bisericii, începe învățătura lui de la crearea lumii, de la crearea omului și căderea lui. Sfinții Părinți sunt realiști și prin excelență teologi, deoarece văd această latură a vieții omului. Dacă nu examinăm căderea lui și în continuare învierea lui, care s-a făcut prin lucrarea lui Hristos, nu putem să înțelegem omul. Cum vom pricepe valoarea marelui leac, care se cheamă Hristos înviat, dacă nu cunoaștem mai înainte marea boală a omului din care a decurs căderea lui ?

* *politevomai* = eu candidez la drepturi în cetate.

Astfel sfântul vorbește despre existența lui Dumnezeu, care era „lumină neapropiată și continuă, nici începută, nici încetată, nici măsurată, veșnic strălucitoare, de trei ori strălucitoare, atât cât este văzută de către puțini, cred însă nici de către puțini“ și despre îngerii care sunt „a doua lumină, străluciri ale primei lumini“. Acest Dumnezeu a început crearea lumii prin crearea luminii, pentru că „trebuia să fie începută prin marea lumină a creației din lumină“.

După ce Dumnezeu a creat întreaga lume, împărăția, apoi creează împăratul, omul, pentru că trebuia întâi să existe împărăția și apoi să intre în acestea omul, care va fi slujit de către toate acestea: „Căci trebuia, ca unui împărat să-i stea înaintea împărățiile și astfel împăratul să intre de toate de-acum slujit“. Dacă am fi păstrat porunca lui Dumnezeu, atunci am fi devenit nemuritori și ne-am fi alăturat lui Dumnezeu, „apropiindu-ne de pomul vieții, după pomul cunoașterii“.

Dar prin înșelăciunea și invidia celui viclean am căzut din viața raiului și astfel a intrat moartea în lume. „Din cauza aceasta, pentru pătimirea noastră, pătimește Dumnezeu, făcându-se om, și trupul asumat și-l umilește* spre răstignire, ca noi prin sărăcirea aceluia să ne îmbogățim. De-aici moartea și îngroparea și învierea. De-aici noua creație“.

Astfel înțelesul teologic al sărbătorii se află în învierea omului căzut, în înnoirea firii omenești. Vechimea omului, prin Învierea lui Hristos, este alungată și este trăită noua creație. Toate acum sunt noi. Ziua mântuitoare a fost ziua Învierii lui Hristos și de fiecare dată când sărbătorim Învierea lui Hristos, este ziua de naștere a mântuirii. Mântuirea omului nu este independentă de Învierea lui Hristos. Înviatul Domn a devenit conducătorul mântuirii. Prin Hristos reușim toate cele care sunt în legătură cu înnoirea firii noastre.

Schimbarea personală, înnoirea personală

Dar sfântul nu se mulțumește cu prezentarea părții teologice a sărbătorii Paștelui. Înaintează la îndemnuri personale. Este semnificativ că nu face o teologie meditativă și abstractă, nici o cuvântare morală nefondată și neteologică, ci dezvoltă o morală

* *ptohevo* = a fi sărman, a se umili, a cerși.

teologică și o teologie ascetică. Observăm în epoca noastră pe mulți că fac această disociere. Vedem teologi că dezvoltă filosofic înțelesul sărbătorii fără să avanseze la îndemnuri personale, sau pe alții că vorbesc despre îndreptarea vieții noastre, însă în afara teologiei adevărate. Putem să accentuăm că viața ascetică este trăirea teologiei și teologia se raportează la ascetică.

De altfel cunoaștem bine că teologia ortodoxă este în principal știință terapeutică. Vede omul bolnav și urmărește să-l vindece. Hristos este cel mai puternic leac al oamenilor. Pe lângă existența legii Vechiului Testament, omul bolnav are nevoie „de un leac mai puternic pentru bolile mai groaznice“.

Și acest cel mai puternic leac este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, precum expune în altă omilie același sfânt. Astfel, prin întruparea Lui „împărtășește a doua împărtășanie, mult mai uimitoare decât cea dintâi“. Se cere așadar să dobândim și să luăm leacul acesta cel mai puternic, încât să fie vindecată firea noastră omenească.

Aș vrea în continuare să prezint concis această schimbare personală. Pentru un studiu deplin, aș vrea să trimit la același discurs al sfântului, pentru că este imposibil să-l prezint întreg în acest articol. Astfel s-ar vedea clar că sfântul nu are simplu o minte puternică, ci și o inimă încercată. Mulți contemporani fac foarte inteligente observații și pătrunderi în semnificația sărbătorii, dar din cele scrise se vede că nu au inimă „călugărească“. Acest lucru arată disocierea teologiei de ascetică.

Pasajul fundamental al sfântului este următorul: „Ci înnoiți-vă, pe omul cel vechi îndepărtându-l, în înnoirea vieții să vă purtați, tuturor așezând căpăstru, între care moartea, toate măduarele educându-le, toată vicleana hrană a lemnului urând-o sau vomând-o și din cauza aceasta numai amintindu-ne de cei vechi, să fugim“. Să trăim înnoirea personală, când respingem pe omul cel vechi și să-l trăim pe cel nou, când punem căpăstru la tot ceea ce ne provoacă moartea, când îndrumăm măduarele trupului, și când urâm sau vomăm orice hrană vicleană a pomului. Mai întâi trăim sub aspect negativ renașterea, iar apoi pozitiv. Este firesc că întâi păzim poruncile negative ale lui Hristos și apoi pe cele pozitive, adică întâi renegăm vechiul sine al nostru și în continuare trăim noua viață pe care a venit să o aducă în lume Hristos.

Sărbătoarea cere rodnicie duhovnicească și schimbarea lumii noastre lăntrice. „Acest lucru adu-l rod sărbătorii, cu frumoasa

schimbare schimbă-te". Iar această bună schimbare nu este o stare încremenită, ci dinamică și continuă. Cuvântul lui Dumnezeu vrea ca omul „să fie mereu în bună mișcare, întru totul din nou creat". Dacă păcătuiește trebuie să-și revină, iar dacă împlinește multe în viața lui, să intensifice strădaniile lui.

Sfântul înaintează și către propuneri practice. Este păstor al Bisericii, conducător responsabil, și are răspundere pentru renașterea spirituală a turmei lui. Aici sfântul vorbește ca ierarh. Arată că are cunoștințe de viață ascetică și de slujirea păstorească. Este foarte semnificativ că într-un fel vorbește despre Sfânta Liturghie un teolog laic, fie și mare, și altfel vorbește un cleric care trăiește mai mult Taina Sfintei Euharistii. Într-un fel dezvoltă chestiunea Sfintei Spovedanii un laic și altfel un părinte duhovnicesc. Astfel, o abordare poate să facă un monah și alta un ierarh dăruit cu har, care are responsabilitatea turmei lui Hristos.

Creștinul ca să înnoiască inima lui, viața lui personală, ca să trăiască înnoirea personală are nevoie să avanseze în multe strădanii. Să înfrâneze vederea, dorința de frumusețe, gustul, mirosul, pipăitul, auzul. Dacă a fost învins de o oarecare patimă trebuie să se căiască. Furia trebuie să fie întoarsă împotriva șarpelui, adică împotriva diavolului, voința să fie în întregime îndreptată către Dumnezeu, gândul „să poruncească tuturor". Grija să stăvilească plăcerea și nădejdea puternică; tristețea, „speranța mai puternică". „Astfel este înnoit omul, precum este cinstită ziua înnoirii, printr-un astfel de lux, prin astfel de mâncăruri". Adevărata sărbătoare este înnoirea noastră înșine. De aceea sfântul îndeamnă: „Acum celui văzut nou, altul în mentalitate, întru totul schimbat". Noua sărbătoare este celebrată de oameni noi. Paștele este trecerea noastră personală de la moarte la viață, de la trăirea morții duhovnicești (îndepărtarea noastră de Dumnezeu) la trăirea primei învieri (viața în Hristos). Este îngrozitor să fim morți duhovnicește și totuși să sărbătorim faptele Învierii lui Hristos ! Este înfricoșător să vorbim despre prăznuire și să înțelegem numai „participarea" formală la sfintele slujbe și satisfacția trupească și să nu înaintăm în reînnoirea interioară !

Caracterul comunitar al sărbătorii

Cele câte am expus mai sus dezvăluie și extinderea comunitară. Deoarece când omul a fost schimbat de sfântul har, atunci sunt schimbate și transformate și relațiile interpersonale, drept care trăirea sărbătorii Învierii lui Hristos are un accentuat caracter comunitar. Dincolo de acestea sfântul semnalează și alteaturi practice ale cheștiunii ce țin tot de caracterul personal.

Să nu urăști pe fratele tău pentru care a murit Hristos. Să nu invidiezi pe acela care izbutește în viața lui. Să nu batjocorești pe înlăcrimat, adică pe omul nenorocit și nefericit. Să nu îndepărtezi și să nu prigonești pe sărac, tu care te-ai îmbogățit din dumezeire. Dacă însă îl prigonești, atunci „să nu te îmbogățești împotriva celui sărman“. Să nu necinstești pe străinul pentru care a pribegit Hristos. „Oferă celui care are nevoie de adăpost, de grijă, de hrană, tu cel care te desfeți de acestea chiar peste trebuință“.

Să nu iubești bogăția dacă nu ajuți pe cei săraci. Iartă, deoarece tu ai fost iertat. „Toată viața să-ți fie înnoită, toată calea purtării“. Toată viața trebuie să se schimbe, toată conduita omului să fie schimbată. În general, recomandă sfântul, să nu admirăm ceva care nu rămâne veșnic, nici să strângem ceva care ne scapă și în timp ce îl ținem. Acestea sunt ambiția, avariția, chiar iubirea de plăceri. „Să nu admiri nimic care nu rămâne; să nu disprețuiești ce rămâne; nici să nu strângi nimic care se scurge ținându-l“. Să nu te trufești și să crezi că ești ceva și să nu râzi de căderea aproapelui tău. „Treci cu siguranță, oricâtă putere ai tu, dar dă și mâna celui ce zace la pământ“. Astfel sunt revizuite toate relațiile cu frații noștri. Sunt așezate pe o nouă temelie. Sunt reînnoite.

În paralel vorbește despre schimbarea diferitelor moduri de viață. Câți sunt sub jug, și înțelege în principal pe cei căsătoriți, trebuie să ofere ceva și lui Dumnezeu, dacă nu pot să se ofere complet. Fecioarele însă trebuie să ofere totul lui Dumnezeu. Să nu accepte plăcerea pe furiș, să nu coabiteze cu bărbații, în timp ce nu au bărbați. Sfântul are în atenția lui situațiile fecioarelor care nu practică fecioria completă, căci deși practică fecioria trupească, dorința lor este îtinată, pentru că fecioria nu este o amânare a energiilor trupești, ci o schimbare totală a omului. Chiar și cei care au putere trebuie să se teamă de Dumnezeu care este mai

puternic decât ei. „Puternicilor cârmuitori, temeți-vă de Acela mai puternic; voi, cei de pe înaltele tronuri de Acela mai înalt“.

Este foarte important că Sfântul Grigorie expune acest caracter comunitar al creștinismului din două perspective. Prima este reînnoirea interioară a omului, buna schimbare a sufletului lui. Reînnoirea care începe de la reînnoirea persoanei. Când devenim persoane, atunci putem să avem o bună viață comunitară.

După reînnoirea personală urmează schimbarea instituțiilor și treburilor sociale. Aceasta nu înseamnă că trebuie să așteptăm reînnoirea interioară a oamenilor și după aceea să schimbăm instituțiile sociale. Trebuie să se întâmple paralel lucrul acesta, deoarece există și oameni care nu cred în Hristos. Vrem însă prin înțâietatea reînnoirii personale să arătăm calea mai statornică și mai bună de schimbare a instituțiilor sociale. Omul neschimbat este el însuși o problemă socială, chiar dacă se străduiește să dezlege numitele probleme sociale. De aceea Sfântul Grigorie nu se mulțumește cu o schimbare abstractă a societății, ci stăruie mai întâi și-ntâi în schimbarea personală. A doua premisă este că integrează învățătura socială în relațiile teologice. Adică recomandă să iubim pe aproapele nostru, pe cel sărman, pe cel nevoiaș nu simplu din rațiuni omenești și altruism, ci pentru că au fost iubiți de Dumnezeu și pentru că și noi am fost iubiți de Dumnezeu. Astfel învățătura socială primește o altă dimensiune, curat teologică. Temelia este Dumnezeu, iar nu omul.

Participarea naturii la sărbătoarea înnoirii

Sfântul dezvoltă și alte puncte ale problemei. Prezintă adevărul că și natura participă la celebrarea Paștelui. În punctul acesta este prezent și talentul literar al Sfântului Grigorie. Este una dintre multele pagini literare ale sfântului. Sfinții trăiesc drama naturii după căderea lui Adam, și trăiesc și bucuria naturii prin învierea firii omenești, care a început în Persoana Cuvântului. Nu este vorba despre adorarea naturii, așa cum o va trăi și o va exprima un scriitor contemporan, ci despre teologia naturii. Se bucură și tresaltă natura, pentru că a înviat Hristos și în toată natura a venit binecuvântarea Învierii Lui. Natura nu are voință, lucru pe care îl are omul. Acest lucru înseamnă că nu a căzut natura însăși. Omul a păcătuit și a târât și natura în moarte. Ast-

fel, învierea omului are urmări și în lume. „Acum toate sunt pline de lumină, cerul și pământul și cele de sub pământ. Să sărbătorească deci toată creația.“

Nu dispun de talent literar și nu pot să prezint această imagine a sfântului. Mă tem că voi schimba în sensul acesta omilia. De aceea mă mulțumesc cu o simplă enumerare a imaginilor, fără să mă apropiu de eleganța cuvântării sfântului.

Împărăteasa anotimpurilor, adică primăvara, pășește împreună cu împărăteasa zilelor, adică Duminica. „Împărăteasa anotimpurilor cu crăiasa zilelor merge-n alai și este adus în dar de către ea însăși tot ceea ce este mai frumos și mai desfătător“. Cerul este mai limpede, soarele mai înalt și mai strălucitor, ciclul lunii mai clar și dansul astrelor mai pur. Valurile țărmurilor, norii soarelui, vânturile aerului, pământul plantelor și plantele vederii par că se jertfesc. Izvoarele izvorăsc apă mai curată. Râurile au ape mai multe. Livada miroase frumos și planta înmugurește peste tot, „iarba este cosită și mieii zburdă pe pajiștile verzi“, adică mieii tresaltă în dans pe câmpurile verzi. Vapoarele se depărtează din porturi pe mare și le ridică în sus delfinii care dansează și ei. „Și tresaltă în jur un delfin, umflându-se cu mare plăcere și înălțându-se și însoțește pe navigatori cu voie bună“. Țăranul pregătește plugul, încredințându-se lui Dumnezeu, sapă pământul și se desfată cu speranța rodniciei. Păstorii turmelor de oi și cirezilor de vaci cântă cu fluierul lor și transmit naturii vestea primăverii. Grădinarul, vânătorul și pescarul se bucură pentru că începe munca lor. Toate zburătoarele și animalele se bucură și tresaltă, ca și albinele și păsările. Toate cântă laude și slăvesc pe Dumnezeu. „Toate cântă și slăvesc pe Dumnezeu cu glasuri de nespus; căci pentru toate lui Dumnezeu i se aduce mulțumită prin mine“. Și sfârșește sfântul spunând: „acum tot neamul viețuitoarelor râde și noi ne bucurăm cu întreaga simțire“.

Toată natura participă la primăvară, dar și la Învierea lui Hristos. Și celebrarea aceasta a naturii desfată simțurile noastre. Astfel tot omul se bucură, tresaltă și sărbătorește. „Acum este primăvară cosmică, primăvară duhovnicească, primăvară în suflete, primăvară în trupuri, primăvară văzută, primăvară nevăzută.“

Participarea sfinților în Biserica triumfătoare

La sărbătoarea aceasta a omului și a naturii participă și sfinții. Cu mult mai mult aceștia, deoarece deja se bucură prin arvună de veșnicul Paște. Sfinții s-au unit cu Hristos, care este adevăratul Paște însuflețit, și din această cauză îl sărbătoresc și ei în această zi însemnată.

Din acest motiv Sfântul Grigorie a rostit cuvântul în Duminica nouă, în care era sărbătorit și Sfântul Mamas. La sfârșitul omiliei, sfântul face o întoarcere către martirii Bisericii și mai ales spre Sfântul martir Mamas. Împreună cu natura sărbătoresc și martirii. „Acum martirii se înseninează și pășesc în alai, și cu pași strălucitori invită poporul iubitor de Hristos și fac cunoscute faptele eroice.“ Între acești martiri însemnat loc deține Sfântul Mamas, „încoronatul meu“, după cum este supranumit de Sfântul Grigorie. Este păstor și martir. Mai înainte mulgea căprioare, acum paște poporul metropolei. Este foarte semnificativ acest cuvânt al sfântului, pentru că sfinții hrănesc cu adevărat poporul Domnului. Dacă avem har, dacă Dumnezeu trece cu vederea păcatele noastre și dacă ajungem departe în viața noastră duhovnicească, în ciuda nevredniciei noastre, acest lucru este datorat rugăciunii și mijlocirii sfinților. Există așadar o legătură organică și o comunicare cu aceștia. În Biserică trăim unitatea și împărtășirea cu toate lumile, văzute și nevăzute.

Această scurtă analiză a omiliei sfântului ne dă posibilitatea să vedem și să pătrundem în profunzimea sărbătorii Paștelui. Nu este numai sărbătoarea Bisericii, ci și a membrilor Bisericii, nu este sărbătoarea lui Hristos, ci a creștinilor, care constituie mădulele lui Hristos. Și este foarte firesc, deoarece binecuvântarea și slava lui Hristos înaintează și la mădulele Trupului Său înviat. Nu este numai sărbătoarea naturii, ci și a sufletului, și nu numai a sufletului, ci și a întregii firi. Toate sărbătoresc și se desfată.

Să ne fie nouă după urarea exprimată de Sfântul Grigorie. „Fie să fim prețuiți, ca oameni noi, trăind înnoirea personală, să ajungem la desfătarea noii vieți și a noului Ierusalim, să vedem înnoirea firii noastre. Înnoiți, către noua viață să pășim, întru Iisus Hristos, Domnul nostru, căruia se cuvine toată slava, cinstea și puterea împreună cu Sfântul Duh, spre slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin“.

Mai 1986

8. Pregătire și trăire a Paștelui

Paștele este evenimentul central în viața cucernică, eclesias-tică și spirituală. Paștele este sărbătoarea Învierii lui Hristos, Paștele este trecerea omului din moarte la viață, Paștele este și trăirea harului lui Dumnezeu în inima curățită. Experiența pas-cală este trăirea atmosferei învierii. Când sufletul a simțit în-vierea lui din moartea pe care o suferise din cauza patimilor, când mintea a dobândit libertatea spirituală din robia patimilor, atunci este trăit Paștele.

Este nevoie însă de pregătire ca să ajungă omul la acest eveni-ment, să trăiască Paștele în chip personal. Exact din această rați-une vom vedea câteva părți ascunse din pregătirea și trăirea Paștelui, luând motivul dintr-un pasaj evanghelic și dintr-o inter-pretare pe care o face acestuia Sfântul Maxim Mărturisitorul.

Evanghelistul Marcu descrie ultima sărbătorire a Paștelui iu-daic de către Domnul și ucenicii Lui. Este cunoscut că în ziua sărbătoririi Paștelui Domnul a predat Taina Sfintei Euharistii, care este trăirea Paștelui spiritual, împărtășirea Trupului și Sân-gelui lui Hristos. Textul evanghelistului Marcu este următorul: „Și în prima zi a azimilor, când jertfeam paștele, spun acestuia ucenicii Lui: Unde vrei ducându-ne să pregătim ca să mănânci paștele ? Și trimite doi dintre ucenicii Lui și le spune lor: mergeți în cetate și vă va întâmpina un om care poartă un vas de apă; ur-mați-l pe el, și unde va intra, spuneți stăpânului casei că învăță-torul zice: unde este camera mea ca să mănânc paștele împreună cu ucenicii mei ? Și acesta vă va arăta o sală mare gata așternută; acolo să pregătiți pentru noi“ (Marcu 14, 12-15).

Prima zi a azimilor era ajunul Paștelui ebraic, pentru că era prima zi în care evreii aveau grijă să îndepărteze orice necurăție ca să mănânce în ziua Paștelui – care era amintirea și rememo-rarea eliberării lor din robia egiptenilor – azimile împreună cu mielul pascal, verdețurile amare etc. În interpretarea Presbiteru-lui Victor „prima dintre azimi cea dinaintea azimilor o numesc, căci au obișnuit de seara să socotească totdeauna ziua“. Căutarea unei camere deosebite arată că Hristos nu avea o locuință partic-ulară, „că el nu avea casă, nu avea loc de ședere“, și chiar că Hristos în acest fel arată „până în cea de pe urmă zi, că nu era îm-

potriva Legii“. Astfel Domnul a sărbătorit Paștele iudaic, dar l-a schimbat, deoarece a instituit Taina Sfintei Euharistii, prin care omul trece din moarte la viață, din stricăciune în veșnicie.

Este foarte important că Sfântul Maxim Mărturisitorul interpretează acest eveniment în chip alegoric. Desigur, trebuie să notăm că alegoria Părinților nu desființează evenimentul istoric, ci îl mută în altă sferă. Cu alte cuvinte, Sfinții Părinți, folosind alegoria, nu urmăresc să respingă evenimentele istorice, ci exprimă experiențele lor personale dinăuntru acestora. Viața ecleziastică care trece din inima lor este exprimată dinăuntru evenimentelor evanghelice și dinăuntru adevărilor evanghelice. Numai dinăuntru acestei prisme putem să interpretăm ortodox explicația alegorică a Părinților Bisericii.

Două interpretări prezintă Sfântul Maxim, care sunt integrate în toată învățătura lui teologică privitoare la viața spirituală. Prima interpretare este generală, iar a doua persoanlă.

Conform primei interpretări cetatea în care trimite Domnul pe ucenicii Lui este lumea perceptibilă, omul și în general, firea oamenilor. Domnul pregătește neamul omenesc să primească întruparea Lui și comuniunea împreună cu El. Cei doi ucenici care sunt trimiși și care sunt „și pregătitori înaintemergători ai festivalului mistic al Lui în fața firii oamenilor“, sunt legea Vechiului Testament și legea Noului Testament. Prima lege purifică omul prin filosofia practică și a doua ridică mintea de la cele trupești „la vederile înrudite ale lucrurilor inteligibile“, prin inițierea contemplativă.

În învățătura Sfântului Maxim, precum și a multor alți Părinți, filosofia practică înseamnă curățirea inimii de afecte, care este înțeleasă în principal ca schimbare a forțelor sufletului, încât să acționeze conform naturii, nu împotriva naturii, și inițierea contemplativă este pe de o parte, luminarea minții, pe de altă parte, vederea lui Dumnezeu, comuniunea cu El.

Omul care duce vasul de apă (ulcior de lut) este acela care prin filosofia practică ține pe urmerii virtuților vasul de apă, adică în omorârea simțurilor harul Sfântului Duh. Vasul de lut, adică ulciorul de pământ, arată moartea, deoarece lutul care fusese ars este nepotrivit pentru creșterea seminței. Astfel oamenii care se luptă să-și omoare mădulelele cele de pe pământ, să omoare simțurile încât acestea să slujească după Dumnezeu și nu după om și păzesc harul Sfântului Duh, aceștia seamănă cu cel care duce

vasul de apă. Al doilea pe care îl întâlnesc ucenicii este stăpânul casei, care le arată foișorul așternut. Stăpânul simbolizează pe toți aceia care se află în stadiul contemplării, care au pregătit locul ca să vină Domnul și să cineze. Casa este „posesia după evlavie“. În această locuință este îndrumat omul practic, în timp ce stăpânul casei este mintea curată care este luminată de cunoaștere.

Conform cu această interpretare, aici este arătată filosofia practică și inițierea teologică, fapta și contemplația. Fapta duce la contemplație și contemplația păstrează fapta. Putem încă să adăugăm că acestea sunt activate în Biserică, de aceea și casa este ortodoxia, pentru că numai ortodoxul poate să aibă experiența acestei vieți contemplative, deoarece ortodoxia se identifică cu Euharistia și Biserica, precum învață Sfinții Părinți. Astfel Hristos întâlnește prin întruparea Lui omul, îl conduce la faptă și teorie și cinează împreună cu el în marea Taină a Bisericii, și în principal în taina teologiei.

Există însă și o a doua interpretare a Sfântului Maxim, care este mai mult personală. Cetatea este sufletul fiecărui om, în care sunt trimiși mereu „ca discipoli ai Cuvântului și ai lui Dumnezeu, cuvintele despre virtute și cunoaștere“. Acela care duce vasul de apă este cel care păstrează cu cuget răbdător harul Sfântului Botez. Pentru că într-adevăr nu ajunge Botezarea noastră, ci se cere și strădania să păstrăm harul Sfântului Botez. Prin urmare, se cere un mod răbdător de viață și un cuget docil. Este nevoie de curaj sufletească ca să poată omul să crească în viața duhovnicească. Casa este „starea stăpânitoare și posedarea virtuților“ din diferite pietre tari, adică din „puternice și bărbătești purtări și gânduri“. În viața noastră spirituală se cere hotărâre puternică ca să rămânem în poruncile lui Hristos, bărbăție sufletească ca să parcurgem calea strâmtă și îndurerată care conduce la comuniunea cu Dumnezeu. Foișorul este „larga și spațioasă gândire și abilitatea cunoașterii“, adică capacitatea minții, care este rezultatul creației și purificării minții. Stăpânul casei care găzduiește pe Domnul cu ucenicii Lui este „mintea cea extinsă în strălucirea casei după virtutea și prin frumusețea și dimensiunea cunoașterii“. Mintea este ochiul sufletului, care eliberată de boală, care este înrobirea în logică, angoasă, mediu și patimi, dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Mintea este iluminată și iluminându-se cunoaște pe Dumnezeu, mănâncă Cina cea de Taină, mielul lui Dumnezeu.

Astfel precedă filosofia practică, adică curățirea de patimi și dobândirea virtuților, și urmează contemplația, care este neîntreruptă amintire de Dumnezeu și vederea lui Dumnezeu. Pentru că în învățătura patristică contemplația nu este simplu dezvoltarea teoretică a anumitor adevăruri, precum în mod obișnuit este subînțeles de către unii teologi contemporani, ci vederea lui Dumnezeu, care este comuniunea omului cu Dumnezeu.

De aceea Sfântul Maxim încheie că Paștele este trecerea Cuvântului în mintea omenească, drept care i se oferă participarea la bunurile Lui. „Căci Paștele într-adevăr este trecerea în mintea omenească a Cuvântului“. Este fundamentală această învățătură a Sfântului Maxim, deoarece arată modul de a ne feri de o sărbătorire exterioară și formală a Paștelui. Mulți contemporani, influențați de un lumesc mod de viață, au înlocuit adevărata sărbătorire a Paștelui cu deformato lumești sărbători. Pentru mulți procesiunea din Vinerea Mare (a Epitafului), retragerea cu torțe, mâncarea, excursiile, poate și formalele „urmăriri“ ale slujbelor se numesc Paște. Dar acestea sunt o sărbătoare exterioară. Adevărata sărbătoare a Paștelui este curățirea minții și trecerea Cuvântului în om însuși.

În alt loc Sfântul Maxim vorbește despre adevărata înviere a omului. Cine a fost învrednicit de a opta zi, acesta a fost înviat din morți, adică a fost înviat din toate cele simțite și gândite, din rațiuni și înțelesuri. Această înviere, care este părtășia la veacul al optulea, la viața cea după a Doua Venire a Cuvântului, este singura viață fericită întru Dumnezeu. „Iar cel învrednicit și de ziua a opta a înviat din morții cei împreună cu Dumnezeu, vreau să spun, a înviat din toate cele simțite și cele gândite și din rațiuni și înțelesuri, și a trăit fericita viață a lui Dumnezeu, a Singurului Stăpân al vieții, întrucât și el a devenit prin îndumnezeire dumnezeu“.

Paștele este viața lui Dumnezeu în noi, părtășia Sfântului Duh, învierea noastră din moartea pe care am suferit-o din cauza existenței patimilor. La acest adevărat Paște conduc fapta și contemplația. Atunci omul este făcut dumnezeu după har și sărbătorește veșnicul și marele Paște. Trăiește „Paștele cel tainic, Paștele preacinstit“. Gustând unicul Paște viu, care este Hristos, devine și omul însuși Paște.

Aprilie 1986

9. Iubirea de sine (egoismul)

Una dintre marile patimi care stăpânesc sufletul nostru, este patima iubirii de sine. După cum vom vedea mai jos, iubirea de sine este mama și doica tuturor patimilor și răutăților. Domnul referindu-se la această dragoste față de noi înșine, spune: „Cel care iubește sufletul său îl va pierde; iar cel care își urăște sufletul în lumea aceasta îl va păstra pentru viața veșnică” (Ioan 12, 25). Cuvântul *suflet* se referă la viață și într-adevăr acela care are această exagerată dragoste față de viața lui și față de el însuși, acesta în realitate este distrus.

Și Apostolul Pavel, descriind patimile care vor caracteriza oamenii în timpurile de pe urmă, între celelalte ca cea dintâi patimă menționează iubirea de sine. „Și aceasta să știi că, în zilele din urmă, vor veni vremuri grele; că vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginți, lăudăroși, trufași...” (II Tim. 3, 1-2). Numai aceste două referințe din Sfânta Scriptură dezvăluie marea rău pe care îl provoacă în om patima iubirii de sine. De aceea în continuare ne vom strădui să descriem iubirea de sine, să o analizăm, să vedem groaznicele consecințe ale ei și în sfârșit, cum poate omul să scape de ea.

Mai întâi, ce este exact iubirea de sine. Cum dovedește cuvântul, iubirea de sine este marea și exagerata dragoste față de noi înșine. După cuviosul Nichita Stethatos, iubirea de sine este „iubirea irațională a trupului, care iubitor de sine îl face pe monah iubitor de suflet și iubitor de trup”, îl conduce departe de Împărăția lui Dumnezeu și de Însuși Dumnezeu. Când omul iubește exagerat și exclusiv sufletul lui și trupul lui, ingnorând cu desăvârșire pe Dumnezeu și pe semenii lui, atunci spunem că este egoist (iubitor de sine) și are patima iubirii de sine. După Sfântul Maxim, „iubirea de sine este patima față de trup”. Această pasiune față de trup, altundeva, de către același sfânt este caracterizată ca iubire irațională pentru trup. Egoismul este „iubirea irațională pentru trup”. Astfel, în general putem să spunem, conform cu Sfântul Maxim, că egoismul este „iubirea înversunată și irațională față de trup, căreia i se opun dragostea și cumpătarea”, Egoismul, în consecință, este opus față de dragoste și cumpătare, precum și dragostea și cumpătarea sunt opuse față de egoism.

Firește nu înțelegem egoismul ca îngrijirea de trup când este în limite fiziologice, ci exagerata și îndârjita grijă atât de trup cât și de suflet.

Sfântul Maxim, analizând elementele caracteristice ale egoismului, scrie că la monah patima egoismului „se întemeiază pe sine să miluiască trupul și să meargă împreună împotriva cuvinței la bucate pentru, chipurile, economie și chivernisire“, și încet-încet îl aruncă în prăpastia iubirii de plăceri, iar pe cel lumesc „de aici deja îl provoacă să-și facă precugetare spre poftire“. Astfel, patima egoismului îndeamnă omul, pentru economia trupului, pentru sănătatea trupului etc. să se intereseze mai mult de ceea ce trebuie pentru plăcerea alimentelor, desfătarea altor lucruri, confort, bună petrecere și împlinirea altor diferite dorințe. Patima egoismului face omul să dorească „comoditățile trupului în locul virtuții eforturilor“, îl face să nu simtă voință în diferite lucrări, „mai ales în micile eforturi lesne de împlinit ale poruncilor“, și astfel face sufletul moale și slab, amăgindu-se a fi ajuns la stadiul liniștii, așa cum spune Sfântul Grigorie Sinaitul. De aceea, nimic altceva nu face sufletul celor care luptă, atât de „moale și indiferent și stupid“, cât patima egoismului. Astfel și Nichita Stethatos caracterizează egoismul „foarte rău“, „preaurăcioasa iubire de sine“ spune.

Exemplu caracteristic de om egoist este bogatul smintit. Se gândea să pregătească depozite noi, să adune toate bunurile lui și să spună apoi în sufletul lui: „Suflete, ai multe bunătați strânse pentru mulți ani: odihnește-te, mănâncă, bea, veselește-te“ (Luca 12, 19). Egoistul nu se interesează deloc de vindecarea sufletului și de slava lui Dumnezeu, nici de ajutorarea fraților lui, ci se interesează exclusiv de el însuși.

Câte au fost expuse, descriind patima egoismului, ne conduc la a vedea exact care sunt consecințele îngrozitoare ale acestei patimi.

Egoismul, după cuviosul Nichita Stethatos este „obstacolul progresului celor sânguincioși“. El împiedică omul să se consacre lucrării poruncilor lui Hristos. „Acesta le înrădăcinează lor boli și patimi ale trupului greu de tămăduit, prin care căldura sufletului o face răceală și îndeamnă să dobândească îndurarea răului pentru început ca sfătuitor către viața cea bine pătită.“ (Nichita Stethatos) Cu alte cuvinte, creează gânduri pentru diferite boli și astfel constrânge sufletul la faptul de a nu-și

asuma ostenelele ascetice pentru păstrarea poruncilor lui Hristos și vindecarea de diversele patimi care îl acaparează. Astfel egoismul, cum spune Sfântul Ioan Scărarul, este învelitoare. Nu numai nu lasă sufletul să pună în lucrare vindecarea lui, dar și îi ascunde patimile care există în el. Egoistul nu vrea să se observe pe el însuși, nu vrea să simtă sărăcia lui spirituală. Egoismul este caracterizat de Sfântul Maxim drept mama relilor, pentru că din el se nasc „primele și înverșunatele și cele trei neînfricate gânduri“, adică al lăcomiei, zgârceniei și slavei deșarte. Egoismul, după același părinte, este mama flecărelii și a plăcerii de a mânca, care este cauza desfrânării, și încă a zgârceniei și a slavei deșarte, care este cauza urii față de aproapele nostru. În general, poate să confirme oricine că acela care are iubirea de sine „este clar că are toate patimile“ (Sfântul Maxim).

Nu numai mamă a patimilor este egoismul, dar și a tuturor gândurilor desfrânate. Gândul lăcomiei naște gândul desfrânării, gândul vanității naște gândul trufiei și din gândurile lăcomiei, zgârceniei și slavei deșarte se nasc toate celelalte gânduri, adică al mâniei, al tristeții, al ranchiunei, al invidiei și bârfei etc. Și toate aceste gânduri se nasc din egoism. Isihie Presbiterul învață că nu există nici o răutate mai presus de egoism. Egoismul este mama care naște mulți copii. Copiii egoismului sunt „laude în inimă, automulțumire, lăcomie, desfrâu, vanitate, invidie și, coroana tuturor, trufia“.

Egoismul este învelitoare sufletului ca prin aceasta „să nu-i fie descoperite lui temeliile universului, care sunt rațiunile evenimentelor“ după Ilie Presbiterul. Astfel, egoistul este cu desăvârșire orbit, deoarece nu poate să vadă lucrarea lui Dumnezeu, prin care conduce lumea și istoria. Dar egoistul este, totuși pentru că nu poate să vadă dincolo de el însuși nici pe Dumnezeu și nici omul, mizantrop și dușman al lui Dumnezeu, de aceea îndeamnă Sfântul Maxim: „Să nu fii îngâmfat și nu vei fi mizantrop; să nu fii egoist și vei fi iubitor de Dumnezeu“. Este necesar deci ca omul să scape de această groaznică patimă, adică de acea „întru totul rea iubire de sine“. Dacă vreodată ar fi învrednicit să scoată învelitoare egoismului și să vadă cu exactitate patimile pe care le tănuia și le alăpta, atunci s-ar îndurera mult și nu i-ar ajunge întregul timp al vieții lui ca să se căiască și dacă ar trăi chiar și o sută de ani și dacă ar ieși întregul Iordan din ochii lui. „Nu-și va face grijă de nimic altceva din cele din viață;

socotind în sine că timpul lui însuși nu i-ar fi de ajuns nici măcar pentru îndurerarea proprie, chiar de-ar trăi o sută de ani, chiar dacă ar vedea întreg râul Iordan izvorând lacrimă din ochii lui înșiși“.

Vindecarea constă în faptul să izgonești egoismul, oriunde îl întâlnești. Acest lucru se face îndeosebi prin următoarele lucruri în comportament.

Se cere omului să fie stăpânit de dăruire. Să nu ezite să facă orice jertfe și să intre în orice fel de strâmtorări ca să păstreze poruncile lui Hristos. Apostolul Pavel ne dă un asemenea motiv, când spune: „dar nimic nu iau în seamă, nu pun nici un preț pe sufletul meu, numai să împlinesc calea mea și slujba mea pe care am luat-o de la Domnul Iisus, aceea de a mărturisi Evanghelia harului lui Dumnezeu“ (Fapte 20, 24). Creștinul ca să se vindece de egoism și în același timp să se vindece de toate patimile care sunt legate de acesta trebuie să se supună oricărei jertfe. Să facă contrariul a ceea ce poruncește egoismul și diferitele patimi, care sunt copiii lui. Este necesară cumpătare în toate faptele.

De asemenea, mintea trebuie să fie întoarsă spre Dumnezeu. Aceasta se face prin rugăciune și prin tot comportamentul vindecător pe care îl propune Tradiția ortodoxă. Când mintea gustă din dulceața iubirii dumnezeiești, atunci se dezleagă de patima egoismului, dobândește o bărbăție ca să păzească legea lui Dumnezeu, să păstreze dreptățile lui Dumnezeu în viața lui. Se cere strădania ca să manifeste dragoste față de semenii lui. Deoarece egoismul ne închide în noi înșine, trebuie să existe o deschidere față de fratele nostru. Din această cauză va sacrifica orice lucru care îi produce repaus și comoditate trupească. Sfinții au manifestat această dragoste jertfitoare în viața lor, deoarece mai presus de propria lor mântuire doreau mântuirea fraților lor. Și dragostea aceasta nu trebuie să fie arătată numai prin distribuire de bani, ci prin transmiterea cuvântului salvator și a slujirii trupești. „Nu numai prin transmiterea de averi se face cunoscută dispoziția dragostei, ci cu mult mai mult, prin transmiterea cuvântului și a slujirii trupești“ (Sfântul Maxim).

În general trebuie să fie dezvoltată o ură sfântă față de noi înșine. Cu cât ne vom urî pe noi înșine, cu atât vom scăpa de egoism și vor fi deschise orizonturile spiritului nostru. Domnul a învățat: „Cel care își urăște sufletul său în lumea aceasta, îl va păstra pentru viața veșnică“ (Ioan 12, 25). Și în alt loc Domnul este

revelator, dar și exigent: „dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl lui însuși și pe mamă și pe femeie și pe copii și pe frați și pe surori, chiar și sufletul său însuși, nu poate să fie ucenicul Meu“ (Luc. 14, 26). Această sfântă ură, care trebuie să prindă rădăcini în noi, este exprimată în principal prin pocăință. Arzătoarea și stăruitoarea pocăință este aceea care nu ne va lăsa să ne iubim pe noi înșine cu viclenele dorințe și cu păcătoasele patimi. Prin pocăință suntem aspri față de noi înșine, pentru ca să fim plăcuți lui Dumnezeu și să păzim dreptățile Lui. Pentru că este o învățătură în viața spirituală, că cu cât ne iubim mai mult pe noi înșine, cu atât urâm pe Dumnezeu și cu cât ne urâm pe noi înșine, cu atât iubim pe Dumnezeu.

Trebuie să scăpăm de „preaurăciosul egoism“. Din păcate, observăm că întregul mod de viață al nostru este stăpânit de patima aceasta. Chiar și creștinii sunt dominați atât de mult de această patimă încât nu trăiesc viața dragostei. Suntem creștini și totuși nu iubim. Nu avem însemnul caracteristic de ucenici ai lui Hristos. Și asta pentru că suntem iubitori de sine, egoiști, individualiști. Astfel întreaga noastră strădanie trebuie să fie îndreptată spre faptul de a alunga învelitoarea iubirii de sine, care nu ne lasă să fim persoane și prin urmare mădulare ale Bisericii lui Hristos și cetățeni ai Împărăției Cerurilor.

Mai 1986

10. Invidia

Una dintre marile boli ale sufletului este boala invidiei. Aceasta produce mare rău sufletului omului, este și cauza unei mari nefericiri și altora. Cel stăpânit de patima invidiei nu ține cont de prieteni, rude, binefăcători. Cel invidios este stăpânit de o mare tristețe și dificultatea bolii acesteia este că, așa cum spune Sfântul Vasile cel Mare, „nu poate s-o mărturisească, ci ține capul plecat și este mohorât și este tulburat și este dominat și este distrus de rău“. În mod obișnuit invidiosul nu vrea să dezvăluie boala lui, rana sufletului său și astfel toată ziua este mohorât.

Aș vrea în continuare să dezvolt puțin această importantă chestiune, care este, cum am menționat, unul dintre marile păcate care chinuie societatea, chiar și această comunitate religioasă. Pentru că există invidie lumească și invidie ecleziastică, invidie pentru laici și invidie pentru clerici, invidie personală și invidie socială. Să vedem însă mai analitic lucrurile.

Ce este invidia

Invidia este în principal tristețea pentru fericirea aproapelui nostru și bucuria pentru nefericirea lui. După cum notează Sfântul Vasile cel Mare, invidia „este tristețea pentru succesul aproapelui”. Fericirea fratelui nostru este „hrana bolii și adaos de suferință pentru cel gelos”. În mod obișnuit, cel invidios este mâhnit, este stăpânit de o tristețe insuportabilă, nu atât pentru răul care i-a venit lui, ci pentru binele care i-a venit semenului său. Nu socotește binele lui propriu, nici nu slăvește pe Dumnezeu pentru binefacerile pe care i le trimite zilnic, ci este chinuit pentru fericirea fratelui său. Se întristează deoarece fratele lui se bucură, deoarece acela dispune mai mult de ceea ce dispune el.

Invidia este o mare rană, deoarece nici o altă patimă nu este atât „de distrugătoare pentru sufletele oamenilor”. Este o mare rană pentru că se naște din rădăcina tuturor patimilor, care este trufia. Sfântul Talasie accentuează că semnul caracteristic al vanității este prefăcătoria și minciuna, în timp ce semnul trufiei este înfumurarea și invidia. Astfel, când suntem stăpâniți de invidie este sigur că suntem stăpâniți de mama ei, care este trufia. Se poate să ne arătăm smeriți, dar fiind invidioși, suntem trufași.

De asemenea, invidia se leagă foarte strâns de iubirea de slavă. Pentru că în mod obișnuit invidiem pe ceilalți deoarece sunt slăviți aceștia și nu noi. Este foarte semnificativ că, după Sfântul Marcu Ascetul, acela care pentru același lucru îl laudă pe unul și pe altul îl condamnă este sigur că este stăpânit de patima vanității și a invidiei. Și de multe ori prin laude urmărește să ascundă invidia care există în inima lui. Acest pasaj este definitoriu pentru viclenia cu care se manifestă patima invidiei. În oamenii care continuu laudă, probabil se ascunde patima invidiei. Analiza după posibilitate, a invidiei, cred, ne va da ocazia să înțelegem încă mai mult faptul cum se manifestă patima aceasta.

Cum se manifestă invidia

Invidiosul în mod obișnuit examinează viața semenilor lui și urmărește compararea vieții lui cu a lor. Când se încredințează că fratele lui îi este superior, atunci lasă să se manifeste groaznica patimă a invidiei. Și în mod obișnuit prima manifestare este mohorârea, supărarea și mâhnirea. „Niciodată tristețile, niciodată mâhnirile nu părăsesc pe cel gelos“. Calitățile trupești și sufletești ale celorlalți sunt cauză de tristețe și mâhnire. Chiar și bunurile materiale sunt cauza supărării. De aceea invidiosul nu se deosebește de un om gol care este ofensat de toți. „Nimic nu-l deosebește de omul gol jignit de către toți“. Și această rănire este foarte adâncă. Coboară în inimă. „Toate aceste lovituri și răni izbînd în adâncul inimii lui“ (Sfântul Vasile cel Mare).

Invidiosul în mod obișnuit are mulți ochi. Supraveghează cu sânguință să găsească totdeauna motive să condamne. Observă pe celălalt cum va vorbi, cum se va comporta. Este pregătit să-i facă observații și mai ales în fața celorlalți, ca să-l coboare și paralel să se înalțe pe el însuși. Când cel invidiat este lăudat, atunci cel care invidiază este gata să exprime contrariul. Este pregătit să spună „da, dar...“ și să prezinte întâmplător părți necunoscute ale vieții celuiilalt, evident ca să-l umilească.

Sfântul Vasile cel Mare înfățișează foarte sugestiv și manifestările trupești ale omului invidios. Fiindcă este adevărat că patimile sufletului de multe ori sunt manifestate și trupește, de vreme ce există strînsă legătură între suflet și trup. Spune Sfântul Vasile cel Mare că invidioșii devin evidenți din expresia feței lor. „Privirea acestora este seacă și nestrălucitoare, obrazul mohorât, sprânceana ofilită, sufletul tulburat de patimă, nemaiavînd criteriul adevărului asupra lucrurilor“. Invidioșii nu găsesc ceva bun la ceilalți ca să fie lăudat. Seamănă cu păsările răpitoare, care în timp ce zboară deasupra unor pășuni frumoase, observă animalele istovite și seamănă cu muștele care sunt indiferente la lucrul curat și merg la cel murdar. Astfel, invidioșii găsesc numai urăteniile celuiilalt și cu sânguință găsesc cuvinte ca să-l judece, în timp ce neglijează laturile bune ale vieții lui.

În general, putem să spunem că invidia se manifestă prin mîhnirea și tristețea care devorează inima și este exprimată de multe ori prin intermediul trupului, de asemenea se manifestă și devine evidentă prin nevoia de critică, prin aceea că suntem totdeauna

gata să acuzăm și să judecăm aspru pe ceilalți. În spatele tristeții și nevoii de critică este ascunsă cu sânguină patima invidiei.

Consecințele invidiei

Consecințele invidiei sunt foarte înfiorătoare. Desfigurează sufletul omului. Poate este o patimă pe care o simțim foarte repede în existența noastră. Nu ne doare mult, cum se întâmplă să ne doară alte patimi. Dar totuși desfigurează toată rânduiala noastră spirituală. Am putea să enumerăm unele consecințe groaznice ale patimei invidiei.

a) Invidia dezvăluie viața trupească. Ne-am obișnuit să socotim că viața trupească înseamnă unele păcate trupești cărora le dăm mare atenție fiind indiferenți la celelalte. Totuși orice patimă care are ca rezultat pierderea harului lui Dumnezeu constituie idee trupească. Faptele trupului sunt opusele roadelor Prea-sfântului Duh. Apostolul Pavel, înșirând faptele trupului, se referă la invidie: „Sunt evidente faptele trupului care sunt preacurvia, desfrânarea, murdăria, desfrâul, idolatria, fermecătoria, dușmăniile, certurile, geloziile, mâniile, gâlceville, dezbinările, ereziile, invidiile, uciderile, bețiile, chefurile și cele asemănătoare acestora“ (Gal. 5, 19-21). Exact același lucru îl subliniază Sfântul Grigorie Sinaitul: „îndeosebi cei care într-adevăr sunt trupești și îmbrățișează iubirea de sine slujesc plăcerii și vanității; în aceștia invidia este înrădăcinată“.

Astfel, câți slujesc plăcerii și vanității, cărora le este înrădăcinată invidia, sunt trupești. Dezvăluie absența Sfântului Duh.

b) Invidiosul este orb duhovnicește. Adică ochiul sufletului, care este mintea, este orbit și astfel nu poate să distingă binele de rău, și chiar nu poate să simtă harul lui Dumnezeu. Deoarece mintea omului este ochiul sufletului prin care sufletul contemplă slava lui Dumnezeu, de aceea orbirea acestui ochi ne face incapabili să vedem pe Dumnezeu, și acest fapt constituie omorârea și moartea omului. Sfântul Talasie spune: „Mintea invidioasă o orbește Domnul, fiindcă se întristează pe nedrept pentru bunurile aproapei“.

c) Cel stăpânit de patima invidiei sfârșește în necredință. Nu cumva orbiți de invidie iudeii contemporani lui Hristos l-au negat, drept care au căzut în necredință? Lucrul acesta îl produce

întotdeauna invidia în sufletul omului: îl conduce la necredință. Sfântul Nichita Stethatos spune că „necredința este un rău al vicleniei, zgârceniei și sămânța invidiei foarte fățarnică. Și astfel dacă necredința este un mare rău, cu cât mai mare este invidia care o naște? Invidioșii, deoarece se consumă în patima invidiei, „defăimează cele bune ca fiind rele și creații ale rătăcirii și nici nu acceptă și nu cred cele ale duhului, nici nu pot să vadă pe Dumnezeu sau să-l recunoască cu puțină credință“ (Sfântul Grigorie Sinaitul). Adică, după cum este clar aici, invidioșii nici nu acceptă cele ale duhului, nici nu pot să vadă sau să cunoască pe Dumnezeu.

d) Invidioșii prin existența invidiei înăuntrul lor dezvăluie că nu au dragoste. Adică cel care are dragoste, deși distinge din anumite semne caracteristice deosebirea celor dreți de cei nedreți, totuși răspândește cu dărnicie dragostea lui către toți. Invidiosul nu poate și nu vrea să iubească. Dragostea nu vrea răul. De aceea „cel care invidiază pe fratele și care se întristează pentru reușita acestuia și care atinge cu sarcasme reputația acestuia, este înstrăinat de dragoste și vinovat de judecata lui Dumnezeu“ (Sfântul Maxim).

e) Invidia distruge pe cel care o are. Vasile cel Mare spune că, așa cum săgețile care pleacă din arc când întâlnesc un obiect dur se întorc către arcaș, în același fel se întorc acțiunile invidiei, fără să provoace tristețe celui invidiat; „rănilor acestuia devin ale invidiosului“. Invidiosul se descompune continuu din invidie: „Într-adevăr, s-a vătămat el însuși, consumându-se prin mâhniri. Așa cum albinele când înțepă pe careva în același timp se distrug, la fel și patima invidiei distruge mai întâi pe cel care o are. Și precum rugina distruge în întregime fierul, în același mod invidia devorează pe cel care o are. Și viperele, cum se spune, se nasc prin devorarea pântecelui mamei lor, „tot astfel și invidia este născută să înghită sufletul care o suportă cu durere“. Aceeași învățătură despre distrugerea invidiosului de către invidie o întâlnim la toți părinții Bisericii. Revelator menționez pe Cuviosul Nichita Stethatos, care spune că invidioșii „sunt roși de gelozie împotriva celor care au harul duhului prin înțelepciunea și cunoașterea lui Dumnezeu“. Se descompune invidiosul, cum se topește ceara, fără măcar să lumineze pe ceilalți. Mai mult, îi întunecă cu răutatea lui.

f) Dar patima invidiei dăunează și oamenilor către care este îndreptată. Face mare rău, mai ales dacă ceilalți nu au forța și bărbăția spirituală să întâmpine această stare. Cum a apostaziat omul pe Dumnezeu și a păstrat izvorul Vieții ? Nu a fugit de influența invidiei diavolului ? Astfel primul care a învățat invidia este însuși diavolul. Acesta, deoarece a invidiat marea dragoste a lui Dumnezeu față de om și deoarece nu putea să se arate împotriva lui Dumnezeu, s-a arătat împotriva creaturii Lui, a omului. Astfel prin fapta lui împotriva omului a devenit și este „un teomah“ (Sfântul Vasile cel Mare). Sfântul Maxim Mărturisitorul învață că diavolul a îndemnat omul să încalce porunca lui Dumnezeu „invidiind pe Dumnezeu și pe noi“. A invidiat pe Dumnezeu ca să nu se vadă „preaslăvita putere a Lui care sfințește omul“. A invidiat omul ca să nu dobândească comuniunea cu Dumnezeu.

Primul ucenic al diavolului în patima invidiei este Cain. „Primul ucenic al diavolului și invidia și crima de către acesta fiind învățat“, a ajuns să-l omoare pe fratele lui cel drept, Abel (Sfântul Vasile cel Mare).

Mai târziu, Saul, împins de invidie, s-a întors împotriva binefăcătorului David. În timp ce David îl distra pe Saul ca să se elibereze de melancolie, acela a căutat să-l omoare. Din această cauză David a fost fugar și Saul l-a hăituit ca să-l omoare. Care a fost cauza ? David îl ajuta continuu pe Saul. De aceea, cum spune Sfântul Vasile cel Mare, invidia este „felul de dușmănie cel mai dificil de corectat“. Binefacerile irită încă și mai mult pe cel invidios. Câinii devin blânzi prin hrană și lei sunt îmblânziți prin îngrijire, în timp ce „invidioșii prin îngrijiri mai mult sunt înfuriați“, adică sunt atâțați încă mai mult prin binefaceri.

Sfântul Maxim Mărturisitorul, analizând cazul lui Saul care prigonea pe David deși primea binefaceri de la el, spune că cel care din invidie urăște și calomniază pe acela care este mai sus decât el în eforturile virtuții și în bogăția cuvântului cunoașterii spirituale, acesta este sufocat de un duh rău, precum Saul. Faptul care îl conduce la o mai mare furie este că nu poate să-l omoare pe binefăcătorul lui. Și precum Saul a prigonit pe iubitul lui fiu Ionatan, astfel și invidiosul urmează „gândul înăscut în conștiință“, care îl stăpânește pentru ura nedreaptă și care istorisește cu adevăr izbânzile celuiilalt.

Din invidie frații lui Iosif l-au vândut egiptenilor și astfel a devenit sclav. Spune Sfântul Vasile cel Mare: „Și atunci este cuvenit să te minunezi de nesăbuiința bolii“. Pentru că dacă visele sunt adevărate, cine poate să împiedice realizarea lor? Dacă visele sunt înșelătoare, mincinoase, atunci pentru care rațiune invidiem? Astfel, prin cele pe care le-au făcut să oprească profeția, prin acestea pregăteau realizarea ei. De multe ori când invidiem pe frații noștri, pregătim fără s-o înțelegem și s-o vrem, gloria celuilalt și oprobriul nostru.

Din invidie L-au predat pe Hristos lui Pilat contemporanii Lui. Evanghelistul Matei menționează despre Pilat: „Căci știa că din invidie L-au dat în mâna lui“ (Mat. 27, 18). Și pentru ce îl invidiau? Pentru că făcea minuni și ajuta în diferite feluri pe oameni. Ceea ce era bucurie și mântuire pentru ceilalți, pentru invidios era tristețe și mâhnire. Și a ajuns invidia să facă cea mai mare crimă în veacuri, să-L omoare pe Hristos. Totdeauna invidia este potențial o crimă. Rădăcina crimei este invidia și crima este fructul invidiei. Sfântul Grigorie Palama scrie despre invidie: „...invidia este uciderea potențială și provocatoare a celei dintâi vărsări de sânge și apoi a uciderii de Dumnezeu“.

Sfântul Talasie având în atenția lui pe iudeii care-L numeau pe Hristos Beelzebul, deoarece chipurile prin puterea lui făcea minuni, spune: „Pricepe de la iudei; cei care au fost orbiți din invidie au recunoscut greșit pe Domnul și pe Dumnezeu în Beelzebul“.

Cum este vindecată patima invidiei

Nu folosește la nimic că descriem simplu dimensiunea invidiei și nu progresăm în vindecarea ei. Trebuie să conducem invidiosul la vindecare. Suntem datori totuși să mărturisim că vindecarea este dificilă. Și aceasta pentru că „nici medic al bolii nu primește și nici nu e posibil să se găsească vreun medicament împotriva bolii“. Și mai mult, chiar când este întrebat nu vrea să mărturisească că „sunt invidios și amar și mă irită cele bune ale prietenului și mă plâng de bucuria fratelui și nu suport priveliștea bunurilor celorlalți, ci îmi fac o nenorocire din bunăstarea semenilor“ (Sfântul Vasile cel Mare).

Putem însă să subliniem unele leacuri.

– Este nevoie să arătăm dragoste deosebită pentru persoanele acelea pentru care simțim că patima se mișcă înlăuntrul nostru. Să le iubim mai mult și să le lăudăm din toată inima noastră. În special trebuie să facem rugăciune pentru patimă, dar și rugăciune pentru aceia pentru care simțim mișcarea patimii.

– Să vedem toate câte are fratele nostru ca daruri ale lui Dumnezeu. Acesta le dă pe toate. Cine poate să oprească izvoarele să verse apă ? Astfel Dumnezeu este Acela care dă darurile sufletului și trupei și nu trebuie să ne pronunțăm împotriva fratelui nostru, deoarece în acest fel ne arătăm teomahi, ne întoarcem împotriva lui Dumnezeu. De asemenea, banii și averile și în general bunurile materiale să nu considerăm că sunt unicele bunuri. Acestea sunt instrumente ca să ne conducă la virtute. În general, cum spune Sfântul Vasile cel Mare, „un izvor care țâșnește, nimeni nu-l astupă; și când strălucește soarele nimeni nu-și acoperă privirile“.

– Este necesară îndrumarea duhovnicească de la un vindecător ortodox, încât prin mijloacele și prin toată îndrumarea lui să scăpăm de distrugătoarea patimă a invidiei și să putem să trăim o bună viață creștină.

Întrebarea care se naște acum este ce trebuie să facem când suntem invidiați de un oarecare, când suntem victima invidiei celorlalți.

Primul lucru care este necesar este să arătăm răbdare și îngăduință. Să ne bucurăm pentru această încercare care ne-a venit. Și să ne rugăm lui Dumnezeu să ne dea răbdare și îngăduință. Cel care rabdă cu bucurie această încercare, acesta primește mângâiere de la Dumnezeu și ajunge la fericita smerenie. Dar trebuie spus că în chip obișnuit această răbdare o au vitejii lui Dumnezeu, cei câți dispun de curaj și bărbăție spirituală. Și de aceea câți rabdă dispoziția invidioasă a fratelui lor, aceștia vor primi cununa de martiri.

Al doilea lucru care este recomandat de învățătura patristică este să evităm conviețuirea și decăderea prin conviețuirea cu cei care ne invidiază. Pentru că e posibil să devină un mare rău. În *Pilde* este scris: „Să nu iei masa cu un bărbat invidios, nici să nu râvnești la mâncărurile lui; căci în ce chip ar fi să înghită cineva un fir, tot astfel mănâncă el și bea. Și nici să-l primești la tine pe el și să mănânci îmbucătura cu el: căci o va vomă și va pângări cuvintele tale cele bune“ (*Pilde* 23, 6-8).

Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la chestiunea aceasta, spune că, așa cum ne străduim să așezăm departe de foc substanța inflamabilă, astfel trebuie să îndepărtăm legăturile prietenești cu cei invidioși, pentru că într-adevăr „așa cum tăciunele este boală proprie grâului, tot așa invidia este boala prieteniei“.

Avva Pimen a sfătuit pe cineva să nu locuiască într-un loc unde există vreunul care îl invidiază, pentru că altminteri nu se va pricopsi: „Să nu locuiești într-un loc unde vezi pe cineva care are gelozie împotriva ta, căci altfel nu te pricopsești“.

În general, putem să susținem că atunci când avem în noi harul lui Dumnezeu, când ne aflăm într-o bună stare spirituală, atunci nu ne vatămă săgețile celui invidios și nu pățim nici un rău. Dar când nu avem forță sufletească și suntem ușor clătinați, atunci este necesar cu dragoste și pentru dragoste să întrerupem prietenia și relația socială cu invidiosul. Acest lucru desigur nu înseamnă deloc că vom înceta să ne rugăm pentru el și să ne intereseze. Simplu îl ajutăm să nu ajungă să facă un rău mai mare.

Patima invidiei este mare. Invidia provoacă, cum a fost expus anterior, mari rele omului. Mai mult, indică existența multor patimi în noi și chiar naște alte patimi. Cum spune Sfântul Grigorie Teologul, invidia este cel mai nedrept și cel mai drept păcat. Este nedrept pentru că atacă pe cei nevinovați și drept pentru că atacă și pe cei care o posedă și pe cei culpabili. De aceea trebuie strădanie să scăpăm de această foarte rea patimă.

Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă: „Să fugim, fraților, de boală, dascăl de teomahie, maică a uciderii de bărbați, dezordine a firii, ignorare a familiei, nenorocire foarte absurdă“. „Să fugim de un rău insuportabil. Este învățătura șarpelui, descoperire a demonilor, însămânțare a dușmanului, arvună a iadului, piedică a evlaviei, cale spre gheena, pierderea împărăției“.

Septembrie 1986

11. Iubirea de plăceri (senzualitatea)

Dacă observăm atent oamenii de astăzi și în general, societatea, vom vedea imediat că este stăpânită de patima senzualității. Epoca noastră este prin excelență senzuală. Și omul înclină continuu spre această groznică patimă, care îi distruge toată viața și îl privează de posibilitatea comuniunii cu Dumnezeu. Într-adevăr, patima senzualității este aceea care infestază lucrarea mântuirii. Un suflet senzual este cu desăvârșire nepotrivit să devină vas al Preasfântului Duh și să simtă în el prezența lui Hristos.

Chestiunea este foarte importantă și în cele următoare vom analiza această patimă. Vom vedea manifestările ei, vom examina cauzele din care pleacă și vom urmări să descriem modul scăpării noastre și al eliberării noastre de aceasta.

La început trebuie să fie spus că senzualitatea este una dintre cauzele centrale ale întregii neorânduiri spirituale și trupești. De la aceasta pornesc toate relele și se avântă în suflet și în trup toate patimile. Sfântul Theodor, episcop al Edesei, învață că trei sunt patimile generale prin care se nasc toate celelalte. Aceste trei patimi sunt senzualitatea, zgârcenia și mândria. Din acestea se nasc alte duhuri de viclenie și în continuare „din acelea se naște mult roi de patimi și feluri de răutate manifestată în diferite moduri“. Și deoarece dragostea pentru avere și slavă ascunde multă plăcere pentru avere și slavă, de aceea putem să spunem că senzualitatea este cea care naște toate celelalte patimi. Aceasta este cauza denaturării forțelor sufletului.

Același lucru îl subliniază și Sfântul Ioan Damaschinul: „Rădăcina tuturor acestor patimi, și precum ar spune cineva întâia cauză, este senzualitatea, mândria, zgârcenia, din care se dobândește tot răul“. Astfel, cine vrea să se elibereze de patimi, în realitate cine vrea să schimbe patimile, acesta trebuie să se lupte întâi și întâi împotriva patimii senzualității, care este cea mai importantă dintre toate celelalte. Plăcerea este forța motrice care conduce sufletul. Analog cu calitatea plăcerii merge și sufletul, sau împotriva firii, sau în favoarea firii. Dacă ne gândim că plăcerea este aceea care înrobește mintea, atunci putem să înțelegem marea importanță pe care o îndeplinește în mântuirea noastră.

Nume și definiții

Studiind scrierile ascetice ale Sfinților Părinți, putem să întâlnim diferite nume, care caracterizează patima aceasta, precum: plăcere, senzualitate, voluptate, desfătare. Plăcere înseamnă mulțumirea, bucuria pe care o simte omul din trăirea unui lucru, a unei idei etc. Senzualitatea este dragostea pe care o simțim pentru această practică și prin extindere, pentru obiectul sau ideea care provoacă această mulțumire. Același lucru, aproximativ, putem să spunem și despre voluptate. Voluptatea este desfătarea și desfrâu în principal al sufletului. După Ilie Presbiterul, „voluptuos este cel în care lucrează păcatul gândului“. Împătımirea este vicleana materie a trupului, în timp ce voluptatea este vicleana materie a sufletului. „Materie vicleană a trupului este împătımirea; a sufletului, este voluptatea“ (Ilie Presbiterul). Astfel, deși cel pătimăș este „cel care are păcatul mai violent al cugetării“, chiar dacă nu păcătuiește în afară, cel voluptuos este „cel care are lucrarea păcatului cugetării chiar când suferă înăuntru“ (Ilie Presbiterul). Cu alte cuvinte, voluptatea este în principal boala interioară a sufletului, care dorește și înfăptuiește păcatul în interior.

Mai general, așa cum va fi spus mai jos, patima senzualității, care acționează atât în suflet cât și în trup, este cauza oricărei fapte păcătoase. Cel voluptuos și senzual înclină spre rău, gândește continuu răul, este sufocat și stăpânit de acesta. Sufletul lui este necurat și spurcat.

Împărțire și funcționare a plăcerii

Sfinții Părinți au expus adevărul că patimile sunt mișcarea sufletului împotriva firii. Prin urmare, nu sunt simplu forțe rele care au pătruns în sufletul nostru și pe care trebuie să le dezrădăcinăm, ci sunt acțiuni ale sufletului împotriva firii. Energiile firești ale sufletului prin incitarea diavolului și cu liberul nostru consimțământ sunt denaturate. Același lucru poate să fie spus și despre plăcere. Plăcerea, cum o trăim noi, oamenii pătimiși, este mișcarea plăcerii fizice denaturate.

Pentru Sfântul Maxim plăcerea are o dublă semnificație. Sfântul Maxim observă înțelesul pozitiv al plăcerii: „căci știe o

singură plăcere, conviețuirea sufletului lângă rațiune“, care „este după natură o năzuință a minții către Dumnezeu“. O astfel de plăcere este „necesară la constituirea naturii“ și de aceea pentru dobândirea virtuții este „folositoare“.

De cele mai multe ori însă plăcerea funcționează în mod negativ, care este împotriva firii. Potrivit cu calitatea, adică sănătatea sau boala sufletului, se mișcă și plăcerea uneori în favoarea firii, alteori împotriva firii. Semnificativ este exemplul pe care îl menționează Sfântul Ioan Sinaitul. Cineva i-a povestit o neobișnuită și limită a neprihănirii. „Frumusețe cineva văzând, pe Creatorul în chip măreț L-a slăvit de la aceea; și de la o singură privesc a fost mișcat spre dragostea de Dumnezeu și la izvor de lacrimi; și era uimitor să vezi că cloaca celui alt devine pentru alt pricină de cununi peste fire“.

În alt loc, Sfântul Maxim, cu agerimea teologică care îl caracterizează și cu sănătate spirituală, învață că natura nu are în ea rațiunile celor câte sunt pentru natură, dar nici legile celor împotriva naturii. Spunând rațiunile celor câte sunt pentru natură, înțelege „dumnezeiasca și negândita plăcere, pe care Dumnezeu a înăscut-o în fire, după har, pentru cei vrednici înțelegându-o“.

De aceea Sfântul Ioan Sinaitul recomandă să ne păzim cu sârguință ca nu cumva plăcerea care survine și se dezvoltă în suflet „de amari și perfizi medici să fie amestecată în chip viclean“. Adică, plăcere poate să producă în suflet Dumnezeu, dar și diavolul. Și deoarece diavolul lucrează cu înșelătoare viclenie și de multe ori se transformă și „în înger de lumină“, de aceea este posibil uneori să provoace o plăcere spirituală aparentă ca să înrobească mintea omului și să-i știrbească dragostea.

De aceea nu trebuie să acordăm mare importanță nici plăcerilor spirituale, de vreme ce suntem stăpâniți de patimi, pentru că este posibil să devenim obiecte ale înșelăciunii și răpirii diavolești. Plăcerea de Dumnezeu nu are nici o tulburare interioară, în timp ce plăcerea diavolului, chiar și aparent bună, ascunde o tulburare.

Adam a fost înrobuit de ideea îndumnezeirii. Această idee, oferită de diavol a provocat plăcere. Era însă înșelătoare și i-a produs necaz și durere, moarte spirituală și trupească. De aceea se spune de către Sfinții Părinți că „mincinoasa și înșelătoarea plăcere“ i-a adus căderea și moartea lui Adam.

Plăcerea este legată cu durerea. Desfătarea relei plăceri, adică lucrarea împotriva naturii și mișcarea ei, a creat suferința și tris-

tetea. Astfel există o strânsă legătură și dependență a plăcerii și durerii, a voluptății și suferinței. Plăcerea aduce suferința și trăirea suferinței este respingerea plăcerii. Sfântul Maxim spune că, așa cum nopțile succed zilelor și verile succed iernilor, tot așa se succed „deșertăciunea și plăcerea, tristețile și durerile, fie în prezent, fie în viitor“. Desfătarea plăcerii creează tristețe și durere, atât în prezent, cât și în viitor. Cu cât cineva își satisface plăcerea lui în viața aceasta, cu atât va suferi în cealaltă viață. Este foarte caracteristic că, așa cum învață Ilie Presbiterul, după cădere în suflet a intrat dorința și tristețea, iar în trup plăcerea și durerea. Și chiar „cauză a durerii este plăcerea“.

A fost spus și anterior, este nevoie și în acest punct să fie repetat. După învățătura Sfântului Maxim: „plăcerea și durerea în firea trupului nu au fost create împreună“, ci „le-a născocit“ încălcarea. Scrie Sfântul Maxim: „Din cauza plăcerii iraționale care a survenit în fire durerea a pătruns conform rațiunii prin intermediul multor patimi, în care și din care moartea“. Astfel iraționala plăcere a adus conform rațiunii durerea și ca rezultat moartea omului, atât spirituală, cât și trupească. Suferința pe care o simțim, durerile, sunt consecința desfătării împotriva firii și împotriva rațiunii plăcerii. Și Sfântul Grigorie Palama învață că plăcerea în lumea încălcării, în starea de după cădere, plăcerea în căsătoriile legale pentru nașterea de copii nu poate să fie chemată „dar dumnezeiesc“. „Căci este darul trupesc al naturii, și nu al harului, deși Dumnezeu a făcut natura“.

Deși Dumnezeu a făcut natura, totuși plăcerea în căsătoriile binecuvântate de Biserică – cu toate că nu este condamnată – nu este dar dumnezeiesc, ci trupesc și natural. De altminteri modul în care este conceput omul, este ținut în pânțe și se naște apoi constituie tunicile de piele pe care le-a purtat după cădere. Modul acesta nu a existat înainte de căderea omului. Deci este de după cădere și nu dinainte de cădere.

Deși una este plăcerea care se ascunde în noi, ea este caracterizată în multe feluri. Plăcerea, spune Ilie Presbiterul, este situată în toate membrele corpului, „nu pentru toate pare în egală măsură de sâcâitoare“. Nu sâcâie la fel pe toți oamenii. Același lucru putem să spunem și despre suflet. La unii irită partea volițională a sufletului, la unii partea psihică a sufletului și la alții cea rațională.

Aceasta înseamnă că putem să împărțim plăcerea în diferite categorii. Este plăcerea cugetărilor, a raționamentelor, plăcerea dorinței și plăcerea realizării unei fapte. Există oameni care se mulțumesc cu faptul să viseze cu ochii deschiși și să dialogheze. Există plăcerea părții raționale a sufletului. În categoria aceasta intră și aceia care se mulțumesc cu faptul de a teologhisi prin logică și prin cugetarea omenească. Este și aceasta o satisfacere a patimii plăcerii, de aceea Sfinții Părinți învață că pura teologie o oferă omului liniștea și neprihănirea. Studiul meditativ al adevărilor credinței este expresia și trăirea plăcerii care există în noi. Oamenii pătimiși, care nu vor să facă păcat la vedere, pentru că acest lucru îl impune poziția pe care o dețin, găsesc ieșirea în gândirea teologică care astfel, în ultimă analiză este, cum a fost spus, satisfacerea plăcerii.

Există, de asemenea, oameni care se mulțumesc cu faptul că doresc o faptă, nu vor însă pentru diferite rațiuni să o realizeze. Această plăcere întărește toate energiile sufletului. În afară omul acesta este moral, în interior însă este imoral ! Satisfacerea acestui fel de plăcere nu lasă omul să aibă viață spirituală curată. Deși se roagă, deși se spovedește, dar atunci nu este deschis, mai mult își satisface plăcerea lui.

De aceea în învățătura Sfinților Părinți găsim adevărul că rugăciunea trebuie să fie legată cu toată învățătura ascetică a Bisericii, altfel nu ajută omul să se curățească în interior. De asemenea, oamenii care sunt stăpâniți și sunt îmbibați de această interioară senzualitate ascunsă nu pot niciodată să facă spovedanie curată. Numai când hotărâsc să scape de această ascunsă senzualitate, atunci fac spovedanie curată. Dacă ne gândim că, după învățătura Sfinților Părinți, în partea rațională a sufletului sunt înscăunate patimile ereziei, ateismului, ingraturudinii etc. în partea volițională a sufletului există patimile curviei, lăcomiei etc. și în partea psihică a sufletului se dezvoltă patimile urii, mâniei, ranchiunei etc., înțelegem că plăcerea care se dezvoltă în cele trei părți ale sufletului are legătură mare cu aceste patimi.

Plăcerea nu este în legătură numai cu curvia și numitele patimi trupești, ci și cu erezia, ura, ingraturudinea, ranchiuna, ateismul etc. Este o fiară cu multe capete plăcerea, de aceea nici nu este ușor întotdeauna să fie caracterizată. În unele mari și grave greșeli este ușor să distingem plăcerea, dar este destul de greu să o distingem când este în legătură cu ura, ingraturudinea și erezia.

Omul în mod obișnuit își satisface plăcerea când luptă cu Dumnezeu și are ură împotriva fratelui său. De altfel dispoziția de a dobândi slavă și bunuri materiale ascunde în ea satisfacerea plăcerii. Vrem slavă, putere, averi ca să satisfacem patima plăcerii împotriva naturii.

Însă plăcerea nu este numai fiară cu multe capete, ci și una foarte stranie. Are propriile ei funcțiuni care o dezvăluie, care fac simțită prezența ei, dar în același timp o și ascund. Nu îmi voi pierde timpul cu chestiunea aceasta, pentru că s-a arătat puțin în cele de mai înainte. Lucrul pe care vreau să-l accentuez este că, precum învață Sfântul Ioan Scărarul, care s-a dovedit învățătorul vieții duhovnicești, deoarece ne-a dezvăluit toate mișcările ascunse ale sufletului, „de multe ori cei care sunt înclinați spre senzual, compătitori și milostivi și smeriți par să fie“. Este înfrorător acest discurs al Sfântului Ioan care arată că este posibil ca dedesubtul virtuților aparente să fie ascunse rău mirositoare patimi, îndeosebi patima senzualității.

Cum poate însă să distingă un milostiv și smerit că are patima senzualității ? Sfântul Marcu Ascetul învață că „cel senzual se întristează la mustrări și suferințe, iar cel iubitor de Dumnezeu, la laude și lăcomii“. Când cel senzual este acuzat și calomniat atunci aruncă veșmântul de oaie, veșmântul compătimirii și al pioșeniei și se transformă în fiară, în lup răpitor. Nu poate cel senzual să suporte chinul și acuzația, în timp ce dimpotrivă, cel iubitor de Dumnezeu se întristează la laude și lăcomii.

Originea plăcerii

Cele câte au fost expuse arată și originea plăcerii, cum creștea și cine răspunde pentru aceasta. Desigur trebuie să fie subliniat în chip cuvenit că un rol important în creșterea plăcerii îl joacă libertatea noastră. Când noi în mod liber acceptăm asaltul, cum învață întreaga Tradiție patristică, atunci sunt deformate toate puterile sufletului și sunt dezvoltate plăcerile împotriva naturii atât trupești cât și sufletești. Acest lucru nu trebuie să fie uitat. Este indispensabil.

Semănătorul plăcerii este diavolul. După Sfântul Maxim „diavolul este și semănătorul plăcerii prin patimi voluntare și aducătorul durerii prin cele involuntare“. Patimile voluntare sunt

câte noi săvârșim cu libertatea noastră și patimile involuntare sunt durerea și suferința care sunt rezultatul plăcerii iar uneori sunt independente de plăcere. Astfel diavolul este semănătorul plăcerii și aducătorul durerii. Acesta este amarul medic care otrăvește sufletul prin plăcere și devine pretext pentru înfăptuirea păcatului.

Însă dincolo de aceasta, Sfinții Părinți învață că „toată plăcerea trupească este din comoditatea care acaparează. Iar comoditatea o naște necredința“ (Sfântul Marcu Ascetul). Fiecare comoditate trupească, adică somnul, mâncarea, băutura, repausul exagerat, satisfacerea simțurilor, exagerata și urâta distracție etc., toate acestea care caracterizează confortul și evitarea suferinței nasc plăcerea. Comoditatea o naște necredința. Când omul nu crede în Dumnezeu, când nu așteaptă a Doua Lui Venire și o neagă, atunci cade în comoditate și viață senzuală. Și de acolo începe plăcerea, care dezvoltă mai mult necredința.

Sfântul Ioan Sinaitul, scriitorul „Scării“, ne arată și alte cauze din care pornește senzualitatea, în care se vede și „ciudățenia“ ei. Uneori, scrie, melodia simetrică descompune sufletul și alteori melodia asimetrică și inoportună „se însoțește cu senzualitatea“. Astfel senzualitatea pornește și din melodia asimetrică. De aceea Sfinții Părinți recomandă să evităm orice lucru care dezvoltă în noi patima senzualității, chiar dacă este aparent bun, precum psalmodia. Sfântul Ioan recomandă „așadar reglând timpii, așa să ne folosim de aceasta“. Este nevoie de cumpătare și în psalmodie, pentru că în situație de asimetrie atâta senzualitatea. În alt loc același sfânt spune că cei cuvioși sunt mișcați de melodii și de cântece „spre veselie și dragoste dumnezeiască, și lacrimi, și din cele din afară, și din laude duhovnicești, iar cei senzuali dimpotrivă“. Astfel toate depind de diavol și de dispoziția sufletului. Cel senzual satisface senzualitatea lui și prin cântările bisericești. Se cere atenție deosebită și în acest punct.

Consecințele senzualității

După ce am descris în ce constă senzualitatea și din ce pornește, ajungem acum să vedem puțin ce rău face vieții noastre. Care sunt îngrozitoarele și desfigurantele consecințe ale patimii acesteia.

Toate relele pornesc din aceasta, cum am văzut anterior. După Sfântul Marcu Ascetul, „înverșunata senzualitate și multele plăceri care amăgesc sufletul“ sunt „cauza oricărei răutăți“. Toate patimile de acolo își trag originea lor. Senzualitatea este înaintașul și strămoșul oricărei patimi. „Orice păcat din cauza plăcerii se naște“ (Sfântul Talasie). Pentru că este cunoscut că orice gând care vine are ca scop să aprindă plăcerea, drept care plăcerea înrobește mintea omului. În situația aceasta, mintea în robie este dusă și purtată în orice păcat. Ilie Presbiterul învață că omul virtuos poate să facă răul din cauza răpirii, fără s-o vrea cu adevărat, iar „în adânc senzualul“. Adică cel senzual are în profunzimea sufletului lui răul care îl împinge de fiecare dată la realizare. Astfel el însuși se nenorocoște pe sine: „cel senzual s-a născut să se distrugă pe el însuși“ (Sfântul Ioan Sinaitul).

Din satisfacerea senzualității vine tristețea, durerea și suferința. Așa cum a fost expus mai înainte, în „harul ascetic“ al Părinților, există o legătură între plăcere și durere. Acela care peste cuviință se bucură de plăceri „va plăti abundența cu suferințe înșutite“ (Sfântul Marcu Ascetul). Astfel, cel care se mândrește și suferă multe în viața lui sau mai ales se întristează de relele survenite, acesta arată că în el există patima senzualității.

Apoi gândul celui senzual stă pe cântar. Se găsește, adică, pe un cântar și manifestă diferite stări. „Când plânge și se jalește din cauza păcatelor, când luptă și se contrazice cu aproapele urmând plăcerile“ (Sfântul Marcu Ascetul). Adică, uneori cel senzual plânge și se căiește pentru păcate și alteori urmează satisfacerea plăcerilor și de aceea luptă și reproșează aproapelui. Ne aflăm într-o situație schizofrenică, iar când manifestă pocăință și atunci este superficială. Este gata după puțin timp să satisfacă acele plăceri pentru care anterior se pocăia.

Cel senzual este și zgârcit și în general iubitor de averi. Vrea să aibă multe ca să-și satisfacă plăcerea. „Cel senzual iubește banii ca prin aceștia să se desfete“ (Sfântul Maxim Mărturisitorul). Într-adevăr ca să poată să-și satisfacă plăcerea are nevoie de bunuri materiale, de bani. De aceea aleargă spre dobândirea multor bunuri și averi.

Satisfacerea senzualității, încă și nesatisfacerea ei, aprinde patima mâniei. Acest lucru apare sugestiv în perioada adolescenței. Când adolescenții vor să realizeze o plăcere și găsesc piedici din partea mediului lor familial, imediat se înfurie, s

aprind, nu pot să întâmpine calm și liniștit această situație. Acest lucru la fel se petrece la noi toți. Când ne satisfacem plăcerea se creează mâhnirea și mânia. Când nu putem s-o satisfacem, atunci ne aprindem. Toate merg rău. Fiara plăcerii care se află în noi caută satisfacere, hrană. Nesatisfăcute, urlă. De aceea avva Dorotei învață că „mânia se naște din alte cauze și mai ales din senzualitate“. Astfel, un sfânt, cum zice avva Dorotei, spunea „resping plăcerile, ca să tai cauzele mâniei“.

Plăcerea care durează, realizată sau nerealizată, conduce mintea la indolență. Indolența înseamnă indiferență, negrija vieții veșnice. În starea indolenței, omul nu vrea să se lupte pentru aplicarea legii lui Dumnezeu, nu are poftă pentru rugăciune, chiar nu are dispoziție să lucreze. Ajunge omul în indolență din senzualitate. „În plăcere sau întristare petrecându-și timpul, mintea în patima indolenței repede se prăbușește“ (Sfântul Talasie). Din senzualitate vine neglijența și din neglijență vine uitarea lui Dumnezeu (Sfântul Marcu Ascetul). Astfel, paralel cu indolența vine și uitarea, adică alungarea amintirii lui Dumnezeu. „Iubirea de sine și senzualitatea și mândria alungă din suflet amintirea lui Dumnezeu“ (Sfântul Theodor, episcopul Edesei). De vreme ce nu există amintire de Dumnezeu nu există nici locuirea lui Dumnezeu în noi. Încetăm să fim templul Preasfântului Duh. De aceea senzualitatea este lepră. Astfel o caracterizează Sfântul Diadoh al Foticeei. Învață că, atunci când sufletul este acoperit de lepra senzualității, nu poate să simtă teama de Dumnezeu, chiar dacă zilnic cineva îi face referire la frica și puternica judecată al lui Dumnezeu. Omul este acoperit de lepră în această situație, cu desăvârșire mort. Nu poate să aibă nici o simțire și frică de Dumnezeu. Pentru că zeu pentru acesta este plăcerea. Pe aceasta o venerează zilnic.

Urmarea acestui lucru este că cel senzual evită liniștea. Nu poate să rămână deloc singur cu el, nu poate să trăiască în liniște, care este „știința cugetărilor“. Atât liniștea trupească, cât și cea sufletească este neperceptibilă și neputincioasă. Cum peștele evită cârligul, așa „și sufletul senzual se scârbește de liniște“ (Sfântul Ioan Sinaitul).

Cea mai groaznică stare a omului senzual este manifestată în timpul ieșirii din viața aceasta. Viața prezentă cu toate farmecele și desfătărilor a devenit hrană a sufletului și a trupului său. Nu poate să trăiască fără acestea. Când vine timpul să le piardă, în

timpul ieșirii, deoarece nu a căutat bucuria duhovnicească și nu a fost desfătat în viața aceasta de dulceața iubirii dumnezeiești, simte o groaznică supărare. De asemenea sufletul, obișnuit să fie satisfăcut prin plăcere, caută și atunci satisfacerea prin patimi. Astfel patimile în ceasul acela și după ieșirea sufletului din trup, neputând să fie satisfăcute, strangulează în sensul propriu al cuvântului sufletul. Și dacă acum un gând este în stare să sugrume sufletul, cu cât mai mult se va întâmpla aceasta atunci când toate patimile vor căuta satisfacerea. De aceea Sfântul Marcu Ascetul scrie: „Inima senzuală, temniță și lanț devine pentru suflet în timpul ieșirii, iar cea harnică este poartă deschisă“.

În general cel senzual nu poate să trăiască în el viața pentru Dumnezeu. Zeul lui este creația, pe care o adoră mai mult decât pe Creator. Este cu desăvârșire imposibil să trăiască cel senzual lucrarea lui Dumnezeu. Nu îl lasă patimile. „Să trăiască după Dumnezeu este imposibil, cel care este senzual fiind și zgârcit“, i-a spus cuiva avva Isidor Presbiterul. Nu există nici o speranță să întâlnim pe Hristos slujind plăcerilor trupului. „Cu care nădejde să întâlnim pe Hristos, slujind noi până acum plăcerilor trupului?“ (Sfântul Talasie). De aceea Sfântul Maxim este clar și categoric: „Nimeni să nu te amăgească, monahule, că este posibil ca tu să fii mântuit, fiind sclav plăcerii și mândriei“. Acest cuvânt este catapultă împotriva multor teologi care învață multe și superficiale lucruri cu privire la cheștiunea plăcerii și se străduiesc să concilieze lucrurile cu desăvârșire neconciliabile. Adevărul este că omul care slujește plăcerii și mândriei nu poate să se mântuiască.

Vindecarea senzualității

Atâta timp cât senzualitatea este patima centrală de la care pornesc toate celelalte patimi, toată răutatea, este necesar să se îndrepte omul care dorește cu ardoare libertatea minții sale, spre eliberarea de tirania patimilor trupului. Sfântul Nichita Stethatos învață că acela care începe ostenele credinței și este începător în războiul patimilor „împotriva duhului senzualității ridică toată lupta lui și puternic prin orice suferință împotriva lui duce războiul“. Adică se luptă în principal împotriva patimii senzualității. De la senzualitate începe lupta libertății interioare. Nu este

însă de ajuns să aibă numai dorința să se elibereze de patima senzualității. Se cere în același timp să fie cunoscătorul acestui război. Fiecare război are modalitățile lui proprii. Și o regulă a acestui război interior este lupta împotriva cauzelor care provoacă patimile. La fel se întâmplă cu senzualitatea. Cercetăm din ce pornește, de ce este provocată această patimă și ne îndreptăm împotriva acestei cauze. „Căci sunt șterse cele greșite când cauzele acestora, prin care au fost împlinite, urându-le, noi împotriva acestora am pornit război“ (Sfântul Teognost). Nu numai să evităm cauzele, dar trebuie să le urâm. Acest lucru îl face adevărata pocăință și de acolo vine vindecarea reală.

În afară de combaterea cauzelor care provoacă plăcerea se cere și trăirea suferinței. Am menționat deja că în „harul ascetic“ al Părinților există o legătură între plăcere și suferință. Realizarea plăcerii creează suferință și trăirea suferinței dezice plăcerea. Firesc când spunem trăirea suferinței înțelegem poverile involuntare și asceza voluntară, adică boala, privațiunea, moartea, cum-pătarea, postul, veghea etc.

Sfântul Maxim învață că „moartea plăcerii este suferința“. Este nevoie să suferim, pentru că astfel ne vindecăm de plăcere. „Trebuie să suferim întru totul din cauza amestecării dintre fire și plăcere de la protopărinte“ (Sfântul Maxim). De asemenea, Sfântul Maxim învață că aproape orice păcat este din cauza plăcerii și combaterea plăcerii se face prin suferință și tristețe. Și când vorbește despre suferință și măhnire înțelege, pe de o parte, voluntariatul prin pocăință, pe de altă parte povara iconomică „produsă prin pronia lui Dumnezeu“. Plăcerea este vindecată prin suferință sau prin voință, care este pocăința sau impunerea, care sunt dificultățile prezente în viața noastră. Pocăința ca tristețe după Dumnezeu combate plăcerea. „Îndepărtarea plăcerii, învierea sufletului este“ (Sfântul Talasie).

La fel putem să spunem și despre dificultățile din viața noastră. Întâmpinăm toate cele „îngrozitoare“ survenite de la dumnezeiasca Pronie cu răbdare și suflet mare, crezând că astfel scăpăm de patima senzualității. Noi, ortodocșii, nu respingem suferința. Cunoaștem că suferința este element al renașterii. Aceasta șterge plăcerea trecutului și ne face capabili să vedem adevăratul bine al sufletului nostru. Numai că Sfinții Părinți îndeamnă să avem mare răbdare în lupta aceasta. Asceza are nevoie de răbdare și îngăduință „căci râvna de durată surghiui-

nește senzualitatea“ (Sfântul Talasie). Sufletul trebuie să fie râv-nitor, să iubească osteneala. Și „răbdarea înseamnă râvna sufle-tului; iar unde este râvnă, senzualitatea este surghiunită“ (Sfântul Talasie).

În râvnă este cuprinsă și toată ascetica vieții ortodoxe, adică cumpătarea, rugăciunea, postul, veghea, ascultarea etc. Ilie Presbiterul învață că este distrusă împătımirea din suflet prin post și rugăciune și voluptatea prin veghe și tăcere. Sfântul Ta-lasie spune că plăcerile trupești și sufletești sunt uscate de „cum-pătarea împreună cu răbdarea și dragostea împreună cu în-delunga răbdare“.

Nichita Stethatos învață că duhul senzualității îl facem nelu-crător cu posturi, vegheri, rugăciuni, umilințe, osteneli ale trupu-lui și cu suprimarea dorințelor noastre „prin smerirea sufletului“. În același timp îl ținem imobil și nelucrător cu lacrimile pocăinței, ducându-l pe acesta în închisoarea cumpătării. Astfel, deci, asceza trupească și sufletească ajută la vindecarea de pa-tima senzualității.

Disprețuirea plăcerilor se face sau prin frică, sau prin nădej-de, sau prin cunoaștere, sau prin dragoste în Dumnezeu (Sfântul Maxim Mărturisitorul). Adică, când prin frică și dragoste față de Dumnezeu sau cu cunoașterea existențială a lui Dumnezeu, care este comuniunea omului cu Dumnezeu, sunt dezvoltate plăcerile interioare, atunci scăpăm de plăcerile exterioare. Creșterea sim-țurilor interioare provoacă libertate în suflet. Astfel, în Tradiția ortodoxă se vorbește neconținut despre schimbarea plăcerilor. Dumnezeu și viața întru Dumnezeu umplu sufletul nostru și nu-l lasă să caute împlinirea lui în plăcere.

Deoarece noi toți suntem începători în această întrecere și nu cunoaștem exact ce trebuie să facem în fiecare situație concretă a vieții noastre, sau în care punct să orientăm atenția noastră, de aceea se cere ascultare de rânduitul stareț, care va vedea cu expe-riența lui personală, dar și cu harul lui Dumnezeu, patimile care se ascund în noi și le va vindeca.

Sfântul Ioan Scărarul scrie că aflându-se într-un loc pustiu, în afara unei chilii de pustnici, i-a auzit că se luptau împotriva cuiva care nu era prezent și se pronunțau împotriva lui cu amărăciune și furie ca și cum era prezent. Și atunci i-a sfătuit să părăsească pustiul „ca să nu vă faceți din oameni demoni“. De asemenea, a văzut alții care trăiau în chinovie și deși erau desfrânați, totuși

erau „iubitori de frați“, adică în afară erau politicoși, iubitori de frați, amabili. I-a sfătuit să urmeze viața isihastă, „ca să nu cadă lamentabil din firea rațională în cea irațională“. Adică, în prima situație exista pericolul ca pustnicii să devină demoni, în a doua împrejurare să devină animale iraționale.

A întâlnit însă și alții care, continuă Sfântul Ioan, cad și în ambele rele, uneori în furie și alteori în senzualitate. I-a împiedicat să aibă programul lor propriu și i-a sfătuit să se supună starețului și să facă ceea ce acela îi sfătuiește. Aceasta arată că senzualitatea este o patimă foarte periculoasă care se manifestă într-un mod diferit de fiecare dată, de aceea este necesară o abordare diferită de fiecare dată. Uneori ajută liniștea și alteori viața comunitară. Acest lucru poate să-l stabilească înțeleptul și nepătimășul stareț. Acesta este medicul, care vindecă sigur rănilor sufletului nostru.

Totuși, este nevoie să luăm parte la lupta pentru vindecarea noastră de lamentabila patimă a senzualității, care ne închide în propriul laț și nu ne lasă să vedem clar lucrurile, să fim deschiși lui Dumnezeu. Fiind senzuali nu putem să fim iubitori de Dumnezeu. Senzualitatea este păcatul oamenilor zilelor de pe urmă. Apostolul Pavel scrie către Timotei: „Și aceasta să știi, că în zilele din urmă vor veni vremuri grele, căci vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de arginți, iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu“ (II Tim. 3, 1, 4).

Cei iubitori de plăceri nu pot să trăiască viață duhovnicească. Nu pot să simtă dulceața iubirii dumnezeiești. Nu pot și nu vor să vadă viața dincolo de simțuri. Sunt închiși în dragostea pentru ei înșiși, nu au spovedanie curată, ci, mărturisindu-și păcatele lor, se întorc numai spre periferie și niciodată nu pot să vadă problema fundamentală, de aceea nici nu văd vreun folos. Senzualitatea este trăirea iadului din viața aceasta și conduce la o insuportabilă amărăciune și durere a iadului viitor.

Fie să ne scape Domnul de tirania ei !

Octombrie 1986

12. Imaginația

Cine vrea să-și vindece patimile, adică cine vrea să-și schimbe patimile, să le întoarcă către Dumnezeu și să se vindece înăuntrul, acela are nevoie să scape de imaginație. Deoarece pentru realizarea oricărui păcat joacă un important rol imaginarul. Închipuirea formează în om chipul persoanei sau al lucrului și în continuare mișcă plăcerea să înrobească mintea omului și aceea înrobitea săvârșește păcatul. De aceea trebuie să studiem marea importanță a imaginației pentru viața păcătoasă, dar și marea importanță a scăpării de imaginație pentru pășirea omului spre viața în Hristos. Este una din chestiunile fundamentale ale asceticii Bisericii ortodoxe. Sfinții Părinți, cunoscători savanți în ce privește calea ascezei, ne ajută să vedem chestiunea aceasta clar.

Ce este imaginația

Trebuie să stabilim exact ce este imaginația și să cercetăm „caracterul” și mobilurile ei.

Sfântul Ioan Scărarul definește închipuirea precum urmează: „Închipuirea este amăgirea ochilor în gândirea adormită; închipuirea este extazul minții, al trupului în stare de veghe. Închipuirea este contemplația neîntemeiată”. Într-adevăr, închipuirea este o contemplație care nu are substanță, care nu are nici o bază. Și mai mult, închipuirea lucrează când gândirea devine inertă. Acest lucru se vede clar în vise, când gândirea omului nu veghează. Dar închipuirea este prezentă și când omul este treaz, și atunci este posibil ca mintea lui să se extazieze. Această stare și lucrare a fanteziei o vom cerceta în alt paragraf. Aici simplu o definim.

Trebuie să facem o distincție clară. Un lucru este imaginarul și altul închipuirea. Imaginarul este potența naturală a sufletului în timp ce închipuirea este activarea imaginarului. Imaginarul este între minte și simțire. Nu este nici lucrarea curată a minții, dar nici lucrarea simțurilor. Sfântul Grigorie Palama scrie: „Iar acest imaginar al sufletului, în ființa rațională, devine granița minții și a simțirii”. Astfel deci, după acest sfânt, imaginarul este granița minții și a simțirii și lucrările imaginarului, adică

închipuirile, cum vom vedea mai jos, nu existau în Adam înaintea căderii; acestea sunt o stare de după cădere. Sfântul Maxim, explicând pe Sfântul Dionisie Areopagitul, scrie că una este închipuirea și altceva este gândirea. Această deosebire apare din diferitele acțiuni, deoarece „gândirea este acțiune și faptă; iar închipuirea patimă și formă vestitoare a ceva perceptibil, sau a ceva ca și perceptibil“. Cu alte cuvinte, gândirea este acțiune a minții care are legătură cu un sens, în timp ce închipuirea este patimă și preformare a unui lucru perceptibil. Acest lucru arată deosebirea între gândire și închipuire.

Trebuie să observăm că Hristos întrupându-Se a luat tot sufletul și trupul, pătimitor și muritor, însă fără păcat. Aceasta înseamnă că a luat starea naturală a omului dinaintea căderii, dar în ce privește consecințele (distrugere, moarte) a luat starea de după cădere. De aceea Hristos prin întruparea Lui, deși a luat rațiunea, voința, psihicul omului și prin urmare și imaginarul, totuși ultimul nu lucra; Hristos nu avea închipuiri. Sfântul Nicodim Aghioritul prezintă părerea lui Georgius Cartesius, conform căreia „mintea lui Hristos nu a fost dependentă de închipuiri“. Aceasta arată că închipuirea este un fenomen de după cădere. Omul nu avea la început închipuiri. Acest lucru îl analizează mai amănunțit Sfântul Maxim Mărturisitorul când spune că omul nu a fost creat la început să aibă în trup plăcere și durere, nici să aibă în suflet uitare și neștiință și încă „nici în minte întipărirea și retipărirea prin imaginile evenimentelor, căci încălcarea acestora a atras nașterea“. Cu alte cuvinte, plăcerea și durerea în trup, uitarea și neștiința în suflet și închipuirea în minte sunt rezultatul neascultării omului. De aceea este necesară scăparea de acestea. Acest lucru îl are în atenție Sfântul Maxim și suține în învățătura lui că cine scapă de plăcere și durere a dobândit curățirea inimii, cine s-a eliberat de neștiință și uitare are veșnică amintire de Dumnezeu, și prin urmare trăiește iluminarea minții, și cine s-a eliberat de forme și închipuiri a ajuns la teologia mistică. Aceasta înseamnă că teologul este acela care se eliberează de închipuire și de idoli. Deoarece prin închipuire și idoli este imposibil ca omul să teologhisească fără rătăcire și în siguranță, adică inspirat de Dumnezeu, cum învață Sfinții Părinți ai Bisericii noastre.

În acest sens, trebuie să privim învățătura Sfinților Părinți, că închipuirea este potența naturală a sufletului. Închipuirea este

potență naturală a sufletului după cădere. De atunci, când omul a căzut în viața în trup, a fugit departe de Dumnezeu, de atunci imaginația lucrează și prin urmare este o potență naturală a sufletului și se află între minte și simțire. Numai sfântul care a ajuns la contemplație scapă de închipuire. Astfel la omul de după cădere închipuirea este o stare naturală. Numai în această perspectivă putem să vedem pasajul lui Calist și Ignatie Xantopol că „și însuși sufletul de la sine în chip natural are imaginație“. Sufletul are cinci potenze și lucrări, adică mintea, gândirea, opinia, închipuirea și simțirea, precum exact și trupul are cinci simțuri. Astfel „una dintre potenzele sufletului este și imaginația prin care sufletul își imaginează“. La fel susține Sfântul Grigorie Sinaitul când scrie: „căci prin natură mintea, față de cele spuse mai înainte, cu ușurință are putința de a face închipuiri și replăsmuiri și la acelea la care nu a ajuns“. Toată tradiția ascetică ne recomandă să nu urmăm să reconstituim imaginea lui Dumnezeu dacă mai înainte nu curățim imaginarul din suflet și dacă nu scăpăm de blesemata închipuire. Din această cauză mintea rugându-se trebuie să aștepte „fără formă“ și „fără închipuire“ încât să ne apărăm pe noi înșine de alcătuirea imaginilor despre Dumnezeu.

Într-adevăr închipuirea, această blestemată lucrare, după Calist și Ignatie Xantopol, se opune „rugăciunii curate și rugăciunii inimii și lucrării unitare și nerătăcitoare a minții“. Nu poate omul nu numai să teologhisească, dar nici să se roage din inimă, dacă mai înainte nu veghează prin pocăință și curățire să scape de blestemata închipuire.

Așa cum am spus mai înainte, Hristos nu avea închipuiri deși dispunea de imaginar. Omul după cădere are multe închipuiri care sunt o stare naturală a lui. Dar trebuie să notăm că închipuire, în afară de om, are și diavolul. Exact din această cauză închipuirea este bun îndrumător al lucrării satanice și prin ea diavolul prinde omul în cursă. Închipuirea este puntea între demoni și om prin care trec demonii și supără omul. Calist și Ignatie Xantopol scriu semnificativ: „Deci această închipuire cu diverse forme, ca legendarul Dedal și închipuirea cu multe capete privitoare la hidră, ca o punte a demonilor, a fost numită mai înainte de noi de către sfinți. Căci prin ea trecând și traversând răzbnătorii ucigași, se asociază cumva și se amestecă cu sufletul, stup de albine făcându-l pe acesta și sălaș de idei neroditoare și pătimase“. Cu alte cuvinte, așa cum am notat mai sus, închipuirea

este puntea prin care se asociază și se amestecă cu sufletul demonii și fac omul sălaş de idei neroditoare și pătimăse.

După Sfântul Maxim, închipuirea și toate imaginile pe care le oferă omului sunt lamele lucrării vizuale a sufletului. Omul care are aceste lame este imposibil să vadă pe Dumnezeu și să fie informat de învățătura despre Dumnezeu și cele dumnezeiești. Impresiile și ideile care pornesc din închipuire „lame sunt într-adevăr deasupra perspicacității sufletului și separând străbaterea către rațiunea intactă a adevărului“. Adică lamele acestea, care sunt așezate peste suflet, îl împiedică să ajungă la adevăr și să cunoască voința lui Dumnezeu. De aceea Sfântul Maxim Mărturisitorul învață că, atunci când mintea scutură ideile și imaginile care sunt rezultatul închipuirilor, „atunci acesteia i se arată cuvântul clar al adevărului, dându-i într-adevăr principiile cunoașterii“. Numai când omul s-a eliberat de închipuiri și imagini, atunci devine teolog nerătăcitor și sigur. Altfel, poate să teologhisească sub influența demonilor, deoarece prin imaginație vor oferi demonii idei despre Dumnezeu și despre celelalte adevăruri ale credinței. De aceea Sfinții Părinți spun că oricine trebuie să scape de aceste lame care ascund perspicacitatea sufletului și că sfinții teologhiesc „pescărește“ și nu aristotelic, adică teologhiesc cu inima curată și nu cu forța gândirii.

Deși una este închipuirea, totuși este împărțită în trei părți, în trei grupe. Prima este imagistica percepțiilor, care face sensibilă percepția, adică este capacitatea de a face ideile și percepțiile imagini sensibile. A doua este reimprimarea „din amintirile rămase“, adică retipărirea și domicilierea imaginilor pe care le-a oferit prima împrejurare. A treia, constă „în toată plăcerea și închipuirea binelui sau mântuirea răului“, adică fiecare plăcere și mâhnire care pornește din existența acestor imagini pe care le-a oferit percepția în imaginarul sufletului (Calist și Ignatie Xantopol).

Cu alte cuvinte, cele trei împărțiri ale închipuirii sunt: prima, posibilitatea cuprinderii și strecurării înăuntrul nostru a imaginii, a doua, șederea ideii și a imaginii în imaginarul sufletului și a treia, plăcerea și tristețea care este produsă de imaginile aparente bune sau rele care rămân în imaginarul sufletului.

Din moment ce imaginarul este o stare naturală la om și deoarece închipuirile sunt lame care ascund perspicacitatea sufletului după cădere, din această cauză și mintea se află într-o stare naturală, când scapă de închipuirea de orice fel. După cum

învață Isihie Presbiterul, „iar închipuiri nefiind în inimă, mintea se fixează spre ceva firesc“, și este gata să se miște spre orice contemplație agreabilă, spirituală și iubită de Dumnezeu.

De aceea cu cât omul este mai bolnav duhovnicește, cu atât este stăpânit de orice fel de închipuire. Cu cât este sănătos duhovnicește, cu atât este scutit de închipuiri. Chiar și așa numitele astăzi probleme psihologice sunt create și continuă să existe în sufletul nostru din închipuiri. Cu cât omul se eliberează de oprirea lor, cu atât se și vindecă de diversele probleme psihologice. De aceea Sfântul Casian Romanul învață că semnul faptului că omul a dobândit virtutea sfințeniei și înțelepciunii este ca sufletul să nu fie atent la nici o închipuire nici în somn chiar; „a nu ține atent sufletul în vise către nici o imagine a rușinoasei închipuiri“.

Sigur, faptul că există vise păcătoase în somn nu este un păcat, dar „este dovada îmbolnăvirii sufletului și nu a îndepărtării de patimă“. Este dovada că sufletul este bolnav și nu a scăpat de patimă. De aceea, precum învață Sfântul Casian, josnicele închipuiri care sunt prezente în somnul nostru cu vise trebuie să credem că sunt adevărarea sleirii și îmbolnăvirii sufletului. Despre vise vom vorbi în celălalt capitol.

Nu avem intenția să epuizăm subiectul acesta în prezentul studiu. În general, trebuie să susținem că în cunoașterea clară a lui Dumnezeu nu are nici un loc închipuirea. Cunoașterea lui Dumnezeu stă deasupra oricărei noțiuni și idei. Este contemplația la care ajunge mintea eliberată de închipuire.

Feluri de imaginație

Anterior am văzut cele trei acțiuni ale imaginarului. În unitatea aceasta trebuie să examinăm felurile închipuirii, adică diferitele niveluri la care lucrează închipuirea sau mai bine zis, vom distinge diferitele imagini pe care le oferă omului închipuirea. Arhimandritul Sofronie în serioasa și foarte duhovniceasca lui carte „Sfântul Siluan“ menționează trei feluri de închipuire. Primul fel „este în legătură cu acțiunea patimilor trupești grosiere“. Omul care se află în această situație acceptă continuu imagini și închipuiri privitoare la patimile trupești. Și asce-

tul se luptă împotriva acestor închipuiri ca să poată să se elibereze și să dobândească cunoașterea lui Dumnezeu.

Al doilea fel de închipuire este visarea sau reveria. Felul acesta de închipuire este în legătură cu imaginile lumii reale. „Un sărac, spre exemplu, se închipuie pe el însuși rege, profet, mare om de știință“.

Al treilea fel de închipuire este numita creație artistică și culturală. „Omul folosește capacitatea amintirii și reprezentării, și astfel poate să gândească ca să găsească soluția unei probleme, de exemplu tehnice. Acest fel de lucrare a minții care este însoțit de închipuire are cea mai mare importanță pentru cultură și este element necesar al structurii vieții“.

Al patrulea fel de închipuire este numita creație teologică. „Sunt tentațiile gândirii să pătrundă în tainele lui *a fi* și să conceapă lumea dumnezeiască. Aceste tentații sunt însoțite inevitabil de închipuire, pe care mulți se mulțumesc să o numească cu pretențiosul nume de *creație teologică*“.

Nu avem intenția să menționăm aici modurile de eliberare de cele patru feluri de închipuire. Acest lucru va fi arătat în alte părți. Lucrul pe care vrem să-l observăm este că omul, îndeosebi monahul, se luptă dur la început să se elibereze de primul fel de imaginație și după aceea înaintează la eliberarea de celelalte trei feluri. Evită orice cugetare și reverie, evită să mediteze la diferite subiecte sau să studieze noțiuni privitoare la Dumnezeu. Nu poate omul să dobândească rugăciunea mentală, rugăciunea inimii și cunoașterea lui Dumnezeu când folosește ca organ imaginarul. Numai prin pocăință foarte adâncă, curățirea imaginarului oferă adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu.

Creștinul însă care se află în lume trebuie să scape în orice mod de primul fel de închipuire, să evite în orice mod reveria și visarea, care creează multe probleme psihologice și să se limiteze la al treilea fel, care se numește creația artistică și culturală. Și când se străduiește să creeze ceva, trebuie mai mult să copieze, cum fac monahii, pictând icoane. De asemenea trebuie să se străduiască să evite preocuparea intelectuală privitoare la Dumnezeu. Singurul lucru pe care trebuie să-l facă este să folosească învățătura Sfinților Părinți despre Dumnezeu. Să nu îndrăznească să spună părerile proprii, ci să prezinte învățătura Sfinților Părinți privitoare la Dumnezeu și privitoare la chestiunile vieții spirituale.

Este foarte semnificativ că, citind diferite cărți literare, este mărită și este întărită imaginația sufletului nostru, în timp ce citind operele Sfinților Părinți imaginația este crucificată. Acest fapt arată că Sfinții Părinți vorbesc neînchipuit, deoarece au dobândit sănătate duhovnicească. Și un mod de scăpare de închipuire este studiul prin rugăciune a diferitelor învățături și omilii ale sfinților Părinți.

Dar despre aceasta vom face referiri și în alt loc. Trebuie totuși să observăm că la începătorii vieții duhovnicești nu este rătăcire existența închipuirii, dar șederea ei pentru mult timp în viața duhovnicească este cauza multor anomalii psihologice.

Manifestări ale închipuirii

În această parte trebuie să localizăm manifestarea închipuirii în om, cum se prezintă și cum se dezvoltă. Vom vedea și cauzele care incită imaginația sufletului.

Un rol important îl joacă *senzațiile*. De cele mai multe ori închipuirea este prelucrarea imaginilor pe care le sădesc în noi senzațiile. Sunt imagini care pornesc din realitatea sensibilă. Sfântul Maxim învață că mintea vicioasă, trupul fiind mișcat prin senzații spre dorințe și plăceri, „urmează și consimte la închipuirile și impulsurile acestuia“. Astfel mintea încuviințează închipuirile, când trupul este mișcat prin senzații. Vedem obiectul, îl dorim, simțim plăcere și este creată închipuirea. De asemenea amintirea unei persoane, a unui lucru sau a unui obiect aprinde închipuirea. În timp ce acest lucru îl face mintea vicioasă, cel virtuos „se stăpânește și se abține pe sine de la închipuirile pătimăse“.

Însă, învață iarăși Sfântul Maxim, „spre care lucruri am tânjit cândva, și închipuirile acestora le producem cu patimă“. Cu alte cuvinte, când omul suferă în anumite lucruri, când dobândește patima pentru o persoană sau lucru, este natural să aibă și să poarte peste tot împătimitelile închipuiri. De asemenea, Sfântul Grigorie Palama învață că imaginarul sufletului se atașează de forme, adică de imagini, din senzații. „Nu înseși senzațiile, ci imaginile corpurilor în aceștia le dăruie în întregime“. Astfel nu sunt de vină senzațiile, ci prin senzații sunt întipărite în imaginarul sufletului și devin văzute „și cele auzite și cele gustate și cele mirosite și cele pipăite“.

De senzații sunt legate gândurile. De aceea închipuirile ajung în noi și prin gânduri. Isihie Presbiterul spune că „orice gând, prin închipuirea unor senzații, intră în inimă“. Închipuirile senzațiilor atacă gândul. Sfântul Grigorie Sinaitul spune că pricinile patimilor sunt faptele după păcat, cauzele gândurilor sunt patimile, și cauzele închipuirilor sunt gândurile. Adică din păcatele care încontinuu sunt făcute de om sunt create patimile, patimile în continuare creează multe gânduri, deoarece potrivit cu patimile pe care le avem sunt puse în mișcare și gândurile corespunzătoare, și gândurile provoacă în continuare închipuirile. Desigur, după învățătura Sfântului Grigorie Sinaitul, în timpul acțiunii patimilor, dintre gânduri unele precedă și altele urmează. Adică uneori precedă gândurile și urmează închipuirile și alteori precedă închipuirile și urmează gândurile. Acest ultim lucru se întâmplă mai rar. Totuși este adevărat, gândurile sunt legate foarte strâns cu închipuirile. De altfel, „orice gând este închipuirea în minte a unui lucru sensibil“ (Calist și Ignatie Xantopol). Orice gând este combinație a imaginii și a cugetării. Nu este numai cugetare simplă, ci este combinat în orice caz și cu închipuirea.

Mintea omului, învărtindu-se și ocupându-se cu imaginile care se nasc prin senzații „felurite și gândurile le face, gândind dialectic și analogic și silogistic în chip variat, cu patimă, fără patimă, prin mijlocire, în mod eronat și neeronat, de la care cele mai multe înseși virtuțile și răutățile, bunele păreri sau relele păreri se nasc“ (Sfântul Grigorie Palama). Astfel are mare importanță starea gândului care domină în noi. Dacă gândul este satanic, otrăvește întregul nostru organism duhovnicesc. Dacă gândul este dumnezeiesc, creează sănătate spirituală în noi. Și în orice caz gândul se combină cu închipuirile, bune sau rele.

Din moment ce senzațiile și gândurile sunt legate strâns și cu *patimile*, putem să susținem că și din patimi provin sau chiar și prin patimi se manifestă închipuirile. Sfântul Nil Ascetul localizează un serios punct: când omul suprimă patimile, dar se menține în neglijență, atunci „precum niște vlăstare încep să se aplece privind imaginile vechilor închipuiri“. Poate să taie cineva patimile, dar imaginile vechilor închipuiri este posibil să intre în imaginar la cei indiferenți și care nu trăiesc în cumpătare. Cine nu trăiește strâmtorat și nu veghează, acesta creează premisele ca patimile să intre din nou prin aceste imagini. Așa înțelegem că

patimile creează închipuirile și închipuirile creează premisele pentru revenirea patimilor.

Deoarece dintre toate patimile cea mai mare și cea mai îngrozitoare este mândria, de aceea accentuăm că închipuirea este legată mult de *mândrie*. Omul mândru are o imaginație bolnavă. Imaginația lui este înflăcărată, concepe imagini și închipuiri de orice fel și își face sufletul o zonă de cutremur.

Închipuirile se manifestă și prin *vis*. Acolo îndeosebi se vede existența imaginilor în suflet. Și psihiatrii contemporani au indicat această realitate.

Sfântul Diadoh din Foticeea spune că „visele nu sunt nimic altceva cel mai adesea decât ori idoli ai unor gândiri rătăcite, ori batjocuri ale demonilor“. Cele mai multe vise sunt rezultate ale închipuirii care pornește din evoluția și existența patimilor. De aceea cei preocupați cu dobândirea virtuții veghează astfel încât „întru totul să nu se supună nici unei închipuiri“. Și Sfântul Maxim spune că, atunci când dorința mărește materiile care produc plăcerile, atunci „în somn mintea își închipuie“. Nu este independentă de vise, care sunt închipuiri datorate patimilor. De aceea din imaginile închipuirilor putem să distingem patimile pe care le avem.

Menționasem mai înainte că închipuire are diavolul și omul, deoarece închipuirea este consecință a căderii, și că prin imaginație omul acceptă o lucrare satanică. Astfel se arată că prin închipuirea noastră ne înșală diavolul și că multe imagini sunt rezultat al lucrării satanice. Isihie Presbiterul spune că, „minte netrupească, cel viclean nu poate altfel să amăgească sufletele, decât prin închipuire și prin gânduri“. Încetîndu-se gândirea și imaginația sufletului. Și multe păcate sunt consecință a lucrării eficace a diavolului.

Consecințele închipuirii

Din cele câte am menționat până acum cred că a fost clar că închipuirea continuu cultivată creează multe anomalii în rânduiala noastră spirituală. Aproape în fiecare păcat se ascunde înflăcărarea închipuirii. Aceasta este în principal izvorul anormalității. Aceasta îmbolnăvește tot sufletul și îl face să se distrugă în-

continuu. În continuare vreau să localizez două mari groaznice consecințe ale închipuirii.

Prima este aceea că denaturează întreaga viață duhovnicească și conduce omul la autoîndumnezeire. „Atât imaginile demonice, cât și cele pe care le inventează însuși omul pot să influențeze oamenii, transformându-i sau schimbându-i; totuși un lucru este inevitabil: fiecare imagine, fie creată de om, fie inspirată de demoni, care este acceptată de suflet, denaturează frumusețea spirituală a omului, a celui creat după chipul și spre asemănarea lui Dumnezeu. Lucrarea imaginativă îl conduce la evoluția ei extremă, la autoîndumnezeirea creaturii, adică la recunoașterea unui principiu dumnezeiesc în însăși natura omului. Și din această cauză religia naturală, adică religia rațiunii omenești, dobândește în mod fatal caracter panteist“ (Arhim. Sofronie).

Într-adevăr, este deformată întreaga viață spirituală. Din moment ce gândurile joacă un rol important în starea spirituală a omului, este firesc ca gândurile care sunt legate de închipuire, și mai ales de imaginația demonică, să denatureze întreaga viață duhovnicească. Omul ajunge în punctul să recunoască în el elemente ale dumnezeirii, și, deoarece recunoaște în lucrurile create elemente dumnezeiești, este în realitate panteist. Toate ideile pe care le avem și pe care le adorăm adaugă acest caracter panteist iar autoîndumnezeirea este cel mai mare păcat. În acesta a căzut Adam cu consecința de a-și denatura toată viața interioară și exterioară, cu atâtea cutrămurătoare urmări. Autoîndumnezeirea, adică recunoașterea unui principiu dumnezeiesc înăuntrul nostru, este în realitate o nouă cădere adamică. Din categoria aceasta, fac parte și religiile naturale contemporane, meditații, yoga etc.

A doua consecință, care este legătură a celei precedente, este că închipuirea creează multe anomalii psihologice, care ajung până și la halucinații și iluzii. Când omul cultivă intens reveria, chiar și pentru stări spirituale, și în principal când rămâne pentru ani în această lucrare, atunci denaturează întreaga lui viață spirituală prin puternice anomalii psihologice și patologice. În acest punct ajunge omul prin numita *meditație*. „Folosindu-se de imaginația lui, omul creează în mintea lui imagini intuitive din viața lui Hristos sau alte scene sfinte. În această procedură se refugiază în mod obișnuit începătorii sau asceții neexperimentați. Cine face o astfel de „fantasmatică“ rugăciune nu închide

mintea lui în inimă pentru bucuria cumpătărilor interioare, ci, îndreptându-l spre latura intuitivă a celor dumnezeiești, cum singur își imaginează, închipuind, se conduce pe el însuși la o stare de excitare psihică care într-o situație de concentrare intensivă poate să ajungă până la bizarul extaz patologic. Se bucură pentru „reușitele lui“, se dăruiește acestor stări, le cultivă, le consideră duhovnicești, înalte și datorate acțiunii harului, are ideea că și el este sfânt și văzător al tainelor lui Dumnezeu și, în sfârșit, ajunge la halucinații și boli psihice sau, în cea mai bună situație, rămâne „în rătăcire“, petrecându-și viața lui într-o lume închipuită“ (Arhim. Sofronie).

Astfel este creată rătăcirea și erezia, care este o stare demonică. Și, cum se vede din acestea, atunci omul este bolnav sufletește. De aceea fiecare rătăcit și eretic care își cultivă imaginația este bolnav sufletește. Acest lucru atrage moartea sufletului. Sfântul Grigorie Sinaitul spune că ori de câte ori mintea își imaginează, atunci „și puțină stare care îi este dată de la Dumnezeu distrugând-o, mort întru toate“ este. Pentru aceasta există o mare teamă ca nu cumva cel preocupat de închipuirea lui să fie lipsit și de puținul har pe care îl are, și „de multe ori să-și distrugă judecata“. Înșelat de imaginație, înnebunește de multe ori, și atunci acesta care este numit isihast, „închipuitor și nu isihast“ este.

Tradiția monastică cunoaște multe asemenea situații de asceți care sunt supranumiți rătăciți, exact pentru că nu au fost atenți la marea problemă a imaginației. Au pierdut și mântuirea lor, dar și mințile lor. Chiar și în societate vedem multe asemenea situații. Întâlnim oameni care cultivă intens imaginarul și au neliniște interioară. Pentru că boala nervilor, distrugerea creierului este dovadă clară a dezvoltării înflăcăării imaginarului.

Avva Pimen spune că cunoaște un monah care atât de mult a fost atacat de diavol prin imaginație încât cândva a văzut un frate că păcătuiește cu o femeie. Și când nu a mai putut să rabde s-a apropiat să-i atingă și să le spună: „încetați, dar, până când?“. Și „iată erau snopi de grâu“. Nu existau acolo oameni. Erau imaginea demonilor.

De asemenea, avva Ilie povestește că a văzut pe careva „luând un dovlecel de vin la subsuoara lui“, adică a văzut un om că fură vin. A înțeles însă că este lucrare diavolească și imediat a chemat pe fratele să-i arate ce avea sub mantaua lui. Și într-adevăr nu avea nimic. Astfel a înțeles lucrarea demonilor.

Desigur, în cele două exemple nu se arată că cei doi monahi au ajuns la priveliștea unor astfel de exemple din chiar extazul minților lor, din cauza înflăcăării imaginației, ci era o clară lucrare satanică. Însă le-am menționat ca să arăt că este posibil nu numai din lucrarea satanică, ci și din înflăcăarea imaginației să vedem lucruri inexistente. Iată, avem halucinații și iluzii. Cum narcomanul, fiind sub influența narcoticelor, are multe iluzii, tot astfel și cel stăpânit de imaginație vede lucruri inexistente, are multe iluzii.

Imaginație și rugăciune

Am ajuns la chestiunea legăturii dintre imaginație și rugăciune. Am spus-o puțin mai înainte, dar aici vom face o analiză mai largă.

Rugăciunea, și în principal cea numită rugăciune curată a inimii, trebuie să fie eliberată de imaginație. Minte imaginativă este incapabilă să facă rugăciune curată. Rugăciunea minții imaginative este impură, plină de imagini și închipuiri.

Imaginația se opune rugăciunii curate și lucrării nerătăcite a minții, după cum spun Calist și Ignatie Xantopol: „Foarte mult se împotrivește blestemata imaginație rugăciunii curate a inimii și lucrării unitare și nerătăcite a minții“. Sfinții Părinți învață că toți câți vor să se roage curat trebuie „împreună cu Dumnezeu, în mod neînchipuit, neformal, în mod neexprimat, întru totul cu mintea curată și cu sufletul curat să se roage“. Nu trebuie să formăm imagini privitoare la Dumnezeu. Minte trebuie să rămână curată și simplă. Numai atunci poate fi expusă o curată rugăciune a inimii. Sfântul Nil Ascetul recomandă: „stai în chilia ta, păzind mintea ta de cugetări în timpul rugăciunii“. Același din nou îndeamnă: „Cu desăvârșire să nu caute să primească chip sau formă în timpul rugăciunii“. În alt loc din nou învață că nu trebuie să închipuim în noi pe Dumnezeu rugându-ne: „Să nu închipuim dumnezeirea în tine însuși în timp ce te rogi și nici să îngădui ca mintea ta să fie întipărită spre vreo formă, ci nematerial mergi spre nematerial și vei înțelege“. Mai mult, este necesară și atenție în bucuria pe care o simțim pe durata rugăciunii. Îndesebi la cei care trăiesc împreună și se roagă cu întreaga comunitate se dezvoltă imaginația. Sfântul Ioan Scărarul spune că una

este bucuria care se creează la cei care trăiesc în grup și alta la aceia care se roagă „în liniște“. Prima „este poate puțin închipuită“, cealaltă este plină de umilință. De aceea rugăciunea cea mai potrivită este rugăciunea „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul“, care trebuie să fie spusă neînchipuit, legată cu mare și adâncă pocăință.

Cunoaștem că atunci când cineva se roagă curat primește luminare de la Dumnezeu. Iluminarea nu este nimic altceva decât dumnezeiescul har, care ajunge în om prin rugăciunea curată. Sfântul Diadoh din Foticeea spune că numai atunci răsare „fericita lumină a dumnezeirii, când se eliberează în întregime de toate și este neformat de acestea“. Când mintea omului este necompusă, când nu acceptă nici o închipuire, atunci primește razele dumnezeieștii iluminări (Calist și Ignatie Xantopol). Pe durata rugăciunii mintea trebuie să fie curată de orice gând. „Sensul lui Dumnezeu nu va fi găsit în înțelesuri care se imprimă în minte, ci în înțelesuri care nu se imprimă“.

De aceea cel care se roagă trebuie „întru totul să se despartă de înțelesurile care se imprimă în minte“. Omul trebuie să respingă orice cugetare pe durata rugăciunii. Iar mintea curată „tronul lui Dumnezeu este numită“ (Calist și Ignatie Xantopol).

Desigur, Sfinții Părinți recomandă multă atenție, pentru că este posibil să se roage cineva fără tulburare și curat și totuși să se apropie o formă străină și de altă natură, provenită de la diavol și să silească omul s-o primească ca dumnezeiască, urmând să cadă în mândrie și trufie. Aceasta este capcana diavolului. Scrie Sfântul Nil Ascetul: „Păzește-te de capcanele potrivnicilor. Căci se întâmplă ca, în timp ce te rogi în chip curat și fără tulburare, să ți se așeze în față în chip ademenitor o formă străină și de altă natură, împotriva Celui dumnezeiesc care este presupus acolo, spre a te duce la îngâmfare; ți s-a dezvăluit ademenitoare ca să te convingă că este dumnezeiască“. Desigur, dumnezeiescul este „necantitativ și necompus“. Există multe semne prin care se face distincția între vederea lui Dumnezeu și vederea diavolului, dar Sfinții Părinți îndeamnă să nu acceptăm nici o cugetare și nici o vedere pe durata rugăciunii. Dacă este de la Dumnezeu, Dumnezeu cunoaște modalitățile să ne convingă.

Și Sfântul Ioan Scărarul recomandă: „Orice închipuire sensibilă să nu o accepți în timpul rugăciunii ca să nu cazi în extaz“. Să respingem orice imagine sensibilă și orice închipuire în tim-

pul rugăciunii. Cum spun și Sfinții Părinți, lumina necreată este necompusă, lină, unitară, fără culoare. Contrariul se întâmplă cu lumina diabolică. Dar nu cred că trebuie să ne ocupăm acum cu această chestiune.

Imaginație și teologie

Ne-am referit anterior la faptul că teologia pură se dezvoltă la omul care s-a eliberat de imaginarul sufletului său. Cine a trecut de curățire (eliberarea de plăcere și durere), cine a trecut de luminarea minții (eliberare de uitare și necunoaștere) și cine a scăpat de imaginile închipuirii, acesta a dobândit teologia pură, acesta este inițiat în pura cunoaștere a lui Dumnezeu, mentalul acestuia este organul vizual receptiv al lucrării dumnezeiești, cum spune Sfântul Maxim.

Deoarece cunoașterea lui Dumnezeu este contemplația luminii necreate, Sfinții Părinți accentuează că „fericita lumină a dumnezeirii” răsare când mintea scapă de toate și este fără de forme (Isihie Presbiterul). Atunci, într-adevăr, mintea omului „stă în ceva conform cu natura” și este pregătită să se miște „spre orice vedere plăcută, spirituală și cuvioasă” (Isihie Presbiterul).

Teolog este acela în care sălășluiește Preasfântul Duh, Însuși Dumnezeu cel Întreit. Dar Dumnezeu, cum nu locuiește în temple făcute de mână, „tot astfel nici în vreunele întipăririi și născociri mentale”, cum spune Sfântul Vasile cel Mare a cărui învățătură o expun Calist și Ignatie Xantopol. Când mintea omului este târâtă prin intermediul imaginarului sufletului și prin senzații, atunci „naște cunoașterea confuză”. Acest lucru îl învață Sfântul Grigorie Palama, când spune: „De imaginarul sufletului mintea târâtă și prin aceasta amestecată cu senzațiile, naște cunoașterea confuză”.

Desigur, Sfinții Părinți vorbesc despre două feluri de contemplații. Este lucrarea și harul conform acceptării și cea conform impunerii. Și mai mult învață că pe cât se depărtează răsăritul de apus, cerul de pământ și pe cât sufletul este superior trupului, tot atât de mare este diferența între cele două contemplații. Mai înaltă este contemplația conform acceptării, care se naște în inimă „de la însuși Dumnezeu în chip ipostatic”, și transmite această lucrare și harul și în afara trupului. Cea conform impune-

rii este inferioară, pornește „din afară și prin purtarea ordonată, prin rânduirea și punerea laolaltă a celor existente, fiecare închiuire constituindu-se din alt temei are a propăși către o singură reprezentare a adevărului și a tinde către Dumnezeu prin credință“. Cu alte cuvinte, contemplația după acceptare se naște în inimă de la Dumnezeu în chip ipostatic, în timp ce aceea după impunere este cea prin mijlocirea priveliștii creațiilor lui Dumnezeu și priveliștii proniei conducătoare a lui Dumnezeu. Această ultimă are în ea caracterul imaginației. Cea precedentă, adică cea după acceptare care este mai înaltă, este contemplația pură a lui Dumnezeu, care poate să fie numită *teologie apofatică*.

De altfel, cum spune Sfântul Isaac Sirul, avem doi ochi sufletești. Cu un ochi vedem cele ascunse în natură – după impunere și cu celălalt ochi contemplăm slava lui Dumnezeu când Dumnezeu ne conduce la tainele duhovnicești – după acceptare (Calist și Ignatie Xantopol).

Profeții au teologhisit nu prin imaginație, ci prin descoperirea lui Dumnezeu în inimă, în minte. Sfântul Vasile cel Mare spune că profeții „vedeau imprimându-și în duh centrul călăuzitor“ și cum învață Sfântul Grigorie Palama, „Duhul este lucrul sfânt cel așezat în mintea profeților și ca materie folosindu-se de centrul călăuzitor și în el prin el însuși cele viitoare prevestind acestora și prin aceștia nouă“. Și dacă unii spun că profeții vedeau prin imaginație acest lucru are nevoie de o interpretare potrivită, cum susține Sfântul Grigorie Palama. Fiindcă și „imaginația dumnezeiască mult s-a deosebit de imaginația omenească, după noi“. Dumnezeu nu are imaginație, cum am notat anterior. Dumnezeu este Mintea pură. Dar unii numesc această Minte imaginație. Totuși există mare deosebire între imaginația care se referă la Dumnezeu și imaginația care se referă la om. În general putem să spunem că Dumnezeu dezvăluia Tainele Sale profeților în inimă, în minte. Rațiunea ajutată și de învățătura potrivită, care este posibil să aibă și elemente fantastice, formulează această descoperire. Dar trebuie să fie spus că revelația nu are nici o legătură cu imaginarul. Teologii sunt fără imaginație. Și numitul simbol în teologie nu este simplu simbol, nici stare simbolică, ci acțiunea provenită din această natură a Celui ce este. Totuși profeții și inițiații în cele sfinte nu și-L închipuie pe Dumnezeu, ci Dumnezeu se dezvăluie în inima lor curată.

Eliberarea de imaginație

Din cele de mai sus reiese clar faptul că este nevoie să scăpăm de blestemata, cum este caracterizată de Sfinții Părinți, imaginație. Aceasta creează multe anomalii în rânduiala trupească și duhovnicească. Vom încerca să vedem câteva moduri de scăpare de această groaznică și desfigurantă stare.

Mai întâi se cere luptă împotriva imaginației. Este nevoie să fie conștientizată această strădanie de a scăpa. Cum spune Sfântul Nicodim Aghioritul, „mai multă forță și dominare are împătimita imaginație în om decât înseși simțurile“. Pentru că simțurile ca să păcătuiască au nevoie și de obiecte și de diferite alte pretexte, în timp ce imaginația lucrează și fără obiecte și chiar nefuncționând simțurile.

După aceea este nevoie să nu acceptăm deloc chipuri imaginare. Când simțim că lucrează imaginarul, atunci imediat să oprim această lucrare. Sfântul Diadoh spune: „ne este suficient nouă pentru o mare virtute faptul de a nu ne supune nici unei închipuiri“. Sfinții Părinți recomandă chiar nu numai să nu acceptăm gândurile, dar chiar dacă vedem cu ochii noștri sau auzim cu urechile noastre ceva să nu credem acest fapt. „Chiar dacă vedeți cu ochii ceva sau auziți, să nu consimțiți“ (Avva Ilie). Mai mult, Avva Pimen recomandă: „și dacă pipăiți cu mâinile voastre, să nu depuneți mărturie“. Strădanie, așadar, nu numai să nu acceptăm ce spun gândirile și închipuirile, dar și să refuzăm aceste senzații, pentru că există eventualitatea și prin senzații să ne încerce diavolul.

Aceste închipuiri diavolești trebuie să le primim *fără tulburare*. Când diavolul ne stânjenește în timpul rugăciunii, atunci nu trebuie să ne tulburăm. Spune Sfântul Nil Ascetul, și când încă vezi spadă ruptă în fața ta sau lumânarea înaintea ochilor tăi sau figură dezgustătoare și sângerândă „să nu te cutremuri“, „să nu te tulburi“, „deloc să nu-ți tulburi sufletul“. Nu este necesară deloc tulburarea, ci buna mărturisire, adică rugăciune lui Hristos și atunci va fi făcut să piară.

Există împrejurări, în principal la începutul luptei noastre duhovnicești, în care dacă nu putem să respingem cu desăvârșire închipuirea, atunci cel puțin s-o schimbăm într-o închipuire bună. Sigur aceasta cuprinde ispita să rămânem în această stare și să fie create alte probleme psihosomatice. Dar Sfinții Calist și

Ignatie Xantopol învață că imaginația trebuie s-o respingem în totalitatea ei. „În totalitate trebuie respinsă imaginația“. Dacă nu putem să facem acest lucru cu pocăința, smerenia și suferința, atunci „se cade ca imaginația să o înfruntăm și s-o ponderăm“. Acest fapt este spus cu mare prudență și când ne aflăm la începutul luptei spirituale și în perspectiva că vom părăsi repede această metodă.

Deoarece imaginația are mare legătură cu boala sufletului și cu patimile care există, vindecarea ei este obținută prin strădania vindecării sufletului și scăpării *de patimi*. Pentru că, așa cum spune Sfântul Maxim, „când sufletul începe să simtă propria sănătate, atunci și închipuirile din vise subțiri și netulburătoare începe să le vadă“.

În plus, este necesară strădania de a ne păzi mintea. Este ceea ce în limba Noului Testament și limba Sfinților Părinți este numită *trezvie**. Cuvioșii Calist și Ignatie Xantopol scriu că mintea, ca existență individuală simplă și independentă, trebuie păstrată „pură și asemănătoare luminii“ și păzită „neparticipantă și neîngrijorată de aceasta, adică de imaginație“. Închisoarea minții este o foarte bună metodă de scăpare de povara imaginației. Și unul singur este modul trezviei: „a examina des imaginația“, încât fără gândurile imaginației să nu poată diavolul să creeze atacuri și să amăgească mintea (Isihie Presbiterul).

Cel mai eficace mijloc de scăpare de imaginație este *pocăința*. Numai în adâncă pocăință poate omul să curețe imaginarul. Pocăința este fapta despre care atât de multe spun Sfinții Părinți. Este respinsă imaginația „din cauza pocăinței și suferinței, durerii și smereniei“ (Calist și Ignatie Xantopol). Pocăința este legată cu suferință și plâns. Plânsul mistuie în foc orice vedere antropocentrică a vieții noastre.

Când omul se luptă să păstreze *poruncile* lui Hristos, este scăpat de groaznicele, desfigurantele stări ale imaginației. Păstrarea poruncilor lui Hristos este strădania de a păzi rânduiala lui Dumnezeu și prin acestea să dobândim dumnezeirea.

Pocăința este legată cu *smerenia*. Mai mult, pocăința există în climatul smereniei. De aceea spunem că unde există profundă smerenie, acolo nu este posibil să se dezvolte imaginația. Imaginația crește mai mult prin trufie, egoism, îngâmfare. Cel trufăș

* nepsis = trezvie

visează neconținut, are părere bună despre sine însuși, stabilește înalte gânduri pe care vrea să le realizeze și astfel dă un mare prilej pentru atârțarea imaginarului.

Deoarece multe închipuiri se manifestă și prin vise, este recomandat de către Sfinții Părinți să facem multă rugăciune înainte să ne culcăm. Avva Filimon recomandă: „Înainte să adormi multe rugăciuni fă în inima ta... Îngrijește-te să ai atâta putere ca după cântări și studiu, înțelept să adormi. Spune și Sfântul Simbol de Credință înainte să te culci“. Multă rugăciune, studiul cărților sfinte și recitarea Simbolului de Credință poate să elibereze omul de atacurile imaginației. Trebuie să subliniem faptul că studiul scrierilor Sfinților Părinți răstignește imaginația, în timp ce studiul împătimitilor scriitori și în principal al literaturii înflăcărează imaginația. De aceea și Sfinții Părinți nu s-au îndelestnicit cu numita literatură creștină, povestiri etc., pentru că acest lucru înflăcărează imaginația. Dar și poezia sfinților are elementul pocăinței și al contemplării lui Dumnezeu. Se vede clar că în poemele Sfântului Simeon Noul Teolog există descoperirea lui Dumnezeu. Nu există deloc elementul cugetării, al amestecului fantasmelor.

Deasupra tuturor harul lui Dumnezeu, venit în inima omului creează o simțire care dă posibilitatea să distingă harul de împătimita imaginație, care este lucrare satanică. Isihie Presbiterul spune că „sufletul îngrijit și îndulcit de Iisus cu bucurie și cu dragoste, prin mărturisire răsplătește pe binefăcător“. Și vede în mijlocul ei prin cugetare pe Domnul „destrămând închipuirile duhurilor viclene“. Hristos venind în inimă, liniștește omul și prigonește închipuirile duhurilor viclene.

Chestiunea imaginației este foarte mare și are mare importanță pentru viața duhovnicească. Socotesc că acest lucru a fost arătat de cele de mai înainte. Numai când omul a fost curățit de blestemata imaginație poate să dobândească pură simțire a vieții ortodoxe și cunoașterea pură de Dumnezeu. Cu cât suntem mai stăpâniți de aceasta, cu atât ne aflăm în lumea fantasmelor și nu putem să dobândim simțirea curată a ortodoxiei.

Fie ca Domnul prin mijlocirile Preasfintei noastre și ale tuturor sfinților să ne elibereze de această foarte grea boală a sufletului.

Ianuarie 1987

13. Visele

În capitolul precedent am cercetat imaginația, ce rău produce sănătății noastre sufletești și cum, în cele din urmă, putem să ne vindecăm de această blestemată influență. Dar o mare legătură există între imaginație și vise, după cum vom vedea în continuare. Mulți creștini, nepricepuți în acest fel de război duhovnicesc, incapabili cu desăvârșire să abordeze starea viselor, își creează multe probleme lor înșiși. Nu sunt puțini oamenii care veghează cu grijă și examinează visele nopții, fără să cunoască că în acest fel sunt jucării diavolului. De asemenea există și o tendință a unor oameni să examineze visele conform cu învățăturile și concluziile unei psihoterapii, care nu are legătură reală cu Tradiția ortodoxă.

Sfinții Părinți au fost preocupați și de această situație. Socotesc că este bine în continuare să expun învățătura lor privitoare la vise, la înfricoșătoarele consecințe desfigurante pe care le creează omului și modul de vindecare. Și în chestiunea viselor îndrumarea patristică se va arăta că este eficientă. Și prin urmare, este demnă de atenție.

Ce sunt visele

Sfântul Ioan Scărarul dă o reușită definiție a visului: „Este mișcarea minții în somn o dată cu nemișcarea trupului“. Când trupul este imobilizat, în timpul repausurilor nocturne, mintea se mișcă continuu. Această mișcare a minții este numită reverie sau vis. Mai mult, însuși sfântul face deosebirea între vis și închipuire. În timp ce visul este mișcare a minții, trupul fiind imobil, închipuirea este iluzie a ochilor „în rațiunea adormită; imaginația înseamnă extaz al minții, trupul fiind treaz. Imaginație înseamnă vedere neîntemeiată“. Cu alte cuvinte, imaginația lucrează când omul este treaz, în timp ce visul, când doarme.

De asemenea există distincția între vis și vedenie. „Vedenia este forma văzută în stare de veghe, visul însă este închipuirea în timpul somnului“ (Sfântul Ioan Sinaitul). Vedenia o vede cineva cu simțurile, în timp ce visul îl vede prin mișcarea minții, în timp ce doarme trupul.

Dincolo de acestea sfinții prezintă deosebirea dintre vise, vedenii și descoperiri, care se întâmplă pe durata somnului. După învățătura Sfântului Nichita Stethatos, pe durata somnului este posibil să vadă omul vise, vedenii și descoperiri. Și mai mult, același examinează deosebirea dintre aceste lucruri.

Visele sunt cele care nu rămân neschimbate în imaginarul minții, ci prezintă o imagine confuză, și se schimbă continuu prin reprezentări și forme.

Vedeniile rămân continuu neschimbate. Nu se transformă, „ci rămân imprimate în minte pentru mulți ani și neascunse“. Produc folos sufletului prin smerenie și prin priverile extraordinare. Rezultatul este că omul rămâne prudent și bănuitor.

Descoperirile sunt vederi ale sufletului curățit și luminos care se întâmplă dincolo de orice simț. Vederile acestea descoperă tainele lui Dumnezeu.

Visele sunt, explică în continuare Sfântul Nichita Stethatos, „ale bărbaților materiali și iubitori de poftă trupești“, a căror minte este întunecată de patimi iar imaginația este batjocorită de către demoni, iar vedeniile sunt „ale celor deosebiți și ale celor care desconsideră simțurile sufletului“, adică vedenii văd aceia care au deprinderea urcușului. Și descoperirile sunt ale creștinilor desăvârșiți, ale celor care lucrează sub Duh Sfânt și a celor uniți cu Dumnezeu din suflet teolog“.

Socotesc că aceste deosebiri sunt necesare, pentru că astfel devine clară definiția visului și separarea de adevăratele vedenii de la Dumnezeu. Acest lucru îl vom vedea în altă parte, unde vor fi tratate elementele care deosebesc visele provenite de la diavol de vedeniile și descoperirile care provin de la Dumnezeu, pe durata somnului. Totuși, aici trebuie să fie subliniat că visele sunt activate în principal în imaginarul omului, sunt mișcare a minții, trupul fiind adormit și în majoritatea lor sunt lucrări ale demonilor.

Feluri de vise

Așa cum am văzut mai înainte, la Sfinții Părinți există deosebirea viselor de vedenii și descoperiri. Dar există mulți Părinți care vorbesc în general despre vise. Astfel, studiind scrierile lor, înțelegem că visele pe care le vedem pe durata nopții, trupul și simțurile trândăvind, provin de la mai mulți factori. Unele vise

sunt fructul patimilor, adică al mișcărilor sufletului contra firii, unele lucrarea clară a demonilor iar altele provin de la Dumnezeu, sunt dezvăluiri pe care le oferă Dumnezeu sau îngerii, ca trimiși ai lui Dumnezeu.

Prima categorie cuprinde visele care sunt rezultatele gândurilor, cugetărilor și impresiilor zilei. Sfântul Vasile cel Mare, abordând chestiunea „din ce loc provin necuvenitele închipuiri nocturne“, învață că „sunt din ciudatele mișcări ale sufletului de după zi“. Straniile mișcări ale sufletului, impresiile zilei, depozitate în memorie, în numitul subconștient, creează visele. De asemenea multe dintre acestea provin din reacții trupești.

A doua categorie cuprinde visele care provin din patimi. Patimile sunt lucrări ale sufletului împotriva firii. Forțele sufletului care au fost corupte, activate de impresiile simțurilor, provoacă visele acestei categorii. Astfel, putem din visele pe care le avem să distingem patimile care ne stăpânesc. Dar despre această chestiune vom spune mai multe în următoarea parte.

A treia categorie de vise, care sunt visele numite demonice, este înspăimântătoare. Sigur diavolul poate să folosească și cele două categorii precedente, dar uneori lucrează și independent de acestea. Sfântul Diadoh din Foticeea spune că visele, cea mai mare parte dintre ele, nu sunt nimic altceva „decât imagini ale gândurilor rătăcite sau batjocuri ale demonilor“. Demonii batjocoresc omul în care au stăpânire. Când dobândesc demonii stăpânire asupra unui om, atunci atât în somn, cât și treaz se prezintă în formă de înger sau martir și acordă, chipurile, descoperirea tainelor și darul harismelor (Sfântul Ioan Sinaitul).

Dar cum lucrează demonii ? Exact, ce incită, în timpul somnului ? Evagrie, numit Ponticul, observă că demonii „punând în mișcare amintirea, pecetluiesc centrul conducător. Căci organul în timpul somnului este ținut inactiv“. Astfel demonii acționează mai mult prin amintire și provoacă visele.

Totuși cunoaștem din tradiția patristică faptul că cele mai multe vise sunt ale lucrării satanice, cele din această a treia categorie. Demonii se schimbă chiar și în îngerul luminii, în profeți, spunând cele ce vor fi în viitor. Dar, cum observa Sfântul Ioan Sinaitul, demonii nu cunosc nimic dinainte, pentru că atunci ar putea să ne prezică și moartea noastră.

Demonii mai mult decât pe toți atacă prin vise pe monahi, pentru că vor să-i îndemne să părăsească sfânta lor lucrare. În

principal pe începători, care au părăsit pe cei din familie, rudele, demonii încearcă să-i tulbure „arătându-le pe cei din familie fie tăiați, fie morți, fie posedati pentru noi și sfârșiți“ (Sfântul Ioan Sinaitul). Firește, nu trebuie cineva să dea importanță acestor vise, pentru că sunt înșelăciuni ale demonilor ca să conducă monahul la tăgăduirea și părăsirea cetății monahice.

A patra categorie de vise cuprinde acele vise care provin de la Dumnezeu. Acestea sunt numite revelații și sunt legate de curăția interioară a omului. Astfel de vise există multe în Sfânta Scriptură. În principal vreau să notez visele logodnicului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, ale dreptului Iosif, în legătură cu zămislirea, nașterea și protecția lui Hristos. Sfântul Isaac Sirul spune că Sfinții Îngeri iau asemănarea sfinților „și arată sufletului acestea în imaginea somnului prin ridicarea (înălțarea) rațiunilor acestuia (ale sufletului) la bucurie și la solitudine și la veselie mare“.

Astfel există multe feluri de vise. Multe sunt cauzele care le provoacă. De aceea creștinul luptător trebuie să deosebească visele acestea și trebuie să examineze proveniența lor. Vom da în continuare unele indicii, care arată proveniența viselor.

În general, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, dacă ne sculăm din somn și suntem liniștiți, aceasta înseamnă că am fost cercețați de îngeri în taină. Dacă însă ne sculăm din somn cu tulburare, înseamnă că suntem în starea aceasta „de la viclenele vise și privereliști suferind“. Astfel, tulburarea sau liniștea arată proveniența visului. Acest lucru nu este absolut pentru că este posibil să existe o bucurie care este îmbibată cu îngâmfare, lucru care înseamnă că visul este de proveniență diabolică.

Sfântul Diadoh din Foticeea, integrat organic în Tradiția ortodoxă, este revelator în această privință. Spune că visele care provin de la diavol nu rămân în aceeași formă, ci se schimbă dintr-o formă în alta, înspăimântă simțirea, râd și „dezgustă groaznic“. Visele demonilor sau mai degrabă persoanele care se prezintă în visele demonice „se mândresc, amenință, iau chip de soldați și uneori se reped cu țipăt la suflet“. Dimpotrivă, visele provenite de la Dumnezeu nu-și schimbă forma, nu provoacă teamă și groază și produc nespusă bucurie și veselie.

Sfântul Ioan Sinaitul învață că visele demonilor, în principal, arată iaduri și judecăți și despărțiri și ne fac să devenim înspăimântați și posomorâți. Acesta este semnul rătăcirii. Este posibil

totuși și să vedem iad și judecată și să provină de la Dumnezeu, ca să ne pocăim. Deosebirea este că în prima situație este creată disperarea, și acesta este semn al rătăcirii diavolești, în a doua situație este creată rugăciunea interioară, pocăința și dorința schimbării.

Vedeniile din timpul somnului, cum învață Sfântul Nichita Stethatos, nu sunt toate adevărate, nici toate imprimate în centrul conducător al minții. Adevărate vedenii sunt numai ale acelor care și-au curățit mintea și ale celor care și-au clarificat simțurile sufletului, și „spre vederea firească a celor care se înalță“. Acești oameni s-au curățit cu îndelungi postiri, trăiesc deplina cum-pătare, nu există nici o grijă a lucrurilor lumești, nici vreo grijă a vieții prezente, viața lor este îngerească, „se nevoiesc în lăcașul lui Dumnezeu, căci au aflat cunoașterea celor existente drept acoperământ, cu înțelepciunea cea mai puternică“.

În general, trebuie să fie spus că pe cât este cerul de departe de pământ pe atât de departe sunt visele care provin de la Dumnezeu – care sunt numite vedenii și revelații – de visele care provin de la diavol și au o accentuată imaginație. Și cum nu există nimic asemănător între creat și necreat, astfel nu există nici o asemănare între visul diabolic și cel dumnezeiesc.

Conform cu învățătura patristică, visele satanice au culoare și schimbare, în timp ce acelea provenite de la Dumnezeu nu au culoare și schimbare. Astfel, putem să distingem visele care provin de la Dumnezeu și care sunt rezultatul bolii trupesti sau al lucrării satanice. Psihiatria antropocentrică, care nu face această deosebire între creat și necreat, care nu admite existența demonilor și lucrarea lor, nu poate să facă această deosebire și cade într-o mare greșală, pentru că poate să caracterizeze vedeniile lui Dumnezeu drept halucinații și iluzii. Numai cine este integrat organic în Tradiția ortodoxă, cine are mintea lui Hristos și a gustat cele de sus, poate să încerce această deosebire și numai acesta poate să vindece bolile fiilor lui duhovnicești.

Vise și patimi

Am văzut mai înainte că o categorie de vise provin din patimi, atât trupesti, cât și sufletești. Socotesc că putem în această parte să examinăm mai mult această situație, deoarece este posi-

bil prin studiul viselor să înțelegem care patimi ne stăpânesc, ca în continuare să purtăm război împotriva lor.

Sfântul Ioan Sinaitul scrie că visele care au legătură cu alimente și mâncăruri vin în inima mâncăcioșilor în timp ce visele judecăților și iadurilor în inima celor mârniți.

Cunoaștem din învățătura Sfinților Părinți că sufletul omului se separă în trei părți, adică voința, afectul și rațiunea. Sfântul Simeon Noul Teolog menționează faptul că înțelegem din vise care patimi ne stăpânesc mai mult. Când partea volițională a sufletului este incitată de pofta de împreunare, de mâncăruri și voluptăți, atunci are și vise corespunzătoare. Când partea afectivă a sufletului devine animalică împotriva celor de același sex, atunci plăsmuiește asalturi de fiare și șerpi, războaie și lupte. Iar când rațiunea sufletului se înfumurează prin laudă și trufie, atunci își închipuie răpiri în aer și așezarea pe tronuri înalte și stăpânirea poporului.

Mult mai revelator este ucenicul Sfântului Simeon, adică Sfântul Nichita Stethatos. Scrie că este posibil ca un om sânguinos, adică un om care este sporit în viața duhovnicească, să vadă mișcările sufletului din examinarea viselor. Dacă sufletul este iubitor de avuție materială și senzual, atunci „își imaginează posesiuni de lucruri și bogăție de bani, figuri de femei și încăierări înverșunate din care îi vine haina murdărită și mirosul cărnii“. Dacă sufletul lui este hrăpăreț și lacom de bani, atunci „vede aur peste tot și îl încasează și îl înmulțește prin dobânzi și îl depune în tezaure și este muștrat ca nesimțitor“. Dacă omul are sufletul supărăcios și invidios, atunci „este urmărit de fiare și șerpi veninoși și se umilește cu temeri și lașitate“. Dacă sufletul lui are patima slavei deșarte, atunci își imaginează cuvinte bune și întâmplări ale poporului, tronuri de conducere și stăpâniri“ și chiar cele inexistente ca existente le vede și când este treaz. Dacă sufletul lui este plin de trufie și îngâmfare, atunci „vede că el însuși este purtat pe care strălucitoare și este cu aripi când în aer zboară și toate tremură de măreția puterii lui“. Astfel din felul visului putem să înțelegem patimile sufletului nostru. Trebuie totuși să observăm că nu poate oricine să facă această deosebire, ci numai acela sporit în lupta duhovnicească și mai ales acela care are marele dar al deosebirii.

Așa cum omul împătimit, corespunzător cu patima care îl caracterizează, vede și vise echivalente, la fel și cel credincios și

omul silitor în virtute. Acela care este drept în ostenelele cuviincioase, după același sfânt, vede în somn sfârșitul lucrurilor viitoare și revelațiile priverilor îngrozitoare. Chiar și pe durata somnului se roagă și când se trezește vede pe obrazii lui lacrimi și pe buzele lui „cuvântare de Dumnezeu“. Astfel omul care trăiește cu rugăciunea minții pe durata întregii zile, care a învățat să stea de vorbă cu Dumnezeu, același lucru îl face și pe durata somnului. Visele lui și revelațiile au legătură cu Dumnezeu și cu rugăciunea. Este posibil, chiar și în timp ce doarme, cu buzele lui să spună rugăciunea. Simte inima lui că se roagă neîncetat. Mentea oferă neconținut rugăciunea. Și când se trezește are simțământul că toată noaptea s-a rugat. Se întâmplă de multe ori să primească și un atac diabolic și de la sine mintea să înceapă dumnezeiasca, tainica vorbire, drept pentru care dispare cu desăvârșire diavolul. În această situație nu este provocată teama, prin prezența diavolului, ci bucuria și pacea. Toată ziua și pentru multe zile este desfătat de puterea lui Dumnezeu, de alungarea diavolului, de mintea rugătoare.

Abordarea viselor

Sfinții Părinți cunoscători ai acestei sfinte lupte ne descriu și modul de abordare a viselor. Vom vedea câteva dedesubturi ale învățăturii lor.

Întâi și-ntâi este necesară o îndrumare preventivă. Din moment ce cele mai multe vise sunt legate de patimile și impresiile zilnice, este necesară lupta împotriva patimilor. Cu cât atacăm patimile, în realitate cu cât ne luptăm să schimbăm patimile, forțele sufletului, cu atât mai mult ne scăpăm de groaznică stare a viselor. Eliberarea noastră de vise este în legătură cu nepătimirea și curățirea inimii.

Sfântul Ioan Scărarul scrie că, după cum „mulțimea viermilor lucrează mulțimea bălegarului, tot astfel și mulțimea mâncărilor, mulțimea păcatelor și a gândurilor viclene, și a viselor lucrează“. De aceea este necesară limitarea hranei.

Deoarece multe vise sunt rezultatul ciudatelor energii ale sufletului, evitarea acestor energii ne ajută să scăpăm de visele groaznice. Dimpotrivă, dacă curățim sufletul în starea de liniște și sufletul „este într-un studiu neîntrerupt al celor bune și plăcute

lui Dumnezeu“, atunci vise de acest fel vom avea noaptea (Sfântul Vasile cel Mare). De aceea toată ziua mintea trebuie să fie preocupată cu cercetarea numelui lui Dumnezeu și atunci visele vor provoca bucurie și veselie, pentru că, precum învață Sfântul Simeon Noul Teolog „în care lucruri este preocupat sufletul veghind sau intrând, în aceleași lucruri și în timpul somnului: ori se poartă ușuratic, ori filosofează“.

De asemenea înainte să ne culcăm este nevoie să ne rugăm. Pentru că atunci când ne cuprinde somnul după rugăciune, corespunzătoare vor fi și visele pe care le vom vedea. Avva Filimon îndeamnă: „înainte să adormi multe rugăciuni fă în inima ta și opune-te gândurilor, ca să nu fii înconjurat de voile diavolului... Cu câtă putere ai, veghează ca după cântări și citiri, înțelept să adormi; și să nu te îngrijești și să nu lași judecata ta în curgerea cugetărilor“. Rugăciunea înaintea somnului și strădania de a întrerupe gândurile este un bun mod de abordare a viselor urâte și diavolești.

După aceea se cere o bună abordare a viselor după apariția lor. Cea mai productivă metodă de abordare a viselor este întreprinderea lor. Să evităm adică să le studiem când ne trezim. Există mulți oameni care examinează visele nopții și cad în multe greșeli. Sfinții Părinți învață desăvârșita respingere a lor, desăvârșita disprețuire a lor.

Sfântul Ioan Sinaitul pe acela care respinge cu desăvârșire visele îl numește „filosof“, în timp ce pe acela care le caută, le cercetează și li se supune îl caracterizează ca „neexperimentat“. Deoarece demonii prin vise au ca scop să ne murdărească, recomandă același sfânt: „nimeni să nu dorească să se gândească la fantasmеle din timpul somnului“. În aceeași perspectivă se integrează și Sfântul Diadoh din Foticeea când spune că este destul pentru progresul spre virtute faptul ca omul să nu se supună în totalitate viselor. „Să ne fie de ajuns nouă spre o mare virtute faptul de a nu ne supune cu totul nici unei închipuiri“. Mai mult, învață că și înseși visele provenite de la Dumnezeu, dacă nu le acceptăm din teama ca nu cumva întâmplător să fie provenite de la diavol și să fim rătăciți, bun lucru facem. Dumnezeu nu se mânie, deoarece vede că suntem prudenți. Așa cum slujitorul refuză să deschidă în noapte stăpânului care vine după o absență mare, de teamă ca nu cumva vreun trădător să aibă aceeași voce și să-i fure lucrurile, și este lăudat de către stăpân, la fel este și cu

viselor. Dumnezeu și în această împrejurare laudă pe slujitorul lui, deoarece cunoaște că o face din teamă ca nu cumva să fie înșelat de diavol care „se schimbă și în înger al luminii”.

Este necesară respingerea viselor și strădania să le uităm, pentru că din amintirea lor se revarsă în inimă tristețe, supărare, disperare, necurăție. Sfântul Ioan Sinaitul cunoaște că mulți dintr-o constantă acceptare a viselor au ajuns la nebunie. Când cineva continuu acceptă lucrarea demonilor, atunci diavolul dobândește stăpânire asupra lui și îl înnebunește. „Ca fiind înșelați nefericiții, să-i scoată cu desăvârșire din minți”. Acest lucru îndeosebi se întâmplă în situația descoperirii de la demoni. Mulți ajung într-o așa stare încât atunci când acceptă descoperirile și visele satanice sunt batjocoriți de demon și „și treji suntem batjocoriți de aceștia”. Atunci diavolul este prezent și când suntem treji și astfel devenim slujitorii lui cu consecința morții veșnice a sufletului, dar și alte diferite anomalii trupești și psihice.

Concluzia generală este că însușirile viselor arată starea în care ne găsim, dacă suntem robi ai patimilor, robi ai diavolului sau robi ai lui Dumnezeu. Visele dezvăluie sănătatea sau boala noastră, cât de mult suntem bolnavi sau sănătoși. De aceea pe de o parte este necesară spovedania, pocăința și plânsul, ca să ne curățim de patimi, pe de altă parte nu trebuie să nutrim nici o încredere în vise, încât să scăpăm de dominația diavolului care vrea moartea noastră veșnică, adică dorește să ne îndepărteze de Dumnezeu.

Mai 1987

14. Repausul și munca

În cunoscuta rugăciune: „Doamne și Stăpâne al vieții mele...” Sfântul Efrem Sirul între altele se roagă lui Dumnezeu să nu îngăduie să fie stăpânit de duhul trândăviei. „Duhul trândăviei... nu mi-l da mie”, spune. Aș vrea în continuare să mă refer la chestiunea inactivității și la chestiunea muncii. Pentru că dacă trebuie

să scăpăm de inactivitate, aceasta înseamnă că trebuie să dobândim hărnicia, râvna (trupească și spirituală).

Lenevia, atât trupească cât și spirituală, este considerată începutul oricărei dezordini spirituale. Omul inactiv este izvorul anormalității în societate și este un ratat. Domnul în pilda despre lucrătorii tocmiți la vie, îi împrumută pe oameni ca să nu rămână nelucrători. Văzând stăpânul viei pe lucrători stând a zis: „De ce ați stat aici toată ziua fără lucru?” (Matei 20, 6). Apostolul Pavel, referindu-se la situația văduvelor „când poftele le îndepărtează de Hristos...”, descrie comportamentul lor. „Dar în același timp se învață să fie leneșe, cutreierând casele, nu numai leneșe, ci și guralive și iscoditoare, grăind cele ce nu se cuvin” (I Tim. 5, 13). Însă acest lucru, prin extindere, se întâmplă cu oricare om inactiv. Străbate din loc în loc și este izvor de anormalitate socială și familială. Apostolul Petru recomandă să ne preocupăm de dobândirea virtuților, care firește sunt roadele Preasfântului Duh: „Căci dacă aceste lucruri sunt în voi și tot sporesc, ele nu vă vor lăsa nici trândavi, nici fără roade în cunoașterea Domnului nostru Iisus Hristos” (II Petru 1, 8).

Dimpotrivă, în Sfânta Scriptură este lăudată munca, atât cea trupească cât și cea spirituală. Dumnezeu după crearea omului l-a pus să muncească. „Și a luat Domnul Dumnezeu pe omul, pe care îl făcuse, și l-a pus în grădina cea din Eden să o lucreze și s-o păzească” (Gen. 2, 15). Însuși Dumnezeu lucrează, adică conduce lumea pe care a creat-o cu necreată Lui înțelepciune.

Pentru că Dumnezeu, după cum a creat lumea din nimic, tot astfel o conduce fără legi și modalități create. De aceea, a spus Domnul: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez” (Ioan 5, 17). Acest „și Eu” arată lucrarea comună a Persoanelor Sfintei Treimi, deoarece este comună lucrarea Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

Apostolul Pavel, având o meserie aparte, de confecționar de corturi, muncea ca să agonisească pentru trai. Spunea: „.... ne os-tenim muncind cu mâinile noastre” (I Cor. 4, 12). Și creștinilor din Tesalonic, care interpretaseră greșit învățătura eshatologică despre Hristos și trăiau „dezordonat”, adică nu munceau, ci cercetau, le recomandă munca (II Tes. 3, 11). Mai mult, recomandă: „dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce” (II Tes. 3, 10), prezentându-se pe sine ca exemplu de urmat. „Căci voi înșivă știți cum trebuie să vă asemănați nouă, căci noi n-am

umblat fără rânduială între voi, nici n-am mâncat de la cineva pâine în dar, ci cu muncă și cu trudă, lucrând zi și noapte, pentru ca să nu împovăram pe vreunul dintre voi" (II Tes. 3, 7-8).

Deci munca trupească este necesară, de aceea chiar și monahii înșiși care se nevoiesc în liniște și rugăciune au și potrivitul lucru de mână, încât să echilibreze lucrurile și să nu dea pretext diavolului să-i batjocorească. Indolența, care este un mare demon, paralizează atât trupul cât și sufletul și este dezastruoasă pentru viața duhovnicească. În *Pateric* este menționat un exemplu care arată demnitatea muncii trupești. Avva Ioan Colov a spus cândva unui frate mai mare al lui: „voiam să fiu fără griji, cum fără griji sunt îngerii, nelucrând nimic, ci neîntrerupt lăudând pe Dumnezeu“. Și spunând acest cuvânt a mers în pustiu. A rămas acolo o săptămână și după aceea s-a întors. A bătut în poarta fratelui lui și acela i-a răspuns: „Cine ești tu?“, iar el a spus: „Eu sunt Ioan, fratele tău“; și răspunzând i-a spus: „Ioan a devenit înger și nu mai este între oameni“. Avva Ioan insista, dar fratele lui nu i-a deschis până dimineța, după care i-a spus ca să-l îndrepte: „om ești, ai nevoie mereu să lucrezi ca să te hrănești“.

Desigur, munca trupească nu este singura. Noi creștinii nu trăim ca să muncim, ci muncim ca să ne păstrăm în viață și să depășim timpul, mai ales în împrejurări în care nu putem să exercăm munca spirituală. Munca este o lucrare de mână, este o parte a vieții noastre. O spunem aceasta pentru că mulți au ca scop al vieții lor să muncească continuu ca să-și sporească produsele și roadele lor, pentru satisfacerea patimii avariției.

Însă lucrurile stau altfel. Munca are un anumit scop și trebuie să se facă în anumite condiții spirituale. Pentru că nu putem să împărțim viața noastră în bună și rea, în simplă lucrare trupească și lucrare spirituală, ci suntem datori munca trupească să o schimbăm în spirituală. Astfel, toată viața noastră este sfințită și acest trup al nostru, vas stricăcios, îl sfințim: „... ca fiecare să știe dintre voi să-și stăpânească vasul său în sfințenie și cinste“ (I Tes. 4, 4).

Munca trupească, lucrul mâinilor trebuie să ne ajute ca să ne întreținem în viață. Sfântul Apostol Pavel recomandă „ca muncind în liniște să-și mănânce pâinea lor“ (II Tes. 3, 12). Satisfacem prin muncă atât nevoile individuale, cât și ale oamenilor a căror întreținere ne-am asumat-o. În plus, munca trebuie să fie pentru milostenie. Apostolul Pavel recomandă creștinilor din

Efes: „Cel care fură să nu mai fure, ci mai vătos să se ostenească lucrând cu mâinile sale lucrul cel bun, ca să aibă să dea și celui care are nevoie“ (Efes. 4, 28). Desigur, este necesară o atenție deosebită ca să nu cultivăm lăcomia în numele milosteniei. Unii, ca și cum ar lucra pentru milostenie, cultivă avariția. De aceea Sfântul Isaac Sirul, referindu-se la isihăști, scrie: „Când te întorci la lucrul mâinilor în cămara liniștii tale, să nu faci porunca părinților acoperământ al lăcomiei tale. Lucrare mică să ai pentru lenevirea ta ca să nu-ți tulburi mintea“. Isihăștii trebuie să muncească, dar puțină muncă, care nu tulbură mintea. Totuși, și când muncește omul nu trebuie să satisfacă avariția din pricina milosteniei.

Munca trupească trebuie să fie cu toate premisele pe care le constituie viața în duh. Trebuie să fie în liniște, adică mintea să nu fie tulburată și să nu fie îndepărtată de Dumnezeu. Apostolul Pavel spune: „...ca lucrând cu liniște“. Pe durata muncii trebuie să fie practică rugăciunea. În acest mod este sfințită toată lucrarea noastră și o dedicăm lui Dumnezeu. Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la pasajul Sfântului Apostol Pavel „neîncetat rugați-vă“ și „noapte și zi muncind“, scrie că acest lucru dezvăluie că se poate pe durata muncii să fie practică rugăciunea către Dumnezeu, pentru că tot timpul este prilej de rugăciune. De aceea între diferitele munci și în timpul muncii se cuvine să ne rugăm.

„Odată ce unii sub pretextul rugăciunilor și psalmodiei caută lucrări, trebuie să știm că este vreme potrivită pentru fiecare din celelalte, după Ecclesiastul care zice: Vreme potrivită este pentru tot lucrul, pentru rugăciune și psalmodie, după cum și pentru multe altele, toată vremea este potrivită; în răstimpul în care miști mâinile la treburi, când acest lucru e cu puțință, e mai cu folos, spre zidirea credinței, prin psalmi, prin imnuri și prin cântări duhovnicești, cu limba să slăvești pe Dumnezeu în inimă, precum este scris, și rugăciunea să împlinești în timpul lucrului, mulțumind Celui ce ne-a dat și puterea mâinilor spre lucrări și înțelepciunea deosebirii prin cuget spre priceperea științei, și materia celui dăruit cu har, și cea pentru unelte, și cea destinată meșteșugurilor pe care le împlinim muncind. Rugându-ne să îndrumăm lucrările mâinilor noastre spre scopul bunei voiri față de Dumnezeu. Astfel, și ceea ce nu poate fi înălțat prin sufletul nostru noi îl izbutim ori de câte ori cerem de la Dumnezeu pentru

fiecare lucrare; drumul cel bun și cu bunăvoința să împlinim lucrarea pentru cel care ne-a dat-o și să păzim scopul bunei plăceri față de El...”

Astfel, putem pe durata muncii să ne rugăm fie cu buzele, fie cu inima, mulțumind lui Dumnezeu pentru forța mâinilor și înțelepciunea minții și pentru materia pe care ne-a dăruit-o și rugându-l să îndrume lucrările mâinilor noastre către țelul bunăvoinței față de El. În felul acesta păstrăm mintea statornică.

Desigur, aceasta dacă omul are o specială binecuvântare de la Dumnezeu și o deosebită chemare să se dăruiască în totalitate. Acesta atunci trebuie să părăsească pentru un timp milostenia și ospitalitatea, cum spune Sfântul Isaac Sirul. „Căci a spus unul dintre sfinți că nu aceasta este rânduiala casei tale, aceea de a sătura pe cei săraci și ca chilia ta să devină hotel al străinilor. Căci aceasta este a celor lumești și mai mult lor le trebuie ca bun, nu pustnicilor și celor liberi de cele văzute, care păstrează mintea lor în rugăciune.” Și aceasta pentru că rugăciunea și mai ales cea numită mentală sau rugăciunea inimii, care se face cu multă liniște, „este mai înaltă decât munca în rânduiala acesteia (a cetății cerești)”.

Totuși munca, pentru a fi binecuvântată de Dumnezeu și producătoare de folos duhovnicesc, trebuie să fie conformă cu voința lui Dumnezeu, să fie sfințită de atmosfera rugăciunii, să nu contribuie la dezvoltarea patimii avariției, să fie legată cu milostenia și filantropia și în general să fie oferită spre slava lui Dumnezeu.

Din această cauză trebuie să scriem câteva lucruri și despre munca spirituală, interioară. Duhul trândăviei, care este în legătură cu demonul nepăsării, se referă în principal și înainte de orice la dezordinea interioară. Trândăvia înseamnă inexistența muncii spirituale, interioare. Mai mult, în învățătura multor Părinți faptul că cineva nu poate să învingă patimile este datorat faptului că nu există lucrare duhovnicească. Apostolul Pavel recomandă: „În Duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului” (Gal. 5, 16). Când un frate a rugat pe avva Arsenie să spună un cuvânt, acela a răspuns: „cu toată puterea să lupti, ca să fie lucrarea înăuntrul tău, după Dumnezeu, și să învingă patimile din afară”.

Care este această lucrare interioară ? Este strădania de a păzi mintea curată de gândurile murdare, să se căiască și să aibă o continuă raportare la Dumnezeu. Sfântul Antonie a spus cândva

lui avva Pimen: „Aceasta este marea lucrare a omului, să-și pună greșeala deasupra lui în fața lui Dumnezeu și să aștepte războiul până la ultima suflare“. Să accepte omul greșeala lui și să se privească pe el însuși răspunzător pentru orice și să aștepte încercarea de la Dumnezeu, acesta este lucrarea în interior.

Cuviosul Nichita Stethatos învață că lucrarea înăuntrul nostru devine în suflet ori a cununilor, ori a pedepselor și iadurilor. „căci dacă este preocupat cu lucrurile dumnezeiești și iubește locurile smereniei, are stropirea lacrimilor de sus, și cultivă dragostea față de Dumnezeu și credința și compătimirea către aproapele său“. În acest fel sufletul este luminat și devine lumină, în aceștia care îl veghează și mișcă toate spre slăvirea lui Dumnezeu. Dimpotrivă, „dacă agită și zgâlțâie cele de jos și cele omenești și locurile subterane ale păcatului având putoarea și întunericul de jos, cultivă ura și respingerea binelui“. În acest fel sufletul este întunecat și devine întuneric în aceștia care îl apropie și astfel „strică și alte suflete neformate și neajutorate și aduce blasfemie împotriva lui Dumnezeu“.

Prin acestea se vede clar că potrivit cu felul lucrării noastre interioare este armonizată întreaga noastră viață și astfel devenim lumină sau întuneric pentru ceilalți oameni. De aceea Tradiția ortodoxă recomandă să cultivăm lucrarea launtrică și atunci toate sunt sfințite, devenim lumina care desființează întunericul lumii și nu întunericul care omoară lumea. Astfel, sfânta apostolie trebuie să stea sub aceste necesare premise ortodoxe. Căutăm oia răătăcită ca s-o salvăm, când noi înșine suntem luminoși și avem posibilitatea să o luminăm.

Este necesară îmbinarea muncii trupești și spirituale. Desigur, trebuie să observăm că mulți contemporani susțin că nu poate fi realizată această armonizare. Modul în care astăzi muncește omul, mod care cere o totală atenție și interesul încordat, nu ajută creșterii lucrării interioare.

Fără să respingem această reținere, vrem să susținem că mai întâi ne-am pierdut tradiția; de aceea credem că aceste lucruri nu se asociază, prin urmare, acesta este un mod de viață care a fost pierdut de către mulți, în al doilea rând, există unele munci cărora cu ușurință poate să le fie asociată această unitate și, în al treilea rând, din nefericire nu punem în valoare timpul în care nu muncim, pentru lucrarea interioară. Pentru că dacă am face acest

lucru, atunci am putea și în timpul muncii trupești să lucrăm în interior.

Dacă nu putem imediat să dobândim desăvârșirea, să rugăm pe Dumnezeu să ne scape de duhul trândăviei. „Doamne și Stăpâne al vieții mele, duhul trândăviei... nu mi-l da mie.“

Mai 1986

15. Depășirea morții

Nu există nici o îndoială că în zilele noastre se observă o hiperproducție de studii teologice și opere teologice. Înainte cu câțiva ani, dominau studiile academice, analizele morale și de îndatoriri ale diferitelor laturi ale vieții omenești și sociale. Acum sunt dezvoltate diferite subiecte teologice, se fac analize ale operelor patristice, sunt creați noi termeni ca să fie mai deplină exprimarea.

În această mentalitate a fost creată și expresia „depășire a morții“. A devenit perceptibil că moartea este cea care domină existența umană și că mântuirea omului este depășirea morții. Astfel se fac diferite analize. Dar pot să observ că de cele mai multe ori aceste analize sunt teoretice. Adică intrăm în dezvoltarea diferitelor subiecte teologice fără să ne atingă existențial, fără să avem simțire și informație, cum spun cumpătații Părinți ai Bisericii.

Suntem capabili să dezvoltăm în dezbateri îndelungi sau în multe pagini tema „depășirii morții“, dar suntem cu desăvârșire neputincioși să întâmpinăm moartea când ni se apropie. Tremurăm la gândul morții. Ne cuprinde groaza și frica. De asemenea, nu trăim învierea interioară și totuși vorbim despre aceasta. Cum putem să vorbim despre depășirea morții, fiind morți? Sfinții Părinți se întristau pentru că vedeau ereticii că teologhesc în afara întregii Tradiții ortodoxe. Sfântul Grigorie Teologul se pronunță împotriva „teologilor hirotoniți“. „Când văd vorbăria de-acum și pe înțelepții de azi și pe teologii hirotoniți, înțelepți cărora le este de ajuns numai dorința de a fi, astfel doresc

cu ardoare filosofia cea mai de sus și caut popasul ultim“. Cei mai mulți teologi astăzi sunt autohirotoniți, pur și simplu teologhiesc, fără să cunoască adevăratul cuprins al teologiei. Puțini sunt cei care cunosc adevărata filosofie, adică adevărata teologie în față, care este adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Multă vorbărie, dar puțină cunoaștere de Dumnezeu. Pot fără înconjur să susțin că neuitatul Mitropolit al Edessei, Calinic, al cărui fiu duhovnicesc am fost învrednicit să fiu, a trăit în faptă depășirea morții. Aproape de el am trăit ce aș numi depășire a morții, cum poate omul să depășească moartea. Nu știu dacă sunt potrivit să exprim această experiență, nu știu dacă am posibilitatea să o intuiesc și s-o descriu, dar voi încerca din interiorul a câte am văzut și am auzit să descriu această stare, care în realitate nu este o simplă stare, ci viață. Pentru că, în mod obișnuit, folosim pentru prezentarea acestor evenimente cuvântul stare. Dar aceasta este o greșeală, pentru că cuvântul stare are și o semnificație de stagnare, în timp ce viața duhovnicească este mișcare și viață, este încontinuu îmbunătățită. Creștinul suferă totdeauna „buna schimbare“. Putem să vedem această depășire a morții în viața fericitului părinte în câteva puncte.

a) Depășirea morții în realitate este o trăire a Patimii, Morții și Învierii lui Hristos. Imitarea lui Hristos este trecerea noastră prin ceea ce a trecut și a trăit Hristos. Există totuși o diferență. Hristos întâi a fost născut de Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și după aceea a murit și a înviat. Noi, creștinii, întâi murim prin Sfântul Botez, după aceea suntem înviați și astfel ne naștem în Dumnezeu. Părerea aceasta o prezintă în operele lui Sfântul Nicolae Cabasila. Astfel trăirea crucii este depășirea morții.

Creștinul este răstignit în Sfântul Botez, dar și în toată viața de după aceea, toate se petrec în atmosfera crucii. Viața creștină în realitate este viața și glasul celui răstignit în Hristos. Moartea făcătoare de viață este caracterul și conținutul vieții creștine. Cel răstignit este acela care poate să vorbească și să se exprime ortodox. Creștinii trăiesc ceea ce a trăit Hristos: „Hristos înviat din morți nu mai moare, moartea nu mai are stăpânire asupra Lui“ (Rom. 6, 9). Același Apostol scrie către Corinteni: „Căci pururea noi cei vii suntem dați spre moarte pentru Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor, încât în noi lucrează moartea, iar în voi viața“ (II Cor. 4, 11-12). În noi lucrează taina morții și viața lui Hristos. Suntem omorâți de păcat și trăim în-

vierea în Hristos. Trăirea crucii este trăirea suferinței lui Hristos și depășirea morții este lumina învierii de pe cruce. Toată această binecuvântată viață a trăit-o cel de veșnică amintire Mitropolitul Edessei, Calinic. Acesta fusese răstignit și înviase. Astfel a simțit și slujirea lui arhierească. Fericit este acela care păstorește creștinii, trăind moartea făcătoare de viață. Atunci nu se va fi epuizat în argumente și mijloace omenști; ci va oferi viață. Pentru că omul contemporan nu suferă de cuvinte și desăvârșite sisteme, ci de crucea făcătoare de viață și de morții vii. Poate să spună oricine cu siguranță că a fost un pre-schimbat mormânt purtător de viață. De aceea și puțini au putut să-l înțeleagă. Cei mai mulți se vor oameni care trăiesc simplu viața biologică.

Este foarte semnificativ că atât în cuvântul la hirotonire, cât și în cel la întronare exprimă puternic acest mod de viață ortodox, moartea făcătoare de viață. Spunea: „Aud pe Domnul vorbind: «păstorul bun își pune sufletul pentru oile sale» (Ioan 10, 11). Văd pe primii episcopi ai Bisericii, pe Sfinții Apostoli că și-au dat sufletul lor pentru Numele Domnului nostru Iisus Hristos, că se istovesc pentru turmă și că suferă moarte martirică. Văd pe Sfinții Părinți că luptă cu fiarele pentru credință și că primesc persecuții nemaivăzute. Văd episcopi că sunt spânzurați și că sunt decapitați pentru turma lor. Ce spun ? Văd pe însuși Conducătorul credinței noastre răstignit.

Deci moștenirea episcopului nu este tronul, ci crucea. Episcopul urcă primul pe Golgota. Crucea este simbolul oricărui creștin și mai ales al arhiereului. «Cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine» (Mat. 10, 38).

Prin urmare, sunt obligat să iau hotărârea că «nu am venit să fiu slujit, ci să slujesc» (Marc. 10, 45). Sfânta noastră Biserică m-a trimis aici nu să fiu servit, ci să servesc, nu să fiu înlesnit, ci să înlesnesc, nu să primesc, ci să dau, nu să cer, ci să ofer. Jertfa trebuie să caracterizeze viața mea arhierească.“

Sunt de ajuns aceste importante cuvinte. Senzația că arhiereul urcă nu pe tron, ci pe cruce este un autentic simțământ ortodox, preschimbat simțământ al nevredniciei. Și dacă se gândește cineva că aceste cuvinte au fost spuse la ceremonia întronării, care are în mod știut o atmosferă strălucitoare, în care arhiereul își asumă păstoria unei turme gânditoare și încheie în sfârșit căsătoria cu Biserica locală, atunci înțelege valoarea lor. În timp ce toți sărbătoreau evenimentul, el se gândea la moarte, la

cruce; înțelegea că intra într-un mormânt. Vedea că putea această urcare să sfârșească în ștreang, cum s-a întâmplat cu atâția episcopi martiri. Este ca și cum ar spune: „Bucurați-vă voi și sărbătoriți, dar eu simt că mă căsătoresc cu cea mai bogată mireasă, deși sunt cu desăvârșire sărac, și aceasta în realitate este pentru mine crucea. Bucurați-vă voi, dar eu mă căsătoresc cu mireasa răstignită și pot să mă apropiu de ea, să mă întâlnesc cu ea doar ca răstignit. Trebuie să albesc haina mea cu sângele Mielului“. Astfel este simțământul crucii: că mireasa este bogată și mirele foarte sărac.

De aceea spunea la hirotonirea lui foarte sobru, dar expresiv: „O, eu nefericitul ! Cum voi susține povara ? Cum voi ajunge învingător ? Cum voi purta până la capăt această foarte înaltă apostolie ? De duh mișcați Părinți, vase ale Preasfântului Duh, tremurau de demnitatea arhieriei și plecau în pustiu meditănd la obligațiile ei. Ce pot spune eu, cel mai mic ?“

Nu sunt numai cugetările celui de neuitat, care sunt crucifica-toare, ci și modul în care le exprimă este ferm, bărbătesc. Nu are vorbării și sentimentalisme. Este bogat în austeritatea lui și puternic în neputința lui. Vrednicul de amintire mitropolitul Calinic a trăit în toată viața lui pe cruce. Și de acolo mă chema și pe mine să adulmec această binecuvântată trăire a crucii. Această cruce nu a fost lemnul de rușine și dezonoare, ci lemn de triumf și slavă. Cel răstignit pe cruce nu moare niciodată. Trăiește învierea în aparenta moarte.

Sfântul Marcu Ascetul scrie că nu trebuie să căutăm desăvârșirea în virtuțile omenești, pentru că nu se găsește în acestea cel desăvârșit, „căci desăvârșirea lui este ascunsă în Crucea lui Hristos“. Astfel, desăvârșit nu este cel care are să scoată în evidență multe lucrări omenești, ci cel care are puterea și tăria să fie răstignit, să se crucifice continuu și să trăiască taina Crucii lui Hristos. Și mai mult, spune semnificativ că această desăvârșire este mistică, ascunsă în Crucea lui Hristos. Aceasta este taina morții făcătoare de viață. Și această viață, care este filtrată dinlăuntrul durerii crucii, o iradia în turma sa fericitul părinte.

Domnul ne-a îndemnat să-L urmăm până pe Golgota. „Să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze.“ Sfântul Hrisostom, interpretând acest cuvânt, spune că „să se lepede de sine să-și ia crucea“ arată „moartea rușinoasă și că nu o dată, nici de două ori, ci de-a lungul întregii vieți acest lucru trebuie să-l faci.

Căci încontinuu, spune, să porți peste tot moartea și în fiecare zi să fii pregătit pentru înjunghiere". Acest „urmează-mi" arată „să păsești pe urma purtării lui Hristos". Cred că aceste lucruri le avea fericitul părinte.

Trăia întreaga viață a lui Hristos, dar și avea dorința să fie răstignit pentru Hristos. Astfel se explică înflăcăratele cuvinte despre viața martirilor. De multe ori l-am auzit că vorbește despre martiri cu mare plăcere spirituală și cu mare forță a sufletului și vocii. În special îmi amintesc predicile lui la prăznuirea celui dintâi martir, Ștefan, și în principal la fraza „și aceasta spunând a adormit". Și spunea atunci plângând: „Unde a adormit? Oare pe paturi luxoase? Oare? Nu. A adormit pe pietre, cu pace în inima lui și dragoste față de dușmanii lui". Nu vorbea numai, ci trăia. Pentru că „drumul lui Dumnezeu este cruce zilnică", după Sfântul Isaac Sirul.

b) Atmosfera de pace a crucii este dragostea. Dragostea este lumina crucii. Cel răstignit, adică cel eliberat de patimi, iubește cu adevărat, are în el adevărata viață. Și această dragoste este expresia învierii, care pornește din răstignirea voluntară. De multe ori credem că nimicul este sfârșitul vieții. Dar se-ntâmplă contrariul. Cum în matematici sub zero există și altă viață: -1, -2 etc., astfel și sub cruce există o altă viață. Și oricine poate să susțină cu siguranță că această viață care este sub zeroul nereușitei omenești este cea adevărată. Crede oricine că această dragoste vine drept din veșnicie, din iadul care a primit pe Hristos cel înviat și trimite lumina veșnică.

Această dragoste o trimitea și fericitul părinte. A fost o dragoste răstignită și înviată. Și acesta nu a fost simplu un sentiment, ci clar un eveniment spiritual. Dragostea care iese din mormântul purtător de viață are o veridicitate. În această clipă îmi amintesc două semne distinctive ale acestei iubiri crucificatoare pe care o avea vrednicul de amintire mitropolit.

Primul, că a fost nobilă. Acesta a fost un domn al dragostei. Cum un domn nu are nevoie să recurgă la mijloace ca să preia puterea, nici nu se teme cumva s-o piardă, pentru că și-a asigurat-o scump, așa lucrează și dragostea domnească. Nu se teme de nimic. Când este cineva omorât, mort nu se teme de nimeni. Toți îl respectă. Și aceștia care nu îl respectă, dar îl fură, adică jefuitorii de obiecte sacre, și aceștia sunt binecuvântați. Povestesc că atunci când un turc a luat ciorapul Sfântului Gheorghe Noul

Martir, a devenit bogat. Astfel omul dragostei domnești nu numai nu se teme de nimeni, dar binecuvântează pe toți. Lumina luminează toate. Nu există întuneric ca să o acopere. Lumina soarelui poate să treacă și dinlăuntrul norilor și să creeze luminare și desfătare. Acest lucru se întâmplă și cu cel răstignit voluntar. Dragostea domnească nu se teme de nimeni. Nu se zgârcește. Se răspândește din plin. Respectă libertatea tuturor oamenilor. Îi luminează fără să-i ardă. Și dacă îi arde și atunci celălalt devine aur, suferă „buna schimbare“. Dragostea domnească nu cere răsplată. Nu știe să aștepte. Știe să ofere. Dragostea domnească nu este simplu contraoferită, ci prima aceasta se mișcă către om. Și mai mult, dragostea ia nereușita umană și o prefăce în slavă. Schimbă iadul în rai. Dragostea domnească este asemănătoare cu dragostea lui Hristos. „Dumnezeu Și-a asumat firea care se desfrânase“, spune Sfântul Ioan Hrisostom.

Hristos a arătat dragostea domnească, primind firea omenească care se prostituase. Dragostea domnească nu este judecătorească, ci vindecătoare. Așa cum Hristos „ca un medic nu ca un judecător a venit“, tot astfel și omul care oferă această dragoste domnească vindecă. Nu stăpânește cu constrângeri și legi, ci prin creșterea bunăvoinței. O astfel de dragoste înseamnă depășirea morții. Această dragoste domnească o avea fericitul și binecuvântatul părinte. A fost domnul dragostei. A fost născut să iubească. Lecția dragostei a fost la el foarte cunoscută. De aceea uita ușor și ierta ușor.

Celălalt semn distinctiv al dragostei este faptul că moderează rațiunile omenești. Adică omul dragostei nu vrea să vadă greșelile, nu vrea să facă critici, nu vrea să înțeleagă, nu vrea să apeleze la logică. De multe ori constatam acest lucru în viața fericitului părinte. Știam că avea multe harisme omenești. A fost foarte inteligent. Avea posibilitatea, când voia, să distingă corect lucrurile, să intuiască realele probleme ale celuiilalt, să verifice ipocrizia, minciuna celuiilalt. Dar dragostea lui a fost mai mare și tempera aceste calități naturale de care dispunea. Și astfel de multe ori nu voia să înțeleagă unele simple lucruri, pe care ca om inteligent putea ușor să le priceapă. Dar știu că aceasta este adevărata inteligență. Deoarece cred că un caracter are inteligența după lume și alt caracter inteligența după Dumnezeu. Inteligent este cel care iubește chiar dacă nu este iubit, cel care luptă cu răul lumesc prin dragoste și lipsă de ranchiună.

În chip obișnuit, omul inteligent poate să distingă ușor însușirile celui alt și să-l intuiască, poate să-și amintească în toată viața lui ceea ce a făcut celălalt, dar omul dragostei nu numai nu poate să distingă răul celui alt sau perfidia și dușmănia lui, ci șterge toate urătenile celui alt și își amintește părțile sănătoase ale fratelui său. Face însă ceva și mai mare. Nu numai nu vede părțile rele, dar și părțile urâte ale caracterului fratelui său le vede ca bune ! Astfel calitatea naturală a inteligenței o mută la alt nivel. O folosește ca să câștige mila lui Dumnezeu. Prin dragoste schimbă toate legile și le face duhovnicești. Vede și ascultă cu alte simțuri.

Adevărata dragoste face chiar ceva și mai mult. Nu urmărește să se dezvăluie pe ea însăși celorlalți. Inteligența după Dumnezeu face pe omul dragostei încontinuu să se ascundă. Practică ceea ce spune Sfântul Ioan Sinaitul: „Să nu vrei niciodată să-ți arăți prin cuvinte dragostea față de aceștia; ci cere ca Dumnezeu s-o arate pe aceasta lor, fără cuvinte“. Omul dragostei cere s-o dezvăluie Însuși Dumnezeu „fără cuvinte“. Ceea ce omul lumii consideră prostie, este inteligență după Dumnezeu.

Și aceste două semne distinctive le vedeam îmbinate în personalitatea părintelui celui de veșnică amintire. Avea dragoste adevărată care știe să sufere, să suporte, să intuiască, să uite, să depășească inteligența naturală, să omoare omul, dar în același timp să îl facă viu. De aceea și trăia viață îngerească pe pământ, pentru că „cel care iubește pe Dumnezeu viață îngerească pe pământ trăiește“. De aceea și avea curaj la Dumnezeu. Sfântul Pamvo a spus lui avva Teodor: „Teodore, hai, mila ta revărs-o peste tot; căci mila a găsit curaj în fața lui Dumnezeu“. Avea o asemenea dragoste față de Dumnezeu și față de om, de aceea a fost învrednicit să scoată și demon dintr-un tânăr.

c) Depășirea morții se arată chiar și prin trăirea libertății. Avea libertate interioară și respecta libertatea celui alt. Așa cum Dumnezeu, deși a îndumnezeit firea umană și a dat posibilitatea Bisericii să mântuiască oamenii, totuși nu a siluit voința oamenilor, pentru că o mântuire fără libertate nu are nici o valoare, la fel face și omul lui Dumnezeu. Respectă libertatea celui alt. Libertatea oamenilor este strâns legată de moartea lui Hristos. Hristos după Înviere intra și ieșea „ușile fiind încuiate“ și se arăta acestora care îl așteptau și îl voiau. De asemenea, după Învierea Lui a dat oamenilor libertatea.

De aceea Sfântul Nicolae Cabasila scrie că „de la Cel care a urcat pe cruce și a murit și a înviat, libertatea oamenilor a fost instituită, și chipul și frumusețea s-au reunit și au fost desăvârșite noile mădulare“. Libertatea este fructul Răstignirii, al Morții și al Învierii lui Hristos. Adevărata libertate nu este independentă de cunoașterea lui Dumnezeu, de lucrarea poruncilor și de simțirea milei lui Hristos. „Legea libertății, prin cunoaștere adevărată este cunoscută, prin lucrarea poruncilor este pricepută, însă este împlinită prin mila lui Hristos“, după cum spune Sfântul Marcu Ascetul.

Asemenea libertate avea fericitul părinte. Nu încătușa pe copiii lui duhovnicești, nu-i subordona lui însuși. Îmi dădea de multe ori următorul îndemn: „Dacă eu vreodată mă voi certa cu un om, tu nu trebuie, fiindcă mă iubești, să încetezi bunele relații pe care le ai cu el. Una sunt eu, alta ești tu“.

De asemenea, îmi amintesc de multe ori că, atunci când mă întorceam de la Sfântul Munte, cu bucurie asculta convorbirile pe care le aveam cu oameni sfinți. Mai mult, îmi recomandă că trebuie să urmăresc să ajung la comunicare cu oamenii sfinți și să practic sfaturile lor. Deși eram copilul lui duhovnicesc, totuși nu mă ținea la el însuși. Mă elibera și îmi arăta și alte moduri de viață. Aceasta este marea harismă, pentru că în chip obișnuit observăm că unii împătimiți părinți urmăresc, uneori direct, alteori indirect, să subestimeze alți oameni care au mare nume, încât să-i țină pe copiii lor duhovnicești la ei înșiși. Acest lucru nu-l făcea mitropolitul de veșnică amintire. Nici măcar nu-i trecea prin minte. Dimpotrivă. Îmi arăta moduri de comunicare cu alții și se bucura de aceasta.

Vedeam clar că nu simțea ca starețul. Nu avea simțământul că avea copii duhovnicești. Deși mulți erau cei care erau hrăniți de învățătura lui și mai ales de existența lui schimbată, totuși nu dădea impresia că vrea să aibă copii duhovnicești. Am fost cel mai apropiat om al lui și mă consideram pe mine însumi norocos pentru că aveam un astfel de stareț. Totuși acela nu simțea ca starețul meu. Niciodată nu-mi impunea. Mi-a dezvoltat bunăvoința. Avea un mod de-a transfuza dorințele lui pentru mântuirea ta și să crezi că sunt ale tale. Făceam ceea ce voia acela fără să mi-o spună. Cred că această păstorească îndrumare constituie o cruce. Așa îndrumare păstorească poate să facă cel care trăiește moartea făcătoare de viață, cel care trăiește depășirea morții.

d) Vorbea deseori despre moarte. O aştepta. Nu avea simplu un simţământ că odată va veni ceasul să moartă, ci trăia ca şi cum aceasta s-ar întâmpla în fiecare clipă. În faţa ochilor lui se găsea continuu a Doua Venire a lui Hristos şi dreapta Judecată. Acest lucru se vede clar şi în discursul său de întronare. Rar am auzit în discursul de întronare să se refere episcopul la a Doua Venire şi la cum va da seama către Hristos Arhipăstorul. Poate să vorbească despre Împărăţia lui Dumnezeu, nu însă despre darea de seamă.

Spunea într-o atmosferă de bucurie, cum este atmosfera întronării: „Mă gândesc la ziua mare şi vestită. Mă gândesc la Ziua Aceea, în care Domnul Arhipăstor va cerceta sufletele turmei mele. Mă gândesc că tremurând şi gol voi sta în faţa lui Hristos, a Judecătorului lumii“. Discursul acesta este foarte important, dacă se gândeşte cineva la timpul în care a fost scris.

Discursul de întronare este scris după hirotonia în episcop, aşteptând strălucitoarea zi a întronării. În mod obişnuit, atmosfera aceasta este foarte voioasă. Aclamaţiile poporului, telegramele de felicitare, discursurile laudative, părerile ziarelor etc. creează o atmosferă de desfătare, care nu încearcă să descrie senzaţia extraordinarei judecăţi a lui Hristos. Acela se gândea că „tremurând şi gol va sta în faţa judecăţii lui Hristos“, ca să dea seamă de sufletele turmei. Este literalmente uimitor acest discurs.

Nu numai trăia şi vorbea despre moarte, dar vorbea despre depăşirea ei. Continuă se referea la Învierea lui Hristos. Am urmărit multe discursuri funebre ale lui, care aveau acest minunat element. Când vorbea despre desfiinţarea morţii şi posibilitatea învierii ardea tot; o dulceaţă se revărsa din gura lui. Gândea continuu că Hristos, de câte ori s-a întâlnit cu moartea, a desfiinţat-o. A înviat oamenii şi în cele din urmă a desfiinţat-o prin propria Lui Înviere. Discursurile la înmormântări erau foarte mângâietoare. Nu spunea acele sărace şi lustruite cuvinte care sunt adeseori auzite, ci spunea cuvinte care izvorau din viaţă.

Când vizita casele celor îndoliaţi, vedea oricine faptul că fără să treacă cu vederea tragismul morţii, dădea simţământul altei vieţi. Nu lua figură îndurerată, ca să arate că participă la durere, nu râdea simplu, ca să dea posibilitatea depăşirii durerii, ci avea o minunată îmbinare de bucurie şi durere. Izbutea acest fapt pentru că el însuşi respira în mormânt, era un mormânt purtător de viaţă, depăşise moartea.

Dar acolo unde a fost vizibilă această depășire a morții a fost abordarea bolii. Am scris în legătură cu această perioadă a vieții lui un capitol în cartea „Mărturia vieții“. Aici, pe scurt, vreau să arăt cum cel de veșnică amintire a întâmpinat moartea ca un autentic creștin. A mers la moarte „ca oaia la înjunghiere“, fără nici un protest, fără nici o supărare față de Dumnezeu.

Se spovedea în mod regulat în perioada bolii, se împărtășea, și-a scris testamentul etc. Înțelegea că nu mai este vorba să trăiască și slăvea pe Dumnezeu continuu. Se ruga cu „facă-se voia Ta“. Nu întreba ce spun medicii. Nu îl interesau aceste lucruri. Se îngrijea, în principal, să fie pregătit ca să se întâlnească cu Hristos. Se străduia să-și păstreze mintea curată ca să dea un răspuns bun lui Hristos Arhipăstorul.

Mitropolitul de veșnică amintire al Edessei avea în el o viață deplină, adevărată. Avea viața lui Hristos. În sufletul lui ducea o neîntreruptă luptă împotriva dușmanului mântuirii. Se străduia să învingă și a învins. Aceste osteneli le exterioriza. Nu ca trăiri personale, ci ca învățătură. Dacă în el se prezentau nemicitorii „pentru ce ?“, găsea modul să-i întâmpine cu succes. În discursurile orale se vede această luptă. Nu vorbea din cele pe care le citea, ci în realitate se desfășura pe el însuși, fără să urmărească să-l determine cu precizie, fără să facă psihanalize. De aceea și discursul lui pătrundea drept în inima auditoriului.

Am spus că discursul lui era foarte puternic și curgea precum cascada Edessei. Au fost oameni care au considerat acest lucru exagerat. În afară de faptul că discursul lui de multe ori avea forță și în expresie și în modul rostirii, în același timp era foarte plauzibil. Poate că de cele mai multe ori era simplu, dar era puternic și tumultuos, exact pentru că era pătrunzător. Acolo se arată măreția discursului. Avea o nemijlocire a comunicării cu creștinii. Și această penetrare se năștea tocmai pentru că spunea ceea ce el însuși trăia înlăuntrul său.

În cartea mea „Mărturia vieții“ prezint două discursuri ale lui înregistrate, care au fost rostite fără nici o pregătire. Fraza pe care a spus-o pe durata bolii lui: „Sunt o zdreanță“, o spusese într-un discurs al lui către creștinii Edessei la persoana întâi plural: „Ah ! cât suntem de zdrențuiți sufletește“. Acesta este marele discurs și puțin pot să-l înțeleagă. Cum puțini pot să înțeleagă cuvântul lui Hristos „Dumnezeul meu, Dumnezeuul meu, de ce m-ai părăsit ?“, tot astfel puțini pot să înțeleagă discursul acesta al

fericitului părinte: „sunt o zdreanță“, „sunt o piele“. Aceasta este o golire. Este discurs de golire. Cuvânt de slavă. În discursul acesta este ascunsă întreaga lui viață. Și deoarece o spunea cu nădejde în Dumnezeu și se referea la mila lui Dumnezeu, de aceea discursul acesta arată depășirea morții. Pentru că cu cât oamenii se apropie de Dumnezeu, cu atât se simt ca o zdreanță. În acest uimitor discurs văd luptele unei întregi vieți de 65 de ani. Unii pot crede că dezvăluirea acestui discurs este o subestimare a celui de veșnică amintire. Socotesc astfel pentru că nu cunosc caracterul vieții duhovnicești.

Cred cu fermitate că prin această dezvăluire l-am înălțat. Pentru că am prezentat mărimea crucii lui, slava cuielor răstignirii. Nu văd nicăieri altundeva slava decât numai în suferință, în autoproș și în golire. Dumnezeu alege cele care nu sunt ca să nimicească pe cele ce sunt (I Cor. 1, 28). Măcar să existe multe astfel „care nu sunt“ ca să nimicească pe cele care sunt, care creează anomalii sociale. Și creștinii caută păstori care să aparțină acestor „nonexistențe“, dar cu adevărat existente întru Hristos.

Astăzi când scriu aceste rânduri au trecut doi ani de la adormirea lui. Este ziua lui de naștere. Ziua nașterii lui. Șaizeci și cinci de ani a fost purtat în pânțecă ca să se nască. Și în această zi, 7 August, s-a născut în altă lume. A ieșit din uterul prezentei vieți și a intrat în această viață pe care o simțea, în timp ce se afla încă în uter. Pânțecă Bisericii este un mormânt făcător de viață. Doi ani au trecut și nu au putut să-și șteargă amintirea. Cred că mulți ani vor trece fără să fie distrusă amintirea, pentru că trăiește în Biserică, și Biserica, ca Trup al lui Hristos, este veșnică. Nu moare niciodată. Cu cât le privești cu atât le simți mai noi. Dacă acest lucru se întâmplă pentru lucrurile naturale, cu atât mai mult pentru creațiile harului lui Dumnezeu, roadele Preasfântului Duh ! Crucea lui Hristos este lucrul sfânt care este continuu căutat de Părinții Bisericii. O vezi și primești har și binecuvântare. Te însemnezi cu ea și sunt alungate toate forțele dușmanului. Te ținutuești pe Cruce și te mântuiește. Este magnetul care atrage mii și mii de oameni și îi însoțește spre slavă. Fericitul părinte a fost un răstignit de bună voie. De aceea îl vezi și nu sărăcești. Te umpli. Nu te epuizezi, ci oferi continuu. Cuvintele nu încetează. Te odihnești și nu te saturezi. Te odihnești prin faptul că nu încetezi să cânti. Vorbești și se îndulcește limba. Îl gândești și te liniștești. Înăuntrul lui răsare un soare. Este sfânt. Îl mărturisesc și de-

monii. Are strălucire mare. Trece peste moarte. Aproape de el, în toată viața lui și în zilele bolii lui, am văzut ce va spune moartea făcătoare de viață, depășire a morții.

Luptele lui au fost răsplătite. La Sfântul Munte după luptele unei întregi vieți ascetice, mulți monahi sunt învredniciți la sfârșitul vieții lor să vadă pe Preasfânta Născătoare. Acest lucru a fost și cu veșnic pomenitul, pentru că era cu adevărat aghiorit. A primit arătarea Preasfintei Născătoare, care l-a binecuvântat. A pus astfel pecetea Sa, Dumnezeu. I-a dat asigurarea adevăratei vieți. Moartea nu mai există. Domnește viața, teologia vie.

„Dacă te voi uita, Ierusalime,

Uitată fie dreapta mea;

Să se lipească limba mea de gâtlesul meu,

Dacă nu-mi voi aminti de tine.“ (Ps. 136, 5-6)

7 august 1986

16. Preabunul Iosif

Chipul preabunului Iosif, unul dintre cele mai semnificative figuri ale Vechiului Testament, a influențat destul de mult iconografia ortodoxă și didahia patristică. Mai mult, „Sfinții Părinți rânduind toate frumos“ au fixat astfel încât în Lunea Mare, care este ziua pregătitoare a Sfintei și Marii Săptămâni, să ne amintim această minunată figură a Vechiului Testament. Sinaxarul zilei scrie: „În Sfânta și Marea Luni facem pomenirea fericitului Iosif cel preabun...“. Semnificativ este condacul zilei, icosul și stihurile, care redau slava și măreția înțeleptului Iosif.

Dar pentru ce acordă atâta importanță Sfinții Părinți acestei mari figuri a Vechiului Testament ?

Întâi și-ntâi Iosif este considerat modelul Domnului nostru Iisus Hristos. Prin toată viața lui prefigurează pe Hristos și suferința Lui. Multe sunt punctele care pot să fie subliniate. Iosif din invidia fraților lui la început a fost aruncat în groapă, după ce i-a fost smulsă mantaua: „au dezbrăcat (frații) pe Iosif de haina cea lungă și aleasă cu care era îmbrăcat și l-au luat și l-au aruncat în

puț“ (Gen. 37, 23-24). Astfel și frații lui Hristos l-au dezbrăcat și l-au predat morții. Așa cum Iosif în continuare a fost vândut ca rob în Egipt, tot astfel și Fiul Omului a fost vândut ca rob sau mai degrabă ca cel mai rău dintre răufăcători de către ucenicul Lui, pe care El Însuși l-a chemat la demnitatea apostolică. Așa cum Iosif a înfruntat ispită de la femeia lui Putifar și a reușit să învingă „lăsându-și haina în mâinile ei a fugit și a ieșit afară“ (Gen. 39, 12), tot astfel și Hristos a înfruntat marea ispită de la răutatea omenească și cu dumnezeirea Lui a învins moartea și diavolul. Deși l-au ținut hainele, deși l-au omorât, totuși cu moartea Lui a zdrobit stăpânirea morții. Așa cum Iosif, calomniat fiind, a fost închis în temniță, tot astfel și Fiul Omului, denigrat fiind a fost omorât și a coborât în iad. Și precum Iosif din temniță a ieșit învingător și a fost desemnat rege al Egiptului, tot astfel și Hristos a ieșit din iad triumfător și a devenit Regele noului Israel, al Israelului harului. „Domnul a împărățit și întru podoabă s-a îmbrăcat“.

Aceste uimitoare asemănări fac ca Iosif preabunul să fie considerat modelul lui Hristos, și de aceea figura lui să influențeze cheștiunea sărbătoririi Sfintei și Marii Săptămâni.

Dar persoana și faptele înțeleptului Iosif au multe să ne spună nouă, creștinilor, cum comentează Sfinții Părinți. Să vedem numai câteva foarte semnificative situații.

– Fericitul și înțeleptul Iosif a întâmpinat multe ispite în viața lui. O ispită o urma pe cealaltă. Ca valuri amenințătoare cădeau peste el ca să-l distrugă. Acesta rămânea curat și nu putem să susținem că acest lucru a fost ca să ispășească păcatul pe care l-a înfăptuit în trecut. Dumnezeu i-a luat pentru moment harul, l-a părăsit ca să fie încercat. Și a fost încercat aspru. Sfântul Maxim Mărturisitorul, referindu-se la cele patru feluri de părăsire a lui Dumnezeu spre încercare și scriind că „există cele patru moduri mântuitoare și de bunătatea dumnezeiască și de iubirea de oameni pline“, clasifică situația lui Iosif: „aceasta spre încercare, precum pe Iov și pe Iosif; ca să se arate stâlpi, unul de bărbăție, iar celălalt de înțelepciune“. Și într-adevăr, acel fericit bărbat a fost desemnat stâlp de înțelepciune. Astfel și noi de multe ori în viața noastră suntem încercați ca să fie manifestată libertatea noastră personală, deoarece viața duhovnicească este lucrarea lui Dumnezeu și cu conlucrarea noastră proprie, este în principal și

înainte de orice, izbânda libertății. În afara libertății și probării ei nu există nimic bun.

– Fericitul Iosif a întâmpinat fermecătoarea invitație a femeii lui Putifar să păcătuască cu ea, cu curaj și în chip victorios prin două moduri fundamentale. Întâi, cu simțământul prezenței lui Dumnezeu peste tot: „Cum dar să fac eu acest mare rău și să păcătuiesc înaintea lui Dumnezeu?” (Gen. 39, 9). Ca bun și credincios israelit simțea pretutindeni prezența lui Dumnezeu. În al doilea rând, prin fugă. A lăsat hainele lui și a fugit din locul acela al ispitei. Și sfântul imnograf scrie: „O a doua Evă egipteană găsind diavolul, prin cuvintele lingușirii se grăbea să-l dea la o parte pe Iosif; dar el, părăsindu-și mantaua, a fugit de păcat și gol nu se rușina, precum primul creat, înaintea greșelii. Această abordare ne arată modul corect de întâmpinare a ispitelor proprii, în principal a celor trupești. Simțământul prezenței lui Dumnezeu poate să mistuiască în flăcări atacurile celui viclean, chiar și simțământul veșnicei noastre despărțiri de Dumnezeu dragostei, adică trăirea iadului sunt arme eficace împotriva celui viclean. Dar uneori trebuie să acționăm și cu violență. Chiar și fuga aceasta nu este lașitate, cum se obișnuiește să fie spus în alte împrejurări omenesti, ci este bărbăție, inteligență. Pentru că înțelegem bine că prin puterile noastre proprii suntem cu desăvârșire neputincioși și incapabili să învingem pe foarte iscusitul viclean, care se aliază cu trupul nostru revoltat.

– Egipteanca, adică femeia lui Putifar, a păstrat hainele lui Iosif, dar s-a dovedit întru totul incapabilă să-l țină pe Iosif, care a fugit din mâinile ei ticăloase. Asupra acestui eveniment Sfântul Maxim face următoarea observație. La început accentuează că porunca lui Hristos nu este o învățătură subțire, ci înăuntrul ei ascunde pe Hristos și deoarece Hristos este nedespărțit de Tatăl și Duhul Sfânt, de aceea și întotdeauna în porunci este ascunsă în chip mistic Sfânta Treime. Cuvintele Scripturii sunt acoperămintе, adică veșminte în jurul Cuvântului. Când omul își curățește mintea și înaintează dincolo de aceste acoperămintе, poate să vadă, pe cât este posibil, Cuvântul, care îl arată pe Tatăl.

De aceea acela care încearcă să ajungă în comuniunea cu Dumnezeu nu trebuie să rămână la aforisme, nici să păstreze simplu aforismele și să-i scape Cuvântul precum s-a întâmplat cu egipteanca. A păstrat hainele, dar i-a scăpat Iosif. „De aceea este nevoie ca cel care îl caută pe Dumnezeu cu evlavie să nu fie stă-

pânit de nici un cuvânt, ca nu cumva în locul lui Dumnezeu, uitând, să ia cele din jurul lui Dumnezeu; adică, în locul rațiunii, iubind în chip eronat cuvintele Scripturii, rațiunea cea adevărată fugind de mintea cea din învelișuri, să pară el că ține Rațiunea cea netrupească, precum egipteanca care l-a apucat nu pe Iosif, ci veșmintele lui“.

Sfântul Maxim aici, fiind de acord cu întreaga învățătură a Sfinților Părinți, susține că trebuie să înaintăm la vederea Cuvântului care este ascuns dedesubtul cuvintelor Scripturii. Nu este de ajuns studiul Scripturii în aspectul exterior, nici memorarea diferitelor pasaje sfinte. Acest lucru e făcut de toți ereticii. Ci ca să ajungă cineva să înțeleagă duhul Scripturii trebuie să trăiască viața mistică a Bisericii Ortodoxe. Trebuie, adică, să ajungă la contemplație. Pentru că, după Sfinții Părinți, adevărata cunoaștere a Scripturii este o contemplație. Și această contemplație sau luminare a minții este urmarea curățirii inimii de patimi. Fără metodă, conduită vindecătoare ortodoxă, nu poate omul să fie hrănit de cuvântul veșnic al lui Dumnezeu și să vadă pe Dumnezeu. Va păstra veșmintele, dar nu cuvântul. Va rămâne cu aco-perămintele, dar nu cu Dumnezeu cel viu.

– Iosif singur, gol, adică după ce și-a părăsit veșmintele lui, a izbutit să scape de ispită și să devină „stăpân drept și dătător de grâne“. Sfântul Nil Ascetul, vorbind despre dificultatea pe care o creează în viața noastră duhovnicească stăpânirea multor bunuri materiale, scrie că dacă vrem să câștigăm avere trebuie să ne dezbrăcăm de bunurile materiale. Dacă Iosif era gol, nu ar fi găsit egipteanca veșminte ca să-l țină. Veșmintele sunt lucrurile materiale „din care se trage plăcerea stăpânitoare“. Scrie Sfântul Nil: „Căci greu de prins sau chiar greu de înșelat de către cei care completează este cel gol. Precum dacă era gol marele Iosif, nu ar fi găsit de ce să-l apuce egipteanca, cum spune dumnezeiescul cuvânt; fiindcă l-a apucat de hainele lui spunând: «culcă-te cu mine». Veșminte sunt lucrurile trupești de la care se trage plăcerea stăpânitoare. Precum atleții goi intră în stadionul de întreceri și precum diavolul este gol, «tot astfel să ne dezbrăcăm, rogu-vă, de toate; căci gol a stat adversarul»“.

Desigur, acest îndemn se referă în principal la monahi, care trebuie să lepede totul când e vorba să urmeze viața solitară. Și când spunem totul, înțelegem orice bogăție, materială și spirituală. Pentru că, dacă monahul a renegat bogăția materială, dar

păstrează numita bogăție spirituală (simțul inteligenței, simțul priceperii etc.), nu poate să se supună părinților duhovnicești și, prin urmare, nu poate să se mântuiască. Însă păstrând asemănările, acest lucru poate să se întâmple cu toți creștinii, în sensul că nu trebuie să se atașeze bunurilor materiale și nu trebuie să aștepte de la acestea progresul lor, pentru că astfel sfârșesc într-un fel de idolatrie. Trăim fără să înțelegem un fel de fetișism.

Din nefericire, observăm în epoca de astăzi că mulți vor să trăiască creștinește, să urmeze simplitatea poruncii evanghelice, dar sunt legați de avere. Căutăm încontinuu să mărim „bunurile noastre” și trăim cu o mentalitate capitalistă, care în adâncul ei este idolatrie. Dar astfel dăm ocazia fiecărei egiptence să ne țină legați la pământ. Și atunci numai o minune poate să ne elibereze de această tiranică oprimare.

Înțeleptul și preabunul Iosif, care este prefigurarea lui Hristos, să fie prototipul nostru, încât să trăim și noi în Hristos, să fim robii lui Hristos și atunci, precum atleții spirituali, vom fi slăviți, deoarece „Dumnezeu oferă robilor Săi cunună nepieritoare”.

Aprilie 1985

17. Pronia dumnezeiască

Unul dintre elementele fundamentale caracteristice creștinismului autentic este credința în Pronia lui Dumnezeu. Această asigurare vindecă omul de orice boală și de orice ispită survenită. Desigur, nu este vorba de o abstractă și subiectivă credință, ca să întâmpinăm oarecum mai bine diferitele probleme ale vieții noastre, ci despre un adevăr revelat. Este, adică, adevărul pe care l-a revelat Hristos și l-au trăit toți sfinții lui Dumnezeu de-a lungul veacurilor. Domnul a spus „Tatăl meu până acum lucrează; și Eu lucrez” (Ioan 5, 17). Minunile pe care le-a făcut Hristos dezvăluie această Pronie a lui Dumnezeu. Mai mult, după Sfinții Părinți, Dumnezeu Întreit personal conduce lumea și venirea, asemenea și existența fiecărui om în viață este datorată existenței

Proniei dumnezeiești. Va trebui să dezvoltăm acest mare subiect al Proniei dumnezeiești în cele ce urmează.

La început, ce este dumnezeiasca Pronie ? Sfântul Ioan Damaschinul, dând definiția Proniei dumnezeiești, spune semnificativ: „Pronia este de la Dumnezeu, fiind grija spre cele care sunt. Și iarăși: pronia este voința lui Dumnezeu, din cauza căreia toate cele ce sunt primesc conduita corespunzătoare“. Astfel, Pronia dumnezeiască este grija lui Dumnezeu pentru existența tuturor celor ce sunt. Dumnezeu, după Sfântul Ioan Damaschinul, este făcătorul celor existente, dar și îngrijitorul. A voit să fie toate și au fost și încă vrea să fie constituită lumea și este constituită „și toate câte vrea, sunt“. Firește, spune Sfântul Ioan Damaschinul, cele ale Proniei dumnezeiești sunt câte nu depind de noi. Pentru că „cele ce țin de noi nu sunt ale proniei, ci ale ființei noastre independente“.

Sfinții Părinți accentuează mult existența și importanța Proniei necreate a lui Dumnezeu. Două sunt învățăturile fundamentale în legătură cu relația lui Dumnezeu și a lumii. Una este crearea lumii din nimic și cealaltă conducerea lumii fără mijloace create, ci prin intervenția personală directă. Și este cunoscut că în aceste două puncte fundamentale creștinismul este diferențiat de teoriile filosofiei. Sfinții Părinți au văzut aceste două învățături legate între ele. Nu este gândită una independent de cealaltă. Precum mare importanță are crearea lumii din nimic, tot atât de mare importanță are și intervenția personală a lui Dumnezeu în dirijarea lumii. Dumnezeu nu a creat lumea și apoi a părăsit-o, sau nu a pus în timpul creării anumite legi naturale, ci El Însuși o conduce. Și unde există repetarea diferitelor evenimente, aceasta nu este datorată anumitor legi naturale, ci fidelității Proniei dumnezeiești.

De aceea și săvârșirea minunilor nu este o încetare a numitelor legi naturale, pentru că atunci Dumnezeu ar arăta că se suspendă pe El Însuși, ci dovada și dezvăluirea că Dumnezeu în acea clipă vrea în acest fel să lucreze. Și lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu, precum și cea creatoare și făcătoare de viață, este necreată. Exact deoarece lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu este necreată, de aceea spunem că Dumnezeu personal conduce lumea. Totuși, cum spune Sfântul Isaac Sirul, „multă grijă are Dumnezeu pentru om și nu este om care să nu fie sub purtarea Lui de grijă“. Care este scopul Proniei dumnezeiești ? Aceasta se vede din cele de mai înainte. Scopul Proniei dumnezeiești este să

conducă lumea, să o țină în existență. Sfântul Maxim spune că în cele care sunt există o posibilitate a mișcării de la existență la nonexistență. Ceea ce ține cele ce sunt în existență este necreată Pronie a lui Dumnezeu. După aceea, scopul Proniei dumnezeiești este unitatea celor dezbinat. Dumnezeu se interesează, spune Sfântul Maxim „de cele dezbinat în mod felurit de răutate, prin dreapta credință și prin dragoste spirituală să le unifice“.

De aceea Dumnezeu revelează dreapta credință și dirijează oamenii spre dobândirea dragostei duhovnicești, încât să fie realizată unitatea firii umane. Aceasta este opera lui Hristos, deoarece prin Întruparea, prin Răstignirea și Învierea Lui, a unificat firea umană, i-a dat, cu alte cuvinte, fiecărui om posibilitatea să simtă această unitate și comuniune cu Dumnezeu. În sfârșit, scopul Proniei dumnezeiești este mântuirea omului.

Sfântul Ioan Damaschinul spune că Dumnezeu nu ne-a creat pentru iad, ci vrea mântuirea noastră a tuturor: „E nevoie să se știe că Dumnezeu dinainte vrea ca toți să fie mântuiți și să câștige împărăția Lui; căci nu pentru iad ne-a creat, ci pentru participarea la bunătatea Lui ca unul Bun fiind“. Astfel Dumnezeu se îngrijește de existența și mântuirea omului, dar și de existența întregii creații. „Dumnezeu se îngrijește de întreaga creație și prin întreaga creație făcând binefaceri și educând și de multe ori chiar prin demonii înșiși“ (Sfântul Ioan Damaschinul).

Este foarte important pentru om să simtă această Pronie a lui Dumnezeu în natură, în istorie și în toată viața lui personală. Această simțire este expresia existenței la om a sănătății duhovnicești. Pentru că numai cel sănătos poate să distingă în toate evenimentele vieții lui existența Proniei necreată a lui Dumnezeu. În mod obișnuit când avem diferite încercări în viață, credem că Dumnezeu ne-a părăsit, că nu veghează pentru noi, nu se îngrijește de viața noastră și mântuirea noastră. Acest lucru nu este corect. Pentru că și atunci, în marile încercări, Dumnezeu dirijează viața noastră cu Pronia necreată a Lui.

După avva Dorotei, monahul și în general creștinul, trebuie să fie pregătit într-un astfel de mod, încât atunci când se află în încercări să nu i se pară ciudat, nici să nu se tulbure, „crezând că nimic fără Pronia lui Dumnezeu nu se întâmplă“.

Pentru că unde există Pronia lui Dumnezeu „este bine și spre folosul sufletului se face“ deoarece Dumnezeu face toate pentru

interesul nostru „și iubindu-ne pe noi și îngrijindu-se de noi“ (avva Dorotei).

Mai mult, Sfântul Isaac Sirul învață că nici demonii, nici fiarele distrugătoare, nici oamenii care trăiesc în răutate nu pot să facă voința lor ca să distrugă și să nimicească „dacă nu le-ar îngădui voința Celui care conduce“. De aceea omul credincios, care are credință în Dumnezeu și în minunata Lui Pronie, spune fără încetare: „Am paznic care mă păzește și nu poate nimic din cele create să se arate în fața mea decât numai dacă este poruncă de sus“.

Numai dacă Dumnezeu permite, poate să se întâmple ceva rău omului. Acest lucru este valabil mai mult la oamenii care se părăsesc cu desăvârșire pe ei înșiși lui Dumnezeu. Pentru aceștia Dumnezeu arată mai mult interes și afecțiune. De aceea semnificativ spune Sfântul Isaac: „Cel care totdeauna se culcă cu grija lui Dumnezeu l-a câștigat pe Acesta trezorier. Și cel care Îl dorește, dorințele lui vor avea călăuze pe îngerii cerești“.

Trezorierul omului credincios este Dumnezeu și omul credincios are îngerii călăuze în viața lui. Acest lucru este conform cu cuvântul lui Hristos: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă“ (Mat. 6, 33).

Desigur, după Sfântul Ioan Damaschinul, unele dintre lucrările Proniei lui Dumnezeu sunt din bunăvoință și altele din îngăduință. Pe unele Dumnezeu le binevoiește și pe altele le îngăduie. Cele după bunăvoință sunt toate bune, în timp ce acelea după îngăduință sunt caracterizate în multe feluri. Dumnezeu îngăduie cineva să cadă în nenorociri ca să fie arătată virtutea lui ascunsă, precum a fost cu Iov. Altădată îngăduie ceva prin care se arată ceva nepermis ca să devină o lucrare mai mare, cum prin cruce a venit mântuirea oamenilor.

Altădată îngăduie să sufere omul sfânt, precum Apostolul Pavel, ca să nu piardă harul Lui și să cadă în trufie. Este părăsit cineva pentru puțin timp ca să fie de folos altuia oarecare, precum a fost în situația bogatului și a lui Lazăr în parabola respectivă. Este părăsit pentru puțin timp altul oarecare ca să fie slăvit Dumnezeu, precum a fost în situația orbului din naștere.

De asemenea, este îngăduit să cadă cineva ca să fie îndreptat de vreo patimă, precum de exemplu cineva care are patima lăudăroșeniei, îngăduie Dumnezeu să cadă în curvie ca să se căiască și să se spovedească. Pentru că atunci când nu putem să

înțelegem nimicirea trufiei, Dumnezeu îngăduie căderea într-un oarecare păcat pe care îl înțelegem, ca să ne vindecăm de altă oarecare ascunsă patimă și astfel să ne mântuim.

În continuare, Sfântul Ioan Damaschinul menționează că părăsirea lui Dumnezeu se evidențiază în două feluri. Un fel este „părăsirea administrativă și educativă“, pentru îndreptare, mântuire, pentru slava celui care suferă, pentru imitarea de către altul și pentru slava lui Dumnezeu, și „părăsirea deplin disperantă“, când în ciuda lacrimilor și binefacerilor lui Dumnezeu pentru mântuirea noastră, rămânem insensibili și de nevindecat din propria noastră intenție. Astfel a fost pierderea lui Iuda. Sfântul Ioan Damaschinul încă spune că multe sunt modalitățile pe care le folosește Pronia lui Dumnezeu și nu pot toate acestea să fie interpretate cu rațiunea și să fie cuprinse în mintea noastră.

Totuși, este o învățătură generală că toate neplăcutele poveri care le acceptăm cu bucurie „spre mântuire sunt duse și întru totul devin oaspeți ai ajutorului“ (Sfântul Ioan Damaschinul). Omul credincios, cel care se încredințează lui Dumnezeu și are mintea lui îndreptată spre Dumnezeu, se folosește de toate evenimentele neplăcute din viața lui. În timp ce, dimpotrivă, „cel care nu adăpostește lucrurile supărătoare, nici nu suportă mahnirile, nici nu rabdă necazurile, pășește în afara dragostei dumnezeiești și a scopului Proniei“, după Sfântul Maxim Mărturisitorul.

Există, desigur, o mare problemă. Cum va putea omul să înțeleagă Pronia lui Dumnezeu în viața lui ? Pentru că într-adevăr, mintea noastră de multe ori este întunecată și nu putem să înțelegem lucrurile clar. Cred că dacă am putea să distingem cu exactitate voința lui Dumnezeu, Pronia Lui, atunci am putea mai bine să răbdăm încercările și primejdiile.

Sfântul Isaac Sirul învață că „protecția lui Dumnezeu și grija ar înconjura pe toți oamenii“, dar „nu este văzută decât de cei care s-au curățit pe ei înșiși de păcat și de aceștia care la Domnul și numai la El au continuu grija lor“. Numai câți curățesc inima lor, câți descoperă mintea lor – cel vindecat poate să vadă lucrarea lui Dumnezeu în creație – numai aceștia pot să distingă clar Pronia lui Dumnezeu.

Nicolae Cabasila, interpretând îndemnul după Sfânta Liturghie „pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm“, zice că nu este de ajuns să spunem acest cuvânt – că ne oferim pe noi înșine lui Dumnezeu, „ci trebuie și

pe Dumnezeu aliat să îl avem". Acest lucru este expresia și roada curajului față de Dumnezeu, curaj pe care îl creează conștiința curată, adică atunci când inima nu ne condamnă pentru nimic și când disprețuim cele ale noastre „spre îngrijirea de ale Aceluia". Ca să poată să vadă cineva Pronia lui Dumnezeu și să o trăiască trebuie să fie descătușat cu desăvârșire de stăpânirea rațiunii căzute, să fie eliberat de încredințarea propriei lui înțelepciuni.

Spune semnificativ avva Dorotei: „În orice lucru care mi se întâmplă, niciodată nu am vrut să mă învârt în jurul propriei mele inteligente, ci totdeauna fac partea mică, ce ține de puterea mea, și las totul lui Dumnezeu". Cu alte cuvinte, trebuie să facem ceea ce depinde de noi și apoi pe toate să le lăsăm Proniei lui Dumnezeu.

În mod obișnuit, noi dăm greș pentru că drept centru al vieții noastre așezăm propria noastră înțelepciune, voința noastră proprie, și nu voința lui Dumnezeu. Trăim antropocentric și nu teoantropocentric. De aceea le și încurcăm pe toate. Suntem dezamăgiți. Le pierdem. Suntem sperați. Expulzarea lui Dumnezeu din viața noastră este pentru noi marea pagubă. Dezastru.

În *Pateric* este menționată o istorie din viața lui avva Daniel. Când au venit barbarii în Sciția au fugit Părinții și spune bătrânul: „dacă nu veghează Dumnezeu pentru mine, de ce să mai trăiesc ? și a trecut printre barbari și nu l-au văzut pe el". S-a lăsat în întregime pe sine lui Dumnezeu și Dumnezeu l-a păzit. A făcut însă și ceea ce este omenesc.

Este adevărat că suntem stăpâniți de diferite idei și în principal suntem robiți de moarte. Moartea și ideile ca să dobândim slavă, averi, putere și satisfacerea plăcerilor sunt acelea care ne fac să fim stăpâniți de anxietate și nesiguranță. Când scăpăm de teama morții și de alte idei, care sunt idei ale patimilor, atunci mai ușor întâmpinăm problemele vieții noastre. Dacă avem atenția spre Dumnezeu, dacă creștem încrederea noastră față de El și credem în Pronia Lui, atunci în toate situațiile grele vom fi senini și liniștiți. Vom scăpa de anomaliiile spirituale, psihologice și trupesti. Vom putea să repetăm: „El poartă de grijă pentru noi" și „A cunoscut Domnul pe cei ce sunt ai Lui".

Octombrie 1986

18. Problema suferințelor

În societatea foarte agitată de azi nu există om care să nu întâmpine suferința în viața lui, să nu încerce paharul amar al durerilor. Vedem oameni îndurerați, necăjiți, chinuiți, căzuți la pământ de multă greutate a suferinței. Și nu numai fețele oamenilor sunt învinse, ci îndeosebi și înainte de orice inimile lor. Sunt chinuiți oamenii, suferă, și din această suferință, sau mai degrabă din reaua întâmpinare a suferinței, suferă de diferite boli trupești și sufletești. De aceea este nevoie să vedem câteva ascunzișuri ale acestei mari chestiuni a suferințelor și a durerii în viața noastră.

Și la început trebuie amintit că suferința este legată strâns cu viața oamenilor. Domnul i-a asigurat pe ucenicii lui că vor avea multe suferințe în viața lor. „În lume necazuri veți avea“ (Ioan 16, 33). Acest adevăr îl vedem răspândit în Sfânta Scriptură și în învățătura Sfinților Părinți, care sunt moștenitorii Sfinților Apostoli. Apostolul Pavel împreună cu Apostolul Barnaba au vizitat Lystra, Iconia și Antiohia „întărind sufletelor ucenicilor, îndemnându-i să stăruie în credință și arătându-le că prin multe suferințe trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu“ (Fapte 14, 22). Același apostol creștinilor din Corint le dă asigurare: „în toate pătimind“ și adaugă: „dar nu deznădăjduiți“ (II Cor. 4, 8). Desigur, despre acest „nu deznădăjduiți“ vom încerca să spunem cele convenite puțin mai jos. Acum stăruim în adevărul că viața creștină este legată strâns cu suferința și durerea. Sfinții în viața lor au trecut prin multe suferințe, încercări și greutăți. Nichita Stethatos, ucenicul Sfântului Simeon Noul Teolog, este purtătorul acestei învățături când spune: „viața prezintă a sfinților în suferință și dureri este, chinuiți fiind de oameni și de demoni“. Această mărturie o întâlnim la Sfântul Isaac Sirul: „Căci nu este posibil pe drumul dreptății ori de câte ori călătorim să nu ne fi ieșit în cale tristețea și trupul să nu fie chinuit în boli și în dureri și să rămână neschimbat, dacă ne va plăcea să trăim în virtute“.

Apostolii și sfinții stăruie în acest adevăr, pentru că mulți dintre creștini, precum și mulți dintre oamenii de azi cred greșit că, de vreme ce trăim creștinește, vom avea o continuă bucurie în viața noastră. Și desigur, cum va fi observat mai jos, avem bu-

curie și rugăciune, dar această rugă, bucurie și mângâiere provine dinlăuntrul Crucii, din trăirea Crucii. „Prin Cruce bucurie la toată lumea.“ Precedă încercările și urmează bucuria și trăim bucuria interioară, chiar dacă există ispite exterioare.

Aici trebuie să facem distincția că suferințele provin din multe cauze. Sfinții Părinți, vorbind din experiență, ne spun că în principal trei sunt cauzele. Diavolul, oamenii și firea căzută, cu toate patimile care sunt înscăunate în inima noastră. Suferința provenită de la diavol este destul de dureroasă și o încearcă aceia care lucrează binele și se străduiesc să păstreze porunca lui Hristos. Avva Dorotei descrie o astfel de mare suferință provenită de la diavol: „Încă fiind eu acolo în chinovie, deodată mi-a venit o mare și insuportabilă tristețe și eram într-o astfel de caznă și sufocare ajungând aproape să-mi dau sufletul. Era suferința aceea din uneltirea demonilor și o așa ispită este pricinuită de invidia demonilor. Foarte grea, dar de mică durată, grea, întunecoasă, nechemată, neavând de nicăieri nici un răgaz, ci de pretutindeni strâmtorare, de pretutindeni sufocare. Însă repede vine harul lui Dumnezeu în suflet, deoarece nimeni nu ar putea să suporte“.

De asemenea provine de la oamenii care calomniază și defăimează. Și atunci sunt trezite de multe ori în noi supărări. Pentru ce acesta pe care l-am ajutat, să se comporte în acest fel ? Sau încă oameni care-i prigonesc pe oamenii lui Dumnezeu, cum a fost în situația profeților și a Sfinților Apostoli, creând astfel probleme și suferințe. Apostolul Pavel scrie către Corinteni: „Căci nu vrem, fraților, ca voi să nu știți de necazul nostru care ni s-a făcut în Asia, că peste măsură, peste puteri am fost îngreuiți, încât nu mai nădăjduiam să mai scăpăm cu viață“ (II Cor. 1, 8).

Încă avem și suferința care provine din firea noastră căzută, din patimile care sunt înscăunate, precum am spus mai înainte, în inima noastră. Avva Dorotei scrie despre această situație: Este posibil să ne aflăm într-o bună stare și să avem pace interioară și liniște, și atunci, dacă fratele nostru spune un cuvânt, ne agităm și ne pronunțăm împotriva lui și îl condamnăm ca provocator și cauză a supărării. „Și acest lucru este batjocură și acest lucru este aiureală. Căci oare cel care i-a spus cuvântul a aruncat în el patima ? Dimpotrivă, i-a arătat acestuia patima, ca, dacă va vrea, să se pocăiască pentru aceasta“.

Astfel acestea trei sunt cauzele fundamentale ale suferințelor care vin în viața noastră. Pe primele două le primesc sfinții, pe a

treia o primim în principal noi, care încă nu am fost curățiți de patimi. Primele două cauze nu ating starea interioară a sufletului, din moment ce cu puțină răbdare prifnește oricine harul îmbelșugat, a treia cauză însă, dacă nu este vegheată, va crea o stare groaznică. Astfel avem două feluri de suferințe, cea exterioară și cea interioară.

Totuși, din acestea este evident că părinții duhovnicești, care au dobândit darul deosebirii, pot să distingă care suferință provine de la diavol, care de la oameni și care de la noi înșine și corespunzător să ajute starea noastră. De aceea și susținem că părinții duhovnicești pot să ne vindece mai eficient decât psihiatrui, care nu fac această deosebire și le consideră pe toate ca provenite de la o stare psihologică rea.

Suferința și durerea în viața noastră sunt necesare, pentru că este participare la Patima lui Hristos. În învățătura și Tradiția ortodoxă există un continuu discurs pentru asemănarea cu Hristos. Însă această asemănare nu este atât exterioară, morală, cât este mistică. Totuși trebuie să trecem de ceea ce a trecut Hristos. Și, firește, trebuie să trecem de încercările, de suferințele prin care Acela a trecut. Apostolul Pavel este revelator și în punctul acesta: „Mă bucur de suferințele mele pentru voi și împlinesc în trupul meu lipsurile necazurilor lui Hristos“ (Col. 1, 24). După interpretarea lui Teofilact al Bulgariei, „înțelesul cuvântului este astfel: în chip inegalabil, și Hristos era dator să sufere, dar a și murit, și nu a ajuns să îplinească toată datoria lui de patimi; eu, Pavel această datorie a lui Hristos o împlinesc și sufăr patimile acelea, pe care Hristos era dator să le sufere prin cuvântul vostru și pentru întreaga Biserică a creștinilor“. Toată această teologie a participării noastre la patimile și moartea lui Hristos o prezintă din nou Apostolul Pavel în epistolele lui. Să luăm un exemplu. Scrie: „Purtând întotdeauna în trup omorârea lui Iisus, pentru ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru. Căci pururea noi cei vii suntem dați spre moarte pentru Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor. Astfel că în noi lucrează moartea iar în voi, viața“ (II Cor. 4, 10-12).

Foloasele suferințelor și încercărilor în viața noastră sunt foarte multe. Durerea este o nouă revelare a lui Hristos în om. Prin durere se naște o nouă existență. Durerea creează premisele să se deschidă o altă lume, care mai înainte era nevăzută în noi.

Sfântul Maxim Mărturisitorul în mod repetat în operele lui vorbește despre prezența binefăcătoare a suferinței și a durerii sau, cum le caracterizează, „patimi involuntare“. Aceste „patimi involuntare“ pentru Sfântul Maxim constituie un puternic mijloc ca să se curețe omul de „patimile voluntare“. Această durere a „patimilor involuntare“, care provine din suferințe și încercări, învinge domnia patimilor. „Toată durerea, fie involuntară, fie voluntară, mamă morții devine moartea plăcerii, dacă desigur omul a primit aceasta cu bucurie. În afara răbdării patimilor involuntare, pe cele voluntare le combate deopotrivă cu succes omul prin tristețea după Dumnezeu“.

Același sfânt spune: „Atacurile încercărilor pentru unii se nasc spre ridicarea păcatelor deja făcute, iar pentru alții spre ridicarea celor săvârșite acum, altora le sunt aduse spre împiedicarea celor care urmează să fie săvârșite. În ambele cazuri, spre probarea celor care se întâmplă precum a fost pentru Iov“.

În această perspectivă se încadrează și Sfântul Grigorie Palama când spune că „relele ajută credincioșii la îndreptarea păcatelor, la exercițiu, la probare, la cotropirea chinului acestei vieți, la îndemnul de a dori cu înfocare și de a trăi cu încăpățănare acea înfiere care se înveșnicește, și mântuirea, și viața cu adevărat nouă, și fericirea“.

Profetul rege David spune într-un psalm al lui: „Doamne, întru necaz m-ai desfătat“ (Ps. 4, 1). După Sfântul Nicodim Aghioritul, „cu cât omul suferă și se întristează în lumea prezență, cu atât depășește cu mintea această mică dimensiune a lumii, și traversând înălțimea cerului, sfârșește într-o dimensiune largă și nemăsurată. Deci astfel acolo aflându-se, se bucură și se odihnește în cea mai dulce contemplație a lui Dumnezeu, și înaintea descompunerii trupului trăiește o viață fericită și întru totul fericită, fiindcă și Domnul arătând aceasta spunea: „în lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea“ (Ioan 16, 33). Și Avacum, arătând odihna născută din suferință a cântat „liniștit voi aștepta vremea marii îngrijorări“ (Avac. 3, 15).

Prin suferință ne amintim de Dumnezeu, ne raportăm la El și este mărită astfel marea harismă a rugăciunii, dacă desigur întâmpinăm suferința cu seriozitatea cerută și în atmosfera pe care o descrie Tradiția ortodoxă.

Aceste foloase ale suferinței le-au cunoscut sfinții, de aceea, după cuvântul Sfântului Ioan Sinaitul, erau însetați de suferințe.

Spune Sfântul Ioan că semnul distinctiv al acestora prin care au fost desăvârșiți în durerea după Dumnezeu este „setea de dezonorări, foamea dorită de suferințe nedorite... fericiți cei care se înfometează de suferință și însetează de dezonoare; fiindcă aceștia vor fi săturați de hrana cea trecătoare“.

Erau însetați de suferință, deoarece pe cât de mare este suferința, pe atât de mare este și mângâierea. „Binecuvântat Dumnezeu și Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Părintele îndurărilor și Dumnezeul mângâierii, Cel care ne mângâie pe noi în tot necazul nostru spre a putea să mângâiem și noi pe cei care se află în tot necazul prin mângâierea cu care noi înșine suntem mângâiați de Dumnezeu, fiindcă precum prisosesc patimile lui Hristos în noi, așa prisosește prin Hristos și mângâierea noastră“ (II Cor. 1, 3-5).

Am evidențiat mai înainte că ceea ce are importanță nu este prezența sau absența suferinței, cât buna sau reaua întâmpinare a ei. Și punctului acestuia Sfinții Părinți îi dau o mare semnificație și importanță. În continuare numai câteva lucruri din învățătura Sfinților noștri Părinți aș vrea să amintesc. Să avem sănătate duhovnicească, atunci vom face ceea ce a făcut și recomandă creștinilor Apostolul Pavel: „ne laudăm și în suferințe, bine știind că suferința aduce răbdare, iar răbdarea încercare, iar încercarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează, pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă“ (Rom. 5, 3-5). Este necesară lauda în Domnul, pentru că suntem învredniciți să răbdăm „toată suferința și chinul“, fie de la demoni, deoarece ne luptăm pentru virtute, fie de la oamenii vicleni, pentru că vrem să parcurgem drumul poruncilor lui Dumnezeu.

De asemenea, este necesar să gândim că suntem vrednici nu doar de atâtea suferințe, ci încă de mai multe și mai mari. Acesta, desigur este element de pocăință: „Semn de pocăință îngrijorată, al tuturor suferințelor care se întâmplă văzute și nevăzute că noi înșine ne judecăm vrednici încă și de mai multe“ (Sfântul Ioan Scărarul). Pocăința este aceea care îndreaptă tristețea, care este posibil să provină din presiunile exterioare și din suferințe.

În ceea ce privește suferințele care provin de la oameni, nu trebuie să ne pronunțăm împotriva oamenilor, ci să le răbdăm cu răbdare, cunoscând că mult bine va proveni din acestea. Din păcate, noi pățim, cum spune avva Dorotei, precum câinele:

„Aruncă cineva împotriva lui o piatră și lasă pe cel care aruncă și se duce și mușcă piatra. Așa și noi facem, lăsăm pe Dumnezeu care permite ca atacurile să ne fie readuse spre curățirea păcatelor noastre și ne retragem vorbind împotriva aproapelui. De ce mi-a spus și de ce mi-a făcut ? Și fiind în stare să profităm mult din asemenea lucruri, uneltim împotriva noastră înșine, necunoscând că totul este prin Pronia lui Dumnezeu spre folosul fiecăruia“.

Împreună cu pocăința, prin urmare, este legată micșorarea de sine, adică să se defaime cineva pe el însuși și să se condamne pe el însuși, să se considere singura cauză a suferinței și atunci se înșeninează și se liniștește. Noi, deoarece nu avem prihănirea de sine, suferim în interior și chinuim pe ceilalți. În timp ce omul lui Dumnezeu orice i se întâmplă „fie pagubă, fie dezonoare, fie orice suferință prinzându-l, se ține pe el însuși demn și nu se neliniștește. Este ceva vreodată mai lipsit de griji decât acest lucru ?“ (avva Dorotei).

Una, așadar, este suferința și alta tristețea, una suferința exterioară, alta deprimarea interioară. Tristețea și deprimarea care ne stăpânește de multe ori este substitutul tristeții după Dumnezeu, adică al pocăinței. Suntem chinuiți astăzi nu atât pentru că avem încercări mari sau mici, ci pentru că nu avem pocăință. Suntem dominați de simțământul autarhiei. Din acesta se nasc multe boli sufletești și chiar chinuri trupesti.

Să avem totdeauna în minte cuvântul apostolic: „În toate pătimind necaz, dar nefiind striviți, lipsiți fiind, dar nu deznădăjduiți, prigoniiți fiind, dar nu părăsiți, doborâți, dar nu nimiciți“ (II Cor. 4, 8, 9).

Februarie 1985

19. Sfântul Grigorie Palama și epoca noastră

Dacă toți Sfinții Părinți ai Bisericii și în principal cei trei mari ierarhi și savanți ai lumii și părinți capadocieni au exercitat o mare influență în formularea teologiei ortodoxe, au influențat

gândirea ortodoxă și viața, continuă și astăzi să o influențeze. Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Palama sunt aceia care sunt deosebit de actuali. Spunând aceasta nu subestimez pe unii Părinți și supraestimez pe alții. Nu cred că există diferite școli în teologia patristică. Cred că în fond Sfinții Părinți, ca teologi prin excelență, au o învățătură comună și o viață ecleziastică comună. Dar cei trei sfinți mai noi decât aceștia, adică Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Palama, răspund problemelor vitale care chinuie omul de astăzi.

Sfântul Grigorie Palama, despre care vreau să vorbesc în cele ce urmează, exprimă într-o dificilă și agitată epocă toată viața și experiența patristic-eclesială. Concentrează toată gândirea patristică, care este cu adevărat viața pe care a revelat-o Sfântul Duh, sfinților. Dezvoltă învățătura părinților capadocieni și este important că în a doua fază a luptei împotriva lui Varlaam trimite la aceștia. În plus, același este părtaşul experienței Sfântului Simeon Noul Teolog și de asemenea înțelege deplin pe Sfântul Maxim Mărturisitorul, a cărui învățătură, care este învățătura Bisericii Ortodoxe, o menționează și o dezvoltă. De aceea pot să accentuez că este imposibil să fie cineva teolog ortodox care să nu cunoască învățătura Sfântului Grigorie Palama.

Deoarece teoriile umanitare și antropocentriste ale lui Varlaam domină mult în epoca noastră, de aceea învățătura Sfântului Grigorie Palama este foarte oportună. Este singura care poate să ne scoată din închisoarea în care am fost închiși, să ne elibereze de robia babiloniană în care ne aflăm.

Aș vrea să dezvolt unele puncte centrale ale învățăturii Sfântului Grigorie, care răspund problemelor vitale ale epocii de astăzi. Voi urmări să fiu scurt pe cât este posibil. Nu voi dezvolta aceste arzătoare teme, ci numai le voi evidenția.

Teologie și vedere a lui Dumnezeu

Varlaam a fost un filosof umanist, care susținea că dobândirea cunoașterii lui Dumnezeu este rezultatul prelucrării rațiunii. Considera că filosofii au fost mai înalți decât profeții și de aceea teologia lui a fost clar mentală, meditativă, abstractă. Acesta a fost un serios pericol pentru Biserică, pentru că ar conduce-o la

ornare. Este același pericol care pândește și astăzi multe cercuri teologice, care cred, sau cel puțin trăiesc acest fapt, că teologia este o știință academică, este rezultat al prelucrării raționale și fruct al trimerilor bibliografiei apusene. Acest lucru este o prețiozitate de primă mărime. Opere ortodoxe și înnoitoare nu pot să dobândească o recunoaștere universitară, exact pentru că nu propun o problematică apuseană și o bibliografie apuseană (eretică).

Sfântul Grigorie Palama poate să răspundă în această situație cum a răspuns și învățăturii lui Varlaam. Sfântul, la început, accentuează că pura teologie nu este un dar natural, ci un dar al Sfântului Duh. Folosește anumite exemple pentru susținerea acestui fapt. Plăcerea pentru procrearea de copii în căsătoriile legitime, deși Însuși Dumnezeu a creat firea, nu ar putea să fie chemată totuși „un dar sfânt al lui Dumnezeu“. „Căci darul trupesc este chiar al firii, nu al harului“.

Exact la fel se întâmplă și cu cunoașterea în afara instrucției. Chiar dacă cineva o folosește bine, totuși este „o construcție a firii, ci nu a harului“. Astfel cunoașterea în afara educației (a filosofiei) este un dar natural și nu spiritual, care nu este dat nimănui fără strădanie și studiu. Însă „teosofia* după noi“ nu este un dar natural, ci dar al lui Dumnezeu, care este dat celor care și-au curățit inima. Dacă acest dar ajunge la pescari, îi face fiii tunetului și vestitori lumii, dacă ajunge la vameși, „creează negustori de suflete“.

Apoi această teologie ortodoxă nu este filosofie, ci în principal și înainte de orice vedere a lui Dumnezeu. Astfel, există o extraordinară diferență între „teologi“ de tipul lui Varlaam și văzători ai lui Dumnezeu. Un lucru este „teologia“ și altul vederea lui Dumnezeu. Putea Sfântul Grigorie, cu anumite premise, să numească și pe Varlaam „teolog“, deoarece vorbea despre Dumnezeu (în realitate el era filosof), dar nu putea să-l numească văzător al lui Dumnezeu.

Teologia meditativă cu atât mai mult se deosebește de vederea lui Dumnezeu, „cu cât și a vedea se deosebește de a avea“. Deoarece, într-adevăr, una este să vorbim despre Dumnezeu și alta să întâlnim pe Dumnezeu și să avem comuniune cu El. Pri-

* teosofia = înțelepciunea lui Dumnezeu, nu ce înțelege școala construită de Steiner și de alții dinaintea lui.

mul lucru îl pot face cei care au rațiune, artă, raționamente, dovezi, chiar dacă nu sunt curățiți în viață și în suflet. În timp ce, nu reușim să ne unim cu Dumnezeu și să dobândim cunoașterea existențială a lui Dumnezeu, „decât cu purificare prin virtute și în afară de noi înșine, și dacă mai mult ne-am înălțat, părăsind tot ceea ce este din percepțiile cu simțul, ridicându-ne deasupra gândurilor și cugetărilor și cunoașterii prin acestea, toți devenind ai lucrării nemateriale și mentale, în timpul rugăciunii ajungând deasupra cunoașterii necunoașterii și umplându-ne prin aceasta de duhul strălucirii celei mai limpezi“.

Este foarte important acest pasaj, pentru că arată valoarea teologiei adevărate și nerătăcite. Nu poate cineva să dobândească comuniunea cu Dumnezeu dacă nu s-a curățit mai înainte, dacă nu părăsește percepția și cele perceptibile, dacă nu s-a înălțat mai presus de cugetare și de gânduri și dacă nu dobândește necunoașterea deasupra cunoașterii, care este fructul rugăciunii mentale. Drept care teologia adevărată este fruct al curățirii și contemplării.

Astfel teologia ortodoxă, după învățătura Sfântului Grigorie, este contemplația. Numai cel care este învrednicit să vadă lumina necreată poate să dobândească adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie este clar când spune: „Căci și cunoașterea despre Dumnezeu și despre învățăturile după El este contemplație, lucru pe care îl numim teologie“. De aceea „altceva este contemplația teologiei“. Desigur aici înțelege că altceva este contemplația decât teologia falsă și rațională și filosofică, deoarece „teologhisirea în chip neînșelător este fruct al contemplării lui Dumnezeu“.

Însă această contemplație, și prin urmare teologia certă, nu este deductibilă, adică meditativă și imaginativă, ci în principal vedere deasupra vederii omenesti și senzitive. Sfinții Părinți nu sunt „precum cei care teologhiesc din abstracționism, ci prin această vedere văzând acel lucru de deasupra văzului, suferind de un oarecare abstracționism, dar necugetând“. Câți sunt vrednici de această priveliște cerească „nu din negare, ci din vederea în Duh a acestei energii care îndumnezeiește, cunosc acel lucru de deasupra vederii. Este o stare pozitivă priveliștea luminii și, prin urmare, teologia adevărată“.

Cine, fără să aibă cunoaștere și experiență a chestiunilor credinței, învață despre acestea, „ordonând prin raționamente

obișnuite și prin cuvânt căutând să arate binele deasupra rațiunii spre limita nebuliei, în chip vădit, căzut...“ nebun și „teomah va fi găsit“.

Există chiar situații când oamenii fără să aibă fapte, adică fără să fi suferit curățirea, au întâlnit și au ascultat oameni sfinți, după aceea însă „cugetând de la ei înșiși“, resping și pe acel sfânt și sunt răătăciți de această suflare.

Toate acestea arată că teologia este în principal roada vindecării omului și nu o știință meditativă. Numai cel care s-a purificat sau cel puțin cel curățit poate să fie inițiat în tainele ascunse și în marile adevăruri, să primească revelația și în continuare să le transmită poporului. Teologia este precedată de vindecarea necesară și în continuare teologul poate să vindece pe alții. De aceea în Tradiția patristică ortodoxă teologul este legat și se identifică cu părintele duhovnicesc și părintele duhovnicesc este prin excelență teolog, adică acela care suferă cele sfinte și poate astfel să îndrume fără rătăcire pe copiii lui duhovnicești.

Filosofie și cunoaștere a lui Dumnezeu

Cred că sunt în continuarea celor de mai sus arătând mai mult cum dobândește cineva cunoașterea lui Dumnezeu. Filosofia pe care a urmat-o Varlaam și o urmează mulți contemporani ai noștri nu oferă adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, și astfel face pe cel care gândește să se închine la idoli.

Varlaam susținea că cunoașterea lui Dumnezeu nu este subiect de contemplație a lui Dumnezeu, ci subiect al cugetării omului. Putem, spunea, să dobândim cunoașterea lui Dumnezeu prin filosofie, de aceea pe profeții și apostolii care vedeau lumina necreată îi așeza pe o poziție mai joasă decât pe filosofi. Lumina necreată o numea perceptibilă, creată și „inferioară cugetării noastre“. Însă Sfântul Grigorie Palama, purtător al Tradiției și om al Revelației, susținea lucruri opuse. În teologia lui este prezentată învățătura Bisericii conform căreia lumina necreată, adică vederea lui Dumnezeu, nu este simplu o vedere simbolică, nu este perceptibilă și creată nici inferioară gândirii, ci este îndumnezeire. Prin îndumnezeire omul este învrednicit să vadă pe Dumnezeu. Și această îndumnezeire nu este o stare abstractă, ci unirea omului cu Dumnezeu. Adică omul, contemplând lumina

necreată, o vede pentru că este unit cu Dumnezeu, o vede cu ochii interiori și chiar cu acești ochi trupești, care însă au fost schimbați de lucrarea lui Dumnezeu. Prin urmare, contemplația este unirea omului cu Dumnezeu. Și această unire este cunoașterea lui Dumnezeu. Și această cunoaștere este deasupra cunoașterii umane și deasupra percepției.

Ca să ajungă omul la contemplația luminii necreate este necesar să taie orice legătură a sufletului cu cele de jos, să se desprindă de toate, prin păstrarea poruncilor lui Hristos și, prin nepătimirea care vine din păstrarea poruncilor, să depășească orice lucrare gnostică „prin continuă și sinceră și imaterială rugăciune“. Prin urmare, se cere mai înainte vindecarea omului, care este atinsă „prin poruncile lui Hristos și prin eliberarea sufletului de legătura păcătoasă cu toate cele create“. Omul este înconjurat de lumina neapropiată „prin unirea cu Cel necunoscut prin excelență“. Vede pe Dumnezeu prin unire. Astfel devine lumină și contemplă prin lumină, „devenind lumină și prin lumină contemplând“. Văzând lumina necreată, cunoaște pe Dumnezeu, dobândește cunoașterea lui Dumnezeu, deoarece atunci „supravizibilul și necuprinsul în Dumnezeu îl cunoaște cu adevărat“.

Sfântul Grigorie vorbește despre extaz. Dar acest extaz, în învățătura patristică nu are nici o legătură cu extazul Pitiei și al altor religii. Extazul este când mintea rugându-se lasă la o parte legăturile ei față de cele existente, întâi „față de cele rușinoase și viclene și cele vicioase toate, apoi față de cele care le au pe acestea în chip mijlocit...“ Extazul este, în principal, îndepărtarea de cugetarea lumească și trupească.

Prin rugăciune sinceră mintea „este îndepărtată de toate cele existente“. Acest extaz este mai înalt decât teologia prin abstracțiune, adică decât teologia meditativă, și este propriu numai celor care au dobândit nepătimirea, dar nu este încă unire, „dacă „Mângâietorul nu luminează de sus celui așezat rugător în foișorul piscurilor firii și așteaptă făgăduința Tatălui și prin revelație îl va răpi spre contemplația luminii“.

Cu alte cuvinte, extazul care este rugăciunea mentală neîntreruptă, după care mintea omului are amintirea neîntreruptă a lui Dumnezeu și nu are nici o legătură cu patimile și cu lumea numită a păcatului, nu este încă unirea cu Dumnezeu. Unirea aceasta a omului cu Dumnezeu este când vine Mângâietorul la cel care se roagă, care se așază în foișorul piscurilor firii și

așteaptă făgăduința lui Dumnezeu și îl răpește spre contemplația luminii necreate. Iluminarea lui Dumnezeu este aceea care arată unirea lui Dumnezeu cu omul.

Vederea, îndumnezeirea și unirea cu Dumnezeu oferă omului cunoașterea existențială a lui Dumnezeu. Atunci omul dobândește adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Darul care îndumnezeiește, darul Preasfântului Duh, care este lumina de negrăit, face lumină dumnezeiască în cei care au dobândit-o și nu numai că îi umple cu lumina eternă, „dar și cunoaștere și viața fericită vrednică de Dumnezeu le dăruiește“. Omul în această stare dobândește cunoașterea lui Dumnezeu.

Acestea arată că vederea lui Dumnezeu, îndumnezeirea, unirea și cunoașterea lui Dumnezeu sunt strâns legate între ele. Nu pot să fie înțelese independent. Spargerea acestei unități îndepartează omul de cunoașterea lui Dumnezeu. Temelia gnoseologiei ortodoxe este iluminarea și revelarea lui Dumnezeu în inima curățită a omului. Contemplația luminii necreate și cunoașterea provenită din aceasta nu este evoluția forței raționale, nu este desăvârșirea firii raționale, cum susținea Varlaam, ci este deasupra rațiunii. Este cunoașterea care este oferită de Dumnezeu celor curați cu inima. Acela care susține că darul care îndumnezeiește este evoluție a firii raționale, acesta se opune Evangheliei lui Hristos. Dacă era un dar natural îndumnezeirea, atunci toți trebuia să fie dumnezei, unul mai puțin și altul mai mult. Însă „deasupra firii se află sfinții contemplativi“, se nasc din Dumnezeu, acestora le-a dat Dumnezeu puterea „să devină fiii lui Dumnezeu“.

Psihanaliză și structură sufletească

Un curent pe care îl observă oricine, existent în epoca noastră sunt analizele psihologice. Toate sunt interpretate psihologic și mai ales antropocentric. Este dezvoltată o psihologie antropocentrică, umanistă. Există rațiune pentru psihanaliză ca metodă a descoperirii sinelui nostru și ca metodă a dobândirii echilibrului sufletesc. Însă dacă studiem foarte atent textele partistice, ne vom încredința că există în acestea referiri la unirea sufletului, adică la structura sufletească. Sufletul prin îndepărtarea lui de Dumnezeu a fost împrăștiat înăuntru, drept care este necesar să

fie unificat. Sfântul Grigorie Palama vorbește și despre acest subiect.

Filosoful Varlaam susținea că sfințenia și desăvârșirea este imposibil să fie găsite „fără diviziune și silogism și analiză“, de aceea preconiza că acela care dorește să dobândească desăvârșirea și sfințenia este nevoie să fi învățat „metodele diviziunii si-logistice și analitice“. Dar Sfântul Grigorie Palama respinge acest punct de vedere, care este „erezie a stoicilor și pitagorei-cilor“. Noi creștinii, învață Sfântul Grigorie, nu considerăm ade-vărată această cunoaștere care este descoperită prin rațiuni și silogisme, „ci aceasta dovedită prin fapte și viață, care este nu numai adevărată, dar și sigură și neschimbată“. În continuare spune că nu poate cineva nici pe el însuși să se cunoască prin metodele diviziunii si-logistice și analitice, dacă nu face mintea lui „neîngâmfată și nevicleană“ prin pocăință trudnică și exer-cițiu coordonat“. Cine nu-și face mintea neîngâmfată și nevi-cleană, adică cine nu-și purifică mintea, nu urmează să dobân-dească cunoașterea sărăciei lui, care este începutul util al cu-noașterii lui însuși.

Pasajul acesta este foarte important. Pentru că mulți astăzi în-vață că omul poate să ajungă la cunoașterea lui însuși prin au-toanaliză și psihanaliză. Dar aceasta este rătăcire și poate să con-ducă omul la consecințe groaznice. Când cineva se autoanali-zează, atunci cel mai probabil este că sfârșește în schizofrenie. Metoda ascetică este simplă. Urmărim, prin modurile pe care le-am descris mai înainte, adică prin vegherea minții, prin purifi-care și prin întoarcerea ei în inimă, prin pocăință și prin rugăciu-ne mentală, prin păstrarea poruncilor lui Hristos, să o eliberăm de imagini și înrobirea ei lucrurilor perceptibile și astfel, întor-cându-se în inimă, să vadă pustiirea ei lăuntrică. Cunoașterea noastră înșine se face prin lucrarea Preasfântului Duh. Numai când harul lui Dumnezeu, prin propria noastră lucrare, lumi-nează sufletul, cunoaștem fiecare amănunt al ființei noastre cu exactitate. De aceea vindecarea minții ne dezvăluie existența pa-timilor, drept care, luminați de Duhul Sfânt și întăriți de Acesta, putem să luptăm împotriva lor.

Acțiune și isihasm

Epoca noastră este prin excelență epoca acțiunii exterioare. Fără încetare ne mișcăm, satisfacem toate simțurile și cultivăm intens rațiunea. Credem că prin această activitate vom transforma societățile. Dar schimbarea societății nu poate să fie atinsă în afara transformării noastre înșine. Și schimbarea noastră nu poate să fie atinsă în afara comportamentului isihast, care este element inseparabil de Tradiția ortodoxă.

Sfântul Grigorie Palama este în principal apărătorul isihasmului, după cum vom arăta mai jos. Acesta a făcut prin harul lui Hristos eforturi pentru consolidarea acestei metode de purificare a inimii și a gândurilor, care este premisă necesară a cunoașterii și comuniunii cu Dumnezeu. În cuvântul lui la Intrarea în Biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu vorbește despre viața isihastă. Este semnificativ că sfântul aghiorit, vorbind de experiența lui, prezintă pe Preasfânta ca model al liniștii mentale, deoarece în Sfânta Sfințelor a ajuns la comuniunea cu Dumnezeu cel Întreit, prin isihasm.

Scrie că nu putem să ajungem la Dumnezeu și să fim în comuniune cu El, dacă nu ne purificăm și dacă nu părăsim cele perceptibile și simțurile și dacă nu urcăm deasupra gândurilor și a silogismelor și cunoașterii omenești și a întregii inteligențe. Exact acest lucru l-a făcut și Fecioara. Cântând Fecioara această comuniune cu Dumnezeu, „găsește sfânta liniște îndreptătoare; liniștea, staționarea minții și a lumii, uitarea celor de jos, inițierea celor de sus, rezervarea cugetărilor pentru ceva mai bun; această faptă într-adevăr, divină îmbarcare a contemplării sau a viziunii, care singură este model al sufletului cu adevărat sănătos“. În continuare descrie sfântul că virtuțile sunt leacurile pentru bolile sufletului, pentru patimi, dar contemplația este „rod al însănătoșirii, fiind oarecum scop și chip divin“. Sufletul, cu alte cuvinte, este vindecat prin virtuți, dar vindecat se unește cu Dumnezeu prin contemplația la care conduce conduita isihasmului. „Prin aceasta (contemplația) omul este îndumnezeit nu prin potrivirea de cuvinte sau meditarea celor văzute, ci prin îndrumarea ei în isihasm.

Prin metoda aceasta a isihasmului ortodox și prin comportament ne vindecăm, „suntem dezlegați de cele de jos și privim către Dumnezeu“ și prin rugăminți neîntrerupte și rugăciuni „ne

apropiem într-un fel de neapropiată și acea fericită Fire. Și tot astfel lăsându-ne în puterea înălțătoare de negrăit a luminii celei deasupra percepției și a minții, contemplăm în noi înșine pe Dumnezeu, având inima purificată prin sfânta liniștire“.

Principalele puncte ale acestui discurs al sfântului aghiorit sunt că prin metoda viețuirii ortodoxe, care este în realitate metoda liniștii mentale, curățim inima și mintea și în acest fel ne unim cu Dumnezeu. Aceasta este singura metodă de atingere a lui Dumnezeu și de dobândire a comuniunii cu El.

Sfinții Părinți în studiile lor numesc această stare a sufletului celebrare a Sabatului. Mintea omului curățită prin metoda și comportamentul sfintei liniști, celebrează Sabatul, se odihnește în Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama, vorbind despre sfânta odihnă, despre odihna lui Dumnezeu, Cel care „s-a odihnit de toate lucrările lui“ și despre odihna lui Hristos, prin coborârea sufletului împreună cu dumnezeirea în iad și șederea Trupului Lui cu dumnezeirea în mormânt, scrie că și noi trebuie să urmăm această sfântă, stăruitoare și neîntreruptă rugăciune. Această sfântă odihnă, sfânta celebrare a Sabatului este liniștea mentală. „Iar dacă și de orice raționament, chiar de este bun, mintea ta ți-o vei odihni și spre ea însăși întreagă te vei întoarce prin veghere stăruitoare și prin rugăciune neîntreruptă, într-adevăr ai intrat și tu însuși în sfânta odihnă și vei atinge binecuvântarea după ziua a șaptea, însuși văzându-te pe tine și prin tine însuși urcându-te la vederea dumnezeiască“.

Este semnificativ că acestea le spune sfântul într-o omilie turmei episcopiei lui, adică a Tesalonicului. Aceasta înseamnă că toți, însă după diferite trepte pot să dobândească experiențele sfintei odihne. Și cred că aceasta este învățătura care a fost pierdută în epoca de astăzi.

Apoi din toată această analiză cred că Sfântul Grigorie Palama și învățătura lui este de ajuns de actuală și trebuie să fie studiată și să fie aplicată de oamenii de astăzi. Și, desigur, când spunem învățătura Sfântului Grigorie Palama nu înțelegem niciodată că este exclusivă învățătura acestui sfânt, ci este învățătura Bisericii, pe care a exprimat-o în epoca lui, sfântul.

Epoca noastră este paralelă cu epoca sfântului. Și cel mai uimitor dintre toate este faptul că în multe domenii și la multe niveluri ale vieții domnește mai mult învățătura lui Varlaam decât învățătura Sfântului Grigorie Palama. Deși varlaamismul a

fost învins, a fost alungat din spațiul ortodox, a fost considerat erezie, totuși astăzi a fost readus de către Occident în spațiul nostru și încet-încet este îndepărtată învățătura ortodoxă pe care a dezvoltat-o Sfântul Grigorie Palama.

Este timpul însă să regăsim Tradiția noastră. Și regăsirea Tradiției nu este descoperirea anumitor obiecte tradiționale, reînvierea datinilor tradiționale și a obiceiurilor, ci, în principal, trăirea învățăturii Sfântului Grigorie Palama. Sfinții și teologia lor trebuie să fie puși în centrul învățăturii și vieții noastre. Astfel vom evita anxietatea și nesiguranța și vom dobândi pacea interioară.

Octombrie 1986

20. Educația copiilor după Sfântul Ioan Hrisostom*

Subiectul cu care vă voi atrage atenția astăzi este, după cum a fost anunțat, educația copiilor după Sfântul Ioan Hrisostom. Este un subiect oportun și esențial pentru că se discută mult astăzi despre educația copiilor. Mulți părinți protestează la răzvrătirea și individualismul copiilor de azi, dar și mulți tineri protestează la nepriceperea cu care se comportă părinții, profesorii și în general îndrumătorii. Tocmai din această cauză cred trebuie abordat acest subiect de cea mai înaltă semnificație și importanță.

Trebuie să notez de la început că Sfântul Ioan Hrisostomul (Gură de Aur) este un mare Părinte al Bisericii. Acest lucru dezvăluie că nu lucrează și nu vorbește ca un simplu pedagog, din cunoștințe pedagogice pe care le-a dobândit studiind, ci vorbește din marea lui experiență ca Părinte bisericesc, dar și din lumina lui Dumnezeu, deoarece experiența sfinților este prin excelență dumnezeiesc-omenească. Sfinții se purifică pe ei înșiși și devin vase de folos ale Cuvântului.

* Textele sfântului Hrisostom au fost luate din cartea părintelui Filotheos Faros și părintelui Stavros Kofinas „Părinți și copii” — editura „Acritas”.

Și astfel nu este nevoie să căutăm idei paralele la filosofii vechi, nici să examinăm de cine și în ce grad a fost influențat Sfântul Ioan Hrisostomul. Poate să dețină și astfel de cunoștințe, dar fiindcă oferă altă antropologie și dintr-o altă perspectivă studiază subiectele, din această cauză le așază pe o bază diferită. De asemenea, părerea că opiniile acestea pe care le exprimă Sfântul Părinte sunt din secolul al IV-lea, și prin urmare, nu pot să fie valabile pentru epoca de azi, nu rezistă din mai multe rațiuni.

Primul motiv este că diferite studii din zilele noastre au dovedit că părerile pedagogice ale Sfântului Ioan Hrisostomul sunt de actualitate, sunt strâns legate de ideile pedagogice ale pedagogilor contemporani. Socotesc că acest lucru va fi vizibil din dezvoltarea în continuare a subiectului nostru.

Al doilea motiv este că omul în esență este același, chiar dacă în fiecare epocă prezintă o diferențiere, de aceea și abordarea lui în chip deosebit de către sfinți are o actualitate, o importanță.

Un al treilea motiv este că o părere care este contemporană nu înseamnă că este în orice caz și bună, nici că o părere tradițională care a fost exprimată în vremurile anterioare, este învechită și nepotrivită. Știința înaintează fără să subaprecieze cunoștințele științifice anterioare. Construiește deasupra celor anterioare. „Când respingem opinii care au fost probate de mii de ani ca să le înlocuim cu descoperiri recente, arătăm o tinerească aroganță și imaturitate care caracterizează în general pe omul contemporan. Dar această aroganță se arată mai ales copilărească când perceperile noi cu care înlocuim pe cele seculare sunt neprobate și se schimbă... de la o zi la alta“ („Părinți și copii“, pag. 112).

După această introducere vom intra în subiectul nostru, arătând în același timp că voi lăsa adesea chiar pe Sfântul Hrisostom să ne vorbească. Vreau să fie ascultată vocea lui ca să-l prețuim și să ne folosim mai mult. Trebuie să notez că oricâte pasaje vor fi prezentate în continuare sunt dintr-una din cele două disertații pedagogice ale sfântului, dintre care una are titlul „Despre slava deșartă și cum trebuie să-și educe părinții copiii“, cealaltă „Față de văduvă să fii blând și despre creșterea copiilor“, pe de altă parte, din alte omilii în care analizează diferite texte și pasaje ale Sfintei Scripturi și cu prilejul acesta accentuează cele legate de educația copiilor.

Scopul căsătoriei

Deoarece în principal educația copiilor se face în mediul familial, pentru că familia este locul firesc al educației și exercită mare influență în educație și apoi în viața copilului, de aceea trebuie să începem studiind scopul căsătoriei. Nu vreau să dezvolt subiectul căsătoriei înainte și după cădere, pentru că este foarte vast și a fost studiat altă dată, ci aici vom vedea care este scopul căsătoriei. Sfântul Hrisostom susține că scopul căsătoriei nu este exclusiv nașterea copiilor. Este și acela unul din scopurile căsătoriei, de vreme ce Dumnezeu de la început a spus primilor oameni „creșteți și înmulțiți-vă și stăpâniți pământul“.

Scrie Sfântul Părinte: „A fost dată desigur căsătoria și pentru crearea de copii, dar mult mai mult ca să stingă înfierbântarea firii“. Concis, după Sfântul Hrisostom „două sunt rațiunile pentru care a fost introdusă căsătoria, ca să ne înțeleptăm și ca să devenim părinți. Dintre acestea două, are întâietate rațiunea înțelepciunii. Pentru că, deoarece a fost creată dorința, a fost creată și căsătoria ca să elimine excesul“.

Interesant este faptul că Sfântul Hrisostom nu absolutizează nașterea copiilor. Desigur, în primul rând scopul căsătoriei este înțelepciunea, dragostea și unitatea soților, iar fructul acestei iubiri și a unității este nașterea copiilor. Nu acuză nașterea copiilor, dar nici n-o absolutizează. Nu este scopul exclusiv al căsătoriei nașterea de copii, ci în principal creșterea dragostei și a înțelepciunii. Acest lucru este nevoie să fie accentuat, pentru că din păcate scopul fundamental al multor părinți, dar și atenția lor este îndreptată numai la copii. Astfel sunt absolutizați copiii, nu sunt considerați daruri ale lui Dumnezeu, ci principalul scop al vieții lor, cu consecința că pierzând copiii din familie sau îndepărtându-se, se creează diferite anomalii psihologice. Cel mai îngrozitor este faptul că procrearea copiilor, cum vom vedea mai jos, devine pretext al rușinii unității și dragostei soților între ei.

Prezența copiilor în familie

Deoarece copiii sunt fructul dragostei și al unității soților, de aceea prezența lor în familie creează bucurie. Este semnificativ, conform cu cele pe care le-am spus mai înainte, că copiii nu vor

părinți pătimiși, aceștia care au patima iubirii de sine și vor să se intereseze numai de ei înșiși și nu vor să se supună eforturilor și privațiunilor instruirii copiilor. „Toți știu, spune Sfântul Părinte, că aceștia care sunt stăpâniți de această patimă consideră ca o povară și bătrânețea tatălui lor, iar faptul de a avea copii, fapt plăcut și râvnit de către toți, îl consideră ca o sarcină grea și insuportabilă. Mulți, așadar, din această cauză au preferat neprocrearea și au scos din uz natura lor, nu prin faptul că omoară copiii care s-au născut, ci prin aceea că nici măcar nu îngăduie ca aceștia să vină la viață“. Existența copiilor este fericire pentru părinți. Putem să vedem aici trei mari binefaceri.

Prima că copiii, fiind rodul dragostei părinților, leagă încă mai mult pe soți. „Copilul care se naște este un fel de pod care unește părinții. Astfel, trei trupuri devin unul, deoarece copilul leagă pe cei doi părinți“. În continuare, folosește trei exemple ca să lămurească acest lucru. Exemplul podului care unește două cetăți pe care le desparte râul, exemplul gâtului care leagă capul cu restul trupului și exemplul dansului, unde sunt uniți toți dansatorii cu mâinile și este creat un cerc. Astfel copilul unește soții și prezența lui îi bucură. Este o verigă unificatoare care dezvăluie și mărește unitatea soților.

A doua binefacere este că copiii sunt o mângâiere pentru moarte. Toți cunoaștem tulburătorul simțământ al morții. Îndată ce ne gândim la moartea noastră ne cuprinde anxietatea, zbuciumul, teama și durerea. Simțim că vine ceasul să plecăm din viața aceasta. Însă prezența copiilor ne dă simțământul continuării vieții. Acest lucru, desigur, era îndeosebi în Vechiul Testament, în care nu exista încă speranța învierii pe care a adus-o în lume Hristos. „Deoarece nu exista încă speranța învierii, ci moartea stăpâna și aceia care mureau credeau că sunt pierduți când plecau din viața prezentă, Dumnezeu a dat mângâierea copiilor, încât să rămână aceștia icoane însuflețite ale acelor care mureau și neamul nostru să se păstreze, și acestora care urmează să moară și rudelor lor să le fie mângâiere“. Desigur, astăzi în epoca creștină s-au schimbat lucrurile, deoarece avem speranța existenței noastre personale după moarte și nădejdea învierii. Dar, socotesc, simțământul că copiii constituie mângâiere și, într-un oarecare fel, o depășire a morții, deoarece vor continua viața noastră, există și predomină în gândirea multor oameni.

A treia binefacere este că părinții sunt binecuvântați prin prezența copiilor, îndeosebi când sunt crescuți în armonie și când, primind o bună educație, trăiesc o viață bună socială și familială. Sfântul Părinte observă: „Dacă oamenii care fac statui de regi și zugrăvesc chipuri, primesc o atât de mare prețuire, noi care împodobim icoana domnească (pentru că omul este chip al lui Dumnezeu) nu ne vom desfăta de bunuri nemăsurate din moment ce îl redăm după asemănare ? Pentru că acest lucru înseamnă asemănător, virtutea sufletului, când educăm copiii noștri să fie buni, să nu se mânie, să fie îngăduitori. Toate acestea sunt indicii ale lui Dumnezeu, când educăm copiii noștri să facă binefaceri, să fie iubitori de oameni, când îi educăm să disprețuiască cele prezente“.

Acest pasaj arată că educația copiilor, după Sfântul Hrisostom și toată tradiția Bisericii, este creșterea lor după Dumnezeu, este să semene cu Dumnezeu. Să devină după asemănarea lui Dumnezeu. Când scopul acesta al educației este atins, atunci sunt binecuvântați și părinții. Firește, această binecuvântare nu pornește numai de la oameni, ci în principal de la Dumnezeu. Nu este mică cinste să fie învrednicit cineva să treacă pe copiii lui în Împărăția Cerurilor și să-i facă sfinți. Și cunoaștem bine că sfinții sunt în plus oameni comunitari. Aceștia constituie ipostaza fiecărui popor și în general a omenirii. Viața unui popor este o legătură a existenței și prezenței sfinților, a oamenilor îndumnezeiți care dobândesc experiența lui Dumnezeu. Aceștia schimbă și istoria popoarelor.

Desigur, Sfântul Părinte nu subestimează faptul că este dificilă educația și creșterea copiilor, că este o lucrare laborioasă. Nu este un utopist, un moralist sau un visător. Ca părinte spiritual cunoaște efortul creșterii copiilor: „Este un lucru chinuitor să ai copii, dar mai mult necaz provoacă să nu ai deloc; pentru că în ultima situație căsătoria este fără scop, în timp ce în prima oricine suportă o amară robie. Când copilul este bolnav, frica pe care o provoacă nu este puțină. Dacă moare înainte de vremea lui, suferința pe care o produce nu are mângâiere. În fiecare stadiu al creșterii copiilor există diferite îngrijorări din cauza lor și multe temeri și chinuri“. Dar munca chinuitoare este înveselită de multele binefaceri ale existenței și creșterii copiilor.

Persoanele și purtătorii educației

În principal, sarcina educației copiilor revine părinților. Cum am spus anterior, familia este locul natural al dezvoltării copiilor. Și experiența învață că din familie primește multe cusururi și multe virtuți copilul. Sfântul Ioan Hrisostomul observă ceea ce este spus și astăzi, că ambii părinți trebuie să se intereseze de educația copiilor. Desigur, prioritatea este dată mamei, deoarece se află mai multe ceasuri aproape de el, dar nu este înstrăinat nici tatăl. „Și ambilor părinți le este impusă grija pentru copii și mai ales femeilor, deoarece rămân mai mult în casă. Pentru că pe bărbați călătoriile și grija pieței publice și problemele cetății îi ocupă de multe ori“. Totuși, educația trebuie să se facă în comun. Și părinții trebuie să arate un interes deosebit. Acest fapt există și alungă unilateralitatea și creează o dezvoltare mai armonioasă a copiilor. Copilul are, astfel, posibilitatea să se dezvolte nu numai prin interesul matern al sufletului femeiesc, ci și prin virilitatea elementului bărbătesc. Astfel se maturizează mai eficient.

Dar părinții, ca să facă mai bună educația și să fie mai eficace și mai substanțial ajutorul pe care-l vor oferi, trebuie să fie ei înșiși compleți. Este adevărat că, atunci când cineva educă, nu transferă simplu cunoștințele pe care întâmplător le deține, ci ceea ce este el însuși. Poate oricine să susțină că prin educație se face un transfer ontologic și existențial copilului. Am observat că părinții și în general pedagogii cu multe cunoștințe pedagogice în cele din urmă nu au putut să facă nimic pentru că în viața lor și prin viața lor au dezis cele pe care le învățau. Există adică un dezacord între cele spuse și cele făcute.

Observă Sfântul Hrisostom: „Când bărbatul și femeia sunt de acord cu legea pe care le-a dat-o (Sfântul Pavel și prin care armonizează relațiile lor) este necesar puțin efort să supună pe copiii lor. Pentru că atunci când un lucru are începutul lui bun și viguros, puternic și decent, apoi înaintează cu ușurință și tot drumul și în lege“. Părinții sunt datori, cum a fost observat corect „să fi fundamentat deja o astfel de comunitate, înainte să vină primul copil, în care îl vor educa să ia un loc. Când acest lucru s-a întâmplat, au fost create premisele ca să se accepte copilul pe el însuși și în continuare să găsească locul lui într-o comunitate mai largă a societății“ („Părinți și copii“, pag. 102).

Când copilul este crescut într-adevăr într-o comunitate familială armonioasă precum și matură sentimental și spiritual, atunci sunt create premisele necesare ca să intre matur în marea familie a societății. Astfel se cere unitatea soților. „Dacă se află în armonie soții, atunci și copiii sunt crescuți bine“. Educația părinților și în principal educația creștină este necesară. „Pentru că în ce teren este așezat răsădul, un asemenea fruct produce; dacă este așezat într-unul nisipos și sărat, un asemenea fruct produce, dacă este așezat într-unul dulce și fertil, în chip asemănător“. Și continuă să prezinte: „Cum vei putea să corectezi pe fiul tău, să pedepsești pe servitorul tău deviat, să dai cuvenitele sfaturi altuia care este neglijent, de vreme ce tu însuși care te afli la bătrânețe înaintată faci asemenea fapte urâte?... Cum așadar tatăl va da lecții altora să stăpânească această patimă a lor (adică impertinența și furia), când el însuși nu a învățat să se înfrâneze?“

Are mare importanță existența părinților care trăiesc, pe cât este posibil, desăvârșit. Acest lucru este valabil mai mult „pentru mulți părinți religioși, dar de o religiozitate ipocrită și nevrednică și în care deseori se ascunde o relație conjugală dezordonată, lipsa adevăratei iubiri pentru semenii, o inadmisibilă aspirație de rostuire și foarte des o nerușinată lăcomie“ („Părinți și copii“, pag. 105).

Părinții trebuie să fie un exemplu însuflețit copiilor. Evidențiază Sfântul Hrisostom: „Mai mult noi trebuie să avem educatori și nu aceia, deoarece greșelile copiilor nu pot să fie mari, în timp ce ale noastre proprii sunt foarte mari“. Astfel și părinții trebuie să fie în același timp educați. Cine este educat, acela poate să și educe pe altul. Comportamentul urât al părinților are urmare pentru copii. „Toată răutatea copiilor pornește de la chiar neglijența noastră și fiindcă nu-i călăuzim de la început și de la o vârstă mică pe drumul bunei cuviințe“.

Desigur, existența unor asemenea părinți nu îndreptățește urâtul comportament al copiilor. Nu poate cineva să justifice comportarea lui superficială și indecentă, fiindcă are strămoși răi. Despre acest punct vorbește Sfântul Hrisostom. „Să nu luăm ca justificare nici patria, nici creșterea, nici răutatea predecesorilor. Dacă vrem să ne supraveghem pe noi înșine, nimic din acestea nu ne va împiedica. Pentru că și Avraam avea tată idolatru dar nu a continuat nelegiuirea lui. Și Ezechia pe Ahaz, dar totuși și acesta a devenit prietenul lui Dumnezeu. Și Iosif în mijlocul

Egiptului a câștigat cununa înțelepciunii, precum de asemenea și cei trei tineri în inima Babilonului și în centrul palatului, deși în fața lor era așternută masa sibaritică, au arătat gradul cel mai înalt de spiritualitate. De asemenea, Moise în Egipt și Pavel în fața întregii lumi. Și nimic din cele de mai sus pentru careva dintre aceștia nu a devenit piedică pe drumul virtuții. Acestea să le avem și noi în mintea noastră și să îndepărtăm dinlăuntrul nostru pretextele inutile și justificările și să începem să asudăm pentru virtute. Astfel vom atrage și pe Dumnezeu să ne arate o mai mare dragoste, îl vom convinge să ajute eforturilor noastre și ne vom bucura de toate bucuriile veșnice“.

Dificila tinerețe

Dar Sfântul Ioan Hrisostomul nu este străin de realitate. Cunoaște greutățile curajoasei fapte de-a educa cineva pe tineri. Deja am subliniat că este o lucrare chinuitoare să aibă cineva copii. Mult mai mult chinuitor este să educe copiii. Tinerețea, îndeosebi adolescența, este o perioadă răzvrătită în viața oamenilor. Toți am trecut de această vârstă și cunoaștem marile dificultăți. Sfântul Hrisostom observă: „tinerețea este o vârstă dificilă, care este nestatornică, care se înșală ușor, înclinată spre cădere, care cere frâie foarte puternice“. În altă parte observă: „Tinerețea este un lucru neîmblânzit și de aceea are nevoie de mulți supraveghetori, profesori, îndrumători, însoțitori, îngrijitori. Să fii mulțumit, dacă prin atâtea mijloace reușești să te impui acesteia, pentru că tinerețea seamănă cu un cal nărvaș și o fiară nedomesticită“. Este demn de observat că este necesară conlucrarea între susținătorii educației și, după putere, să existe o abordare unitară a problemelor, pentru că dacă nu există acest lucru, atunci sunt create multe întrebări în sufletul copiilor. Părinții, profesorii, societatea, cei care au puterea, programatorii filosofiei educației, Biserica prin păstori trebuie să se intereseze în comun de corecta și completa educație a copiilor.

Două imagini folosește Sfântul Hrisostom ca să arate sălbăticia firii la vârstă tânără, când se dezvoltă toate puterile sufletești și trupești. Prima este imaginea calului care se rotește în dreapta și-n stânga. Adolescenții „au dorințe sălbatice, sar la fel ca aceș-

tia (ca măgarii sălbatici) și lovesc cu picioarele, se rotesc peste tot neînfrânați și nu se îngrijesc de nimic folositor“.

A doua imagine este a mării sălbatice. „Dinlăuntrul acestei vârste a copilăriei vine marea adolescentului în care suflă puternice vânturi, precum pe Marea Egee, pentru că în noi cresc dorințele. Această vârstă este cea mai dificilă“. De aceea sunt necesari îndrumători pricepuți, conducători pricepuți ai acestei vârste tinere.

Se cere educație și mai ales bună

Din această cauză se cere o bună educație ca să fie preîntâmpinate toate aceste probleme și omul să fie desăvârșit.

La început trebuie să fie evidențiată marea importanță a gândirii Sfântului Ioan Hrisostom, că părinți trebuie să fie numiți nu simplu aceia care procrează, ci aceia care se îngrijesc de copiii lor. „Pentru că nu face pe om tată evenimentul și numai pentru că a contribuit să fie născut un copil, ci faptul că îl îndrumă corect“. Ca să susțină această idee se sprijină pe faptul că există mulți părinți care și-au dezmoștenit copiii lor și au înfiat alții. Și continuă: „Nu vi le spun fără rațiune aceste lucruri, ci ca să aflați că dispoziția este mai puternică decât firea“. Deasupra tuturor este necesară o bună educație a copiilor. De aceea accentuează Sfântul Părinte: „Nu voi înceta să vă rog și să evidențiez următoarele: Să oferiți o poziție capitală bunei educații a copiilor voștri. Dacă iubești copilul tău, dovedește-o prin aceasta“.

În epoca noastră, precum și în epoca Sfinților Părinți, mulți părinți se interesau mai mult de întărirea economică a copiilor și mai puțin de formarea caracterului lor și reconstrucția personalității lor. Interesul se rezumă aproape numai la strângerea bunurilor materiale sau chiar învățarea unui meșteșug mai bun și a unei profesii mai bune.

Mai mult se interesează de reabilitarea economică, profesională și socială. Dar Sfântul Părinte acuză această mentalitate. „De averile care le-au fost date copiilor ne îngrijim, însă nu și de copii. Vezi nesăbuința ? Cultivă sufletul copilului mai întâi și după aceea vor veni toate celelalte. Când sufletul copilului nu este virtuos, deloc nu-i folosesc averile iar când este, deloc nu-l

vatămă sărăcia. Vrei să îl lași bogat (când mori) ? Învăță-l să fie om bun. În acest chip și averile pe care i le vei lăsa le va păstra și dacă nu are astfel de lucruri nu va fi într-o situație inferioară față de aceia care au. Pentru copiii care nu au fost educați cu principii bune este preferabilă sărăcia decât bogăția. Pentru că averile dacă sunt multe și scumpe, când proprietarul lor nu este cumpătat, toate vor fi pierdute și vor dispărea împreună cu el însuși și îi vor provoca o mare pagubă. Dacă însă sufletul are cugetări curajoase și cuvioase, chiar dacă nu are nimic material, ușor va dobândi toate bunurile. Trebuie așadar să fim atenți nu cum îi vom face bogați în aur, argint și cele asemănătoare, ci cum vor deveni mai bogați decât toți în evlavie și filosofie și virtute“.

Însă sfântul accentuează și o interesantă latură a problemei educației. Interesul soțului-tată pentru copil nu trebuie deloc să micșoreze bunele relații cu soția. Trebuie soțul-tată să iubească mult pe soția-mamă și să nu împruțineze dragostea lui pentru aceasta din cauza dragostei față de copii. Spune privitor la acest fapt: „dintre toți prietenii tăi pe aceasta (pe soția ta) să o preferi, mai mult și decât pe copiii tăi chiar, care au fost născuți de aceasta. Și pe aceștia pentru ea să-i iubești“. Observația aceasta este foarte interesantă. Arată o problemă care este observată adesea la cupluri și Sfântul Hrisostom cu o excepțională judecată se străduiește să o corecteze. Au observat contemporanii că „deseori soții, dezamăgiți de căsătoria lor și deoarece s-au încredințat conștient sau inconștient de neputința lor să facă față cerințelor relației conjugale, abdică realmente din rolul conjugal și se dedică complet rolului de părinte. Se hotărăsc să trăiască numai pentru copil, dar indirect cer de la copil să trăiască numai pentru ei și copilul devine cea mai importantă persoană în familie. Și ambii părinți se străduiesc să se asigure de bunăvoința copilului, îndeosebi pentru că nu simt că s-au asigurat unul de bunăvoința celuilalt. Iar cum părintele de celălalt sex se străduiește să folosească copilul ca înlocuitor al soțului, copilul devine un pion în războiul sexelor și părintele de același sex începe să-l vadă ca un posibil concurent“ („Părinți și copii“, pag. 129-131).

Apare clar aici ce creează atașamentul în copil și părăsirea celuilalt soț. De aceea este foarte oportună observația Sfântului Ioan Hrisostomul la care ne-am referit anterior, că trebuie tatăl să iubească copiii pentru dragostea față de soție. Există întâi dragostea față de soție și urmează dragostea pentru copil.

Mod și metodă de educație

Din cele câte am menționat este vizibil că se cere educație, și mai ales bună educație, pentru dezvoltarea copilului. Nu ajunge numai hrana, ci se cere și educația. Acum rămâne să cercetăm cum vrea Sfântul Ioan Hrisostomul să fie educația. Stabilește în diferite omilii ale lui și modul și metoda. Acest lucru are mare importanță, pentru că nu ajunge simplu interesul, ci și bunul mod, buna metodă.

În punctul acesta vom distinge multe moduri pe care le folosește și pedagogia contemporană. Vom evidenția numai anumite necesare puncte.

1. Educația trebuie să se facă la timp. Acest lucru este evidențiat și de principiile pedagogice contemporane. De aceea ne îngrijim de la o vârstă tânără să formăm copilul, adică să-l îndrumăm. Accentuează: „Dacă de la început și de la o vârstă mică punem în acesta principii bune, nu sunt necesare după aceea multe eforturi, pentru că obișnuința va fi în viitor lege pentru copii“. Mai mult folosește imaginea pescarului de mărșăritare. „Spun că mărșăritarele când le scot din apă sunt ca picăturile de apă. Așadar, dacă este priceput, pescarul de mărșăritare le ia, le pune în palma lui și după ce le mișcă și le întoarce corespunzător, le face perfect rotunde. Când însă se întăresc nu poate să le dea altă formă“. Astfel trebuie să fie cu instruirea copiilor. Se cere să fie la vârstă tânără, când copilul este maleabil. Același lucru îl fac și pictorii. Când culoarea este umedă pot să picteze, în timp ce când este uscată, atunci este îngreunată reprezentarea persoanei sau a lucrului.

Aceasta nu înseamnă că atunci când a trecut vârsta trebuie să abdicăm de la instruirea copiilor. Niciodată nu este târziu pentru munca aceasta. Nu este de folos descurajarea. „Niciodată nu este, scrie, nici devreme, nici târziu ca să se intereseze cineva de mântuirea sufletului său; acesta mai ales care spune că nu are timp pentru această filosofică cercetare sau spune că a trecut deja timpul, seamănă cu cel care spune că nu a venit încă timpul sau este foarte târziu pentru fericirea lui. Prin urmare această cercetare poate să fie și din tinerețe, și de la bătrânețe...“

2. După aceea educația trebuie să se facă cu discernământ și înțelepciune. Să se facă încet-încet la început pe baza asimilării. „Nu învață (puii) noii născuți zborul perfect într-o singură zi, ci o

dată îi scoate afară numai atât cât este necesar să-i scoată afară din cuib, altă dată iarăși după ce s-au odihnit mai întâi, îi învață să zboare mai sus și astfel liniștit și încet-încet îi conduce la înălțimea care trebuie“. Acest pasaj arată că instruirea nu este simplu predarea anumitor adevăruri, nici strădania atașamentului copiilor față de mediul familial, ci prin discernământ și înțelepciune desprindere a copiilor de dependența părintească. Părintele are îndatorirea să învețe copiii să abordeze societatea cu toate problemele și lucrurile ei ciudate.

3. Toată educația trebuie să se facă cu dragoste, cu milă și cu veselie. Aici este vizibil și alt principiu al pedagogiei pe care îl fixează pedagogii contemporani, adică principiul dragostei. O așa mare lucrare trebuie să înflorească în mediul dragostei și al afecțiunii, chiar dacă este necesar să verifice pe copilul lui. „Cu milă părintească, cu vorbă pricepută să fie remediate greșelile tinerilor“. Accentuează aceste două puncte, adică mila și vorbirea pricepută. Și continuă că „este posibil să dojenească cineva fără să ofenseze... Trebuie așadar și aici să fie armonizată dojana cu îngăduința“. Și această dragoste nu este manifestată numai prin cuvinte, ci este dezvăluită și prin fapte. Este necesar copilul să înțeleagă că tatăl lui îl iubește. „Când îi spunem toate acestea trebuie să îi dăm multe sărutări și să-l îmbrățișăm strâns, ca să îi arătăm marea noastră dragoste pentru el“.

Pentru că omul nu este construit numai din suflet, ci și din trup. Și de aceea se cere să fie exprimată dragostea psihosomatic. Mai ales la vârsta mică, copilul are nevoie de această tandrețe, desigur fără să fie pierdută virilitatea manifestărilor de dragoste.

4. Dragostea nu trebuie să aibă numai elementul negării, ci să fie caracterizată și de pozitivitate. Nu sunt necesare numai interdicțiile, ci se cere să evidențiem și elementele pozitive. De exemplu, zice: „Ca să abați ochii copilului de la priveliștile indecente trebuie să-i arăți alte frumuseți precum cerul, soarele, stelele, florile pământului, pășunile și frumoasele cărți pictate. În aceste priveliști să găsească mulțumire ochii lui și în multe altele frumoase și nevătămătoare“.

5. Îndrumătorul trebuie să dispună de talentul povestirii a diferite istorii. Copilul are o accentuată dispoziție să asculte povești din vechime și din epoca contemporană. Și dacă îndrumătorul nu are acest talent înăscut, trebuie să îl cultive. Fiți atenți la acest cuvânt al Sfântului Părinte. „Însă când este obosit,

povestește-i istorii consacrate (pentru că sufletul de copil se bucură să asculte povești vechi) și în modul acesta sustrage-l de la copilărie, pentru că educi un filosof și un atlet al lui Hristos și un cetățean al cerului. Începe așadar povestirea cam în felul următor: „Cândva un tată avea doi copii... După ce stai puțin, mergi înainte. Povestirea trebuie să fie plăcută, încât să desfete copilul și să nu-l obosească... Continu-o cu vioiciune (în povestire sunt ceva lucruri de acest fel) fără să adaugi povești mincinoase, ci rămânând în adevărurile Sfintei Scripturi. Pentru copil sunt de ajuns acestea. Povestirea să fie într-o seară după cină. Același lucru să-l repete și mama lui.

Și nu trebuie să te oprești numai aici. Trebuie să-l iei pe copilul tău de mână și să-l conduci la Biserică și mai ales dacă urmează să-și reamintească acolo istoria pe care i-ai povestit-o...“ În pasajul acesta sunt cuprinse multe principii pedagogice, dintre care: povestirea de istorii, principiul consolidării, verificarea etc.

6. Este necesară strădania din partea noastră (a părinților și îndrumătorilor) ca să instruim corect și sincer copilul, nu să-i plăsmuim o societate care nu corespunde realității. Suntem dator să-i dezvăluim cele bune, dar și cele urâte ale societății. Să îi spunem că va întâlni dificultăți și greutăți și că trebuie să rabde în acestea. Nu va întâlni o lume frumoasă, plăsmuită îngerește. Este necesar, prin urmare, realism.

În același timp, să-l pregătească pedagogul încet-încet să abordeze cu severitate și bărbăție societatea, încât atunci când se găsește față în față cu diferite dificultăți să nu se piardă. „Copilul să învețe să suporte umilințele și agresiunile nedrepte și să nu ceară să-l servească, ci numai el să se servească de cele mai multe ori. Numai dacă nu poate copilul să se servească pe el însuși să-l servească. Dacă va vrea să-și spele picioarele să nu i le spele servitorul, ci numai el. Și hainele să nu aștepte să i le dea altul. Și în baie când este să nu aștepte să-l servească alții, ci la toate numai el să se servească. Acest lucru va contribui să devină trupul lui robust și de asemenea smerit și iubit de către toți“.

În paralel recomandă că dacă pierde copilul un obiect pe care-l iubește mult, să nu se mânie. În același timp îndeamnă: „Să nu alergi să-i cumperi imediat cele pierdute, ca să-l potolești, ci dacă vezi că nu le cere, nici nu a avut preț pierderea lor, atunci să re-

curgi la cumpărarea celor pierdute“. Acest pasaj este potrivit pentru cei care satisfac toate capriciile și toate cererile copiilor lor.

Însă continuă mai încolo: „Dacă îl vezi că lovește servitorul (și are în atenție pe sclavii care existau atunci), pedepsește-l. Același lucru să faci și dacă vezi că îl înjură. Copilul nu trebuie să aibă un caracter nici foarte moale, nici sălbatic, ci să aibă o gândire bărbătească și în același timp îngăduință.

7. Pentru educația copiilor este necesar mare discernământ din partea îndrumătorului. Discernământul constă în faptul de-a nu dezamăgi copiii, dar și să nu îi lăsăm necorecțați prin încurajare. Precum medicul folosește leacurile potrivite de fiecare dată, astfel și îndrumătorul, ca un medic, trebuie să folosească leacurile vindecătoare potrivite. Sfântul Hrisostom învață ce trebuie să facem cu funcția psihică care se numește suflu vital (thymós), adică afectivitatea sufletului. Știm că la copii se dezvoltă puternic thymós-ul*. „Pe acesta (suflul vital) nu trebuie nici să-l deșădăcinăm cu desăvârșire din copil, nici să-i îngăduim să-l folosească oriunde fără discernământ. Trebuie să instruim tinerii într-un astfel de mod de la o vârstă mică, încât atunci când sunt nedreptățiți ei înșiși, să suporte și să nu se înfurie, iar când văd pe altul că este nedreptățit să intervină cu curaj și să-l sprijine cu mijloacele potrivite“.

Prin forța psihică a suflului vital poate tânărul să facă binele, să atingă binele. De aceea este necesar să folosim suflul vital în mod adecvat, încât să iasă folositor pentru societate și el însuși. Cu înțelepciunea care îl caracterizează, Sfântul Ioan se exprimă despre suflul vital: „Când se mânie să reamintești imperfecțiunile lui; când se indignează împotriva servitorului, să-i spui că și el face greșeli și că ar vrea să-i suporte și lui ceilalți dacă ar fi în locul servitorului“.

8. Să venim și la problema pedepselor, a muștrărilor, a verificărilor. Trebuie să lăsăm copilul cu desăvârșire liber sau este necesară o severitate distinctivă? Acestei probleme trebuie să-i

* thymós = în concepția vechilor greci înseamnă *suflare, suflu vital*; pe când în greaca modernă are sensul restrâns de *supărare, furie, mânie*, sens de altfel existent și la cei vechi. Se pare că localizarea acestei funcții corespunde cu sediul glandei *thimus*, care are o dezvoltare deosebită la copii și se știe că această glandă se atrofiază cu vârsta.

tò thymixó = se referă la *partea afectivă* a sufletului (thymós); ca termen de specialitate la greci înseamnă pur și simplu *psihic*.

fie dat un răspuns, pentru că sunt auzite multe opinii. Mulți părinți evită să certe copilul pentru că se tem să nu devină complexat. Au caracterizat acest argument ca „moșieresc“ („Părinți și copii“, pag. 46).

„Un psihiatru american a scris că există destule rațiuni pentru care părinții evită să impună o oarecare disciplină copiilor lor. Unii nu pot să spună **nu** copilului pentru că nu pot să spună **nu** lor înșiși. Unii mai mult cred că atunci când copiii lor se comportă ca animalele sunt «încântători» sau «inteligenți». Alții abordează pe copiii lor cu desăvârșire pasiv, pentru că vor «să aibă liniștea lor, cu orice preț». Când tatăl vine acasă de la muncă, vrea să... se liniștească urmărind televiziunea, nu vrea să fie deranjat cu abordarea inadmisibilei comportări a copiilor lui.

În realitate desigur indisciplinatul copil nu-i va lăsa niciodată pe părinții lui să se liniștească. Părinții care amână cumintirea copilului, își asigură dificultăți pentru ei și pentru copiii lor. O casă în care nu există interdicții, care nu are cerințe, care nu cere politețe (bună creștere și conformare), care nu pune reguli statornice și limitări, este un spațiu care nu este sănătos, este un loc care creează probleme ineluctabile“ („Părinți și copii“, pag. 46).

Pedagogia contemporană, nu aceasta care este aplicată acum în Grecia, ci aceasta care se dezvoltă acum în Occident și va veni în Grecia peste 30-40 de ani, preconizează că este necesar să crească copilul cu simțământul că are obligații în casă. Încătușările îl fac capabil să intre mai matur în societate. „Copilul căruia nu i-au fost impuse limitări este decisiv înșelat, în ceea ce privește realitatea vieții. Părinții țin acest copil într-un incubator al unei lumi imaginare și când va veni în contact cu lumea reală în care există restricții, va fi cu desăvârșire nepregătit și incapabil să-i facă față“ („Părinți și copii“, pag. 50).

Astfel se explică faptul că au crescut sinuciderile în armată. Nu pot tinerii să accepte restricțiile? Mulți părinți justifică această stare a lor, adică libertatea exagerată, cu ideea că sunt prieteni cu copiii lor. Dar aceasta nu este absolut adevărat. „Părintele care spune copilului său «să nu mă privești ca pe un tată. Eu vreau să fiu prietenul tău» este el însuși un copil imatur, care abdică de la responsabilitatea lui părintească și creează copilului simțământul nesiguranței care va ajunge până la panică. Copiii vor găsi ocazii în viața lor să dobândească prieteni, este îndoielnic însă dacă vor găsi pe vreun alt tată, când nici tatăl

trupesc al lor nu vrea să fie tatăl lor și le cere să nu aștepte nimic mai mult de la el decât ceea ce ar aștepta de la un oarecare prieten" („Părinți și copii", pag. 45).

Asupra problemei restricțiilor, a muștrărilor spune multe lucruri Sfântul Hrisostom. Pe tatăl acela care face toate hatărurile copilului său îl numește trădător. „Sărmane trădător ! Pentru că numai tată nu pot să-l numesc pe unul de acest fel; cu cât mai bine ar fi pentru tine, întristându-ți copilul pentru puțin timp să îl faci sănătos pentru totdeauna, decât să faci această scurtă mulțumire temeliei unei neîntrerupte mahniri".

În alt pasaj, pe tații care nu arată severitate copiilor lor îi numește ucigași de copii. Spune între altele. Deoarece anumiți tați „nu vor nici să bată, nici să certe, nici să întristeze pe copiii lor pentru viața lor dezordonată și nelegiuită, i-au văzut de multe ori că sunt arestați, fiindcă au căzut în mari crime, că sunt conduși la tribunal și că sunt decapitați de călăi. Și când tu nu pedepsești pe fiul tău, când tu nu-l înțelepțești, ci te amesteci tu însuți cu oameni mârșavi și stricați și împărtășești răutatea lor, atunci legile publice intervin și impun pedeapsa în fața tuturor. Și nu este numai o nenorocire, este și mare rușine pentru acest tată, pentru că îl arată cu degetul toți după moartea copilului său și îl constrâng să nu se mai arate în public... Copiii pe care nu-i pedepsesc părinții lor îi pedepsesc legile statului".

Pedepsele nu trebuie să fie exagerate. Nu preconizează Sfântul Hrisostom o continuă polițienizare a copiilor. Modurile de pedeapsă exemplară sunt multe. Crede oricine că sfântul explicând chestiunea aceasta trăiește în epoca noastră. „Pune lege la timp copilului să nu insulte pe nimeni, nici să bârfească, nici să înjure, ci să fie împăciuitor. Iar dacă vezi că încalcă această lege, să-l pedepsești, uneori certându-l cu privirea aspră, alteori spunându-i cu amare și disprețuitoare cuvinte și alteori cu vorbe bune și cu promisiuni.

Nu în mod obișnuit bății, pentru că se va obișnui cu acest fel de pedagogie. Bătăile continue îl vor face să le deprindă și să nu le ia în calcul. Și atunci metoda aceasta va aduce rezultate opuse.

Copilul trebuie să se teamă totdeauna de băț, ca să nu mănânce bătaie... Amenințarea atunci numai reușește când copilul crede că va fi înfăptuită. Deoarece copilul care a făcut greșeala înțelege că îl ameninți fără să îl pedepsești, nu-i va păsa. Să aștepte să fie pedepsit, fără însă să fie pedepsit, ca să nu piardă astfel

teama de pedeapsă. Este folositoare teama la copil precum focul ogorului ca să ardă toți mărăcinii din rădăcină și precum cazmaua tăioasă ca să intre adânc“. Astfel, modurile de pedeapsă sunt multe, dar în general îndrumătorul nu trebuie să se grăbească să pedepsească copilul. Pentru că, precum spune Sfântul Hrisostom, „exact aceasta este caracteristica îndrumătorului să nu se grăbească să pedepsească, ci să urmărească îndreptarea și să fie totdeauna precaut să impună pedeapsa“. Toate acestea care au fost spuse arată modul și metoda educației. Numai maturul și desăvârșitul pedagog poate să exercite o corectă educație.

Educația bisericească a copilului

Nu vreau să expun în toată întinderea marea chestiune a educației religioase a copiilor. Este mare și interesantă și numai parțial trebuie să fie evidențiate în locul acesta. Sigur, când spunem educație religioasă nu înțelegem o neprecisă și nepartinică educație religioasă, ci în principal înțelegem educația ecleziastică care se identifică cu scopul Bisericii. Educația ecleziastică nu este independentă de viața mistică și ascetică a Bisericii. Când spunem viață ascetică înțelegem în principal aplicarea poruncilor lui Hristos. Strădania de-a supune voința noastră voinței lui Dumnezeu este ceea ce se numește asceză.

Interesul pedagogilor nu trebuie să fie orientat spre învățarea meseriilor, ci spre strădania să fie formați copii după Hristos. Spune Sfântul Părinte: „nu este ciudat să trimitem copiii noștri la meserii și la școală și să facem totul pentru acest scop, dar să nu-i creștem cu educația și povața Domnului ?

De aceea, desigur, noi primii culegem fructele când creștem copiii noștri să devină nerușinați, desfrânați, indisciplinați și mitocani. Să nu facem deci acest lucru, ci să ne supunem fericitului Pavel, care ne povățuiește să creștem copiii noștri cu educația și sfatul Domnului. Să dăm acestora exemplu, îndemnându-i de la o vârstă mică la citirea Sfintei Scripturi. De la început să-l crești cu educația și îndemnul Domnului. Să nu socotești că este inutil să asculte cu atenție Sfânta Scriptură. Să nu spui: acest lucru este pentru monahi, nu cumva eu îl voi face monah ? Nu este nevoie să devină monah. Pentru ce te temi de ceva care este plin de mult câștig ? Fă pe creștinul“.

În continuare preconizează: „Să nu cauți cum vei izbuti să-l faci să se pricopsească în cunoștințele lumești, cum va deveni vestit, dimpotrivă, veghează în ce mod îl vei învăța să disprețuiască slava pământească; în acest mod ar putea să devină mai strălucit și mai vestit“. „Să nu te străduiești să-l faci retor, ci educă-l să filosofeze. Fiindcă atunci când lipsește primul nu se va întâmpla nici o vătămare, când însă absentează al doilea nici un câștig nu se va ivi prin oratoria nemăsurată“.

Paralel cu școala trebuie să-l trimitem și la Biserică. „Iar așa cum atunci când trimitem copiii noștri la școală avem pretenția să-și învețe lecțiile la fel să facem și când îi trimitem la Biserică, mai mult, să-i conducem noi înșine. Pentru că nu este convenit să poruncim altora să-i ducă. Noi înșine să-i luăm de mână și să-i ducem și să cerem să-și amintească câte au ascultat și au fost învățați“.

Trebuie să fie învățat copilul să se roage: „Învăță copilul tău să se roage cu multă bunăvoință și cucernicie. Și să nu-mi spui că nu poate s-o facă. Fiindcă poate, deoarece este și inteligent și desăvârșit trupește și spiritualicește. Și avem multe exemple de copii care se roagă în vechime, precum exemplul lui Daniil și al lui Iosif. Să nu-mi spui că Iosif era atunci de 17 ani, ci ia în atenție că anterior din cauza virtuții lui atrăsese dragostea tatălui său mai mult decât frații mai mari. Sfântul Iacov nu era tânăr ? Oare nu și Ieremia ? Daniil nu era de 12 ani când se ruga ? Și Solomon nu era și el de 12 ani când a făcut acea minunată rugăciune ? Și Samuil când era tânăr nu învăța pe însuși dascălul lui ? Așadar, nu trebuie să fim sceptici și să socotim că tinerii nu pot să se roage. Deoarece piedica în rugăciune nu este frăgezimea vârstei, ci frăgezimea gândirii. Să învețe așadar copilul să se roage cu multă smerenie și să vegheze cât poate...“

Desigur, toate acestea nu vor fi impuse cu forța. Dar trebuie să cunoască pedagogul că trebuie să-i orienteze către cele de acolo. Însă este necesară o deosebită atenție să nu creeze reacții cu urmări negative pentru toată viața lui.

De asemenea, trebuie să dea copiilor nume creștine ca să fie creat un imbold spre virtute. Nu simplu nume strămoșești, ci creștine ca să învețe viața și exemplul sfinților.

Respectul copiilor față de părinți

Nu uită Sfântul Hrisostom să prezinte respectul pe care trebuie să-l nutrească copiii față de părinții lor. Aici am spus multe despre îndatoririle părinților față de copii. Dar îndatoriri corespunzătoare au și copiii față de părinți. Însă nu ne vom ocupa mai mult cu acest subiect, pentru că poate să fie pretext pentru un alt studiu.

Dragii mei,

Subiectul pe care l-am expus astăzi este destul de mare, interesant și cu multe laturi. Nu socotesc că l-am epuizat. Există și alte laturi pe care le-am atins superficial sau care au fost omise cu desăvârșire. Totuși, cred că a fost clar că Sfinții Părinți văd realist subiectul educației copiilor și oferă hrană sigură și solidă. Nouă ne rămâne să adoptăm această învățătură a Bisericii care este exprimată prin sfinții ei și aici concret prin Sfântul Ioan Hrisostomul și să urmărim s-o aplicăm în practică.

Pentru că noi toți dorim să ne devină copiii buni cetățeni ai societății, dar în principal buni cetățeni ai Împărăției Cerurilor. Familia trebuie să fie anticamera Împărăției lui Dumnezeu, Raiul să preexiste în casă, ca și în Biserică.

Cei Trei Ierarhi și mai ales Sfântul Hrisostom să roage pe Dumnezeu să fie luminată mintea noastră, încât să ne dovedim buni îndrumători, să îndrumăm corect și eclesiastic pe copiii noștri și să fim astfel siguri că ducem la capăt rolul pe care ni l-a consacrat Dumnezeu.

Ianuarie 1987

Cartea a doua

DEZBATERI DESPRE „PSIHOTERAPIA ORTODOXĂ“

*Este dedicată cu multă dragoste,
cu adâncă recunoștință
și cu arzătoare rugăciune
binefăcătorilor mei văzuți și nevăzuți,
cunoscuți și necunoscuți,
vii și adormiți, vechi și noi, clerici și laici,
monahi și din lume, bărbați și femei,
prieteni și dușmani.*

Arhim. Hierotheos E. Vlachos

Introducere

Sfântul Maxim Mărturisitorul, referindu-se la scrierea diferitelor cărți și mai ales examinând rațiunile pentru care este scrisă o carte, face următoarea afirmație: „Cel care scrie discursuri, ori spre amintirea lui însuși scrie, ori spre un folos, ori chiar pentru ambele, ori spre dauna unora, ori spre demonstrație, ori din necesitate“.

Am părerea că prezenta carte nu a fost scrisă „spre dauna unora, sau spre demonstrație, ori din necesitate“, ci „spre amintirea lui însuși“ și „spre folos“. Mă străduiesc să-mi fiu folositor mai întâi mie însumi și apoi să ajut, eventual, pe cei care au nevoie. Pentru că se știe că la ora actuală există pe de o parte multă confuzie în jurul chestiunilor vieții spirituale, iar pe de altă parte în jurul lipsei de viu cuvânt părintesc. Dar trebuie să repet că textele cărții acesteia au fost scrise întâi și-ntâi pentru folosul meu.

Noua carte, „Dezbateri despre «Psihoterapia ortodoxă»“, este un copil spiritual, adică rod al cărții mele „Psihoterapia ortodoxă“, care a fost editată în 1986 și a fost reeditată la puține luni după prima ediție. A avut o mare circulație, a fost citită mult și a creat multe reacții. Adică unii au manifestat entuziasm și alții și-au exprimat nedumerirea față de unele idei ale cărții. Aceasta înseamnă că această carte a fost dezbătută mult. Am încercat să răspund anumitor nedumeriri ale cititorilor mei fie prin articole, fie prin scrisori. Toate acestea au fost adunate într-un singur volum, ca să aibă o circulație mai largă, deoarece cred că exprimă gândurile și altor mulți cititori care nu au avut curajul să mi le adreseze.

Primul capitol este constituit din texte care au fost scrise ca să răspundă reacțiilor cititorilor mei. Are caracterul unei mici disertații.

Al doilea capitol cuprinde scrisorile mele care au fost trimise diferitelor persoane ca să le lămuresc diferite idei ale cărții. Trebuie să spun că principalul scop al trimiterii acestor scrisori, pre-

cum și al publicării lor, nu este opoziția și atacul, ci clarificarea tezelor cărții.

Al treilea capitol prezintă unele critici care au fost publicate în diferite cotidiane.

Al patrulea capitol prezintă unele scrisori ale cititorilor care critică această carte. Nu am vrut să le public la început. Sunt publicate totuși scrisorile care vizează în special această carte, contrar obiceiului meu, deoarece în capitolele precedente sunt prezentate numai dezaprobările cititorilor și nu vreau să fie unilaterală prezentarea reacțiilor. Am vrut să fie clar că această carte a creat nu numai reacții negative, ci și pozitive, adică mulți au primit-o cu entuziasm și dragoste. De asemenea, vreau să adaug că aceste scrisori sunt doar o parte dintre scrisorile pe care le-am primit. Acestea sunt cele mai reprezentative.

Simt nevoia să mulțumesc lui Dumnezeu cel Întreit pentru noul dar pe care mi-l dăruiește, să scriu adică despre vindecarea sufletului, conform cu Tradiția Bisericii. În același timp, simt nevoia să mulțumesc călduros și acelora care au răspuns rugămintii mele și au criticat cartea, fie pozitiv, fie negativ. Orice reacție, chiar dacă aparent negativă, dacă este de bună intenție, poate fi de un real folos. Dincolo de faptul că suntem oameni plini de patimi și neputințe, ajunge să fie vestit cuvântul lui Dumnezeu și să fie păstrată nefalsificată Tradiția ortodoxă, care mântuiește omul.

Atena, 4 octombrie 1987, la pomenirea între sfinți
a Părintelui nostru Hierotheos, episcopul Atenei.

Arhim. Hierotheos Vlachos

1. Metafizică și teologie

La propunerea Fericitului Arhiepiscop al Atenei și întregii Elade, Seraphim, și prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Eladei, am predat în primul semestru al prezentului an (1988) la Facultatea de Teologie „Sfântul Ioan Damaschinul“ din Patriarhia Antiohiei, care se află în nordul Libanului. Din ziua sosirii mele acolo m-am încredințat că una din cărțile mele fusese tradusă în limba arabă. M-au întrebat dacă am scris și alte cărți. Când i-am informat că ultima mea carte se referă la psihoterapie și că analizez învățătura Sfinților Părinți despre psihoterapie, mi-au cerut să le prezint conținutul cărții. Astfel, dincolo de lecțiile și discuțiile personale, am ținut la Facultatea Teologică o conferință despre subiectul „Psihoterapiei ortodoxe“. Voi prezenta această conferință înregistrată pe bandă magnetică și încep cu ea cartea pentru că aici expun cauzele care m-au condus să mă ocup de această chestiune de mare importanță pentru epoca noastră. Trebuie să subliniez faptul că textul conferinței, nefiind scris în prealabil, are toate elementele caracteristice unui discurs oral. De asemenea, precizez că fiind cuvântare orală nu am avut posibilitatea trimerilor. Cititorul poate să găsească toate trimerile necesare în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă“.

„Mulți dintre dumneavoastră m-au rugat să vorbesc despre cartea „Psihoterapia ortodoxă“, pe care am scos-o înainte cu doi ani. Pentru mine, desigur, este foarte dificil să fac acest lucru, să prezint adică propria mea carte.

Înainte cu aproximativ două luni, am mers ca reprezentant al Episcopului Atenei, la o manifestare în timpul căreia un oarecare profesor a prezentat el însuși cartea lui și mi s-a părut foarte ciudat acest lucru. Dar iată acum am ajuns și eu în locul celui pro-

fesor și fac prezentarea cărții mele. Dar, cel puțin, să mi se admită faptul că nu eu am urmărit acest lucru. De aceea vreau să mă ier-tați pentru exagerările pe care probabil le voi face.

Cartea aceasta am scris-o cu doi ani înainte și a fost obiectul multor dezbateri. Un profesor din Atena, academicianul Ioannis Karmiris, considerat în Elada cel mai bun teolog dogmatic, mi-a spus că această carte prezintă astăzi un mare mesaj. Chiar am primit multe scrisori de la teologi și alți oameni de știință după editarea cărții. Au fost publicate diferite critici în cotidiene și pe-riodice. M-au chemat la televiziune și am ținut două dezbateri de câte o jumătate de oră privitoare la tema aceasta. De asemenea, am ținut mai multe conferințe în Atena și în alte orașe.

Tezele cărții au creat multe reacții, pozitive și negative. A fost receptată ca o carte care transmite un nou mesaj, pentru că până acum în Grecia domină explicațiile psihologice. Circulă ideile lui Freud, ale lui Jung, ale lui Adler privitoare la chestiunile ace-s-tea. Deoarece mulți cred că Părinții au fost actuali numai pentru epoca lor, prin cartea aceasta au văzut că Sfinții Părinți sunt mai actuali azi decât psihiatrii. Nu puteau să înțeleagă că Părinții au studiat problemele acestea cu 15 secole înainte de Freud. Desi-gur, chestiunea nu s-a sfârșit cu cartea aceasta, deoarece de atunci am scos și o alta și am pregătit alte două cărți pentru editare.

Mesajul central al cărții

Mesajul fundamental al cărții este că ortodoxia este, în princi-pal, o metodă terapeutică și o educație terapeutică. Același lucru, desigur, este valabil și pentru teologia ortodoxă. Adică ortodoxia și teologia vindecă omul. Prezint în carte părerea părintelui Ioan Romanidis, pe care firește o îmbrățișez, că dacă creștinismul apărea în secolul al XX-lea, l-am fi înțeles ca medicină, și nu ca filosofie, nici ca sistem etic, social sau politic. Pentru că în Bise-rică oamenii nu sunt separați în morali și imorali, în buni și răi prin criterii etice exterioare, ci sunt împărțiți în trei mari cate-gorii. În prima categorie sunt cuprinși oamenii aceia care sunt ne-vindecați sufletește; în a doua categorie sunt cuprinși aceia care luptă să se vindece și în a treia categorie sunt cuprinși oamenii aceia care au fost vindecați. Și aceștia sunt sfinții Bisericii.

Pentru dezvoltarea acestui subiect m-am sprijinit pe Sfinții Părinți, care, cum am menționat mai înainte, au prezentat multe teorii de acest fel, cu multe secole înainte de psihiatrii contemporani.

Valoarea Sfinților Părinți

Este important să vedem care este adevărata temelie a teologiei ortodoxe. Spun acest lucru pentru că astăzi există două mari tradiții teologice.

Una se sprijină în principal pe rațiune și e fundamentată pe metafizica lui Aristotel. Metafizica este îmbinare de imaginație, de cugetare și îndeosebi de efort al creierului. Această „teologie” care a fost sprijinită pe metafizică s-a născut în secolul al XIII-lea și al XIV-lea în scolastică. Dar mai târziu dezvoltarea științelor pozitive a redus prestigiul metafizicii și filosofiei. De aceea profesorul Ioannis Romanidis spune că nimeni în Occident nu mai crede în Metafizica lui Aristotel. Și pe măsură ce au primit lovituri metafizica și filosofia, a primit lovituri și „teologia” Apusului, sprijinită pe metafizică. De aceea, în Occident, întâi Nietzsche și apoi alții au ajuns la concluzia că Dumnezeu a murit, existând chiar „teologia” morții lui Dumnezeu. Într-adevăr, „zeul” a murit. Dar a murit „zeul” metafizicii lui Aristotel, care este legat de imaginație și prin urmare este un „zeu” inexistent. Aceasta este *prima* categorie, prima mare exprimare a „teologiei”.

Cealaltă, adică teologia ortodoxă, a fost exprimată de Sfinții Părinți ai Bisericii. Părinții Bisericii sunt susținătorii Tradiției și ai Revelației. Aceștia au primit Revelația și au transmis-o. Părinții nu au teologhisit cu imaginația și cugetarea, ci au teologhisit cu experiența îndumnezeirii lor. Această metodă este de la un capăt la altul științifică. Medicul privește cu microscopul microbul și în continuare vindecă omul. Astronomul privește astrele și în continuare trage concluzia lui. Adică în știința omenească există observația și experimentul. Exact același lucru se întâmplă și în teologia Sfinților Părinți. Există observație și experiment.

Întâi și-ntâi există *observație*, pentru că Sfinții Părinți au ajuns la îndumnezeire și au văzut pe Dumnezeu. În teologia ortodoxă îndumnezeirea se identifică cu contemplația luminii necreate. Astfel, Părinții au văzut slava lui Dumnezeu, au văzut că

această slavă a lui Dumnezeu este Împărăția Cerurilor și, firește, au văzut tainele ei. Apostolul Pavel a teologhisit fiindcă anterior a ajuns la vederea lui Dumnezeu, a văzut pe Hristos în slava Lui. Și tocmai fiindcă a ajuns la contemplație, de aceea prezintă în Epistolele lui multe taine, pe care nu le-a dezvăluit Hristos Apostolilor Lui, cât trăia trupește. De exemplu, afirmația Apostolului Pavel că Biserica este trupul lui Hristos nu există în Sfintele Evanghelii. Apostolul Pavel, cum știm, prigonea pe creștini. Când i S-a arătat Hristos lui, înainte de Damasc, i-a spus: „De ce Mă prigonești?”. Acesta prigonea creștinii și Hristos îi zicea „de ce Mă prigonești?”. Și în contemplația aceasta, precum și în alte experiențe, înțelege că Hristos este legat de Biserică. Hristos este Capul Bisericii și Biserica este trupul lui Hristos. Exact acest lucru se întâmplă și cu toți Sfinții Părinți. Au adică experiența personală a lui Dumnezeu.

În același timp există și *experimentul*. Pentru că fiecare om poate să repete observația sfinților. Fiecare om poate să urmeze metoda pe care au urmat-o sfinții și să facă aceleași constatări. Astfel, datorăm mare recunoștință Părinților care există până astăzi. De aceea spunem că singura metodă științifică de apropiere de sensurile teologice este cea a ascultării de sfinți. Pentru că sfinții au aceeași viață pe care au avut-o profeții și apostolii. Și precum un medic înțelege pe un alt medic, și cum un matematician înțelege foarte bine pe un alt matematician, tot astfel și sfinții înțeleg foarte bine pe sfinți. De aceea, pentru scrierea cărții acesteia m-am sprijinit pe teologia și scrierile sfinților Bisericii.

Teologia ortodoxă este viețuire vindecătoare

Cum am ajuns însă la concluzia că ortodoxia este metodă și viețuire vindecătoare? Există șase puncte pe care vreau să vi le prezint.

Primul punct este că atunci când eram student am lucrat la ediția critică a scrierilor Sfântului Grigorie Palama. Munca mea era să descopăr pasajele Sfântului Grigorie Teologul pe care le folosește Sfântul Grigorie Palama. Și citind am descoperit că Sfântul Grigorie Teologul are unele păreri care nu sunt păreri numai ale lui, ci învățătura Sfinților Părinți ai Bisericii. Conform cu acestea, nu există iad și rai din punctul de vedere al lui Dum-

nezeu, ci din punctul de vedere al oamenilor. Dumnezeu nu a făcut iadul pentru că Dumnezeu nu a creat răul, după cum spune Sfântul Vasile Cel Mare. Și spune Sfântul Grigorie Teologul că la a Doua Venire Dumnezeu va iubi pe toți oamenii. Și cum acum răsare soarele peste drepti și nedrepti, tot astfel atunci Hristos va trimite harul Lui tuturor oamenilor, și celor păcătoși, și celor drepti. Dar păcătoșii, deoarece nu vor fi dobândit vederea spirituală, vor simți calitatea arzătoare a luminii; îi va arde. Și acest lucru va fi iadul lor. Vor privi pe Dumnezeu, dar nu vor avea părtașia lui Dumnezeu.

În timp ce dreptii, fiindcă se vor fi curățiți înăuntru, vor vedea pe Dumnezeu și în același timp vor avea părtașia lui Dumnezeu. Și acesta va fi raiul. Acest lucru îl spune Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Palama și alții. Mai mult, Sfântul Grigorie Palama spune că aceasta se întâmplă în sfânta Euharistie. Câți au fost curățiți primesc Darurile, Trupul și Sângele lui Hristos și El devine pentru ei Lumină și Viață, în timp ce pentru câți nu s-au curățit, Sfânta Împărtășanie devine foc. La fel se va întâmpla la a Doua Venire. De aceea vedem în iconografia ortodoxă a celei de-a Doua Veniri că din tronul lui Dumnezeu iese lumina care luminează pe cei drepti și din tronul lui Dumnezeu iese râul incandescent care mistuie pe cei păcătoși.

Prin urmare, problema omului nu este să vadă pe Dumnezeu la a Doua Venire, ci Dumnezeu să devină pentru el lumină și nu foc. Astfel aici este necesară vindecarea. De aceea, în învățătura ortodoxă preotul nu împarte bilete pentru rai, ci vindecă oamenii prin Taine și prin toată Tradiția Bisericii, încât dacă vede pe Dumnezeu, să devină pentru el lumină și rai. Și am înțeles foarte bine că lucrarea preoților este în principal terapeutică. Poate să facă și operă socială și multe alte opere care sunt în Biserică, dar toate acestea trebuie să fie integrate în conduita terapeutică.

Al doilea punct care m-a făcut să ajung la concluziile acestea este că sunt preot de aproximativ șaptesprezece ani. Sunt părinte duhovnic, am spovedit mulți oameni și am ajuns la anumite constatări. Am constatat că mulți oameni se mărturisesc, dar la una sau două zile după spovedanie, iarăși fac aceleași lucruri. Văd că mulți oameni se află în Biserică, mulți frecventează biserica, mulți spun că cred în Dumnezeu, dar când au o problemă merg poate și la vrăjitoare. Adică aparent sunt creștini, dar în realitate nu sunt vindecați. M-am ocupat de problema aceasta ca să văd ce

este greșit. Studiind operele Sfinților Părinți, am găsit că problema fundamentală a omului nu este furtul, minciuna etc., ci, în principal, boala minții.

Întrebare a unui student: Ce este mintea ?

Răspuns: O să vorbim și despre minte, dar acum vreau să fac câteva precizări. Mintea omului, cum spune Sfântul Ioan Damaschinul, este ochiul sufletului. Spune iarăși Sfântul Ioan Damaschinul că atunci când Dumnezeu a creat sufletul omului, l-a făcut rațional și mental. Prin urmare, după învățătura Părinților Bisericii, rațiunea și mintea sunt două energii paralele ale sufletului. În învățătura Sfintei Scripturi, mintea este identificată cu inima. De aceea, Domnul a spus: „Fericiți cei curați cu inima, căci aceia vor vedea pe Dumnezeu“. Și în „Faptele Apostolilor“ se spune: „atunci a deschis Dumnezeu mintea ca să înțeleagă Sfintele Scripturi“. Mintea este centrul existenței omului. Acolo este revelat Dumnezeu și rațiunea exprimă experiențele minții. Dacă folosim un exemplu, am spune că rațiunea este un computer și inima sau mintea este omul care îl conduce. Acesta, desigur, este un exemplu grosolan. Drept care am înțeles că omul păcătuiește și cade în aceleași patimi deoarece este îmbolnăvită mintea. Aceasta se întuneacă mai întâi și în consecință omul păcătuiește. Sfântul Grigorie Palama spune că mintea care se îndepărtează de Dumnezeu devine demonică sau animalică. Este demonică prin trufie și animalică prin acțiunile patimilor părții voliționale și psihice a sufletului; când iar este vindecată mintea, atunci omul încetează să facă fapte care creează probleme, chiar și sociale. Este ceea ce spune Apostolul Pavel: „dacă pășiți în duh, să nu faceți pofta trupului“. Adică atunci când Duhul Sfânt există în inima omului, atunci nu există probleme trupești și multe alte stări care sunt manifestări ale omului trupesc, ale celui care trăiește fără lucrarea Duhului Sfânt. De aceea în învățătura Sfinților Părinți vedem clar că în acela în care lucrează harul lui Dumnezeu, în acela care este învrednicit să vadă lumina necreată, se produce suspendarea chiar și a acestor energii ale trupului. Firește, nu sunt oprite energiile sufletului, ci energiile trupului. Moise a așteptat 40 de zile și 40 de nopți pe Muntele Sinai și nu a avut nevoie nici să mănânce, nici să bea, nici să doarmă.

Al treilea lucru care m-a ajutat sunt capitolele despre dragoste ale Sfântului Maxim Mărturisitorul. Am vrut să văd exact ce este dragostea, deoarece mult caz se face astăzi despre aceasta. So-

coteam că voi găsi că dragostea înseamnă pur și simplu poruncile morale. Desigur, acolo am găsit și manifestări de acest fel, dar spre marea mea surprindere, am constatat că în 400 de capitole despre dragoste ale Sfântului Maxim Mărturisitorul este prezentată învățătura că adevărata dragoste este fructul nepătimirii. Drept care Sfântul Maxim examinează ce sunt patimile, cum se dezvoltă patimile. Înfățișează adevărul că patimile pornesc și se nasc din întunecarea minții și de aceea analizează ce este mintea, cum se întunecă mintea și chiar cum este vindecată mintea omului. Vorbește mai mult despre minte, patimi și nepătimire, decât despre dragostea în sine, deoarece cunoaște bine că adevărata dragoste este fructul luminării minții și al nepătimirii. Și astfel am constatat că Sfântul Maxim Mărturisitorul, care este unul dintre cei mai mari teologi ai Bisericii, nu face filosofie, ci o educație terapeutică, deoarece crede că aceasta este lucrarea fundamentală a Bisericii.

Al patrulea lucru care m-a făcut să ajung la concluzia aceasta este că am studiat mulți ani ce sunt exact dogmele Bisericii. Pentru că există impresia că dogmele Bisericii sunt filosofia pe care au făcut-o Sfinții Părinți sau chiar că sunt anumite adevăruri teoretice exterioare pe care le are creștinismul, pe care trebuie în orice fel să le acceptăm mental. Dar dogmele sunt exprimarea vieții Bisericii. Adică Sfinții Părinți s-au vindecat, au avut părtășia lui Dumnezeu, au aflat teologia practică și în continuare, deoarece au existat eretici care o contestau, au prezentat-o prin formulări dogmatice ca s-o asigure și într-adevăr să asigure vindecarea omului. Precum îndemnurile medicului presupun sănătatea și ajută omul să ajungă la ea și precum medicamentele pe care le dă medicul vindecă omul bolnav, exact astfel dogmele sunt cele care vindecă omul. Sfinții Părinți au făcut mari eforturi ca să păstreze adevărul pentru că atunci când adevărul este deformat, atunci este desființată și vindecarea. Atanasie cel Mare a spus că dacă Hristos nu este Cuvântul necreat, Dumnezeu atunci nu ne mântuie. De asemenea, Părinții spun că dacă în Hristos nu au fost unite ipostatic cele două firi în chip neschimbat, neamestecat, neîmpărțit și nedespărțit, adică dacă Hristos nu a luat întreaga fire omenească, atunci am rămâne nevindecabili. De aceea Sfântul Ioan Damaschinul spune că „ceea ce este neasumat este și nevindecat“, adică ceea ce nu este asumat nu este vindecat (nu se vindecă). Temelia tuturor dogmelor este terapia și mai ales

stadiile desăvârșirii spirituale, care sunt purificarea, luminarea și îndumnezeirea. Sinodul din timpul Sfântului Grigorie Palama, care a vorbit despre isihasm, este fundamentul tuturor Sinoadelor Ecumenice. Astfel, Sfinții Părinți au prezentat și au arătat drumul pe care trebuie să-l urmăm ca să ajungem la sfințenie. Acest drum reprezintă în principal cele trei stadii, adică purificarea inimii, luminarea minții și îndumnezeirea omului. Aceste stadii le vedem în Sfânta Scriptură, în învățătura Sfântului Dionisie Areopagitul, a Sfântului Maxim Mărturisitorul, a Sfântului Grigorie de Nyssa, a Sfântului Grigorie Palama, a Sfântului Simeon Noul Teolog și la alți Părinți. Le vedem chiar și în tradiția liturgică a Bisericii. Catehumenii își curățau inima prin catehizare și în principal prin rugăciune și apoi prin Sfântul Botez și Mirungere găseau centrul sufletului, al minții, de aceea câți se apropiau de Botez erau numiți luminați. Prin Sfântul Botez și Mirungere este luminată mintea, iar aceasta înseamnă că inima începe să se roage. Și firește, după aceea înaintau în Sfântul Altar și se împărtășeau de Trupul și Sângele lui Hristos.

Un al cincilea punct de plecare, în continuarea celui anterior, este că studiind diferite Mărturisiri Creștine, am văzut că există, desigur, dogmatici diferite, dar aceste diferențe sunt aisbergul care se arată. Putem să ne încredințăm că adevărata deosebire se găsește în modul prin care se ajunge la vindecare. Protestanții nu au deloc educație terapeutică deoarece socotesc că atunci când cineva crede în Dumnezeu, atunci de la sine este renăscut și este mântuit. Latinii au o educație terapeutică, dar foarte exterioară, să facă cineva fapte bune, să viziteze Locurile Sfinte, să ofere bani săracilor și Bisericii. Și monahii latini înșiși fac ascultare, dar această ascultare seamănă mai mult cu disciplina, precum fac în armată soldații supunere ofițerilor. În ortodoxie însă există o desăvârșită educație terapeutică. Ortodoxia cunoaște exact ce este sănătatea: sănătatea omului este să ajungă la îndumnezeire; cunoaște exact ce este boala, adică boala este întunecarea minții, și cunoaște exact cum de la boală va putea ajunge omul la sănătate, care este îndumnezeirea. De aceea astăzi mulți, studiind învățătura ortodoxă sunt surprinși, pentru că nu-și închipuiau niciodată că există astfel de învățături în operele Sfinților Părinți. În Apus au dominat Freud și Jung, care au făcut toate aceste descoperiri, pentru că nu exista acolo toată această educație terapeu-

tică a Părinților, în timp ce aici în Răsărit monahii ortodocși cunosc foarte bine cum să se vindece interior.

Al șaselea punct care m-a condus la această constatare este adâncă comuniune pe care am avut-o cu marii asceți ai Sfântului Munte, dar și cu câți se găsesc în afara Sfântului Munte și luptă să trăiască după Tradiția ortodoxă. Îndeosebi cunosc pe Arhimandritul Sofronie, care trăiește acum în Anglia, și care trăiește și exprimă viața isihastă, care este cea mai adâncă esență a Tradiției noastre. Am întâlnit mulți oameni asemenea și am văzut care este conținutul cel mai adânc al ortodoxiei. În Sfântul Munte este păstrată această metodă terapeutică a Sfinților Părinți, dar pot să adaug că m-a ajutat și învățătura părintelui profesor Ioannis Romanidis. Mă găseam într-un astfel de climat și citind diferite scrieri ale părintelui Ioannis, am constatat că se înrudeau cu viața monahilor și exprimau Tradiția ortodoxă. Am înțeles că părintele Ioannis a prins bine mesajul fundamental al Sfinților Părinți și în orice caz al Bisericii Ortodoxe. Sunt dator cu mare recunoștință acestui profesor pe care îl respect și îl prețuiesc în mod deosebit și mărturisesc ca m-a influențat mult în gândurile mele.

Desigur, la toate acestea trebuie să fie adăugat studiul operelor Sfinților Părinți și în principal a numiților părinți neptici ai Bisericii. Mai mult decât toți m-au ajutat Sfântul Grigorie Palama la învățătura căruia am pătruns din anii de studenție cu ajutorul profesorului Panaiotis Hristos, precum și Sfântul Nicodim Aghioritul, care în operele lui a adunat toată înțelepciunea patristică. Pot să spun că consider specială binecuvântarea lui Dumnezeu cu care am fost învrednicit să cunosc pe marele teolog al Bisericii, adică pe Sfântul Grigorie Palama, și pe cel mai plăcut dascăl ortodox, Sfântul Nicodim Aghioritul. În operele lor am văzut că viața isihastă este baza Tradiției ortodoxe. Și dacă privim mai atent viața isihastă, vom constata că este educație terapeutică, adică metoda ortodoxă de vindecare, drumul sfințirii. Din păcate, astăzi toți vorbesc despre Părinți și citesc Părinții, fără să cunoască metoda prin care cineva este sfințit și ajunge în punctul să teologhisească. Această metodă este numitul isihasm, care este legat și este exprimat prin rânduiala vindecătoare. De aceea, prin cartea mea am vrut să arăt acest mod pe care l-au folosit toți sfinții, și acestea sunt treptele desăvârșirii duhovnicești, adică curățirea, luminarea și îndumnezeirea.

Analiza cuprinsului cărții

Toate acestea m-au făcut să ajung la constatarea că într-adevăr Ortodoxia este educație terapeutică și seamănă cu medicina, pentru că vindecă omul. Și rodul unei cercetări și al descoperirii tradiției este această carte pe care o împart în șase capitole.

În primul capitol dezvolt subiectul că Ortodoxia este educație terapeutică și mă refer exact la ce este boala și vindecarea omului și care este modul prin care omul poate să fie vindecat. În plus, vorbesc în acest capitol că teologia Părinților este în principal și înainte de orice, educație terapeutică și sfințită.

Al doilea capitol are titlul „Psihoterapeutul ortodox”. În baza izvoarelor, și mai ales a operelor Sfântului Dionisie Areopagitul și a altor Părinți, precum Sfântul Ioan Hrisostomul, înfățișez că lucrarea de bază a preotului este să vindece oamenii. De asemenea, prezint adevărul că, pentru ca să poată cineva să vindece oamenii trebuie să fie el însuși, pe cât este posibil, vindecat. De aceea, ca să poată cineva să fie preot trebuie mai întâi să treacă printr-un stadiu de curățire.

În al treilea capitol, care este cel mai cuprinzător, este dezvoltată tema vindecării sufletului. La început vorbesc despre suflet. Ce este exact sufletul, unde se găsește sufletul în trup, ce legături are sufletul cu trupul, care sunt forțele sufletului, cum se îmbolnăvește și cum este vindecat sufletul. În continuare, studiez cheștiunea legăturii minții, rațiunii și inimii. A fost necesar să fac această analiză pentru că astăzi s-a schimbat oarecum terminologia, și când vorbim despre minte în mod obișnuit credem că este vorba despre rațiune, sau când vorbim despre inimă credem că este simplu simțirea.

După această analiză dezvolt temele: boala și vindecarea minții, boala și vindecarea inimii, boala și vindecarea rațiunii și în continuare dezvolt problema gândurilor. Scriu, conform cu învățătura Sfinților Părinți, din ce pornesc gândurile, ce creează ele în om și cum este vindecat cineva de acestea.

Al patrulea capitol poartă titlul „Patologia ortodoxă” și acolo dezvolt cheștiunea patimilor. Scriu exact ce sunt patimile, și aceasta pentru că unii cred că patimile sunt anumite forțe care au ajuns în noi și pe care trebuie să le respingem. Însă în învățătura Sfinților Părinți vedem că patimile sunt energii ale sufletului care prin păcat au fost deformate. Drept pentru care strădania pe care

o depunem nu este să deștrădăcinăm patimile, ci să le schimbăm. De asemenea, studiez chestiunea nepătimirii, deoarece filosofia stoică consideră nepătimire moartea părții pasionale a sufletului. Pentru noi nepătimirea nu este moartea părții pasionale a sufletului, ci schimbarea ei.

Al cincilea capitol se referă la isihasm ca metodă a vindecării. Este descris exact ce este isihasmul în învățătura ortodoxă. Pentru că, precum cunoaștem, isihasmul nu este îndepărtarea prin loc, ci venirea harului lui Dumnezeu în inima omului. Și descriu în capitolul acesta marea importanță a isihasmului. Iar în al șaselea capitol vorbesc despre cunoașterea lui Dumnezeu. Ce este această cunoaștere a lui Dumnezeu, conform cu învățătura Sfântului Isaac Sirul și a Sfântului Grigorie Palama.

Toate acestea sunt un mic rezumat al celor cuprinse în carte. Dacă aveți întrebări, cu multă bucurie.

Întrebări – Răspunsuri

Întrebare: Ați vorbit mai înainte despre minte. Puteți să ne spuneți exact ce este sufletul omului și îndeosebi care este legătura sufletului cu mintea ?

Răspuns: Ar trebui o nouă cuvântare despre această chestiune, pentru că este foarte serioasă și destul de mare. Însă putem să spunem puține lucruri în treacăt. Atât în Vechiul, cât și în Noul Testament, prin termenul *suflet* sunt înțelese multe lucruri. Pe de o parte, cuvântul *suflet* este folosit cu sensul de viață, pe de altă parte, cu termenul *suflet* este caracterizat tot omul, și pe de altă parte, sufletul este definit ca element spiritual al existenței omului. Drept care spunem, în principal, că sufletul este elementul spiritual al existenței omului, în timp ce trupul este elementul material, dar sufletul împreună cu trupul constituie omul. Mintea și rațiunea sunt două energii ale sufletului.

Sfântul Grigorie Palama spune că sufletul este unul singur, dar în același timp are multe forțe. Și cum știm, Dumnezeu este Întreit: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Părinții numesc Minte pe Tatăl, Cuvânt pe Hristos și Suflare, Duh pe Sfântul Duh. Și deoarece sufletul este după chipul lui Dumnezeu, deci și acesta are trei forțe: minte, cuvânt și duh. Mintea, cum am spus mai înainte, este centrul existenței omului, nucleul existenței, iar cuvântul

este ceea ce exprimă experiențele minții. După cum Hristos, care este Cuvântul Tatălui s-a născut de la Tatăl, astfel și cuvântul omului. Și duhul în sufletul omului este iubirea omului pentru Dumnezeu. Drept care mintea este centrul existenței omului, care dobândește experiența lui Dumnezeu și Cuvântul este acela care exprimă și formulează experiențele minții.

Dar Părinții spun că acestea nu putem să le înțelegem rațional. Sunt chestiuni de revelație. Adică păcatul originar al lui Adam, cum spune părintele Ioannis Romanidis, constă în principal din trei lucruri. Primul că a încetat mintea să lucreze. Al doilea că s-a identificat mintea cu rațiunea, de aceea omul căzut nu știe ce este mintea. Știe numai ce este rațiunea. Și al treilea este că mintea a fost înrobătă patimilor și condițiilor mediului. De aceea noi astăzi nu știm exact ce este mintea, deoarece aceasta este întunecată. Știm mai ales ce este rațiunea. Când însă facem un efort să ne curățim lăuntric, prin orice metodă pe care o oferă Biserica noastră, atunci va fi separată mintea de rațiune. Și vom ști bine că un lucru este mintea și altul rațiunea. Spre acest lucru țintește mai ales ascetica Bisericii noastre. De aceea toate aceste lucruri sunt rezultatul purificării omului. Sfântul Grigorie Palama a vorbit foarte mult despre chestiunea inimii și a minții, dar a mers aproximativ douăzeci de ani la Sfântul Munte și se ruga zi și noapte „luminează-mi întunericul“. Vedeă în adâncul lui întunericul și se ruga lui Dumnezeu să îl lumineze. Și a fost luminată mintea lui, de aceea și vorbește despre aceste lucruri și teologia lui este ortodoxă. Noi acum nu le înțelegem prin rațiune, dar acceptăm experiențele și învățăturile sfinților.

De altfel, credința are două trepte. Este credința din vedere și credința din ascultare. Sfinții au văzut pe Dumnezeu și au credința desăvârșită. Noi avem credința din ascultare, adică acceptăm experiențele sfinților văzători ai lui Dumnezeu. Mulți dintre dumneavoastră nu au mers în America. Cineva totuși a mers în America și v-o descrie. Acesta care a mers în America vom spune că are credința din vedere, în timp ce ceilalți, care ascultă și se încred în acesta care a mers, au credința din ascultare. În Sfânta Scriptură vedem o diferență între credința Apostolului Pavel și credința fratelui Domnului, Iacov. Apostolul Pavel, în epistola lui către Romani, vorbește despre credință care nu are nevoie de faptele Legii, în timp ce Iacov vorbește despre credința care fără fapte este moartă. În realitate nu există diferență,

deoarece Apostolul Pavel are în vedere credința desăvârșită, credința din vedere, care depășește faptele Legii, în timp ce Iacov are în vedere credința celor începători, simpla credință, care are nevoie de fapte ca să fie exprimată. Și este necesar să existe fapte până când ajunge omul la credința desăvârșită.

Astfel noi, care nu cunoaștem empiric ce este exact mintea, acceptăm experiența și descoperirea sfinților. Când după purificarea inimii ajungem la luminarea minții, care este rugăciunea minții și a inimii, atunci vom cunoaște din experiență clar ce este mintea, că se deosebește de rațiune și ce loc deține în suflet.

Întrebare: Adică noi, oamenii care nu am ajuns la luminarea minții, este posibil să înțelegem exact ce este mintea ? La omul departe de Dumnezeu nu există această energie mentală ? Și chiar nu există prilej de-a înțelege și noi existența minții, mai ales întunecarea ?

Răspuns: Socotesc că întrebarea este foarte importantă, deoarece îmi dă posibilitatea să dezvolt mai mult subiectul acesta. Vom vedea exact ce este mintea, conform cu terminologia contemporană, că energia mentală nu este distrusă când omul se află departe de Dumnezeu. Cu alte cuvinte, nu există om în care nu există această energie mentală, numai că mișcarea ei este contra firii și lucrează în ascuns mai puțin. Să vedem însă aceste lucruri mai analitic.

Așa cum am zis anterior, Sfinții Părinți spun că mintea omului este ochiul sufletului. Dacă vrem să vedem mai atent ce este mintea conform cu terminologia contemporană, pe care firește o folosesc și Sfinții Părinți, am caracteriza această minte, adică ochiul sufletului, ca cea mai subtilă atenție. Și mai mult, din acel lucru unde se află această atenție putem înțelege dacă mintea noastră este luminată sau întunecată. Întunericul și robia apar atunci când mintea se împrăștie prin simțuri în creație, când este supusă patimilor și mediului, și chiar când este confundată cu rațiunea. Acest fapt înseamnă că în această situație, foarte delicată atenție este concentrată în mediu, în ceilalți oameni, dar și în rațiune. Într-o stare de cădere, suntem atenți ce spun ceilalți, ce ne fac, cum ne abordează, adică atenția noastră este atrasă de diferite obiecte și lucruri pe care vrem să le dobândim și să le exploatăm. Există, firește, și cazul ca această atenție (mintea) să fie strâns legată cu rațiunea. O smulgem, adică, din lumea din jur, de la persoane și obiecte, și o adunăm în rațiune. Ne gândim, cuge-

tăm la ceva și mintea noastră (foarte delicata atenție) este atentă la mersul gândului. În această situație spunem că mintea, din împrăștierea ei în creație, se concentrează în rațiune și este legată cu aceasta. Dar și acest lucru este o stare de cădere, deoarece mintea se află departe de Dumnezeu. Astfel, mintea ca atenție este deosebită de rațiune, dar și de imaginație.

Prin învățătura ascetică a Bisericii urmărim să smulgem această atenție întâi din împrăștierea ei în creație, care se face prin simțuri, să o eliberăm chiar și de dominația rațiunii și să o conducem în inimă, unde este locul ei adevărat. Precum atunci când există o puternică durere în trup acolo este concentrată atenția, tot astfel când există o puternică durere în suflet din cea mai profundă căință și o înțelegem bine în inimă, acolo este concentrată și atenția. De aceea, câți se ocupă cu viața isihastă și câți au o rugăciune mentală înțeleg atenția aceasta, pe care o caracterizăm ca minte, să fie smulsă din creație și din rațiune și să se afle în inimă, să vegheze inima, când aceea se roagă. Astfel, rațiunea are conștiința existenței lumii, mintea însă (atenția) nu se află acolo, ci în inimă, unde se face rugăciunea. Acest lucru în esență este luminarea minții. Mintea este luminată.

Astfel, în omul căzut există mintea, nu este distrusă, nu este nimicită, ci lucrează puțin, se mișcă contra firii, către cele din afară, pe când la omul duhovnicesc această minte se mișcă conform firii, adică se află în inimă și acolo primește simțământul existenței lui Dumnezeu și dobândește cunoașterea lui Dumnezeu.

Unii când au citit cartea mea, și mai ales problema minții, au spus că nu au putut să înțeleagă exact ce este mintea. Cred că putem să înțelegem această chestiune când interpretăm mintea ca atenție foarte subtilă, care în omul căzut lucrează contra firii și mai ales se află într-o stare grosolană, în timp ce în omul duhovnicesc lucrează conform firii și pentru fire și mai mult, este destul de rafinată. Această atenție este numită ochi al sufletului. Și cum la orbul trupesc există ochiul, dar nu are energie vizuală, adică este bolnav, astfel și la orbul duhovnicesc ochiul spiritual, care este atenția, este bolnav și se află într-o stare grosolană. Când prin harul lui Dumnezeu și prin strădania noastră această atenție este întoarsă în inimă, atunci spunem că este descoperită clar mintea și se remarcă pentru subtilitatea ei. Omul care se află departe de Dumnezeu, deși mintea există, totuși nu înțelege existența ei. Socotește că există numai rațiunea. În timp ce omul

duhovnicesc cunoaște foarte bine lucrarea rațiunii și lucrarea minții, mintea adică este descoperită.

Ca să terminăm undeva, spun că, atunci când identificăm mintea cu atenția, putem oarecum să înțelegem ce este mintea. Și când atenția noastră se află în rațiune sau stă împrăștiată în creație prin simțuri, atunci trăim starea de cădere, care este numită întuneric și robie a minții. În timp ce atunci când atenția după curățirea inimii se află în aceasta și urmează acolo rugăciunea mentală, acest fapt se numește luminarea minții și mintea se află în starea ei firească.

Un ascet cunoaște foarte bine această mișcare a minții contra firii (spre cele din afară), dar și mișcarea ei după fire și pentru fire. Cunoaște bine când mintea iese din inimă, lucru pe care îl consideră păcat, și când intră în inimă. Și dacă am făcut această analiză, am făcut-o în baza experienței care există în Biserică. Am întâlnit mulți oameni care simt astfel lucrarea minții. Este în fond o chestiune de experiență și viață. Și numai câți avansează în această duhovnicească întrecere pot să înțeleagă mișcarea minții.

Trebuie însă să adaug că atunci când filosofii antici, vorbeau despre luminarea minții înțelegeau cunoașterea arhetipurilor celor existente, în timp ce, când Părinții vorbesc despre luminare, înțeleg concentrarea minții în inimă și, în principal, rugăciunea minții sau a inimii. Și când încă cei vechi vorbeau despre extaz înțelegeau faptul de a feri mintea de trup, în timp ce Părinții când vorbesc despre extaz înțeleg, în principal, smulgerea minții din creație, eliberarea ei de dominația rațiunii și întoarcerea ei în inimă.

Întrebare: Există astăzi o mare confuzie în ceea ce privește legătura dintre duhovnic și psiholog. Există unii care spun că nu ajunge duhovnicul, ci este necesar și psihologul. Și există alții care spun că nu este necesar să spună cineva psihologului, pentru că este de ajuns duhovnicul. Ce aveți să spuneți despre aceasta ?

Răspuns: De curând, în Grecia, m-am aflat la o transmisie radiofonică. Și ziaristul mi-a spus că, mergând odată la Sfântul Munte, a întâlnit un monah care spunea că nu este necesar psihiatrul. Există duhovnicul care poate să dezlege toate problemele. Și în continuare ziaristul m-a întrebat ce părere am despre această chestiune. I-am expus părerea mea că, desigur, când există duhovnic care cunoaște bine tradiția Bisericii privitoare la vin-

decare, nu este nevoie să spună ceva psihiatrului. Dar nu toți duhovnicii știu tradiția Bisericii și de aceea nu știu să vindece. Mergem, facem spovedania și nu ne spune nimic despre cum să scăpăm de patimi. Desigur, are sfântul har și cu aceasta ne ajută, dar este necesară și îndrumarea lui duhovnicească. Însă, de asemenea, există împrejurări în care omul este bolnav din cauza unei stări patologice. De multe ori, din cauze moștenite sau de surmenaj, din cauza studiului intensiv, sunt vătămați nervii omului. În această situație oricine trebuie să meargă la medic, la neurolog. Biserica acceptă știința medicală. Ceva are o nevroză la stomac. Știm că nevroza stomacului ca și alte anomalii trupești, pornește în principal de la supărări și probleme pe care nu le abordăm corect. Un bun duhovnic vindecă aceste probleme numite psihologice, dar este necesar și medicul care să vindece stomacul care a fost vătămat. Știm de asemenea bine că în știința medicală există psihiatrul, există și neurologul. De aceea spunem că nici nu excludem complet aceste lucruri, nici nu le acceptăm exact cum sunt. Trebuie să existe o distingere din partea părinților duhovnicești. Eu am câțiva ucenici care trebuie să viziteze și neurologul. Sau de asemenea există cazuri de mulți oameni care nu cred în Dumnezeu. Pentru aceștia psihiatrul este bun, deoarece oarecum îl ajută. Am un prieten care este neurolog-psihiatru și este bun creștin. Când odată am discutat chestiunea, mi-a spus că în mod obișnuit îi trimite la duhovnic, când vede că chestiunea lor pleacă de la probleme spirituale, interioare. Dar mi-a zis că atunci când a spus cuiva să meargă să se spovedească, atunci nici la duhovnic nu a mers și nici la el nu a mai venit. Acest lucru, desigur, pentru că nu crede sau pentru că a avut o prejudecată despre spovedanie. De aceea spunem că, atunci când omul face o spovedanie sinceră, preîntâmpină multe lucruri îmbolnăvitoare și poate să fie vindecat și înăuntrul. Oamenii, spunea un aghiorit, merg la psihiatru și umplu spitalele, pentru că fug de Biserică și de părinții duhovnicești. Când un om este bolnav sufletește și este în legătură cu un bun părinte duhovnicesc, căruia îi face ascultare și în care are încredere, atunci într-un răstimp scurt poate să se vindece fără să ia medicamente. De multe ori numitele probleme psihologice pleacă din gânduri incorecte. Când un bun pătrunzător părinte duhovnicesc poate să distinge aceste gânduri și poate să le vindece, atunci încetează aceste probleme. Dar când nu poate să le preîntâmpine omul și este de-

teriorat trupul, atunci este necesară colaborarea duhovnicului și a medicului.

Desigur, când în această situație vorbesc despre medic, înțeleg mai mult neurologul. Pentru că, deși Biserica acceptă știința medicală, probabil, nu poate să accepte și psihologia ca știință. Neurologia este o știință pentru că se ocupă de boala nervilor, care este parte a trupului omenesc, dar cred că psihologia nu poate să fie caracterizată de către Biserică drept știință. Aceasta este o părere a mea personală și dacă vreți puteți să nu o acceptați. Totuși, am ajuns la această constatare mai târziu, din multe discuții cu părinții aghioriți și alți oameni care au mult har de la Dumnezeu, care, într-un cuvânt, sunt îndumnezeiți. Mulți încadrează psihologia între științe și susțin că Biserica trebuie s-o accepte, pentru că nu respinge știința. Ca știință însă, acceptăm orice lucru care se ocupă cu lucrurile ce pot fi cunoscute științific. Când în numele științei astronomiei vorbim împotriva lui Dumnezeu, atunci această astronomie nu este știință adevărată. Și când astronomia se confundă cu astrologia, atunci nu este știință. Același lucru se întâmplă și cu psihologia. Psihologia tinde să se substituie și să înlocuiască preotul și în general pe Dumnezeu, de aceea este folosită de sistemele ateiste în faptul de a nega pe Dumnezeu. Astăzi, psihologia este autonomă față de Biserică și, după cum cunoaștem, orice autonomizare este erezie.

Cu alte cuvinte, psihologia se ocupă cu vindecarea sufletului, fapt care însă este lucrarea fundamentală a sfântului har, și mai mult, psihologia are o abstractă cunoaștere despre ceea ce este sufletul. De aceea și astăzi în spațiul vestic psihologia a fost blocată.

În Hristos, cum am spus mai înainte, există două naturi care sunt unite ipostatic, neschimbat, neamestecat, neîmpărțit și nedespărțit. Natura divină în persoana lui Hristos nu asimilează firea omenească, dar nici firea umană nu înlocuiește natura divină. Hristos în fața morții lui Lazăr, ca om a plâns, dar ca Dumnezeu l-a înviat. Însușirile fiecărei naturi rămân neschimbate. Într-un tropar cântăm: „Nesuferind schimbare sau amestecare sau împărțire, ci fiecare esență din cele două și-au păstrat însușirea nealterată“. Astfel, poate, nu putem să acceptăm psihologia ca știință (aceasta după ea însăși poate să fie, dar aici vorbim din partea Bisericii), pentru că înlocuiește, într-un oarecare fel, lucrarea Bisericii și are o preocupare neprecisă pentru suflet. În plus, după mărturia multor medici, medicamentele psi-

hice denaturează personalitatea omului cu două consecințe fundamentale. Prima este că creează o sensibilitate sufletească care schimbă starea firească a omului, și a doua că creează o îndurație a inimii. Am în vedere multe cazuri de oameni care luând leacuri psihice au fost deformați atât de mult, încât nu aveau poftă de nimic, nici pentru rugăciune, nici pentru viața spirituală. Probabil, poate să susțină cineva, că ar putea părinții duhovnici să folosească concluziile psihologiei pentru lucrarea lor, deoarece fac o corectă distingere.

Răspunzând acestei contestații, pot să subliniez următoarele. Întâi există o problemă despre faptul ce facultate de psihologie vom urma. Deoarece există atâtea facultăți câți și psihologi. Și psihologii înșiși nu sunt de acord între ei. Să mă refer la un exemplu. Orice om care respectă absolut libertatea celuilalt poate să fie interpretat în diferite moduri. Unul va spune că respectă libertatea celuilalt, deoarece el însuși este interior liber, pentru că numai complexatul vrea să încalce libertatea celuilalt. Și celălalt va spune că respectă libertatea semenului său, fiindcă el însuși ar vrea să respecte și ceilalți libertatea lui, adică deoarece conștient sau inconștient cunoaște că are probleme interioare și vrea să le ascundă, arată prin această acțiune că vrea să respecte ceilalți libertatea lui, să nu pătrundă în spațiul lui ermetic închis și să-i descopere problemele care îl preocupă. Vedeți diferența? În al doilea rând, când folosim continuu concluziile psihologice, fie și doar acelea pe care le socotim noi că sunt bune, atunci mintea noastră dobândește o vedere antropocentrică a vieții. Obişnuiește să vadă toate chestiunile psihologic și nu duhovnicește. De altfel, am observat că, în mod obişnuit, acei părinți duhovnici care abordează problemele oamenilor psihologic nu cunosc tradiția neptică a Bisericii. Și cred că este foarte rău să nu cunoaștem învățătura Părinților nupți neptici ai Bisericii, care este autentică, și să cunoaștem numai concluziile psihologiei contemporane. Pot chiar să adaug că am un caz de psihiatru care se spovedește la mine și mi-a cerut să-și schimbe specialitatea, pentru că simte că nu poate să vindece oamenii. Când mulți psihiatri de astăzi prin viața lor repetă atitudinea lui Ioan Botezătorul față de Hristos: „Eu am nevoie să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?“, pentru ce noi lăsăm tradiția noastră și alergăm la facultățile de psihologie, care au fost dezvoltate exact pentru că nu cunoșteau această tradiție? Cred cu fermitate că, atunci

când un duhovnic cunoaște educația terapeutică a Bisericii, nu are nici o nevoie să se refugieze în exemplele psihologiei contemporane. Rău este că nu cunoaștem această tradiție eclezială.

De asemenea, putem să spunem că există o mare deosebire între Tradiția ortodoxă și psihologie. M-am ocupat de acest subiect și am scris în legătură cu el. Pentru psihologia umană boala omului este un dezechilibru interior. Sănătatea, pentru psihologia umană, este să ajungă cineva într-un echilibru psihic. Însă pentru ortodoxie boala este boala minții, și vindecarea este să ajungă omul la îndumnezeire. Psihologia umană nu știe ce este această minte. Vorbește simplu despre experiențe traumatice din trecut și nu despre boala unei forțe a sufletului. De asemenea, psihologia de astăzi examinează problemele omului numai dintr-o singură latură, din trăirile ascunse, în timp ce în teologia ortodoxă spunem că toate acestea care se întâmplă în noi, când nu pornesc din stări patologice și ereditare, pot să pornească de la trei cauze. În primul rând, din gânduri și evoluția lor, care sunt patimile, în al doilea rând, de la diavol (dar psihologia, cum este cunoscut, nu crede în diavol) și în al treilea rând multe manifestări care pentru psihiatri sunt considerate boală, e posibil să pornească de la Dumnezeu. De exemplu, sfinții văd apariții, revelații, îngeri și uneori și pe Hristos în slava Lui. Pentru psihiatri aceasta este boală, sunt iluzii și halucinații. Există mulți psihiatri aței, care, dacă ar examina sfinții i-ar scoate pe toți bolnavi. Însă ca să fim exacti putem să spunem că există astăzi în Grecia și în altă parte psihiatri creștini care cred în Dumnezeu și știu unde să se miște, cunosc exact limitele lor și nu fac nici o confuzie. Aceștia se străduiesc să vindece trupul și recomandă omului să viziteze pe părinții duhovnici ca să se spovedească.

Aș vrea, în încheiere, să sintetizez cele câte am dezvoltat anterior despre întrebarea aceasta.

1) Psihologia este creația occidentalilor care nu aveau cunoașterea Tradiției ortodoxe. Ajută oarecum ateii să caute în ateismul lor lucruri suportabile. Însă nu-i mântuie efectiv.

2) Mulți părinți duhovnici nu știu să vindece omul, deoarece nu cunosc Tradiția ortodoxă, de aceea creează nevoia vizitei la psihiatri. Dar acest lucru poate să se întâmple pentru că oamenii nu vor să se spovedească. Preferă lucrul cel mai ușor, după ei. Sau este și rezultatul unei mode.

3) Există strânsă legătură între suflet și trup. Și astfel problema spirituală are consecință și în trup. Dar și bolile trupesti influențează oarecum sufletul. După cum, de asemenea, există boli, din cauza surmenajului și eredității sau din cauza experiențelor traumatiche, mai ales la vârsta copilăriei. Biserica, prin părinții duhovnici, care cunosc bine și folosesc Tradiția ortodoxă, vindecă sufletul. Și știința medicului ajută să fie vindecat trupul. Astăzi, omul bolnav sufletește are nevoie de o dragoste curată și adevărată comuniune. Absența lor creează toate problemele numite psihologice. Această curată dragoste și adevărată comuniune care nu sunt cumpărate cu bani, nici nu sunt dobândite prin leacuri poate să o ofere o Biserică bine organizată.

4) Există deosebire între psihologi sau psihiatri și neurologi. Putem să acceptăm neurologia ca știință, însă avem multe rețineri despre cea psihiatrică.

5) După cum am subliniat, există o deosebire esențială între psihologia contemporană, care este exprimată de diferite școli cu multe diferențe între ele, și Tradiția ortodoxă, adică psihoterapia ortodoxă. Deosebirile se află în problemele: ce este boala, ce este sănătatea, ce este sufletul, ce este vindecarea și cum este vindecat sufletul omului.

Nu știi dacă toate astea sunt un răspuns.

Trebuie însă să mă opresc undeva aici, după ce mai înainte vă mulțumesc pentru interesul cu care ați urmărit această cuvântare."

Notă: Tema legăturii psihologiei și ortodoxiei nu s-a sfârșit aici. Cititorul, rog, să studieze al treilea capitol al acestei cărți, cu subiectul „Psihoterapia ortodoxă și cea umanistică”, precum și alte capitole conexe.

2. Psihoterapia ortodoxă și cea umanistică

Critica, când pornește din bune imbolduri, este folositoare, pentru că dă posibilitatea să fie clarificate unele nelămuriri și să

fie date mai multe explicații. Astfel totdeauna accept critica bine argumentată.

Discutând cu diferiți frați după apariția „Psihoterapiei ortodoxe”, au fost exprimate două judecăți, care în același timp sunt și nedumeriri. Una că dacă Sfinții Părinți trăiau în epoca noastră ar fi acceptat și concluziile psihologiei contemporane, așa cum în epoca lor au acceptat și concluziile filosofiei și ale fiecărei științe. Nu putem, prin urmare, și noi să respingem, spuneau, concluziile psihiatrilor contemporani cu privire la boala omului și vindecarea lui. A doua judecată este că nu ajung numai opiniile Sfinților Părinți ca să vindecăm omul. Este necesară și cercetarea contemporană și folosirea științei psihiatriei contemporane.

Acestor frați le-am răspuns potrivit. Primei opinii i-am răspuns că Sfinții Părinți au fost critici totdeauna la știința epocii lor, foarte mult la filosofie. Nu acceptau concluziile filosofiei. Au făcut critica gândirii filosofice. Sfinții Părinți n-au fost filosofi, ci teologi, și știm că există o extraordinară deosebire între filosofi și teologi. După judecata Sfântului Grigorie Teologul, Părinții au teologhisit pescărește (prin experiența Duhului Sfânt), și nu aristotelic (prin filosofie). Același lucru l-ar face și cu psihologia contemporană. Celei de-a doua păreri am răspuns că, atunci când trăim cum vrea Biserica, nu ne este necesar nici un ajutor psihologic. Psihologia este necesară pentru aceștia care nu au nici o legătură cu Tradiția ortodoxă. Și mai mult, chiar pe aceștia nu poate să-i vindece. Facem excepție numai în ceea ce privește bolile nervilor, pentru diferite rațiuni (ereditate, oboseală și altele). În continuare, vreau să analizez mai mult aceste idei ale mele.

Nu există o mare legătură între Ortodoxie și psihoterapia umanistă. Cum nu poate să existe o mare legătură a Omului-Dumnezeu cu omenescul. Deosebirea aceasta apare în ontologia sufletului, în sănătatea sufletului, boala lui, vindecarea lui și în discernerea între creat și necreat. La aceste chestiuni se referă cele ce urmează.

a) Ontologia sufletului

Citind diferite cărți psihologice, am constatat că cele mai multe, ca să nu spun toate, sunt lipsite de o ontologie a sufletului și, prin urmare, psihanaliza contemporană nu are ontologie. Cu

alte cuvinte antropologia psihologiei contemporane, născută de altfel într-un mediu protestant sau cu desăvârșire umanistic, este în toate punctele deosebită de antropologia Părinților. Termenul *suflet* (psyche) al celor mai importante școli psihiatrice nu are nici o legătură cu termenul *suflet* (psyche) al Sfinților Părinți, care exprimă învățătura și experiența Bisericii Ortodoxe.

Socotesc că sunt edificatoare cele spuse de părintele Filotheos Faros în cartea lui „Disperarea Apusului și speranța Răsăritului“, pentru subiectul care ne preocupă.

În capitolul „Mitul despre posibilitățile medicinei contemporane“ susține că practic este mit opinia că știința medicală poate să dezlege toate problemele care preocupă omul. „Două erori ale civilizației vestice au contribuit la optimismul în legătură cu posibilitățile medicinei contemporane. Prima este percepția dualistă care mocnește în civilizația occidentală despre om și a doua este o fundamentală percepție a civilizației vestice conform căreia rezolvarea problemelor umane se află în descoperirea trucului potrivit. Cele două erori ale civilizației vestice la care ne-am referit mai sus au condus la crearea medicinei mecaniciste umane și care de aceea este optimistă că încet sau repede va găsi modul de a corecta defecțiunea tehnică“ (pag. 60).

În alt capitol, cu titlul „Focul de artificii al psihologiei și psihiatriei“, același scriitor analizează mai mult situația psihoterapiei în lumea vestică. Socotesc că scriitorul este revelator în capitolul acesta, pentru că a cunoscut multe asemenea școli și tradiții în spațiul vestic. Scrie că „psihologia, psihiatria și psihoterapia s-a crezut de destul timp că ar reuși să lege printr-o punte această prăpastie și a creat un mare entuziasm în legătură cu posibilitățile lor de a dezlega chinuitoarele probleme umane contemporane“ (pag. 66). Psihoterapeutul în Vest a înlocuit preotul: „Astfel, psihoterapeutul pune deasupra lui însuși schisma artificială între psihiatrie și religie. Psihoterapeutul a devenit șamanul (preot medic) lumii vestice. Dar unirea pare nestatornică și de aceea trebuie să fie căutate soluții alternative“ (pag. 68). În Vest, psihoterapia promite un paradis care înlocuiește paradisul creștinismului și paradisul pe care îl promite industrialismul comercial, iar acest paradis este dobândit prin autocunoaștere (pag. 69). Scriitorul susține că „psihiatria în Vest a purtat lumea din realitatea exterioară spre el însuși și numai spre el însuși și l-a lăsat

acolo". Nu poate să-l vindece eficient, de aceea „și omul apusean contemporan s-a întors de la psihoterapie la exorcism" (pag. 71).

Există o greșeală fundamentală în dezvoltarea psihoterapiei în spațiul vestic. Nu poate să dea un răspuns adevărat întrebării: ce este această sănătate sufletească pentru care se luptă? Ce este așadar sănătatea la care vrea să conducă pe omul bolnav? Cred că sănătatea, în viziunea vestică a omului, cum va fi arătat și în următoarea parte, este lipsită de ontologie. De aceea observă părintele Filotheos Faros: „Ce este sănătatea? Și ce este sănătatea sufletească? Cu cât caută psihiatria occidentală o definiție, află că vânează o himeră și în cele din urmă constată că suferă de iluzionarea că poate să ofere o vindecare stării umane libere de orice tradiție culturală, valori și ideologie sub spiritul lumesc al sănătății sufletești" (pag. 68). De aceea continuu în Occident este o căutare a acestei ontologii. „Psihiatria occidentală recunoaște tot mai mult că dublura ontologică a psihoterapiei este de o importanță hotărâtoare pentru oportunitatea ei, pentru eficiența ei și acceptarea ei" (pag. 70). De aceea este contestată valoarea „sănătății etice", „este căutată o ideologie religioasă. Deja multe ideologii religioase se aliază cu acțiunea sănătății sufletești" (pag. 70).

Astfel, după scriitor, psihoterapia contemporană în Occident caută astăzi o legătură cu ontologia. A încetat să creadă în starea ei autonomă și în atotputernicia ei exclusivistă. „Acestea sunt cele mai recente evoluții în spațiul psihologiei și al psihiatriei în Occident. În spațiul nostru însă abia acum a ajuns entuziasmul de acum 15 ani și optimismul Occidentului despre posibilitățile psihologiei și psihiatriei și oricine vede în acest spațiu tristul fenomen al prezenței filmelor cinematografului mut ca pe al ultimului cuvânt al tehnicii cinematografice cu o convingere copilărească despre posibilitățile taumaturgice ale tehnicilor psihologice care deja au fost uitate în Occident" (pag. 72).

Am prezentat pe larg aceste opinii ale părintelui Filoteos Faros din trei rațiuni fundamentale.

Prima rațiune este că trebuie să fie înțeles că nu putem să vorbim despre psihoterapie fără să dăm o ontologie sufletului. Și însăși această psihoterapie contemporană cunoaște această lipsă și caută să ofere un ajutor mai eficace omului contemporan. Nu putem să vorbim despre psihoterapie, dacă nu dăm o definiție a sănătății sufletești și dacă încă nu stabilim ce înțelegem prin cuvântul *suflet* (psyche). De aceea, în cartea mea am dedicat un

capitol special, prezentând învățătura Bisericii cu privire la sufletul omului. Sufletul omului este după chipul lui Dumnezeu, și cum Dumnezeu este Întreit – Minte, Cuvânt și Duh, astfel și sufletul are minte, rațiune și duh. Și în cele din urmă boala sufletului este boala acestor trei puteri ale lui, cum și vindecarea sufletului este reala vindecare a acestor puteri. Sufletul omului este iconic. Aceasta înseamnă că nu poate să fie examinat în afară de Hristos Cuvântul, deoarece sufletul este icoana icoanei, adică este icoana lui Hristos. Socotesc că această opinie va fi analizată mai bine mai jos, într-un subcapitol special.

A doua rațiune este că nu poate creștinul, care este cunoscător al învățăturii patristice, să accepte exact toate concluziile psihiatriei contemporane. Poate, desigur, în multe puncte să existe asemănări, dar există o deosebire esențială. Spun aceasta pentru că într-o discuție cu cineva am auzit că, dacă trăiau Părinții în epoca noastră, ar fi acceptat opiniile psihiatriei contemporane, cum au acceptat și știința acelei epoci. Acest lucru nu cred că este corect. Poate ar fi acceptat opiniile științei neurologice, deoarece nervii sunt parte a trupului omenesc, dar nu și ale psihologiei, exact pentru rațiunile pe care le-am menționat mai sus, adică deoarece are o antropologie diferită și este lipsită de ontologie.

În fond, nu putem să spunem că Sfinții Părinți au acceptat opiniile științei epocii lor. Au acceptat câte nu au vătămat credința creștină, și mai ales în multe puncte Părinții au fost critici vizavi de știința de atunci. Acceptau diferite concluzii, dar le dădeau altă interpretare. Nu putem încă să fim de acord că Părinții au acceptat și opiniile filosofiei. Poate că au luat termeni ai filosofiei, dar le-au dat alt conținut. De exemplu, altă semnificație avea în vechea filosofie termenul *persoană* și altă semnificație avea în învățătura patristică. Părinții nu au ezitat să folosească mulți asemenea termeni, precum nepătimire, substanță, natură, ipostază, energie, de o ființă etc. în altă atmosferă, firește, ca să exprime viața nouă pe care a adus-o în lume Hristos și pe care o trăiau membrii Bisericii. Același lucru l-ar face și pentru psihologia contemporană. Poate ar folosi unii termeni ai ei ca să poată să vină în dialog cu epoca noastră, dar le-ar da cu siguranță alt conținut și altă extindere. Acest lucru apare din faptul că și astăzi mulți sfinți care au ajuns la vederea luminii necreate și trăiesc multe experiențe, sunt radical opuși psihologiei contemporane și mai mult, susțin că este o mare răătăcire a diavolului folosirea ne-

critică, de către mulți părinți duhovnici, a concluziilor psihologiei contemporane.

A treia rațiune este că, din păcate, nu urmăm în Grecia mersul științei și al fiecărei alte activități care se face în Occident. Simplu, la noi ajung cu întârziere de mulți ani concluziile și căutările occidentalilor. Și aceste lucruri care sunt depășite sunt împrumutate ca noutăți în patria noastră, ca ultim cuvânt al științei. Este vorba de marea greșală pe care o plătim noi toți.

b) Sănătatea sufletului

În „Psihoterapia ortodoxă“ analizez pe larg în ce constă exact sănătatea sufletului. Mulți psihologi astăzi cred că sănătatea psihologică a omului constă exact în faptul de-a nu avea omul conflicte psihologice interioare, ci de-a dispune de un echilibru psihologic. Cu cât mai puține conflicte psihologice are, cu atât este mai sănătos. Dar cheștiunea sănătății nu constă numai în punctul acesta. Desigur, vor exista și conflicte psihologice într-unul care nu dispune de sănătate sufletească, dar problema nu se află acolo; este mai adâncă și mai substanțială. Deoarece omul este ființă rațională, adică este creat după chipul Cuvântului (Logosului), a celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi, de aceea sănătatea spirituală constă în faptul de a fi în relație cu acest chip, adică cu Hristos. Atunci există și sănătatea spirituală. Puterile sufletului, când se mișcă conform firii, sunt sănătoase, altfel nu sunt. Mișcarea puterilor sufletești conform firii este să călătorească spre Dumnezeu și să-L caute pe Acesta.

Există destui Părinți care se referă la acest punct. Nu voi folosi pe mulți în această analiză. Mi-am propus într-o altă prezentare mai largă să expun învățătura celor Trei Ierarhi asupra cheștiunii. Aici mă voi referi la Sfântul Grigorie Palama și în principal la Sfântul Simeon Noul Teolog.

Sfântul Grigorie Palama este clar și categoric. Învăță că atunci când omul ajunge la contemplația lui Dumnezeu, când vede pe Dumnezeu, atunci înseamnă că are această sănătate spirituală. Dovada sufletului sănătos este să se fi curățit omul și să fi ajuns la contemplația lui Dumnezeu. Astfel, după Sfântul Grigorie, contemplarea singură este „dovadă a sufletului care este cu adevărat sănătos“. Virtuțile sunt un leac apărător pentru bolile

sufletului care sunt mișcarea energiilor lui împotriva firii, „contemplația este fructul sufletului care a devenit sănătos, ca scop fiind și chip sfinților“. Se vede aici clar diferența între învățătura Bisericii și învățătura psihologiei contemporane în chestiunea sănătății.

La aceeași chestiune se referă și Sfântul Simeon Noul Teolog. Spune că invocăm pe Dumnezeu „rugându-L să ne vindece de bolile noastre“. Și când „boala ca pe o tunică învechită, și ruptă, și murdărită, în puțin timp o vom dezbrăca cu putere de sus, și sănătatea ca dublă manta luminoasă o vom îmbrăca peste tot trupul...“, atunci putem să socotim că slujim Domnului. Vorbind despre dubla manta luminoasă, nu înțelege simplu sănătatea trupului, ci sănătatea netrupească și sfântă și mentală. „Auzindu-ne pe noi că «dublă manta luminoasă» am numit sănătatea sufletului, nu cumva din necunoștință să iei în râs vorba noastră și nici să presupui că noi zicem de sănătatea trupului, ci de una netrupească (*dumnezeiască*) și mentală, care nu se naște îndeobște din preparate medicamentoase și plante, nici din lucrările unora, ca să nu se fălească vreunul“.

Prin urmare, sănătatea strălucitoare este în principal sănătatea sufletului, care nu este oferită prin leacuri și nici prin lucruri. Nu putem, adică, prin leacuri materiale să dobândim sănătatea sufletului – sfântul aici este categoric – și aceasta pentru că sufletul nu este o energie a trupului, ci are ontologie, are substanță și energie ca după chipul lui Dumnezeu.

După Sfântul Simeon Noul Teolog, sănătatea este, în principal, nepătimirea la care ajunge cineva prin lucrarea lui Dumnezeu, dar și prin propria lui conlucrare. Și când vorbim despre nepătimire nu înțelegem impasibilitatea stoică, nu înțelegem starea negativă, ci în principal și înainte de orice starea pozitivă, când sufletul omului este plin de harul lui Dumnezeu și când energiile sufletului lucrează după fire.

Într-un poem al lui este clar.

„O, Medic iubitor de viață și unic milostiv,
Care fără plată, pe cei bolnavi și răniți
Îi vindeci, vindecă vânătaia, rănilile mele !
Picură-ți uleiul harului, Dumnezeul meu,
Și rănilile mele unge-le, curățește rănilile,
Adună la un loc și leagă strâns membrele mele

Paralizate și fă să dispară toate cicatricile, Mântuitorule,
 Și însănătoșește-mă întreg desăvârșit cum am fost înainte,
 Când nu aveam molipsire, când nu aveam rană
 Nici o rană arzătoare, nici o pată, Dumnezeuul meu,
 Ci seninătate și bucurie, pace și blândețe
 Și sfânta smerenie și îndelunga răbdare,
 Iluminarea răbdării și a faptelor foarte frumoase;
 Răbdare și putere invincibilă în tot.
 De unde multă rugăciune lăcrimând în fiecare zi,
 De unde bucurie în inima mea,
 Precum un izvor țâșnea, curgea continuu
 Și eram râuleț dulce ca mierea, și băutură a desfătării,
 Întoarsă neîntrerupt în gura minții mele.
 De unde toată sănătatea, de unde purificarea,
 De unde alungarea patimilor și a gândurilor zadarnice,
 De unde nepătimirea cu chip de fulger se unea cu mine
 Și s-a unit mereu – duhovnicește, cred,
 Cel ce-a străbătut acestea, să nu te întinezi în chip nefericit ! –
 Făcându-mi de negrăit plăcerea unirii
 Și nesfârșit dorul cununiei, al unirii îndumnezeitoare,
 Din care și eu împărtășindu-mă, fără de patimă – am devenit,
 Înflăcărat de plăcere, ars de dorul ei
 Și la lumină am fost părtaș, da, și lumină am devenit,
 Mai înaltă decât orice patimă, în afara oricărei răutăți.“

Am înșiruit întreg acest fragment al Sfântului Simeon Noul Teolog, pentru că arată clar cum înțelege sănătatea sufletului. Toată sănătatea este rezultatul rugăciunii din lacrimi și creează necesarele premise pentru dorul nunții cu Mirele Hristos. Această nuntă nu este nimic altceva decât vederea luminii necreate și schimbarea omului în lumină. Aceasta este sănătatea sufletului după Sfinții Părinți și nu simplu echilibru psihologic, cum învață psihologia contemporană. Și ceva încă este demn de observație. Dacă prin datele psihologiei de azi este cercetat Sfântul Simeon Noul Teolog, dacă, adică, psihanaliștii contemporani, prin cunoștințele psihiatriei, studiază fragmentul de mai sus și mai ales pe acesta care are legătură cu lacrimile și plăcerea inimii în Dumnezeu, îl vor scoate bolnav psihic. Însă este clar o experiență divino-spirituală.

În alt punct, Sfântul Simeon simțind boala lui, care într-adevăr este nevederea luminii necreate, roagă pe Dumnezeu să-l vindece:

„Dar și acum înviază-mă, ridică-mă din haos

Și așază-mă Hristoase, pe piatra poruncilor tale

Și arată-mi din nou lumina, pe care nu o cuprinde lumea...”

Incapacitatea omului să vadă lumina, nevederea luminii necreate este boală spirituală și haos spiritual, lucru care înseamnă că sănătatea este în principal curăția inimii, luminarea minții și, desigur, fructul acestui sănătos suflet este vederea lui Dumnezeu ca lumină.

c) Boala sufletului

Analiza anterioară, care a arătat cum Sfinții Părinți simt sănătatea sufletului, ne lămurește ce este boala sufletului. Când sufletul omului este dominat de patimi, care sunt, în principal, mișcarea puterilor sufletului contra firii, și când nu poate să vadă pe Dumnezeu ca lumină, atunci este bolnav duhovnicește.

Psihologia contemporană consideră ca boală conflictul interior sau chiar trăirile ascunse, experiențele traumatice care se află în subconștient. Însă Sfinții Părinți învață că boala nu sunt simplu trăirile ascunse care creează conflicte interioare, ci deteriorarea puterilor sufletului, în principal moartea și întunericul minții. Mintea nu vede pe Dumnezeu, nu are comuniune cu Dumnezeu și, îmbolnăvind-se, creează toate stările bolnăvicioase.

Părintele Ioannis Romanidis, vorbind despre rugăciunea minții și despre mintea omului, care purificându-se, are o neîntreruptă amintire de Dumnezeu, spune următoarele: „Toată chestiunea în cercetare are legătură și cu descoperirea de către europeni pentru europeni, prin intermediul psihanalistilor partizani ai lui Sigmund Freud, a subconștientului din om și prin constatarea că omul nu este epuizat în inteligență, ci există vederi ascunse sau experiențe ale gândirii omenești, care refulate sub comportamente dominante și alte reguli și sub acceptări de comportare bună au fost uitate de către inteligență, dar mocnesc în subconștient și în mod neobservat influențează judecățile, motivațiile și faptele oamenilor.

Însă subconștientul psihanaliștilor este considerat mai mult ca rezultat al unei stări psihice anormale, care este vindecată, în vechime cel puțin, prin dezvăluirea și descoperirea celor ascunse. Are oricine impresia că subconștientul psihiatrilor sunt însăși aceste tendințe ascunse și uitate, coordonate naturale sau înăscute, și nu o energie a sufletului, caracterizată de rațiune.

În opoziție cu psihanaliza contemporană, mintea în Tradiția ortodoxă este confundată cu rațiunea și cu patimile, când se află într-o stare anormală sau căzută, este caracterizată clar de rațiune, când funcționează după înclinația ei sub lucrarea și harul lui Dumnezeu, adică când anomaliile ascunse în firea noastră sunt dezvăluite și sunt vindecate. Psihiatrii cred că subconștientul, ca o colecție ascunsă de tendințe firești refulate opuse față de principiile etice și sociale, care au provocat refularea și uitarea în rațiune, trebuie neutralizat prin descătușarea tendințelor firești refulate. Aceasta înseamnă că psihanaliza nu cunoaște nimic privitor la deosebirea rațiunii și a minții și a schimbării egoismului în dragoste, necăutând cele ale ei înseși, prin luminarea minții cu ajutorul rugăciunii mentale“.

Boala, după Sfinții Părinți, este stagnarea, moartea și întunecarea minții. În această stare, mintea omului subfuncționează, este confundată și este identificată cu rațiunea, cu patimile și cu condițiile mediului. Din această anomalie sunt create toate problemele numite psihologice. Psihologii contemporani nu cunosc foarte exact această stare, de aceea nici nu pot să înțeleagă problemele reale ale oamenilor. Cititorul să citească atent capitolul „Mintea“, în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă“.

După Sfântul Simeon Noul Teolog, sufletul omului, dacă nu are energia Sfântului Duh, care este suflet al sufletului, și minte a minții noastre, este mort. „Căci precum trupul nostru, chiar dacă este bolnav, chiar dacă nu, fără de suflet este cu neputință să se miște, tot astfel și sufletul, chiar dacă păcătuiește, chiar dacă nu, fără Sfântul Duh mort este și nu poate să trăiască viața veșnică întru totul“.

Este foarte important acest pasaj al Sfântului Simeon. Arată limpede că boala sufletului este absența Duhului Sfânt. Și încă ceva important. Chiar dacă omul nu greșește, fără Sfântul Duh este mort, bolnav. Astfel, în Tradiția ortodoxă chiar dacă omul este psihologic echilibrat, chiar dacă nu are conflicte interioare, dincolo de acestea, fără Sfântul Duh este bolnav și mort. După

Sfântul Simeon Teologul, bolnavi nu sunt numai cei care au conflicte psihologice, ci în principal cei care au în ei sălăşluit diavolul „care este vicleana avuţie“. Cu alte cuvinte, nu este vorba despre simple gânduri şi amintiri ale trecutului, pe care nu a putut să le ordoneze raţiunea sau pe care le-a uitat, ci despre prezenţa duhului viclean, prezenţa existenţei personale care creează toată această anomalie.

Prin urmare, boala sufletului are cu desăvârşire semnificaţie diferită la Părinţi şi în psihologia şi psihoterapia contemporană.

d) Vindecarea sufletului

După sănătatea şi boala sufletului putem să vedem în această parte cum este înţeleasă vindecarea sufletului în Tradiţia ortodoxă şi în psihanaliza contemporană. Nu mă voi întinde mult, pentru că o analiză mai largă este în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă“, precum şi în „Vieţuire spre vindecare“, care este o continuare a primei şi a circulat recent. Mă voi strădui să fiu scurt.

Vindecarea sufletului este, în principal şi înainte de orice, crearea de viaţă şi luminarea minţii. Nu este simplă descoperirea trăirilor umane. Sfântul Diadohos din Foticeea este clar şi categoric: „Curăţirea minţii este numai a Sfântului Duh“. Numai când a venit puternic în suflet poate să-l elibereze.

Această creare de viaţă a minţii se face prin lucrarea harului dumnezeiesc, dar şi prin conlucrarea omului, de vreme ce Dumnezeu este cel care lucrează şi omul este colaborator. În continuare vom vedea unele moduri de vindecare a minţii, care sunt diferite de modurile pe care le descrie psihoterapia contemporană.

În „Psihoterapia ortodoxă“ prezint un important pasaj al Sfântului Grigorie Palama, care, cred, poate să ajute la înţelegerea modului de vindecare a omului. Scrie acolo: „Prin curăţirea minţii este atinsă şi adevărata cunoaştere a noastră înşine“. Filosoful Varlaam susţinea că sfîntenia şi desăvârşirea este imposibil să fie descoperite „fără divizare şi silogism şi analiză“, de aceea preconiza că acela care doreşte să dobândească desăvârşirea şi sfîntenia este nevoie să fi învăţat metodele divizionare şi silogistice şi analitice. Dar Sfântul Grigorie Palama respinge acest punct de vedere, care este „o erezie a stoicilor şi a pitagore-

icilor“. Noi, creștinii, învățăm Sfântul Grigorie, nu considerăm adevărata cunoaștere aceasta care se află prin silogisme și rațiuni, „ci pe cea dovedită prin fapte și viață, care este nu numai adevărată, dar și sigură și imuabilă“. În continuare spune că nu poate cineva nici pe el însuși să se cunoască prin metode divizionare, silogistice și analitice, dacă nu face mintea lui „smerită și nevicleană“ prin pocăință stăruitoare și asceză statornică. Cine nu-și face mintea smerită și nevicleană, adică cine nu-și curăță mintea, nu urmează să dobândească cunoașterea sărăciei lui, care este început folositor al cunoașterii lui însuși.

Pasajul acesta este foarte important. Pentru că mulți astăzi învață că omul poate să ajungă la cunoașterea lui însuși prin autoanaliză și psihanaliză. Dar acest lucru este o rătăcire și poate să conducă omul la consecințe groaznice. Când cineva se autoanalizează, atunci există posibilitatea să ajungă în schizofrenie. Metoda ascetică este simplă. Urmărim prin modurile pe care le-am descris anterior, adică prin supravegherea minții, prin purificarea și întoarcerea ei în inimă prin pocăință și rugăciune mentală, prin păstrarea poruncilor lui Hristos, s-o eliberăm de imagini și de înrobirea ei lucrurilor perceptibile și astfel, întorcând-o în inimă, să vadă liniștea ei interioară. Cunoașterea noastră înșine se face prin lucrarea Sfântului Duh. Numai când harul lui Dumnezeu prin propria noastră lucrare luminează sufletul, cunoaștem fiecare subtilitate a ființei noastre cu exactitate. De aceea, vindecarea minții noastre dezvăluie existența patimilor, drept care, luminați de Sfântul Duh și întăriți de El, putem să luptăm împotriva lor.

Sfântul Grigorie Teologul învinuiește pe aceștia care caută vindecarea lor prin luare de leacuri. Desigur, când este vorba de boala nervilor, putem să luăm leacuri ca să ajutăm trupul, dar nu putem să luăm leacuri ca să vindecăm boala minții. Care leac material poate să aducă în sufletul nostru Sfântul Duh ? Singurul leac salvator este harul lui Hristos. Spune Sfântul Grigorie: „De ce cauți leacuri care nu produc nimic?... Pe tine însuși lecuiește-te înainte de nevoie; pe tine însuși miluiește-te, pe tine, adevăratul terapeut al bolii; prin tine însuși procură leacul cu adevărat salvator“. Salvatorul și necesarul leac pentru boala sufletului este Hristos: „Dacă primești în întregime Cuvântul, vei aduna pentru sufletul tău însuși toate terapiile lui Hristos, pe care fiecare în parte le primești spre tămăduire“.

La cheștiunea aceasta se referă și Sfântul Simeon Noul Teolog. Mai sus am prezentat învățătura lui că sufletul nu poate să fie vindecat cu leacuri, ci prin lucrarea dumnezeiescului har. Aici vreau să expun unele moduri prin care este vindecată de păcat mintea moartă a omului, după învățătura Sfântului Simeon.

Dumnezeu, zice, este foc și în aceia în care va fi aprins acest foc „se ridică în flăcără mare și ajunge până la ceruri și nu lasă pe cel cuprins de flăcări să aibă răgaz întru totul sau să se liniștească“. Această lucrare a focului este „în simțire și cunoaștere cu o durere insuportabilă la început“. Însă după curățirea sufletului de patimi, „devine hrană și băutură, luminare și bucurie fără întunecare în noi, și lumina ne desăvârșește pe noi înșine după participare“. Câți au primit acest foc al dumnezeiescului har „nu numai au scăpat de bolile sufletești cu desăvârșire, dar și pe mulți alții din ghearele diavolului scăpându-i, pe cei ce sunt bolnavi sufletește și care se îmbolnăvesc, ei îi însănătoșesc și stăpânului Hristos pe aceștia îi înfățișează“. De la acest foc au învățat toată știința și meșteșugul. Numai când harul lui Dumnezeu s-a aprins în inimă, ne scapă de toate bolile sufletești. Și lucru mai important, când noi suntem vindecați, atunci putem să vindecăm și pe alții. Deoarece cum poate cineva să vindece, dacă nu a învățat știința și meșteșugul vindecării din lucrarea focului în propriu-i suflet ? Numai adevărata pocăință, prin mărturisire și lacrimi curăță rana inimii și cicatricea care a deschis în aceasta centrul morții: „apoi aruncă afară viermele ascuns și-l omoară și în totalitate și în sănătate desăvârșită rana o refac“. Rănilor acestora le vindecă câți se luptă prin pocăință, spovedanie și lacrimi să se curețe, în timp ce alții „sunt îmbrăcați în aceste răni“. Adică cei care nu au această completă pocăință, care este prin lucrarea Sfântului Duh la cei ce trăiesc în spațiul Bisericii, aceștia în loc să vindece rănilor sufletești, mai mult le păstrează. Numai profunda pocăință schimbă toate problemele psihologice în stări duhovnicești și vindecă sufletul nostru. De aceea Sfântul Simeon se întoarce către Dumnezeu și de la acesta cere vindecarea:

„M-am îndepărtat, iubitorule de oameni, m-am închis în pustiu
Și m-am ascuns de Tine, dulcele stăpân;
Fiind în noaptea grijii vieții
Multe mușcături și răni am suferit de acolo,
Multe răni, întorcându-mă, port în sufletul meu,

Și strig în durerea mea și în suferința inimii:
Miluiește, îndură-Te de mine, răătăcitul.“

Firește, când spunem că focul dumnezeiescului har eliberează omul și vindecă boala minții, înțelegem că omul se află în Biserica Ortodoxă și primește îndrumare de la un sfânt părinte duhovnicesc. Pentru că părinții duhovnicești au trecut toate aceste stadii și, prin urmare, au puterea să vindece. Credința omului în posibilitatea vindecării, dar și cunoașterea preotului terapeut pot să ne readucă la viață.

Sfântul Grigorie Teologul este clar: „Căci deoarece folosirea ambelor lucruri duce la vindecare, și a credinței celor ce sunt vindecați, și a puterii celui ce vindecă, nu accepta cealaltă variantă, a lipsei perechii (tămăduitoare)“. În același timp, subliniază: „căci nu este vindecare binecuvântată pentru cei care vor fi vătămați de necredință“. Iată pentru ce existența preotului terapeut, care cunoaște exact boala, care cunoaște ce este sănătatea și cum va conduce acolo omul, poate să ajute la vindecarea sufletului bolnav.

e) Distingerea creatului și necreatului

Sfinții Părinți când studiază cele ce se întâmplă în sufletul omului, învață că provin din diferite cauze. În principal, vorbesc despre trei. Prima cauză sunt problemele trupești, înflăcărarea imaginarului și toată mișcarea puterilor sufletului împotriva firii. A doua cauză, asaltul diavolului, care „se schimbă și în înger de lumină“, după Apostolul Pavel. Și, desigur, diavolul lucrează și în prima situație cu gânduri și acțiuni, iar în unele dăți ia și chip de înger, de sfânt, al Născătoarei de Dumnezeu și al lui Hristos însuși. Și a treia cauză sunt lucrările dumnezeiescului har. Multe manifestări de rugăciune, de dragoste duhovnicească sunt rezultatul prezenței dumnezeiescului har în inima noastră.

Psihologia contemporană atribuie toate acestea primei situații și pe aceasta izolată de lucrarea satanică. Nu acceptă diavolul și lucrările lui și încă nu poate să accepte lucrarea dumnezeiescului har. De aceea atribuie multe lucrări ale dumnezeiescului har, precum cucernicia, lacrimile etc. stărilor patologice și emoțiilor sentimentale, bolii nervilor. Astfel, au spus și au scris că Sfântul Si-

meon Noul Teolog, care avea asemenea stări, era bolnav. Sfinții Părinți însă fac o deosebire clară între aceste cauze. Cunosc când o manifestare este consecința oboselii trupești și a acțiunii patimilor, când este o clară lucrare a diavolului și când este acțiunea dumnezeiescului har. „Pentru Părinți, criteriul de bază al vederii necreatei sau adevăratei lumini a slavei și dumnezeirii lui Hristos este exact faptul iluminării lui lăuntrice. Este semnul fundamental al luminii răstăcirii sau a diavolului, faptul că luminează din afară numai, faptul că este esențialmente exterior și faptul că ceva creat nu este invizibil și fără formă și fără culoare“ (părintele Ioannis Romanidis). O vedere care lucrează dinăuntru și nu are formă și culoare este vederea luminii necreate. O vedere care lucrează din afară și are formă și culoare este satanică. Există chiar și vederi care nu se încadrează în situațiile de mai sus, ci sunt înflăcărare a imaginației, iluziei și halucinației. Toate acestea pot să le cunoască sigur părinții duhovnicești care au harul lui Dumnezeu și, prin urmare, aceștia pot să facă o corectă diagnosticare.

Se vede deci, că psihologii contemporani care exercită medicina lor antropocentric, care vor să ignore prezența și lucrarea satanei, dar și lucrarea lui Dumnezeu, care nu au darul distingerii creatului și necreatului, greșesc în strădania de a vindeca omul.

Cu toate acestea, nu vreau să susțin că nu pot să ajute și ei. Ajutorul lor este mare, în principal când se opresc la domeniul neurologiei și când lucrează cu teamă de Dumnezeu, și paralel colaborează cu sfințitul părinte duhovnicesc ca să dezlege acela problemele fundamentale care preocupă omul. Pentru că, într-adevăr, există împrejurări în care organismul omului fie de la încordare nervoasă, fie de la exersare exagerată și irațională, fie de la ereditate, fie din temperamentul psiho-somatic, fie din deteriorare din cauza vârstei etc., poate să sufere vătămare. În aceste împrejurări pot să ajute neurologii. Însă psihanaliza, cum este aplicată astăzi de mulți psihiatri antropocentrice, nu poate să ajute oamenii eficient. Poate, desigur, să pară că îndrumă omul la un echilibru psihologic, dar nu poate să-i ofere reala sănătate a sufletului, care, ca chip al lui Hristos, este vindecă numai când este condus spre prototip. Psihoterapia care este în afara Bisericii și fără harul lui Dumnezeu este o abordare umanistă a omului, este o stare umanistă. Psihoterapeuții de acest fel sunt urmașii lui Varlaam și sunt sigur că dacă ar trăi în epoca Sfântului Grigorie Palama, s-ar sprijini pe Varlaam și ar fi adversari ai Sfântului

Grigorie Palama, pe care l-ar considera și l-ar caracteriza ca bisericos, deoarece ar vorbi despre patimi, exagerat, călugăr, neînvațat în legătură cu știința epocii, incompatibil, rățacit, incapabil să primească în învățătura lui știința psihanalizei. Acești psihoterapeuți, fiind raționaliști, ar condamna pe Sfântul Grigorie Palama sau pe Sfântul Simeon Noul Teolog, dar și Sfântul Grigorie Palama, fiind isihast, folosind metoda viețuirii ortodoxe, care este curățirea, luminarea și îndumnezeirea, i-ar consideraeretici.

Poate să fiu exagerat, dar la concluzia asta am ajuns după studiul de mulți ani al operelor patristice și după multe convorbiri pe de o parte cu psihologi contemporani, pe de altă parte cu sfinți contemporani, urmași ai Sfântului Grigorie Palama. Nu cred că poate cineva să ajungă la alte concluzii, când vede și cunoaște tradiția isihastă a Bisericii și când ascultă de preoți, care exersează și astăzi lucrarea paternității spirituale, că nu ajunge învățătura ascetică a Bisericii, și nu ajunge purificarea și luminarea minții, că ne este necesară și psihanaliza contemporană. Adică nu ajunge Hristos și avem nevoie și de altă putere? Atâția oameni și sfinți care au trăit de-atâtea veacuri, înainte să vină opiniile psihologiei contemporane, ei nu au fost ajutați și au rămas nevindecați? Numai în secolul al XX-lea a fost găsită deplinătatea terapiei? Fugi de blasfemie! Noi nu putem să acceptăm aceste teze. Noi credem că întreg adevărul despre Dumnezeu și despre mersul omului spre îndumnezeire a fost dat în Ziua Cincizecimii. Nu ne sunt necesare alte teorii psihanalitice. Sufletul omului are nevoie de o structură sufletească și de o alcătuire. Și aceasta este atinsă prin metoda ascetică și mistică pe care o oferă Ortodoxia.

În concluzie, susțin că există o diferență enormă între psihoterapia ortodoxă și psihoterapia antropocentrică sau umanistă. După învățătura ortodoxă, sufletul omului nu este simplu o energie, ci este după chipul lui Dumnezeu. Scopul omului este să ajungă de la a fi *după chip* la a fi *după asemănare*. Acest lucru *după asemănare* este în realitate îndumnezeirea omului. Exact acest lucru este și sănătatea sufletului. Boala sufletului nu sunt conflictele psihologice, ci moartea minții. Vindecarea sufletului nu este echilibrul psihologic, ci luminarea minții. Și această vindecare nu poate să fie atinsă prin leacuri materiale, ci prin venirea în inima noastră a harului lui Dumnezeu. Atunci este depășirea morții și, prin urmare, omul scapă de anxietate, de ne-

siguranță și de teamă. Metoda isihastă a Bisericii și păstrarea poruncilor lui Hristos este drumul venirii dumnezeiescului har, care unifică sufletul împrăștiat.

3. Cei îndumnezeiți

Scriind în „Psihoterapia ortodoxă“ despre cunoașterea lui Dumnezeu, spuneam că aceasta este fructul comuniunii și unirii omului cu Dumnezeu. Și această unire cu Dumnezeu nu este abstractă, meditativă și sentimentală, ci este contemplația lui Dumnezeu. Omul vede lumina necreată prin îndumnezeire, și astfel se unește cu Dumnezeu și dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. La sfârșitul capitolului „Epistemologia ortodoxă“ scriam: „Cel sporit duhovnicește și care contemplă lumina necreată este numit în limba părinților îndumnezeit“ (theumenos). Unii au susținut că introduc termeni noi în teologia ortodoxă. Ce este, au spus, acest „theumenos“? Și deoarece a fost folosit de părintele Ioannis Romanidis, cred că este un termen al lui.

De asemenea, întâmpinând diferiți psihologi, spuneam că psihoterapia ortodoxă diferă de psihoterapia antropocentrică, pentru că scopul primei este să vindece omul și să-l conducă spre îndumnezeire.

Deoarece nu vreau să rămână cineva cu semne de întrebare despre chestiunile acestea, scriu articolul acesta ca să arăt că termenul *theumenos* (îndumnezeit) nu este contemporan, ci este folosit de Părinți ca să arate pe omul acela care participă, după diferite trepte, la îndumnezeire. Îndumnezeiți (theumenoi) sunt sfinții Bisericii care au văzut lumina necreată, s-au unit cu Dumnezeu și au dobândit mântuirea lor.

De asemenea, vreau să arăt că scopul ultim al omului este să ajungă la îndumnezeire, adică nu urmărim să fim oameni buni, ci să dobândim comuniunea și unitatea cu Dumnezeu. Această unitate au dobândit-o sfinții, de aceea și ei sunt theumenoi (îndumnezeiți) și, prin urmare, pe deasupra teologi adevărați și inspirați.

Una dintre foarte importante chestiuni teologice care au legătură cu mântuirea omului este chestiunea îndumnezeirii, precum și a celor îndumnezeiți, a oamenilor acelora care suferă îndumnezeirea. De aceea, în continuare, după ce voi prezenta termenul *theumenos* (îndumnezeit), voi analiza ce este exact îndumnezeirea și cum ajunge omul în punctul să dobândească comuniunea și unirea cu Dumnezeu.

a) Cei îndumnezeiți (ha theumenoi)

Termenul îndumnezeit (*theumenos*) a fost atribuit de Părinți sfinților, adică oamenilor acelora care participă la îndumnezeire sau, mai bine zis, care suferă fericita stare a îndumnezeirii.

Nu sunt în situația să fac cercetare ca să demonstrez care dintre Sfinții Părinți a folosit primul termenul. Acesta este un subiect care poate să preocupe specialiștii. Însă lucrul pe care vreau să-l semnaliez este că mulți Părinți folosesc acest termen. Aș vrea în continuare să menționez câțiva.

Cuvântul „îndumnezeiți” îl întâlnim în operele lui Dionisie Areopagitul. Vorbind Sfântul Dionisie despre ierarhie, despre faptul că îndumnezeirea constă în mântuirea omului, spune că mântuirea „nu poate să fie altfel decât a îndumnezeiților celor mântuiți”.

Putin mai jos, iarăși, spunând că Dumnezeu este începutul îndumnezeirii, menționează caracteristic: „Deci să spunem, fericirea dumnezeiască, dumnezeirea prin fire, începutul îndumnezeirii, din care s-a dăruit celor îndumnezeiți să contemple prin dumnezeiască bunătate ierarhia, pentru mântuirea și îndumnezeirea tuturor ființelor raționale și cugetătoare”.

În altă operă a lui „Despre numele divine”, Sfântul Dionisie, vorbind despre numirile dumnezeiești și mai ales despre energia necreată a lui Dumnezeu, spune: „este cauză a tuturor și început și ființă și viață”. Este viață în situația celui care primește iluminarea, adică „iluminare a celor luminați și conducerea spre desăvârșire a celor desăvârșiți, și cărmuirea divină a celor îndumnezeiți, și simplitate a celor deveniți simpli”.

Este adevărat, totuși, că terminologia Sfântului Dionisie a influențat pe mulți Sfinți Părinți, în mod desebit pe Sfântul Maxim,

pe Sfântul Ioan Damaschinul și pe Sfântul Grigorie Palama. Mă voi referi la aceștia în continuare.

Clement Alexandrinul, în „Stromate“ (Acoperăminte), menționează termenul. Spune: „În nepătimire omul îndumnezeit în chip imaculat devine unic (monadikos)“.

Termenul acesta îl folosește și Sfântul Grigorie Teologul. În epistola lui către Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la șederea lor în Pont, scrie: „Cine ne va da cântările acelea și vegherile, și plecările prin rugăciune către Dumnezeu, și viața imaterială și netrupească ? Cine dintre frații îndumnezeiți și înălțați de tine ne va da împreună creșterea trupească și sufletească ?“ „Lucrarea fiecărui păstor este să îndumnezeiască pe cei păstoriți. De asemenea, același Părinte în două discursuri ale lui, are aceeași frază: „ființa administrată aici, și mutată în altă parte, și capăt al tainei, prin înclinarea către Dumnezeu îndumnezeită“. Omul, adică, este purtat către dumnezeire. Acesta este scopul creării lui.

Sfântul Chiril al Alexandriei, vorbind despre Duhul Sfânt, spune că Duhul Sfânt este Dumnezeu și că Dumnezeu îndumnezeiește și nu este îndumnezeit. „În chip asemănător credem și în Duhul Sfânt, Domnul și de viață Făcător, El care stăpânește peste toată creația, nu fiind stăpânit; *îndumnezeind*, nu *fiind îndumnezeit*...“ Sfântul Duh îndumnezeiește și omul este îndumnezeit. Adică omul fiind creat *este îndumnezeit*.

Sfântul Ioan Damaschinul, în mărturisirea credinței ortodoxe folosește termenul Sfântului Dionisie Areopagitul, lucru care înseamnă că îl acceptă: „iluminarea celor luminați, desăvârșirea celor desăvârșiți, cârmuirea divină a celor îndumnezeiți“. De asemenea, același sfânt prezintă și exprimarea Sfântului Grigorie Teologul la care ne-am referit mai înainte. „Și capăt al tainei, *îndumnezeit* prin înclinare către Dumnezeu; *îndumnezeit*, prin participare la dumnezeiasca iluminare, și nu schimbat în dumnezeiasca ființă“.

Dar și Sfântul Grigorie Palama menționează acest termen. În opera lui „Despre cei care se liniștesc în chip sfânt“, atacându-l pe Varlaam, scrie: „Căci dacă îndumnezeirea desăvârșește natura rațională, dar nu deasupra acesteia îi face pe oameni asemenea lui Dumnezeu, fiind o modalitate de a fi a naturii raționale, ca una care purcede din puterea naturală întru lucrare, nu mai presus de natură devin sfinții îndumnezeiți, nici din Dumnezeu se nasc, nici Duh nu sunt...“

Și într-o omilie a lui, Sfântul Grigorie Palama folosește acest termen. Referindu-se la lupta sfinților cuvioși, scrie: „Ori de câte ori se face referire la răbdarea sfinților cuvioși, cum ca unii fără de trup lipsa de hrană vreme de multe zile, vegherile, celelalte chinuri de multe feluri ale trupului de bună voie le-au îndurat... și pe omul dinafară topindu-l și socotindu-l ca unul fără de folos, iar pe omul dinăuntru înălțându-l de bună voie și îndumnezeindu-l, de la care le-au fost dăruite acestora harismele tămăduirilor, lucrările puterilor“.

Am reamintit anterior că și exegetul operelor Sfântului Dionisie, Sfântul Maxim Mărturisitorul, de cele mai multe ori menționează lucruri despre îndumnezeire și cei îndumnezeiți. Pasa-jele Sfântului Maxim vor fi expuse în continuarea acestui articol. În toată Tradiția ortodoxă poate să găsească oricine acest termen. Sfinții *sunt îndumnezeiți* pentru că acceptă lucrarea Sfântului Dumnezeu Întreit. Și Sfântul Simeon Tesalonicianul, vorbind despre Proscomidie și mai ales despre disc, unde se află Hristos, Preasfânta, particелеle sfinților, scrie: „Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor îndumnezeiți din Dumnezeu care există după fire“.

A fost, cred, clar că sfinții care participă la harul lui Dumnezeu Cel Întreit, în limba Părinților sunt numiți îndumnezeiți. Există multe trepte ale îndumnezeirii, așa cum va fi observat în a doua parte a acestui articol, deoarece desăvârșirea este fără sfârșit. Întotdeauna omul admite o creștere în îndumnezeire și în sfințire. Totuși, devine clar că termenul acesta nu este creat de teologii contemporani, nu este creația părintelui Ioannis Romanidis, ci este o exprimare patristică. Părintele Ioannis Romanidis îl folosește pentru că a studiat bine teologia patristică. Putem și noi să-l folosim pentru sfinții care se luptă să trăiască îndumnezeirea după har. Dar ce este precis îndumnezeirea, cum trăiește omul îndumnezeirea, care sunt stadiile ei, care sunt premisele adevărate etc. este subiectul care ne va preocupa în a doua parte a acestui articol.

b) Îndumnezeirea

Îndumnezeirea arată înălțarea la care poate să ajungă omul prin harul lui Dumnezeu. Acesta a fost scopul de început al creării omului. Acest lucru desigur nu înseamnă că omul de la

sine poate să ajungă acest scop. Harul lui Dumnezeu lucrează și omul participă la această lucrare, adică conlucrează, și astfel ajunge la comuniunea și unitatea cu Dumnezeu. Și cu cât mai mult colaborează la lucrarea dumnezeiescului har, cu atât mai mult este numit îndumnezeit. Să vedem însă mai analitic termenul îndumnezeire și viața îndumnezeirii.

1. Numiri și determinări

Termenul îndumnezeire nu a fost folosit de la început în limbajul ecleziastic ca să arate comuniunea și unitatea omului cu Dumnezeu. Au fost totuși alte denumiri care arătau această realitate. Primul termen care a fost folosit de Sfânta Scriptură este termenul *după asemănare*. În Vechiul Testament este menționat că omul a fost creat *după chipul* și *după asemănarea* lui Dumnezeu. Adică acest *după chipul*, după Sfântul Maxim, *este ființarea și veșnica ființare*, și acest *după asemănare* este înțelepciunea și bunătatea. Acest *după chipul* sunt premisele și posibilitățile pe care le-a pus Dumnezeu în om ca să ajungă la *după asemănare*, care este părtașia cu Dumnezeu.

De asemenea, alt termen este *desăvârșirea*. În multe locuri din Sfânta Scriptură există termenul „desăvârșit“, ca să arate omul acela care a ajuns la comuniunea și unirea cu Dumnezeu. Însuși Hristos a spus: „Fiți, dar voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este“ (Matei 5, 48). Apostolul Pavel, spunând că apostolii, păstori, profeții, învățătorii au fost dați de Dumnezeu pentru alcătuirea sfinților, scrie: „până vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului *desăvârșit*, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos“. (Ef. 4, 13). Și în altă parte Apostolul zice: „ca să înfățișăm pe tot omul desăvârșit în Iisus Hristos“ (Col. 1, 28).

De asemenea, este folosit termenul *înfiere*. Pavel spune: „căci nu ați primit un duh al robiei spre teamă, ci ați primit Duhul *înfierii*“ (Rom. 8, 15). De asemenea, puțin mai sus menționează: „Căci câți de Duhul lui Dumnezeu sunt mânați, aceștia fii ai lui Dumnezeu sunt“ (Rom. 8, 14). Evanghelistul Ioan scrie la începutul Evangheliei lui: „câți l-au primit pe El, le-a dat lor putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu“ (Ioan 1,12).

Evanghelistul Ioan folosește și verbul *a fi preaslăvit*. Prezintă rugăciunea lui Hristos care a spus: „acum a fost preaslăvit Fiul

Omului, și Dumnezeu a fost preaslăvit întru El“ (Ioan, 13, 31). Termenul acesta îl folosește și Apostolul Pavel ca să arate pe omul îndumnezeit, pe acesta, adică, care participă la slava lui Dumnezeu, care slavă, cum vom vedea în continuare, este energia necreată a lui Dumnezeu. „Dacă suferă un mădular, suferă împreună toate mădularele, dacă este cinstit un mădular, se bucură împreună toate mădularele“ (I Cor. 12, 26). După profesorul părinte Ioannis Romanidis, această cinstire este îndumnezeirea și, prin urmare, teologia. Mădularul cinstit este mădularul îndumnezeit, care, deoarece a ajuns la îndumnezeire, teologhisește.

În afară de acești termeni, în Sfânta Scriptură sunt folosite și multe exprimări ca să arate comuniunea și unitatea omului cu Dumnezeu. Menționez câteva locuri revelatoare. Colosenilor le scrie Sfântul Apostol: „că în El locuiește trupește toată plinătatea dumnezeirii și sunteți deplini întru El...“ (Col. 2, 9-10). Acest „deplini“ înseamnă participarea la lucrările lui Dumnezeu. Și Apostolul Petru scrie: „Prin care El ne-a hărăzit mari și prețioase făgăduințe, ca prin ele să vă faceți părtași dumnezeieștii firi“ (II Petru 1, 4). Acest „părtași dumnezeieștii firi“ nu înseamnă că suntem părtași la firea lui Dumnezeu, deoarece Dumnezeu astfel este neparticipant la fire, ci că participăm la lucrarea lui Dumnezeu, care, cum vom vedea mai jos, este lucrare ființială.

Toți acești termeni și toate aceste numiri sunt legate cu termenul *îndumnezeire*. Îndumnezeirea este acest *după asemănare*, se identifică cu desăvârșirea, este legat cu *înfierea* după har, este exprimat prin *slăvire* și este *împlinirea* omului. Prin urmare, îndumnezeirea, care este termen patristic, nu este altceva decât participarea la dumnezeiasca lucrare, faptul de a deveni fii ai lui Dumnezeu după har. De altfel, este legat cu scripturisticul: „Eu am spus: dumnezei sunteți“.

2. Ce înseamnă îndumnezeirea

Chestiunea, deci, nu se află simplu în termeni, ci în conținutul termenilor. Trebuie să vedem în punctul acesta ce este îndumnezeirea. Desigur, cunosc că Sfinții Părinți ne recomandă să nu cercetăm prea mult în ceea ce privește îndumnezeirea, ci mai ales să urmăm pe cei experimentați în cuvinte, și mai ales în fapte. Nu trebuie, adică, să cugetăm privitor la îndumnezeire, deoarece îndumnezeirea se trăiește și este mai presus de numire. Sfântul

Grigorie Palama scrie: „Să nu cercetezi, deci, prea mult, ci urmează pe cei experimentați, mai ales în fapte, iar dacă nu în acestea, cel puțin în cuvinte, mulțumit de experimentările exemplificatoare ale acestora; căci îndumnezeirea este mai presus de numire“. Totuși, trebuie să cunoaștem că îndumnezeirea „rămâne aceea numită inexprimabilă totuși, numai pentru cei care participă la ea, conceptualizată, după Părinți, ca să fie vizibilă“. Și când vorbește cineva despre îndumnezeire, la care participă, de asemenea nu poate exact să o descrie, pentru că îndumnezeirea rămâne inexprimabilă. De aceea nu trebuie să medităm referitor la ea, ci trebuie cel puțin să acceptăm învățătura Sfinților Părinți. Astfel, în continuare vom vedea cum Sfinții Părinți, care sunt cei îndumnezeiți, au vorbit despre starea binecuvântată a îndumnezeirii. Nu vom spune lucruri ale noastre proprii.

Sfântul Dionisie Areopagitul, vorbind despre îndumnezeire, spune: „îndumnezeirea este față de Dumnezeu, pe cât este realizabil, asimilare și unire“. Unirea omului, pe cât este posibil și realizabil, cu Dumnezeu, este ceea ce în limbajul patristic este numit îndumnezeire.

Însă nu putem să vorbim despre îndumnezeire, dacă nu vorbim despre ființa și lucrarea lui Dumnezeu. După teologia patristică, Dumnezeu are ființă și lucrare și mai mult, în Dumnezeu ființa și lucrarea sunt legate în chip despărțit și sunt împărțite în chip legat. Ființa lui Dumnezeu este într-un tot fără participarea omului, în timp ce lucrarea lui este participantă. Atât ființa, cât și lucrarea lui Dumnezeu sunt dumnezeire. De aceea Sfântul Grigorie Palama ne vorbește despre dumnezeire superioară și inferioară, înțelegând ființa și lucrarea lui Dumnezeu. Nu este însă de la doi dumnezei, cum l-au acuzat, pentru că vorbea despre energia ființială a lui Dumnezeu, deoarece aceasta este taina împărțirii nedespărțite a ființei și lucrării lui Dumnezeu. Când participăm la Dumnezeu, participăm la lucrarea ființială a Lui. Sfântul Grigorie Palama este clar în acest sens: „Iată deci de ce nu ființa mai presus de fire a lui Dumnezeu este darul îndumnezeitor al Duhului, ci lucrarea îndumnezeitoare a ființei supraființiale a lui Dumnezeu și nici aceasta toată, deși aceea este neîmpărțită“.

Astfel îndumnezeirea este participarea la lucrarea lui Dumnezeu. Sfântul Nichita Stethatos scrie: „Îndumnezeirea este în viață, este mentală și dumnezeiască slujire în fapt, prin care este slujit Cuvântul înțelepciunii tainice, pentru cei care s-au pregătit

pe ei înșiși, cum este predat din vechime“. În continuare spune că această îndumnezeire Dumnezeu o dă spre unitatea credinței. Astfel există unii care trăiesc îndumnezeirea „prin cunoașterea celor dumnezeiești în participare“ și devin „conformi cu chipul acestui Fiu“ și aceștia „prin starea lor vor fi dumnezei pentru ceilalți oameni pe pământ“. Și există alții, care prin supunerea lor cuvântului celor anteriori și prin „sfânta consubstanțialitate“ cu aceștia, sunt desăvârșiți spre virtute și astfel „sunt în participare la îndumnezeirea acestora și se împărtășesc cu aceștia din unitatea în Dumnezeu“. În acest mod dobândesc unitatea credinței și comuniunea Sfântului Duh și astfel „va fi Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor, cauzator al faptelor bune, care firii lor o va așeza“. Cu alte cuvinte, în Biserică există oamenii aceia care prin îndumnezeire au dobândit cunoașterea lui Dumnezeu, deoarece au ajuns la slavă și există alții care urmează pe acești îndumnezeiți și astfel dăinuie unitatea credinței.

De aceea spunem că, dacă nu avem experiența personală a îndumnezeirii, facem ascultare acestora care suferă îndumnezeirea și sunt caracterizați drept îndumnezeiți. Aceștia sunt adevărații conducători ai poporului lui Dumnezeu. Experiența îndumnezeirii prin acești îndumnezeiți este dată poporului. Este caracteristic Cuvântul cuviosului Nichita că cei mai mulți creștini care nu au experiența proprie a îndumnezeirii, „cu purificarea prin sfântul cuvânt al acestora și prin sfânta consubstanțialitate sunt desăvârșiți spre virtute și, în chip analog, chiar progresului și purificării, prin participarea la îndumnezeirea acestora sunt și se împărtășesc cu aceștia din unitatea în Dumnezeu“. Adică cei mai mulți creștini dobândesc cunoașterea lui Dumnezeu și sunt desăvârșiți prin comuniune și sfântă consubstanțialitate cu cei îndumnezeiți.

Îndumnezeirea este cu adevărat participarea la Împărăția lui Dumnezeu. De aceea Sfântul Grigorie Sinaitul, interpretând ce este „pământul celor blânzi“, spune că este Împărăția Cerurilor sau „starea ... Fiului, spre care am mers și spre care ne imbarcăm“ sau, încă, „pământul sfânt este firea îndumnezeită, sau eventual și curățită“.

Am spus anterior că în Dumnezeu există ființă și lucrare și că noi participăm la lucrarea lui Dumnezeu. Lucrarea aceasta a lui Dumnezeu este numită și dumnezeiescul har. Fie că spunem lucrare, fie că spunem har, înțelegem același lucru. Această trăire a dumnezeiescului har multor îndumnezeiți le apare ca lumină.

Prin urmare, contemplația luminii necreate nu este nimic altceva decât participarea și vederea dumnezeiescului har. Văzătorul de Dumnezeu, Sfântul Grigorie Palama, spune că lumina necreată și iluminarea nu este înțelegere, ci lucrare îndumnezeitoare. „Căci lucrarea este îndumnezeitoare fiind slab deosebită, deoarece Duhul lucrează“. Și deoarece această vedere a harului lui Dumnezeu este îndumnezeire și acest har este lucrarea ființială a lui Dumnezeu, de aceea Sfântul Grigorie Palama spune: „căci îndumnezeirea după Sfinții Părinți este lucrarea ființială a lui Dumnezeu“.

Îndumnezeirea, deci, este contemplația luminii necreate. Cel sfințit luminează în această stare și devine duhovnicesc. Sfântul Vasile cel Mare spune că, precum trupurile luminoase și diafane devin foarte strălucitoare când cade peste ele o rază, tot astfel „sufletele duhovnicești luminate de Duh, devin desăvârșite și transmit altora harul“.

Cel îndumnezeit devine strălucitor și devine arzător, după Sfântul Simeon Noul Teolog. Această contemplație a lui Dumnezeu nu este meditativă și emoțională, nu este abstractizare, „ci participarea la cele sfinte după luare și dăruire, și primire mai mult decât luare este“ (Sfântul Grigorie Palama). Lumina aceasta este dumnezeiască. De aceea, Sfântul Grigorie Palama spune: „aceasta, deci, este dumnezeiasca lumină“. Participând la această contemplație, cel îndumnezeit dobândește însușiri, după har, pe care Dumnezeu le are după fire. Sfântul Maxim spune că harul lui Dumnezeu îi face pe cei care participă la el „necreați, fără început și de nedescris... deși după firea obișnuită născuți, totuși din cele ce nu sunt“. Și Sfântul Grigorie Palama, repetând pe Sfântul Maxim și exprimând aceeași experiență, spune că acela care s-a unit cu Dumnezeu „a devenit și fără început și fără de sfârșit, nemanducând viață temporală care are început și sfârșit“. Dar și Sfântul Vasile cel Mare scrie că „sufletele iluminate de Duhul Sfânt transmit și altora acest har și în același timp primesc multe harisme, cum sunt vederea celor viitoare, înțelepciunea tainelor, luminarea celor ascunse, împărtășirea de harisme, cerescul regim, comuniunea cu îngerii, desfătare nesfârșită, șederea în Dumnezeu, asemănarea către Dumnezeu“, Cel sfințit este fără început, fără sfârșit după har și după bunăvoință, pentru că ceea ce Dumnezeu este după ființă, omul devine după participare.

Această vedere a lui Dumnezeu sau, cum altfel este numită, contemplația lui Dumnezeu, este îndumnezeire a omului. Îndumnezeirea omului este adevărată prin vederea lui Dumnezeu. În „Psihoterapia ortodoxă” scriu despre această chestiune: „Vederea lui Dumnezeu, contemplația luminii necreate nu este o vedere senzitivă, ci este îndumnezeirea omului”. Vorbind Sfântul Grigorie Palama despre vederea lui Dumnezeu de către Moise „în chip și nu prin ghicitori”, reamintește pasajul Sfântului Maxim Mărturisitorul: „îndumnezeirea, iluminarea după chipul ipostatic, care nu are naștere, ci dezvăluire de nepriceput în cei vrednici, și deasupra minții și a cuvântului în veacul nepieritor al celor existente, unire mistică întru Dumnezeu...” Vederea, deci, a luminii necreate este îndumnezeirea omului. Vede pe Dumnezeu prin îndumnezeire și nu prin cultivarea rațiunii. Vederea luminii necreate este numită dar îndumnezeitor. Nu este dar al firii omenești create, ci al Duhului Sfânt. „Astfel, darul îndumnezeitor al Duhului este lumină tainică și lumina îndumnezeiește pe cei care au îmbogățit-o pe aceasta, nu numai umplându-i pe aceștia de lumina eternă, dar și dăruind cunoaștere și viață demnă de Dumnezeu”. Astfel, vederea lui Dumnezeu nu este exterioară, ci este prin îndumnezeire.

Îndumnezeirea aceasta este unire și comuniune cu Dumnezeu. După sfânt, contemplația luminii necreate nu este în mod simplu luare și hotărâre, ci unire și apoteoză. Deci nu luarea și hotărârea singură este contemplația, ci unirea și apoteoza, după luarea tuturor celor de jos care impresionează mintea, în chip mistic și tainic născută prin mila lui Dumnezeu, mai ales după încetarea care și mai puțin ține de luare. Contemplația luminii necreate este participare și „comuniune îndumnezeitoare”. Astfel, contemplația luminii este unire, chiar dacă nu este percepută la cei nedesăvârșiți, iar unirea luminii este vedere. „Deci contemplația acestei lumini este unire, chiar dacă nu este perpetuă pentru cei nedesăvârșiți; iar unirea luminii ce altceva este decât vedere?”

Îndumnezeirea, contemplația și unirea cu Dumnezeu într-adevăr se identifică între ele. Și această contemplație a luminii necreate este prin îndumnezeire. Omul este îndumnezeit și vede lumina necreată. Sfântul Grigorie Palama spune că atunci când cei îndumnezeiți văd acea lumină dumnezeiască, o văd „îndată ce au întâlnit comuniunea îndumnezeitoare a Duhului după in-

spirația tainică a iluminărilor desăvârșitoare“ și văd veșmântul îndumnezeirii. Cel îndumnezeit se unește cu Dumnezeu, Dumnezeu locuiește în acesta și „deoarece întreg rămâne în el însuși și în noi locuiește în întregime“, transmite nu propria Lui fire, ci propria Lui slavă și strălucire. Această lumină este divinul și dumnezeirea, pentru că aceasta îndumnezeiește, după cum observă teologul luminii necreate, Sfântul Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului. După Sfântul Nichita Stethatos, Dumnezeu este înțelepciune și pe cei care umblă în cuvânt și înțelepciune „prin cunoașterea celor care sunt îndumnezeiți îi unește cu Sine prin lumină și prin înfiere dumnezei și-i face“. Omul vede lumina necreată prin îndumnezeire. Este îndumnezeit și prin îndumnezeire vede pe Dumnezeu nevăzut, după măsura curățirii. Pe cei vrednici „întreg Dumnezeu îi îndumnezeiește“ (Sfântul Grigorie Palama). Când însă spunem că cei îndumnezeiți văd lumina necreată prin îndumnezeire și că îndumnezeirea nu este nimic altceva decât vederea luminii necreate, înțelegem că devenim după har dumnezei, „fără identitatea după ființă“, așa cum spun Sfântii Părinți. În această stare omul dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Deoarece cunoașterea lui Dumnezeu este „comuniune în existență“, este unire și vedere a lui Dumnezeu. De aceea Sfântul Talasie spune: „sfîntire și îndumnezeire a îngerilor și a oamenilor, cunoașterea Sfintei și de o Ființă Treime“.

Astfel înțelegem că îndumnezeirea nu este dobândirea anumitor virtuți. Este, desigur, și acest lucru, început al unei vieți noi, dar îndumnezeirea este dincolo de virtuți, este contemplația luminii necreate. Virtuțile pregătesc terenul ca să ajungă omul la contemplația lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama spune că harul îndumnezeirii „este deci deasupra firii și virtuții și cunoașterii“. Deoarece virtutea și fiecare imitare a lui Dumnezeu înzestrează omul pentru sfânta unire, în timp ce harul desăvârșește această unire inexprimabilă. Și același sfânt spune, după ce a primit experiența harului îndumnezeirii: „altceva decât virtutea și înțelepciunea este harul și luarea îndumnezeirii“. Aceeași învățătură o întâlnim și la Sfântul Maxim: „virtuțile nefăcându-le după ce vom înceta din această viață; dar după har pentru acestea nu încetăm să suferim îndumnezeirea“. Cu alte cuvinte, în cealaltă viață vom înceta să facem virtuți, dar totuși nu vom înceta să suferim îndumnezeirea. Aceasta înseamnă că îndumnezeirea este mai largă decât dobândirea unor virtuți. Virtuțile însă care sunt

prinse în strădania de a păzi poruncile lui Hristos ne conduc către îndumnezeire.

Totuși, ceea ce vreau să subliniez este că atunci când spunem îndumnezeire înțelegem, în principal, unirea cu Dumnezeu. Și această unire este atinsă, înainte de orice, prin contemplația luminii necreate. De aceea vederea luminii necreate este îndumnezeirea omului. Și câți participă la această lumină sunt numiți îndumnezeiți (theúmenoi).

3. Lucrare a lui Dumnezeu – conlucrare a omului

La starea îndumnezeirii, așa cum învață Sfinții Părinți, Dumnezeu este cel care lucrează și omul cel care conlucrează.

Îndumnezeirea nu este o evoluție naturală a omului, ci lucrarea și harul lui Dumnezeu pentru acei care sunt vrednici de îndumnezeire. Sfântul Maxim scrie: „așadar suferim mai sus decât firea existentă după har, dar nu facem (noi) îndumnezeirea. Căci nu avem în fire forța receptivă a îndumnezeirii“.

Omul conlucrează prin strădania purificării, ca să devină lăcaș al Dumnezeului Celui viu. Păstrarea poruncilor lui Hristos ne conduce la îndumnezeire. După Sfântul Maxim, „aceasta este Evanghelia lui Dumnezeu, mesajul lui Dumnezeu și rugămintea către oameni, prin Fiul întrupat și prin mijlocirea Lui către Tatăl, răsplată a Celui care dăruiește celor supuși Lui îndumnezeire nenăscută“. Păstrarea Evangheliei, adică a poruncilor lui Hristos, conduce omul la îndumnezeire, care nu este naștere, ci dezvoltare celor vrednici de iluminare. Este necesară purificarea ca să devină omul receptiv acestei iluminări. Este dezvăluit harul îndumnezeirii „nu prin învățături, ci prin curățire“ (Sfântul Grigorie Palama). Minte omului, prin purificarea părții pătimitoare a sufletului cu ajutorul rugăciunii inimii și a minții și prin iluminarea dumnezeieștilor străluciri, „este făcută îngerească și dumnezeiască“, după Sfântul Grigorie Palama.

Purificarea, deci, este calea care pregătește dezvoltarea harului lui Dumnezeu în inimă. Purificarea aceasta nu este independentă de pocăința adâncă. Dar cunoaștem că și această profundă pocăință este venirea harului lui Dumnezeu. De asemenea, Sfântul Nichita Stethatos învață că această înviere a minții și iluminare a ei „s-a născut în suflet, din liniștea persistentă a virtuților, din rugăciunea imaterială și nevisătoare și continuă, din

cumpătare în general și din cunoașterea ardentă a Scripturilor“. „Omul nu poate primi harul dumnezeiesc dacă mai înainte nu a preschimbat urâtenia sufletului prin lacrimi fierbinți și nu s-a apropiat slujirii sfintelor porunci ale lui Hristos“ (Sfântul Nichita Stethatos).

În general, trebuie să spunem că Dumnezeu lucrează în omul acela care a fost purificat prin toate modurile pe care le oferă Biserica noastră, și a devenit astfel receptiv la mila dumnezeiască. Conlucrarea omului este exprimată în strădania de a se fi pregătit pentru participarea la lumina necreată.

4. Treptele îndumnezeirii și contemplării

Îndumnezeirea nu este iertarea păcatelor prin Sfântul Duh, ci părtășia omului la Sfântul Duh. Una este iertarea păcatelor și alta părtășia la Preasfântul Duh. În acest sens, Sfinții Părinți sunt convingători.

Există însă diferențe ale îndumnezeirii, deoarece desăvârșirea, adică îndumnezeirea, este fără sfârșit. În „Psihoterapia ortodoxă“ scriu despre acest lucru. Din cele anterioare se vede clar că scopul vindecării omului este vederea luminii necreate. Deoarece vorbim în acest capitol despre contemplație, cred că este bine să fie prezentată și învățătura Sfântului Grigorie Palama despre multele trepte ale contemplării. Spune sfântul că există un început în aceste contemplări și cele de după început, care se deosebesc după o mai mare obscuritate și o mai mare strălucire, nu există însă sfârșit, pentru că progresul acesteia, precum de asemenea și al răpirii în revelație este continuat la nesfârșit. Pentru că una este iluminarea și alta vederea continuă a luminii și altceva vederea lucrurilor în lumină. „Există și un început al acestei contemplări și cele de după început, care se deosebesc unele față de celelalte după obscuritatea mai mare și strălucirea mai mare, iar sfârșit nu este; la infinit este progresul acesteia, precum la fel și răpirea în revelație; căci una este iluminarea și alta vederea continuă a luminii și alta vederea lucrurilor întru lumină în care și cele de departe sunt sub ochi și cele viitoare sunt arătate ca existând“. Există deci trepte ale contemplării și prin extindere trepte ale cunoașterii.

Sfântul Grigorie de Nyssa în „Viața lui Moise“, vorbind despre desăvârșire, pe care o identifică cu virtutea, spune că nu

există limită a desăvârșirii și hotar al virtuții. Desigur, când vorbește despre virtute nu o înțelege ca pe anumite fapte morale, ci ca lucrare a lui Dumnezeu. De aceea scrie: „cel care urmează adevărata virtute, nimic altceva nu face decât participă la Dumnezeu, deoarece El este virtutea desăvârșită“.

Astfel există o continuă evoluție a desăvârșirii și a virtuții. Referindu-se la Apostolul Pavel, scrie: „În ce privește virtutea la Apostol, am aflat un singur hotar al desăvârșirii, faptul că aceasta nu are hotar“. Când spune cineva că a dobândit viața și trăiește autarhia, acest lucru înseamnă moarte și nu viață. „Căci precum sfârșitul vieții este începutul morții, tot astfel și oprirea drumului în virtute devine început al drumului în răutate“. Astfel și trăirea lui Dumnezeu nu are oprire, ci este o continuă căutare și o continuă descoperire. Sfântul Grigorie de Nyssa spune în continuare: „Deci nu este imposibil întru totul să ajungi desăvârșit; deoarece desăvârșirea, precum am spus, nu este definită prin limite; un singur hotar al virtuții există: nemărginirea. Așadar cum ar ajunge cineva la o limită necăutând limita“.

Se vede din discursul Sfântului Grigorie de Nyssa că dumnezeirea nu are hotar și margine. Prin urmare, există diferite trepte ale desăvârșirii. Și cum am menționat mai înainte, treptele sunt iluminarea, contemplația lui Dumnezeu și continua contemplație a lui Dumnezeu.

Domnul a vorbit despre multe locașuri care există în rai. „În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt“ (Ioan, 14, 2). Și Sfântul Grigorie Sinaitul, explicând acest pasaj, spune că a numit Domnul multe locașuri „diferitele locașuri și progrese ale stării de acolo; însă deși există o singură Împărăție, multe deosebiri are înăuntrul“. Una este Împărăția lui Dumnezeu, dar are multe trepte de trăire a ei, potrivit cu progresul și cu starea celui care se află în Împărăție. Pentru că, precum spune Apostolul Pavel, „stea de stea se deosebește în strălucire“ (I Cor. 15, 41).

Îndumnezeirea, cum am menționat mai sus, este contemplația luminii. Dar această contemplație a luminii, care oferă adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, este proporțională cu starea duhovnicească a omului. De aceea Sfântul Grigorie Palama spune că lumina nu este mentală și dătătoare de cunoaștere, ci este cunoaștere, „iar bogăția acesteia este dovadă a desăvârșirii iubite de Dumnezeu“. Lumina aceasta strălucește și anumitor începători în viața virtuții, „dar mai obscură, lumina de acest fel stră-

lucește și celor desăvârșiți ca adaos de umilință“. Și în alt punct interpretând acest fapt, Sfântul Grigorie spune că Domnul se așază în moduri diferite în oameni, „după vrednicie și după viețuirea celor care Îl caută“. Diferit lucrează în practică, diferit în contemplație, diferit în intuiție, diferit în oamenii sânguincioși, adică la aceștia care au progresat în viața duhovnicească și diferit la aceștia care deja au devenit dumnezei după har. Dar și după dumnezeiasca vedere există multe deosebiri. Profetilor le-a fost dezvăluită unuia prin vis, altuia prin vedenie care este prin ghicitori și prin oglindiri, în timp ce lui Moise i s-a arătat „în chip, și nu prin ghicitori“.

Contemplația lui Dumnezeu este diferită la oameni. Există trepte ale contemplării și, astfel, trepte ale îndumnezeirii. Sfântul Petru Damaschinul menționează opt trepte ale contemplării lui Dumnezeu. Prima treaptă este „cunoașterea suferințelor și ispitelor acestei vieți“. Când omul percepe și înțelege dragostea lui Dumnezeu în ispite și suferințe, și rabdă în acestea, atunci trăiește prima treaptă a contemplării. A doua treaptă este „cunoașterea păcatelor noastre și a binefacerilor lui Dumnezeu“. Este trăirea celei mai adânci pocăințe. A treia treaptă este „cunoașterea lucrurilor înfiorătoare dinaintea morții și de după moarte“. A patra treaptă este „înțelegerea purtării Domnului nostru Iisus Hristos în lumea aceasta și a ucenicilor lui și a celorlalți sfinți, ale morților și Sfinților Părinți, fapte și cuvinte“. A cincea treaptă este „cunoașterea firii și schimbării lucrurilor“. A șasea treaptă este „contemplația celor existente, adică cunoașterea și înțelegerea creațiilor perceptibile ale lui Dumnezeu“, adică vederea rațiunilor celor existente, vederea lucrării făcătoare de ființă și făcătoare de viață a lui Dumnezeu. A șaptea treaptă este „înțelegerea creațiilor raționale ale lui Dumnezeu“, adică a îngerilor și a opta treaptă este „cunoașterea despre Dumnezeu, numită Teologie“. În continuare, spune că primele trei trepte aparțin omului practic, acela care se află încă la făptuire, adică la stadiul purificării, în timp ce celelalte cinci aparțin omului contemplativ, acestuia care a trecut la iluminarea minții și contemplarea lui Dumnezeu. A opta treaptă este lucrarea veacului viitor. Acest lucru dezvăluie că răbdarea în încercările vieții, pocăința foarte adâncă sunt inspirate de harul lui Dumnezeu. De aceea și sunt primele stadii și primele trepte ale contemplării lui Dumnezeu. Prin urmare, omul care trăiește pocăința și rabdă ispitele este și

se numește îndumnezeit, dar, firește, încă se află la primele stadii ale îndumnezeirii.

Totuși, îndumnezeit (theúmenos) este cel care participă, după sfintele trepte, la harul lui Dumnezeu. Și știm foarte bine că și starea celei mai adânci pocăințe, și rugăciunea mentală sunt inspirație a Preasfântului Duh. În principal, însă, îndumnezeit este cel care contemplă pe Dumnezeu.

5. Îndumnezeirea sufletului și trupului

Cînd vorbim despre îndumnezeire înțelegem îndumnezeirea întregului om. Omul este constituit din suflet și trup. Prin urmare, participă la îndumnezeire sufletul și trupul. În primul rînd, desigur, sufletul trăiește harul lui Dumnezeu, dar prin suflet este transmis și trupului și astfel dobîndește și acesta experiența îndumnezeirii.

Există multe exemple din Sfînta Scriptură. Fața lui Moise a fost luminată cînd a urcat pe Muntele Sinai, într-un loc în care nu puteau iudeii să respingă strălucirea și a fost necesar să pună acoperămînt. Fața lui Hristos a strălucit ca Soarele și hainele Lui au devenit albe, pe Muntele Schimbării la Față. Și încă iudeii au văzut fața Sfîntului Ștefan, ca o față de înger. Și numai aceste exemple, precum de asemenea și îndumnezeirea moaștelor sfinților, dezvăluie că și trupul participă la îndumnezeire. De altfel, și acesta va fi înviat și va fi slăvit. Sfîntul Maxim spune că, pe durata contemplării, Duhul ne va dărui încetarea tuturor lucrărilor fizice în trup și în minte, prin îndumnezeire, „încât Dumnezeu să fie vizibil și prin suflet, și prin trup“. Și Sfîntul Grigorie Palama lămurește că și mintea și simțirea percep lumina necreată, „deci fiecare din cele două potrivit ei însăși“, dar deasupra minții și deasupra percepției.

La vederea lui Dumnezeu și trupul participă, dar omul vede lumina și ascultă vocea lui Dumnezeu, după ce mai înainte sunt schimbate simțurile de către dumnezeiescul har. Sunt transformate simțurile și astfel văd lumina. Părinții, vorbind despre Schimbarea la Față a lui Hristos, spun că ucenicii „s-au schimbat și au văzut schimbarea“. Și mai mult, Sfîntul Grigorie Palama spune că la Schimbarea la Față, deși Hristos a strălucit ca soarele, totuși nu a fost vizibil celor prezenți, pentru că lumina aceea este invizibilă celor ale căror simțuri nu au fost transformate de către Duhul. Ucenicii au văzut lumina aceasta sus pe Muntele

Tabor, dar au văzut-o cu ochii care au devenit mai presus de ochii trupești și percepeau lumina spirituală cu putere spirituală.

Astfel, și trupul coparticipă la îndumnezeire. Este schimbat și este făcut capabil să vadă lumina necreată. Cum trupurile celor drepti în rai vor fi trupuri duhovnicești și vor participa la slava Domnului, tot astfel și vederea luminii necreate, care este ipostaza bunurilor viitoare, ea însăși Împărăția lui Dumnezeu, este văzută de către ochii care mai înainte au fost făcuți duhovnicești.

6. Posibilitățile îndumnezeirii

Din întreaga creație numai omul are posibilitatea îndumnezeirii, a participării la lucrarea îndumnezeitoare a lui Dumnezeu. Omul nu numai participă la lucrarea făcătoare de ființă, făcătoare de viață, făcătoare de înțelepciune a lui Dumnezeu, dar are posibilitatea să participe și la lucrarea îndumnezeitoare a lui Dumnezeu. Poate să devină după har dumnezeu și să dobândească după comuniune ceea ce Dumnezeu este după ființă. Cred că îndumnezeirea este posibilă din trei motive:

a) Omul este creat după chipul lui Dumnezeu. Numai omul din toată creația este după chipul lui Dumnezeu, pentru că are minte, rațiune și duh, care însuflețește trupul unit cu el, de aceea și acest *după chip* din om este mai puternic decât acel *după chip* al îngerilor. Este *după chipul* lui Dumnezeu și poate să ajungă și la *după asemănare* și acest *după asemănare*, cum am menționat mai înainte, este identificat cu îndumnezeirea.

b) Hristos s-a întrupat, a luat firea omenească și, astfel, firea umană a dobândit ipostas – „chip și hotar“, cum spune Nicolae Cabasila. Hristos a luat trupul omului și a devenit Dumnezeu-Om și nu Dumnezeu-Înger. Astfel, întruparea lui Hristos a dat posibilitatea îndumnezeirii. Sfântul Maxim spune: „Credința sigură este a nădejdi spre îndumnezeire“, „îndumnezeire“ prin lucrarea venind „de la Dumnezeu care ia asupra Sa natura umană prin firea oamenilor, întruparea lui Dumnezeu făcând omul tot atât dumnezeu, pe cât El s-a făcut om“. Este o idee fundamentală prezentă la toți Sfinții Părinți, că Dumnezeu a devenit om ca să îndumnezeiască omul. De exemplu, Sfântul Simion Noul Teolog scrie: „Fiul lui Dumnezeu de aceea a devenit fiu al omului, ca să facă fii ai lui Dumnezeu pe noi oamenii. Acela înălțând după har

neamul nostru, născându-ne de sus în Duhul Sfânt și direct introducându-ne pe noi în Împărăția Cerurilor, mai mult, dăruindu-ne s-o avem pe aceasta înlăuntrul nostru, să nu stăm doar cu nădejdea intrării în ea, ci în stăpânirea acesteia fiind să strigăm: „Viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu“.

Astfel, acest pasaj, care este credința nezdruincată a Bisericii, spune că Dumnezeu ne dă după har ceea ce Acela este după fire, ne renaște prin Sfântul Duh și ne dă Împărăția Lui de acum.

Sfântul Maxim se exprimă precum urmează: „Tot atât ne îndumnezeiește pe noi după har, pe cât după iconomie El a devenit om prin fire“. Și Sfântul Grigorie Teologul spune că Hristos în foișor a făcut părtași ai Tainei pe ucenicii Lui, ca să arate că Dumnezeu trebuie să coboare ceva spre noi..., iar noi să urcăm și astfel să devină comuniune a lui Dumnezeu cu oamenii, amestecându-se, vrednicia devenind coparticipativă“.

c) Există posibilitatea îndumnezeirii pentru că există Biserica, Trupul divino-uman al lui Hristos. În Biserică Dumnezeu a dat întreaga cunoaștere și putere. Apostolul Pavel scrie: „Pentru ca înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri să se facă cunoscută acum, *prin Biserică* începătoriilor și stăpâniilor din ceruri... Lui fie slava în Biserică și întru Iisus Hristos în toate neamurile veacului veacurilor. Amin“. (Ef. 3,10, 21).

Viața noastră în Biserică și participarea noastră la viața liturgică și ascetică a ei, ne dau premisele să ajungem la îndumnezeire. Sfântul Botez curăță acest *după chip* și ne face mădulare ale Trupului lui Hristos; prin Sfânta Mirungere primim daruri și prin Sfânta Împărtășanie dobândim îndumnezeirea, deoarece primim Trupul și Sângele lui Hristos. Desigur, ca să ajungem la îndumnezeire prin Sfânta Împărtășanie, trebuie să fie parcursă mai întâi toată viața ascetică, deoarece fără asceză, fără schimbare interioară, împărtășirea de Trupul și Sângele lui Hristos se face spre păcat și spre osândă. Din această perspectivă ascetică putem să vedem pasajul fericitului Nicolae Cabasila, care zice: „ce fapt mai mare de moralitate și dragoste poate să existe decât ca îmbăindu-l cu apă (Sfântul Botez) să scape sufletul de murdărie, ungându-l cu mir să împărătească Împărăția în ceruri, să mănânce Trupul Lui însuși și Sângele care se oferă?“ Ce poate să fie egal cu „faptul că niște oameni devin dumnezei și fii ai lui Dumnezeu, și că natura noastră cu prețul lui Dumnezeu a fost prețuită și că tina întru acest trup de slavă a fost ridicată, ca să

devină egală în prețuire și egală în dumnezeire de-acum dumnezeieștii naturi ?“

Prin Sfintele Taine și viața ascetică ne împărtășim cu Hristos și dobândim Împărăția Lui. Aceasta este imitarea lui Hristos. Creștinul care trăiește în Biserică, imită pe Hristos nu exterior și etic, ci mistic și ascetic. Sfântul Maxim, vorbind despre imitarea lui Dumnezeu, spune că această imitare este interioară, adică Hristos se naște în noi și noi ne naștem după Hristos. Hristos se naște din credință, se întrupează în virtuți, se răstignește în filosofia practică, înviază prin vederile spirituale, se schimbă în sufletele credincioșilor prin propria noastră schimbare, și urcă la ceruri.

Imitarea, așadar, a lui Hristos constă în „creșterea“ lui Hristos în noi. Dar deși aceasta este adevărata imitare a lui Hristos, totuși în același timp este și inimitabilă. Sfântul Dionisie Areopagitul vorbește despre „imitarea inimitabilă“, care înseamnă că nu putem niciodată să ajungem la ființa lui Dumnezeu. Participăm la lucrările Lui.

Astfel, faptul că omul este *după chipul* lui Dumnezeu, că Hristos s-a întrupat și a sfințit firea umană și că există Biserica, care este Trupul divino-uman al lui Hristos, creează posibilitatea îndumnezeirii. Omul poate să fie îndumnezeit, să devină după har Dumnezeu „fără identitatea după ființă“.

7. Îndumnezeirea din această viață

Cele câte am expus și am dezvoltat până acum, cred, au arătat că omul primește „darul îndumnezeitor“ încă din această viață. Dacă de acum nu a fost îndumnezeit omul, nu se va bucura de Împărăția lui Dumnezeu și în cealaltă viață. Nu voi menționa pasajele pe care le-am expus anterior, ci voi sublinia numai două pasaje din Sfântul Grigorie Sinaitul.

În primul, spune Sfântul Grigorie: „Cel desăvârșit în virtute încă de aici are egală și vrednicia și dumnezeirea și în veacul viitor alături de aceia de-o părtășie întru vârsta duhului“.

Acela care din această viață este îndumnezeit, adică participă la lucrările lui Dumnezeu, acesta și în viitor va crește în îndumnezeire. Scriu că în viitor va crește în îndumnezeire, pentru că va exista progres continuu în îndumnezeire. Sfântul Grigorie de Nyssa, referindu-se la acest lucru, zice: „asemenea (este) partici-

parea la binele dumnezeiesc, încât mai mare și mai primitor îl face pe acela în care se săvârșește, din putere și mărimă luându-și adaos pentru cel ce primește, încât și-l crește pe cel hrănit și nu se oprește vreodată de la creștere“.

Același lucru învață Sfântul Grigorie Sinaitul, că în viitor nu vor înceta cei îndumnezeiți să crească în sfințenie și îndumnezeire: „În viitor, îngerii și sfinții, se spune, progresând în adăugarea harismelor, niciodată nu vor încheia sau se vor deda neconținut la dorirea bunurilor, căci coborâre sau micșorare de la virtute către răutate acel veac nu are“.

Același lucru învață Sfântul Ioan Scărarul. Spune că de vreme ce dragostea niciodată nu se termină, capătul contemplării este fără limită. Astfel, în contemplație „progresând, niciodată nu ajungem la capăt, nici în veacul prezent, nici în veacul viitor, luând lumină pentru lumină“. Și deoarece contemplația crește continuu, de aceea și există progres în îndumnezeire, chiar și în cealaltă viață. Dar primim începutul din această viață.

Al doilea pasaj al Sfântului Grigorie Sinaitul menționează: „Căci unul în Hristos, mădular al lui Hristos nu va fi, decât cel făcut părtaş la har de aici chiar, învățătura adevărului și a cunoașterii, după Apostol, având în el însuși“. Dacă cineva nu ia din viața aceasta harul lui Dumnezeu, nu este mădular al lui Hristos. Este înfricoșător acest cuvânt al sfântului. Înseamnă că cel care are în chip activ, după diferite trepte, harul lui Dumnezeu, adică cel îndumnezeit, este mădular al lui Hristos și, prin urmare, prin lucrare mădular al Bisericii, care este Trupul lui Hristos.

Nicolae Cabasila, în primul cuvânt din *Viața lui Hristos* menționează că, dacă nu dobândim din viața aceasta ochiul și, în general, simțurile, nu vom putea să vedem pe Dumnezeu în cealaltă viață. Desigur, în viața aceasta nu dobândim numai simțuri, ci dobândim și gustul vieții veacului viitor.

Ca o concluzie, putem să spunem că sfințiți sunt cei care, după diferite trepte, suferă îndumnezeirea. Iar această îndumnezeire este participare la dumnezeiescul har, în principal contemplația luminii necreate. Îndumnezeirea este vederea lui Dumnezeu și această vedere a lui Dumnezeu este unirea cu Dumnezeu și exact acest lucru este Împărăția lui Dumnezeu.

Desigur, cunosc că oamenii epocii noastre nu dau crezare cuvântului despre îndumnezeire și contemplația luminii necreate.

Le pare nerealizabilă și nefondată. Se mulțumesc numai cu o analiză morală a vieții creștine.

Dacă neglijăm însă învățătura despre îndumnezeire și dacă diminuăm scopul omului, care este să ajungă la *după asemănare*, adică să atingă îndumnezeirea, atunci este diminuată întreaga viață bisericească. Sfântul Grigorie Palama spune că acela care nu crede taina noului har și nu pășește spre nădejdea îndumnezeirii, nu poate să scape de patimile senzualității, lăcomiei și iubirii de slavă. Și dacă, când și când izbutește ceva, va dobândi trufie și, astfel, iarăși va cădea în aceleași patimi. „Cel care nu crede această mare taină a noului har și nu privește spre nădejdea îndumnezeirii, nici nu poate să disprețuiască plăcerea trupului și banii, și avuțiile, și slava față de oameni nu ar putea s-o disprețuiască. Iar dacă ar putea, pentru acest timp, trufia îl primește ca pe unul care a agonisit deja desăvârșirea, prin care (trufie) iarăși este tras în jos către zăpădul celor necurați“.

De asemenea, cine se sprijină pe desăvârșirea neîmplinită, acesta deși izbutește ceva, nu va socoti că a reușit ceva și va fi umilit. De aceea speranța îndumnezeirii trebuie să fie ținta noastră fundamentală. Atunci vom putea să scăpăm și să ne eliberăm de patimile murdare.

Este necesară o strădanie încordată ca să ne schimbăm și să trăim „creșterea“ lui Hristos în noi, pentru că mântuirea „nu poate să vină în alt fel decât prin sfințirea celor mântuiți“, după Sfântul Dionisie Areopagitul.

Nu poate cineva să pretexeze că este imposibil să ajungă la îndumnezeire. Sfântul Grigorie Palama spune: „așadar pretutindeni este ființa lui Dumnezeu“, tot astfel „peste tot este și îndumnezeirea“, deoarece este puterea firească a ei să rămână nedespărțită în chip inexprimabil. Dar precum focul este invizibil nefiind materie și neexistând un simț care să constate energia luminătoare a acestuia, „tot astfel și îndumnezeirea este invizibilă neconstând în materie care cuprinde sfânta apariție“. Când însă curățim firea noastră, atunci această natură curățită „lumină spirituală este văzută, mai mult și pe aceia lumină spirituală îi face“. Deci cineva nu poate să pretexeze că nu poate să ajungă la îndumnezeire, deoarece toți oamenii am fost creați ca să ajungem la *după asemănare*. Prin urmare, nimeni nu este lipsit de această binecuvântare. Este suficient să vrem și să ne luptăm pentru acest scop. Sfântul Ioan Sinaitul spune că trebuie să ne folosim

de toate metodele ca să ajungem la îndumnezeire. Pentru că, după ce poarta s-a deschis, nimeni nu poate să pretexeze că nu poate să intre. „Oricine este dator să se folosească de orice mijloc, ca să zic așa, ca să se întroneze în tronul lui Dumnezeu purtându-și lutul în sus; așadar nimeni să nu pretexeze în privința urcării; căci calea și poarta au fost deschise“.

Cuvântul, deci, pentru îndumnezeire este necesar. Și îndemnul să devenim îndumnezeiți, indispensabil. Existența și astăzi a celor îndumnezeiți face necesară această învățătură. Nu suntem îndemnați pentru cele mici, ci ca să devenim dumnezei după har.

Vreau să sfârșesc cu acest îndemn al Sfântului Grigorie Teologul: „Ai îndemnurile Fiului. Mergi cu ajutorul lor, și câte au referire la înalt, dumnezeiește, și câte au referire la trup, cu împreună pătimire; ba mai degrabă în întregime dumnezeiește, ca să devină dumnezeu de jos urcându-se, datorită Celui care a coborât pentru noi de sus. Peste toate și înainte de toate, numele acela păzește-l și nu vei greși în cele mai înalte sau mai umile: Iisus Hristos, ieri și azi, trupește, același duhovnicește, și în vecii vecilor. Amin“.

4. Diavolul și înșelăciunile lui

Între multe critici referitoare la *Psihoterapia ortodoxă* a fost și următoarea: „*Psihoterapia ortodoxă* pune de la sine problema demonilor și a demonologiei despre care sunt cunoscute foarte puține lucruri. Nu cumva părintele Hierotheos ar trebui să împlinească și să completeze această operă a lui cu un al doilea volum despre demoni, înșelăciunile și capcanele lor și modurile combaterii lor? Credem că va fi o mare și pozitivă ofertă către turma lui Hristos“.

Desigur, în toată cartea mea există referiri la existența și modul de acțiune al diavolului. Socotesc că în punctul acesta este vizibilă și deosebirea psihoterapiei ortodoxe de psihoterapia umanistă. A doua nu crede în existența și lucrarea demonilor, în timp ce prima acceptă că demonii atacă omul și îi creează multe probleme.

Și de aceea o parte a bolilor sufletului este datorată furiei și invidiei demonilor. Când am scris despre gânduri, despre boala minții, a inimii, despre patimi, am dezvoltat la locul potrivit cele despre lucrarea demonilor. Cine citește atent cartea poate să vadă această realitate. Socotesc însă că ar fi bine să fac o recapitulare și extindere a gândurilor mele despre existența și înșelăciunea demonilor. Acest scop îl au cugetările care urmează.

Este destul de dificil să descrie cineva diavolul și lucrările lui. Dificultatea se află în faptul că numai cei care au reușit să scape de influența lui, aceștia pot să discearnă clar modalitatea lucrării lui. Nu pot să susțin că mă aflu în această situație. Totuși, din studiile învățăturilor sfinților putem și noi să cunoaștem personalitatea diavolului, dar și metoda pe care o folosește ca să înrobească și să țină oamenii sub puterea lui. Astfel, ne sprijinim în principal pe învățătura sfinților, care prin puterea lui Hristos au învins diavolul, l-au înjosit literalmente. Putem, deci, și noi să repetăm cuvântul Apostolului Pavel: „căci gândurile lui nu ne sunt necunoscute“ (II Cor. 2, 11). Experiența Bisericii a dezvăluit toate judecățile, toate gândurile diavolului.

Desigur, trebuie să ținem seama că discuția despre asemenea chestiuni nu este fără pericole duhovnicești. În mod obișnuit, acei care descoperă gândurile diavolului, acceptă furia lui agresivă. După cum spune Sfântul Ioan Sinaitul „cel care explică despre isihasm amănunțit și cu cunoaștere instigă demonii împotriva lui însuși“. Primește atacurile diavolului, pentru că oricine altul nu poate să dezvăluie urâteniiile lui. Dincolo de aceasta există o dificultate, pentru că, așa cum spune iarăși Sfântul Ioan Sinaitul, un ascet vrând să vorbească despre liniște s-a temut ca nu cumva să creeze lene celor care se luptă și chiar ca nu cumva să creeze frică celor care vor să se lupte.

Într-adevăr, în chestiunile duhovnicești se pot naște aceste primejdii. Când sunt ascultate învățături de acest fel, există oameni care se descurajează și alții care se tem. Astfel, discuția despre demoni este destul de dificilă. Îmi asum această strădanie numai cu credința în Dumnezeu, cu simțământul că voi avea ajutorul Lui și cu nădejdea că vor fi ajutați unii oameni aflând înșelăciunile diavolului.

Persoana diavolului

În toată tradiția cărturărească patristică se vorbește despre existența diavolului. Diavolul nu este o personificare a răului, nu este un personaj închipuit ca să fie arătată existența răului, ci este o personalitate concretă, o existență concretă. Diavolul a fost înger, numit Lucifer, și, străduindu-se cu trufie să dobândească slava lui Dumnezeu, a păcătuit. Așa s-a petrecut acest fapt pe care l-a dezvăluit Hristos: „Am văzut pe satana ca un fulger căzând din cer“ (Lc. 10, 18). Diavolul a născut răul, nu a primit simplu răul, cum a fost cu omul. „De la început diavolul păcătuiește“ (I In. 3, 8). Existența diavolului este vizibilă din faptul că misiunea lui Hristos în lume a fost să strice lucrurile diavolului, să elibereze omul de asuprirea lui: „Pentru aceasta S-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să distrugă lucrările diavolului“ (I In. 3, 8). Într-adevăr, dacă citim Evangheliile, vom vedea acest lucru clar. Vom constata că Hristos, după cuvântul Apostolului Petru, „a umblat făcând bine și vindecând pe toți cei asupriți de diavolul“ (Fapte 10, 38). Nu cred că este necesar să descriu în locul acesta vindecările celor demonizați și conflictul pe care l-a avut Hristos cu demonii. Acest lucru va fi arătat în alte părți. Totuși, este cunoscut că focul cel veșnic a fost pregătit pentru diavol: „Mergeți de la mine, voi cei blestemați, în focul cel veșnic pregătit diavolului și îngerilor lui“ (Mat. 25, 41).

Sfinții Părinți învață că demonii nu au fost creați demoni de către Dumnezeu, de la început, pentru că Dumnezeu nu a creat răul. Antonie cel Mare învață: „demonii nu din această cauză sunt numiți draci, nu astfel s-au născut; nici un rău nu a creat Dumnezeu; ci buni s-au născut și aceștia, căzând după aceea din înțelepciunea cerească“. Ei fac toate acestea ca să rățăcească oamenii. Ființe raționale, demonii, înainte de cădere, după cădere „din acea imaterialitate și delicatețe decăzând, fiecare a căpătat o oarecare îngroșare materială“. După ce a pierdut diavolul viața, a dobândit moartea (Sfântul Grigorie Palama). Sfântul Grigorie Palama învață că diavolul a dorit cu trufie să conducă, împotriva părerii celui care l-a creat, și astfel este părăsit pe drept, într-adevăr, de la izvorul viu și luminător; și este îmbrăcat în moarte și întuneric etern. Cu siguranță există diavol, nu este ființa morții, ci are ființa lui „în respingerea vieții într-adevăr“ (Sfântul Grigorie Palama). A pierdut într-adevăr viața, pe Dumnezeu, și a fost

îmbrăcat în moarte. Și nu numai că este duh mort, ca fiind lipsit de viața adevărată, dar și transmite moartea acelor care se apropie de el. „Satana nu este numai duh mort, ci omoară pe cei care îl ating“. Dorința diavolului este să omoare și oamenii. De aceea, cum vom vedea în altă parte, urăște oamenii, practică toate cele ca să-i îndepărteze de Dumnezeu, care este viața adevărată.

Lucrarea aceasta a diavolului este evidențiată și de numele pe care i le-a dat tradiția cărturărească patristică. Este menționat ca „pârâșul fraților noștri“ (Apoc. 12, 10). În Apocalipsă de asemenea este scris: „și a fost aruncat balaurul cel mare, șarpele cel de demult, cel chemat diavol și satana, cel care înșală toată lumea...“ (Apoc. 12, 9). Apostolul Petru, prezentând lucrarea diavolului, îl numește „potrivnic“ și „leu care răcnește“ (I Petru 5, 8). Evanghelistul Ioan îl caracterizează „ucigător de oameni“ (In. 8, 44). De la început urmărește să omoare omul, să îl îndepărteze de Dumnezeu. Apostolul Pavel îl numește „stăpânitor“ (Efes. 6, 12). Desigur, când Apostolul Pavel îl numește stăpân nu o spune cu sensul că conduce întreaga lume, deoarece lumea este creația lui Dumnezeu și El o dirijează prin lucrările Lui proniatoare, dar este stăpân al lumii nedreptății, al dorinței viclene și al aroganței vieții. Sfântul Grigorie Palama, explicând acest pasaj, spune că nu trebuie să socotim că cel viclean stăpânește cerul și pământul și creațiile care se găsesc între acestea, fiind numit stăpân; „fugi de această nesocotită părere“. Singurul stăpân în acest sens este Creatorul Dumnezeu. „Ci abuzul celor existente, conducerea pătimasă a celor privitoare la noi, lumea nedreptății, dorința vicleană și trufia,... aceasta este lumea al cărei stăpân este satana“. Încă, în Sfânta Scriptură este vizibilă mânia lui, care, mai mult, se mărește cu cât se apropie de sfârșit: „Diavolul a coborât la voi având mânie mare, știind că timpul lui este scurt“ (Apoc. 12,12). Demonii sunt dușmanii noștri. „Căci avem dușmani groaznici și șireți, pe viclenii demoni, cum învață Antonie cel Mare. Demonii sunt înspăimântători, înșelători și vicleni. În general, diavolul este cel care are puterea morții și de această moarte a venit să ne elibereze Hristos“. „În același fel și El S-a împărțășit de acestea ca să surpe prin moartea Sa pe cel care are stăpânirea morții, adică pe diavolul“ (Evr. 2,14).

Totuși, este cunoscut în experiența Bisericii că prin lucrarea Sfintei Iconomii diavolul a pierdut puterea lui. Deși anterior a avut întreaga putere, acum a pierdut această putere. Aceasta în-

seamnă că prin eliberarea noastră și în principal prin puterea lui Hristos putem să îl învingem. Acest lucru au făcut toți sfinții lui Dumnezeu. De altfel, faptul că îngăduie Dumnezeu diavolului să ne supere este ca să fie probată libertatea noastră. Sfântul Grigorie Sinaitul învață că demonii „prin pronie sunt îngăduiți să arate care este libertatea noastră“. Asta înseamnă că autostăpânirea noastră poate să reacționeze la atacul demonilor și să refuze să înfăptuiască voia lor. De asemenea, trebuie să ținem cont că nu pentru toate greșește diavolul. Noi, obișnuiți să imputăm celorlalți propria noastră nereușită, învinuim pentru toate pe Dumnezeu și diavolul. Socotim că ne greșește Dumnezeu și diavolul. Dar există situații în care noi singuri ne deranjăm. Și atunci când ne deranjează diavolul putem să reacționăm cu libera noastră voință. Prin urmare, nu putem să atribuim toate căderile noastre diavolului. Sfântul Ioan Sinaitul spune că un monah „părăsind chilia, învinovățește diavolii, dar a uitat că el însuși s-a făcut sieși diavol“. Antonie cel Mare este revelator în acest sens. Spune că din când în când cineva a lovit poarta mănăstirii. A ieșit afară și a văzut „o lungă și înaltă arătare“. La întrebarea „cine este?“, a răspuns: „Eu sunt satana“. La întrebarea „pentru ce ai venit?“, a răspuns: „De ce mă defaimă degeaba monahii și toți ceilalți creștini? De ce mă blestemați în fiecare ceas?“ Și când Antonie cel Mare i-a spus: „Pentru că îi superi“, acela a răspuns: „Nu eu sunt cel care îi supără, ci ei înșiși se tulbură pe ei înșiși; căci eu am devenit neputincios“. Din aceasta este vizibil că nu putem pentru toate să învinuim diavolul. Avem și noi răspunderea noastră personală pentru căderi și ispite.

Feluri de demoni

Există însă mulți demoni, după cum învață tradiția cărturărească patristică. În texte, atât ale Sfintei Scripturi, cât și ale Sfinților Părinți, se vede clar că nu este unul singur satana, ci există mulți. Încă există demoni vicleni și mai vicleni și fiecare demon are învățătura lui, după cum de asemenea și felul lui propriu de acțiune și lucrare. Aș vrea în partea aceasta să vedem acest interesant punct.

Multe pasaje în Sfânta Scriptură arată că există multe duhuri viclene. Noi menționăm pe cele mai expresive. Demonii care au

existat în demonizații gadarenilor au fost mulți, de aceea și vorbeau la numărul plural: „Și, iată, au strigat zicând: Ce ai Tu cu noi, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu ? Ai venit aici mai înainte de vreme ca să ne chinuiești ?” (Mt. 8, 29). Și evanghelistul Marcu, descriind vindecarea demonizatului din Gherghesa, prezintă convorbirea pe care a avut-o Hristos cu demonii care erau în cel demonizat. Când Hristos a întrebat: „Care îți este numele ?” și i-a răspuns: „Legiune mi-e numele, fiindcă suntem mulți”. Și în continuare spune: „Și L-au rugat zicând: «Trimite-ne pe noi în porci...»”. Și când Hristos a satisfăcut această cerere, atunci ieșind duhurile necurate au intrat în porci” (Mc. 5, 9, 12, 13). Apostolul Pavel cunoaște că nu există un singur stăpân și un singur duh rău, ci mulți stăpâni și multe duhuri rele, de aceea scrie: „căci lupta noastră nu este împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății din văzduhuri” (Efes. 6, 12). De asemenea, înfățișând același Apostol lucrarea lui Hristos pe Cruce, spune: „dezbrăcând începătoriile și stăpâniile, le-a dat de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin cruce” (Col. 2, 15). Mulții demoni au și multe învățături. Adică, fiecare demon are și modul lui propriu de gândire și acțiune și toate aceste moduri ținesc să îndepărteze omul de Dumnezeu și să contribuie la moartea lui veșnică. Apostolul Pavel cunoaște că în vremurile de pe urmă vor fi îndepărtați mulți de la credință, „luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor” (1 Tim. 4, 1).

Nu numai că există mulți demoni, dar în Sfânta Scriptură se spune că există trepte ale vicleniei. Toți demonii sunt vicleni, dar unii sunt mai vicleni, depășesc pe ceilalți în viclenie. Domnul ne învață: „Iar când duhul necurat a ieșit din om, umblă prin locuri fără apă căutând odihnă și nu găsește. Atunci zice: Mă voi întoarce în casa mea, de unde am ieșit; și venind, o găsește golită și măturată și împodobită; atunci se duce și ia cu el alte șapte duhuri mai rele decât el și, intrând, sălășuiesc aici...” (Mat. 12, 43-45). Fără îndoială, așadar, există duhuri mai viclene. Adică există o gradare a demonilor în viclenie.

În general, sfinții învață că există atâția demoni câte și patimi. Mai mult, definesc mulți demoni ca demoni ai patimilor concrete. Evanghelistul Marcu descrie o situație caracteristică de vindecare a unui demonizat. Un oarecare părinte și-a adus copi-

lul care avea un „duh mut“ și „surd“. Și a relatat tatăl „că de multe ori l-a aruncat și în foc și în apă ca să-l piardă“ (Mc. 9, 22). Aici se vede că demonul care să găsea în omul acela era unul singur. Nu erau mulți. Însă care era acest demon concret mut și surd ? Sfântul Grigorie Palama, interpretând pericopa respectivă, spune că era demonul desfrânării. Scrie: „al desfrânării este acest prea groaznic demon, care uneori aruncă în foc pe cel prins, căci de acest fel sunt iubirile ... și mizerabile; alteori în apă scufundându-l pe acesta prin lăcomie, și de nenumărate și multe băuturi și ospețe“. Demonul acesta al desfrânării este mut și surd, deoarece „nici nu ascultă, nici să vorbească cele sfinte nu rabdă cu ușurință cel supus propunerilor unui asemenea demon“.

După cum există demonul desfrânării, tot astfel există și demoni ai altor patimi. Sfântul Casian Romanul înfățișează în opera lui opt duhuri ale vicleniei. Sunt: duhul necumpătării, duhul vicleniei și al poftei cărnii, duhul lăcomiei, duhul mâniei, duhul tristeții, duhul lenii, duhul slavei deșarte și duhul trufiei. Astfel, toate patimile au propriul lor duh care lucrează spre moartea veșnică a omului. Cu alte cuvinte, după cum virtuțile sunt rodul Sfântului Duh, nu sunt simple lucruri ale firii omenesti, tot astfel și toate patimile sunt fructul duhurilor viclene. Sfântul Nichita Stethatos învață că „roadele diavolului sunt: ura, mahnirea lumească, dezordinea sufletului, tulburarea inimii, viclenia, gândirea curioasă, nepăsarea, mânia, infidelitatea, invidia, lăcomia, beția, injuria, dezaprobarea, dorința ochilor, orbierea, lăudăroșenia sufletului“.

Sfântul Diadoh din Foticeea, experimentat în lupta împotriva demonilor, împarte demonii în două mari neamuri. Un neam de demoni este constituit din demoni mai subțiri și fini, celălalt neam din aceia mai grosolani, adică mai materiali. Primii demoni atacă sufletul, ceilalți, acei mai materiali, atacă trupul și urmăresc să înrobească în acest fel mintea. Aceste două neamuri de demoni, chiar dacă au același plan, să vatăme oamenii, totuși se luptă între ei. „Cuvântul cunoașterii duhurilor rele ne învață că sunt două, să le zicem așa, neamuri. Căci unul din ele este, să zicem, mai fin, celălalt mai grosolan. Așadar, acela mai fin face război sufletului, iar celălalt are în obicei a însulița și a înrobi carnea prin unele chemări neobosit asupritoare. De aceea, se țin cu potrivnicie pururea unii către alții și demonii care duc lupta cu

sufletul și cei cu trupul, chiar dacă au aceeași intenție de a-i vătăma pe oameni“.

Astfel, în tradiția cărturărească patristică se învață că nu doar există satana care urmărește să omoare omul, deoarece manifestă o ură groaznică împotriva lui, dar că există multe feluri de demoni. Fiecare patimă are și demonul potrivit, care dispune de suficientă experiență ca să-l conducă pe om la cădere. Războiul împotriva patimilor este într-adevăr războiul împotriva duhurilor viclene.

Pe cine atacă și în cine lucrează

Este nevoie însă să înaintăm mai adânc și să cercetăm pe cine atacă diavolul, spre cine în mod deosebit întoarce furia lui, dar și în cine are posibilitatea să lucreze mai mult.

Nu există vreo îndoială că îi atacă pe toți oamenii. Are mare ură împotriva oamenilor, încât, cum spun Sfinții Părinți, dacă Dumnezeu nu ar ține lumea cu dragostea Lui, atunci diavolul ar vrea să o facă să dispară. Diavolul în multe feluri a urmărit să atace și pe însuși Hristos. Sunt cunoscute trei ispitiri ale lui Hristos de către diavol. Sfânta Scriptură spune că după Botez „Iisus a fost dus de către Duhul în pustiu să fie ispitit de către diavolul“ (Mat. 4,1). Dar acestea nu au fost singurele ispite cărora le-a făcut față Hristos. Până în ultima clipă îl ataca cu furie punând în oameni gânduri împotriva lui.

Același lucru se întâmplă și cu oamenii. Îi atacă cu o furie înspăimântătoare. Îi urăște și îi invidiază. Nu poate să suporte slava care îi așteaptă pe luptători. Dar, cum notează Sfântul Ioan Sinaitul, cu cât omul este simplu cetățean, ori corăbier, ori agricultor nu se înarmează atât de mult împotriva lui dușmanii Împăratului. Când însă omul ia pecetea, scutul, pumnalul, spada și arcul, poartă îmbrăcăminte de ostașului, „atunci și acesta scrășnește dinții împotriva lui, și în orice fel se străduiește să-l omoare“. Aici cred că Sfântul Ioan subînțelege mai mult monahii. Astfel, pe monahi diavolul îi atacă cu o mai mare furie. Vrea cu desăvârșire să-i piardă, dacă îi stă în putință. Sfântul Teognost spune că o astfel de furie are împotriva omului care se luptă „și într-un mod așa de invidios mizantropul tentează, încât să ne împiedice și să trăim.

Astfel, potrivit cu modul în care trăim și treapta vieții duhovnicești pe care ne găsim, primim și săgeți de la vicleanul diavol. După Sfântul Teognost, când diavolul simte că sufletul urmărește să ajungă la mari dimensiuni ale trăirii, atunci „dușmanul vine înaintea noastră cu ispite sălbatice și îngrozitoare“.

Cât timp suntem robi ai patimilor, nu se neliniștește peste măsură. Simte că suntem ai lui și de aceea nu-și arată adevărata lui față. Mai mult, în starea aceasta își creează gânduri că este iubit, că nu există și multe altele. Dar când vrem să fugim de stăpânirea lui, atunci vom suferi furia lui. Avva Dorotei spune că, precum a trimis Dumnezeu pe Moise să conducă poporul afară din Egipt, și poporul a întâmpinat o mai mare ură a Faraonului, tot astfel este și cu fiecare om care vrea să scape de stăpânirea celui viclean. Când diavolul vede că Dumnezeu a trimis harul Lui ca să miluiască și să vindece de patimi un suflet, fie prin cuvântul Lui, fie printr-un om al Lui, „atunci și acesta mai mult se întoarce împotriva acestuia și mai vehement îl atacă“. În strădania de-a ne elibera vom întâmpina agresivitatea violentă a diavolului, care va trimite toate patimile să ne atace.

O deosebită furie are împotriva celor care se roagă. Pentru că rugăciunea este cea mai puternică armă împotriva diavolului. Omul care se roagă atrage la sine mânia demonilor. Sfântul Marcu Ascetul învață: „când a văzut diavolul că mintea s-a rugat din inimă, atunci pricinuieste mari și rudimentare ispite. Căci virtuțile mici nu vrea să le combată prin mari atacuri“. Într-adevăr, marile ispite sunt date celor care au mari virtuți, și mai ales celor care au harisma rugăciunii minții sau a inimii. De aceea de fiecare dată când ne pregătim pentru rugăciune, imediat se pregătește și diavolul pentru atac. După Nil Ascetul, fiecare război între noi și necurații demoni „nu pentru altceva este, decât pentru rugăciunea duhovnicească“.

Dacă diavolul atacă mult pe cei care se roagă sau care se pregătesc pentru rugăciune, foarte mult se luptă cu cei care au înaintat pe calea duhovnicească.

Cei care înaintează în contemplația lui Dumnezeu, aceștia primesc furia celui viclean. „Mare este furia împotriva celor care fac progrese în contemplație“; produc zgomote și în general, în chip diferit le provoacă tristețe. Și mai ales „dacă îngerul Domnului Atoateștiutor care îi păzește pe aceștia nu ar fi, nu ar scăpa de lațurile uneltirii lor și ale morții“, cum spune Sfântul Nichita

Stethatos. Au o așa furie, încât ar vrea și să-l omoare. Dar Dumnezeu nu îngăduie această mare nedreptate. Totuși, în general, omul contemplării primește multe ispite. Deși sub aspect uman are multe calități, totuși este disprețuit de toți oamenii. Această situație nu este independentă de lupta demonilor. Sfântul Nichita în alt loc spune că cu cât este crescută lumina dumnezeiască în rugăciune și omul ajunge la descoperiri și vedenii sub duh, cu atât mai mult demonii „scrâșnesc dinții și întind în aer cu sânge-înță împotriva celui înțelept, plasele încâlcite ale răutății lor”. Desigur, războiul acesta este mai mult exterior, decât interior. Omul care se află în această categorie mai mult crește în dragostea lui Dumnezeu și încă mai mult crește în ură împotriva celui viclean.

Încă trebuie să fie spus că un puternic război acceptă și omul care își asumă responsabilitatea slujirii Bisericii, acela care vindecă oamenii și îi ajută să trăiască după Dumnezeu, îndeosebi acela care analizează calea evlaviei ortodoxe, adică calea pe care, dacă pășește cineva, într-adevăr poate să ajungă la îndumnezeirea după har. Omul acesta al isihiei descoperă toate urătenile diavolului, știe să deosebească creatul de necreat, de aceea și este atacat mai mult de diavol. Așa cum spune Sfântul Ioan Sinaitul: „cel care explică despre isihie amănunțit și cu cunoaștere, a stârnit împotriva sa demonul”.

Diavolul atacă sufletul pentru că îl urăște peste măsură. Dar se naște întrebarea: Pentru ce Dumnezeu îngăduie diavolului să arunce atâta ispită împotriva oamenilor? Sfinții Părinți au dat suficiente răspunsuri privitoare la această întrebare. La început trebuie să spunem că diavolul este o existență particulară, o persoană particulară care are libertatea lui proprie. Dumnezeu respectă libertatea chiar și a acestui diavol. Astfel, îl lasă să lucreze răul, dar în cele din urmă limitează lucrarea lui prin pocăința omului. Dincolo de aceasta, Sfântul Maxim spune că Dumnezeu îngăduie să fie atacat omul de diavol pentru cinci motive. Primul motiv este ca să ajungem la distingerea virtuții și a răutății, atacați și contraatacând. Altă cauză este ca să dobândim virtutea prin trudă și, astfel, s-o avem sigură și neschimbătoare. A treia cauză este ca să învățăm s-o prețuim, când progresăm în virtute, dar să ne smerim, după ce dobândim cunoașterea, fiindcă prin ajutorul lui Dumnezeu am dobândit această virtute. A patra cauză este ca să dobândim o desăvârșită ură împotriva răutății. A

cincea cauză este să nu uităm, când ajungem la nepătimire, boala noastră, dar și puterea lui Dumnezeu, care ne-a ajutat. Într-adevăr, așadar, războiul diavolului împotriva omului ajută efectiv omul. Îi dă o suficientă cunoaștere a vieții spirituale, cunoaștere a dragostei lui Dumnezeu, dar și cunoaștere a urii diavolului.

Astfel, devenim încercați luptând și fiind contraatacați. Încercați au devenit și ucenicii lui Hristos atacați de diavol. De aceea puțin înainte de patimă Hristos a spus ucenicilor: „Iată, satana v-a cerut ca să vă cearnă ca pe grâu“ (Lc. 22,31). Totuși, diavolul, cum spune Sfântul Teognost, nu știe „că devine pentru noi autorul atâtor bunuri și făcându-ne pe noi încercați prin răbdare și împletindu-ne nouă cununi mai strălucitoare“. Fără să vrea și să o cunoască, diavolul prin tot acest război se autodistruge, se autocondamnă și se autopedepsește.

Toți oamenii suntem atacați de diavol după gradul stării noastre duhovnicești, dar în unii lucrează interior iar în alții nu poate să lucreze interior, și de aceea îi atacă exterior. Cu alte cuvinte, diavolul are putere asupra oamenilor care-și oferă voința lor. Sfântul Ioan Sinaitul învață că lor, demonul nu le întărește înținericul și pustietatea, ci nerodnicia sufletului. Când sufletul este nerodnic, atunci nu poate să reziste înșelăciunilor diavolului.

Există oameni care susțin că au făcut o oarecare faptă, fiindcă i-a pus și i-a constrâns cel viclean. Dar nu greșesc pentru toate demonii. De multe ori noi, prin modul în care trăim, suntem demoni și ne păgubim. Astfel, fără să facă mare luptă, demonii ne au ai lor. Când cineva l-a întrebat pe avva Pimen: „Cum mă atacă demonii?“, avva a răspuns: „nu luptă cu noi, atâta vreme cât dorințele noastre o fac; căci dorințele noastre au născut demonii; și aceștia sunt cei care ne întristează, ca să le împlinim pe acestea“. Diavolul este viclean, dar nu poate să facă nimic asupra noastră, dacă noi suntem cumpătați. Spune Sfântul Ioan Hrisostom: „Vicleane diavol, mărturisesc și eu, dar pentru el însuși viclean, nu pentru noi, dacă suntem cumpătați“.

Într-adevăr, când omul trăiește fără harul lui Hristos, atunci este descoperit în întregime atacurilor diavolului. În timp ce, când în el există bogatul har al lui Hristos, atunci diavolul nu are posibilitatea să lucreze. Sfântul Diadoh spune că, atunci când harul lui Dumnezeu nu locuiește în om, atunci ca niște șerpi se tupilează, în adâncurile inimii, demonii. Când însă harul lui Dumnezeu se găsește în mintea omului, atunci ca niște nori în-

tunecați se mișcă în jurul inimii luând forma patimilor și au unicul scop să îndepărteze mintea omului de la Dumnezeu. De aceea omul care are în el harul lui Dumnezeu, chiar dacă este atacat de diavol, nu poate să sufere absolut nimic.

Sfântul Simeon Noul Teolog are o învățătură explicită. Diavolul, spune, după ce a căzut din lumină a devenit întunecos și stăpânește în întuneric. Astfel, fiecare suflet care nu vede să lumineze lumina vieții,

„Ziua și noaptea de către acesta este pedepsit,
Este rănit, este supus, este dus și este înlățuit
Și cu săgețile plăcerilor este înțepat în fiecare zi.“

După cum:

„Orice suflet care contemplă lumina dumnezeiască
De unde acela a căzut, îl disprețuiește pe acela
Și luminat de această lumină neapropiată
Calcă peste stăpânul întunericului ca și peste frunzele
Căzute pe pământ dintr-un copac înalt.
Căci în beznă are forță și putere,
În lumină devine stârv mort întru totul.“

În general, putem să spunem că diavolul atacă oamenii cu îngăduința lui Dumnezeu, dar lucrează, în principal, în aceștia care au nerodnicie de suflet, nu sunt cumpătați și, înainte de orice, în aceștia care nu sunt înarmați cu armele harului lui Hristos. Dimpotrivă, câți au harul lui Dumnezeu sunt puternici și calcă pe stăpânul întunericului, cum călcăm frunzele care cad din copac. În această situație, nu are diavolul nici o putere. Puterea lui s-a istovit. Prin urmare, mare rol joacă libertatea noastră. Dacă libertatea noastră a fost dată lui Dumnezeu și este întărită de Acesta, diavolul, deși atacă în afară, totuși nu poate să lucreze înăuntru. Dacă libertatea noastră a fost dată diavolului, atunci suntem stăpâniți de acesta și devenim robii lui.

Cum atacă diavolul oamenii

Diavolul folosește multe moduri ca să constrângă oamenii să devină robii lui. În această parte vom vedea deosebitele moduri prin care lucrează.

La început trebuie să stabilim faptul că diavolul are o groaznică furie și înspăimântătoare ură împotriva oamenilor. Omul este obiectul dragostei lui Dumnezeu. Hristos și-a asumat firea umană și a îndumnezeit-o. De aceea diavolul urăște peste măsură omul și vrea să îl facă al lui. Sfântul Grigorie Palama explică pericopa aceea în care demonii au cerut de la Hristos să le îngăduie, după ce ies din cel demonizat, să intre într-o turmă de porci (Mt. 8, 31) și spune că demonii în acest fel arată că au „o intenție răufăcătoare”. De asemenea, faptul că Domnul le-a îngăduit să intre în porci, și mai ales „toată turma s-a avântat spre țărâm în mare și a pierit în apă” (Mt. 8, 32), a făcut-o, după Sfântul Grigorie Palama, „ca să cunoaștem noi de la cine au suferit porcii, fiindcă nici pe om nu l-ar fi cruțat a-l da cu desăvârșire pieirii, dacă n-ar fi fost opriți de puterea Aceluia și mai înainte în chip nevăzut”.

Cu alte cuvinte, Domnul prin această lucrare a Lui vrea să arate că diavolul are o atât de mare furie împotriva omului, încât dacă El nu ar proteja oamenii, ar vrea să-i distrugă cu desăvârșire.

Ura aceasta a lui îl face să iscodească, să lupte să găsească omul într-o asemenea stare încât să-l lovească. Apostolul Petru descrie frumos acest lucru: „Potrivnicul vostru, diavolul, ca un leu răcnind umblă căutând pe cine să înghită” (I Ptr. 5,8). Având experiența veacurilor, face orice ca să rănească omul. Sfântul Grigorie Teologul scrie: „Din toate părțile cel viclean te cercetează, totdeauna iscodește, unde să izbească, unde să rănească, dacă nu cumva descoperă ceva dezvelit și pregătit pentru rană”.

Demonii sunt dușmanii groaznici ai noștri. Sfântul Antonie cel Mare spune: „Căci avem groaznici dușmani și șireți, pe viclenii demoni”.

Gândul diavolului nu este ușor să fie deosebit de către oamenii care nu au duhul lui Dumnezeu. Există mulți creștini nepricepuți în această luptă duhovnicească și cu desăvârșire neîntăriți de harul lui Dumnezeu, care „nu au cunoscut adâncurile satanei” (Apoc. 2, 24). Tot războiul diavolului împotriva noastră este, după învățătura Sfântului Ioan Sinaitul, din trei cauze, adică, din nepăsarea noastră, din trufie, iarăși a noastră și din invidia lor. „Mizerabil este primul; întru totul nefericit al doilea; fericit al treilea”. Este fericit războiul din invidia diavolului, pentru că poate să fie întâmpinat cu o mai mare ușurință.

Dacă noi nu îi dăm sprijin și modalități să intre în noi, atunci, deși are atâta ură, nu poate să ne vatăme.

Un mod de război este cel prin *gânduri* și *visarea* minții. Diavolul se luptă să înrobească mintea noastră, pentru că de acolo începe drumul păcatului. Filotei Sinaitul scrie: „Dușmanul nostru vrea să constrângă mintea și să devoreze creatura și pe noi ne dorește împreună cu el“. Demonii seamănă gândurile. Menționează *Patericul* că avva Artenie a văzut într-un frate „semințele demonilor“. Este vorba în realitate de gândurile care sunt semănate în noi ca să fie înrobite mintea noastră. De aceea multe dintre gândurile noastre sunt satanice. Când vorbim despre gânduri înțelegem și simple cugetări, dar, în principal, gândurile compuse, care sunt alcătuite din sensul lucrurilor și din patimi. Sfântul Maxim Mărturisitorul cunoaște că diavolul ne atacă fie prin lucruri, fie „prin înțelesurile pătimase din lucruri“. Gândurile sunt însămânțate de către diavol, chiar dacă și harul lui Dumnezeu se găsește în inima omului. Sfântul Diadoh din Foticeea scrie că, atunci când harul lui Dumnezeu se găsește în inima omului, atunci demonii ca niște nori întunecați se schimbă în patimi ale păcatului, „dar și în rătăcirii felurite, ...ca rătăcind memoria minții, să o îndepărteze de la însoțirea cu harul“. Diavolul face orice ca să smulgă atenția minții de la neîntrerupta convorbire cu Dumnezeu.

Se străduiește încă să atace și inima prin dorințe. Desigur, după Sfântul Botez, diavolul a ieșit din centrul inimii, unde acum sălășuiește harul lui Hristos, dar lucrează în orice mod ca să risipească acest har. Și deoarece în inimă, care este centrul și nucleul existenței noastre, intră Hristos și cuvântul lui Hristos, de aceea se și luptă să smulgă cuvântul din inimă. „Apoi vine diavolul și ia cuvântul din inima lor, ca nu cumva crezând, să se mântuiască“ (Lc. 8, 12). Satana intră în inimă. „A intrat satana în Iuda...“ (Lc. 22, 3). Desigur, Sfântul Diadohos din Foticeea și alți Părinți nu acceptă teoria massalianică, conform căreia în același loc locuiesc harul lui Hristos și diavolul. Dar cum am spus mai înainte, după Sfântul Botez, harul lui Dumnezeu se găsește în adâncul inimii, în timp ce diavolul lucrează în afară, în împrejurimea inimii. În acest sens a spus Apostolul Petru lui Anania: „Anania, de ce a umplut satana inima ta...?“ (Fapte 5, 3).

Deoarece în inimă există patimile, de aceea diavolul lucrează prin patimi. Întărește patimile și urmărește să le întetească. De-

monii plăcerii, cum învață Sfântul Grigorie Sinaitul, ajung ca niște focuri și ca niște cărbuni. Și astfel, „duhurile iubitoare de plăceri mistuie voința și, tulburând mintea, întunecă sufletul“. Și în orice caz, cauza arderii, a tulburării și a întunericii este plăcerea patimilor. Monahii care se află în grup, adică fac asceză împreună cu alții, sunt atacați în patimile pântecelui și ale irascibilității, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul. În general, vicleanul diavol se luptă să atace omul cu patima cea mai apropiată, adică să îl atace cu acea patimă care are mai mare putere asupra lui.

În afară de patimi, atacă chiar și prin simțuri și chiar prin cel al pipăitului. Există situații când demonii, cum învață Sfântul Maxim, „agățându-se de măduarele trupului... în vise, atâta patima desfrânării“. În acest fel, patima atârnată readuce în minte amintirea femeii. Alteori lucrează și în chip opus. Totuși, este adevărat că demonii, chiar și prin întărâtarea trupului și încă a acestor organe ale trupului, se străduiesc să atâte patima. Și în tradiția ascetică sunt menționate multe situații în care diavolul lucrează în acest mod. Când ascetul are cumpătare mare și nu lasă diavolul să lucreze prin minte, atunci acela lucrează contrariu, atâta adică trupul, ca să reaprindă plăcerea, încât plăcerea să înrobească mintea omului.

Alt mod al lucrării lui este acela prin *întristări* și *ispite*. Toți oamenii întâmpină ispite și dificultăți în viața lor, pentru că viața aceasta este vale a plângerii, dar în mod deosebit prin ispite sunt atacați aceia în care nu poate altfel să lucreze. Hristos Episcopului Smirnei i-a zis: „Iată, diavolul urmează să arunce dintre voi în temniță ca să fiți ispițiți“ (Apoc. 2, 10). Cu siguranță, aici este vorba despre persecuțiile pe care le va crea diavolul prin îngăduința lui Dumnezeu. Același lucru vedem și în situația bolii femeii gârbovite. Hristos, răspunzând conducătorului sinagogii, a zis: „Iar aceasta, fiică a lui Avraam fiind, pe care a legat-o satana, iată de optsprezece ani, nu se cuvenea, oare, să fie dezlegată de această legătură în ziua sâmbetei?“ (Lc. 13, 16). Chiar și boli poate să creeze ca să supere omul. De aceea în Tradiția ortodoxă credem că multe boli au proveniență satanică și prin urmare, vindecarea nu este reușită numai prin leacuri, ci și prin modalități pe care le oferă Biserica noastră. Diavolul creează și piedici exterioare. Apostolul Pavel a scris către Tesaloniceni: „de aceea am vrut să venim la voi, îndeosebi eu Pavel – o dată și încă altă dată – dar ne-a împiedicat satana“ (Tes. 2, 18).

Nu putem să știm în ce constau aceste piedici.

Totuși, este adevărat că diavolul inventează multe modalități ca să ne împiedice realizarea unei bune lucrări. Are atâta furie împotriva noastră, încât atâta și pe semenii noștri să ne atace. Sfântul Maxim spune că, precum diavolul ataca pe Domnul prin farisei, tot astfel continuu atacă oamenii prin ceilalți oameni și, în principal, înarmează împotriva noastră „pe cei netemători de Domnul“.

Dacă atacă prin gânduri, prin patimi, prin dorințe, foarte mult ne atacă *prin imaginație*. Imaginația se află între minte și simțuri, este un fenomen de după cădere, lucru care înseamnă că Adam nu avea imaginație înaintea căderii. Imaginația constă în umbriri ale minții. Imaginație nu are Dumnezeu, nici îngerii, decât numai oamenii și demonii. De aceea, imaginația este un bun canal de energie satanică. Este sigur că omul care trăiește într-o continuă reverie primește o puternică presiune din partea demonilor. *Patericul* menționează că unii frați au plecat să-l întâlnească pe Sfântul Antonie cel Mare ca să îl întrebe dacă închipuirile pe care le aveau erau de la demoni sau adevărate. Evident, era vorba despre arătări imaginare. În drum însă a murit măgărița. Și îndată ce au întâlnit pe Antonie cel Mare, acesta i-a întrebat: „Cum a murit micul măgar pe drum?“ Și la nedumerirea lor cum cunoștea acest lucru, Antonie le-a răspuns că „precum demonii mi-au dezvăluit mie moartea măgarului, la fel și vedeniile voastre de la demoni sunt“.

Însă nu se mulțumește cu toate acestea diavolul. Recurge și la alte modalități. Se străduiește să înspăimânte omul prin iritări exterioare, adică prin lovituri, prin zgomote și multe altele. Sfântul Nichita Stethatos spune că cei care au progresat în contemplație primesc furia agresivă a diavolului. Între altele, „fac zgomote fizice spre înfricoșare“. Zgomotele acestea nu pornesc din diferite fenomene fizice, ci din influența demonilor. Acest lucru se vede din teama pe care o provoacă. Sfântul Nil Ascetul spune că acela care se îngrijește de rugăciunea curată și se luptă să-și păstreze mintea lui cu desăvârșire curată de orice gând și prin urmare, face rugăciune nevisătoare, „va auzi zgomote și lovituri și voci și rele purtări de la demoni“. Acela însă care se ocupă cu pura rugăciune a inimii nu este deranjat deloc de acestea, nu se tulbură, deoarece cunoaște înșelăciunile celui viclean. Când mintea lui este maturizată de harul lui Hristos, atunci nu se teme deloc.

De multe ori se înfățișează din aer, amenință omul și urmărește să-i înrobească mintea. „Căci se înspăimântă de tine, atunci când te încearcă, dacă te păzești de ei sau în sfârșit îi disprețuiești“, spune Sfântul Nil. De aceea, omul nu trebuie să se descurajeze. Este o metodă a celui viclean să smulgă mintea omului din rugăciune. Pentru că în acel ceas cel care se roagă mental face mare rău diavolului.

Împreună cu loviturile și zgomotele, de multe ori diavolul este *prezent și personal*. Avem, așadar, apariții personale ale diavolului de fiecare dată în alte feluri. Sfântul Nil păstrează informația că unui oarecare sfânt care se ruga intens în pustiu „demonii întârziind timp de două săptămâni se învârtau și îl aruncau în aer, primindu-l pe acesta într-o rogojină“. Adică, pentru un răstimp de două săptămâni, îl aruncau în aer și îl prindeau iarăși când cobora în rogojină și aceasta ca să smulgă mintea lui din rugăciune. Dar nu au putut să facă nimic, „întru totul nu a putut să mute mintea acestuia din rugăciunea fierbinte“. Rugăciunea era atât de fierbinte, că nu au putut demonii să smulgă mintea lui de la Dumnezeu. Încă de multe ori poate omul să vadă sabia frântă care se îndreaptă împotriva lui, „o lumină chinându-i fața“, dar și „un chip dezgustător și sângeros“ (Nil Ascetul). Și în această situație nu este necesară teama. Antonie cel Mare, care s-a arătat priceput luptător și adversar împotriva demonilor, prezintă multe modalități de înfățișare a lor. Se transformă și imită femei, fiare, târătoare, mărimi de trupuri și mulțime de ostași. Sunt „îndrăzneți și foarte nerușinați“. Simulează că știu câte urmează să se întâmple în zilele următoare, se prezintă pe ei înșiși „înalți până în acoperiș ajungând și întinși în dimensiune“. Mai ales își fac apariția cu chipul fiarelor și târătoarelor. Sfinții Părinți învață că potrivit cu patimile care domină în noi apar și demonii. Adică, acționează „după posedarea patimii care stăpânește și lucrează în suflet“.

Astfel, Grigorie Sinaitul este revelator în această privință. Am văzut în altă parte că există atâtea demoni câte patimi. După Sfântul Grigorie Sinaitul, demonii dorinței se transformă în porci, în măgari, în cai destrăbălați cu chip de foc, în evrei. Demonii furiei se transformă în neamuri păgâne. Demonii lașității în israeliți. Demonii desfrânării în idumei, ai beției și necum-pătării în agareni, ai lăcomiei în lupi și leoparzi, ai vicleniei în șerpi, în vipere și vulpi, ai nerușinării în câini, ai indolenței în

pisici, ai prostituției în șerpi, în corbi și în stâncuțe. Demonii sufletești se transformă în zburătoare. Și cum sufletul se împarte în trei părți, rațiune, voință și afectivitate, tot astfel și demonii se transformă în zburătoare, în fiare și în animale domestice. Sfântul Nil vorbește despre un oarecare sfânt, care înălța mâinile lui spre cer ca să se roage, i se arăta diavolul ca un leu care se ridica drept și-i punea unghiile lui în rinichi. „În același timp cu întinderea mâinilor, acela ca un leu transformat și ridicând drept picioarele din față și unghiile proprii din ambele laturi le înfigea în ambii rinichi ai luptătorului“. Și nu se îndepărta decât numai când acela care se ruga își cobora mâinile lui din atitudinea rugăciunii. În situația aceasta se vede marea valoare a rugăciunii. Diavolul tremură de rugăciune, mai ales de rugăciunea minții, de aceea face orice s-o oprească. Apare în chipul animalelor, precum a fost și în rai. Acolo a luat chipul șarpelui. Sfântul Grigorie Palama spune: „Șarpele nesincer se prefacă a fi... nu șarpe făcându-se el însuși“. Sfântul Nil povestește că isihastul Ioan rămânea nemișcat „din unirea lui Dumnezeu, în timp ce demonul în chip de balaur se înfășura în jurul lui și mesteca cărnurile lui și în fața lui însuși râgâind“. Diavolul cu chipul balaurului devora cărnurile isihastului, dar acela rămânea netemător și netulburat „din unirea lui Dumnezeu“. Era atât de mare unirea și comuniunea lui cu Dumnezeu, încât prin nimic nu putea diavolul să smulgă mintea lui.

În afară de apariția lui prin chip de animale, apare și el personal. Lui avva Macarie i s-a prezentat cu pumnal „voind să taie picioarele acestuia“. Lui avva Arsenie i s-au prezentat demonii în chilie întristându-l.

Dar cel mai rău este că șiretul apare și în chip de înger, sfinți, monahi, încă poartă și lumină. Sfântul Apostol Pavel spune că „însuși satana se prefacă în înger al luminii“ (II Cor. 11, 14). Experiența ascetică cunoaște multe asemenea situații. După învățătura lui Antonie cel Mare, demonii se prefacă a cânta, chiar dacă nu se arată, amintesc cuvinte din Scripturi, și mai ales la ceasul în care citim repetă ei înșiși aceleași lucruri, și când dormim ne trezesc la rugăciune, și fac acest lucru ca să nu ne lase niciodată să dormim. Se prezintă în chipuri de monahi și se prefacă că vorbesc ca niște cucernici. Sfântul Ioan Sinaitul spune că uneori în somn și alteori în trezie se arată în chip de înger sau în chip de martir, dând „revelația Tainelor sau darul harismelor“. Acest

lucru, desigur, este mai mult în aceia în care diavolul a dobândit stăpânirea prin trufie și alte patimi și cu scopul să-i înșele și să piardă mințile lor, „ca fiind înșelați nefericiții, cu desăvârșire să-și piardă mințile“. Cum putem să distingem dacă este înger sau demon ? Sfântul Ioan Sinaitul spune că atunci când duhul viclean apare în chip nevăzut „trupul se înspăimântă“, în timp ce când apare îngerul „se bucură sufletul smerindu-se“. Și astfel deosebim prezența diavolului din lucrarea lui.

Dar și ca lumină se înfățișează diavolul. Se străduiește să convingă omul că este Dumnezeu, lumina lui Dumnezeu. Însă este altfel. În învățătura Sfinților Părinți se vede clar că lumina lui Dumnezeu este fără formă, albă și creează pace în suflet, în timp ce lumina diavolului are formă, culoare și provoacă tulburare în sufletul omului. Lumina diavolului, după învățătura Sfântului Grigorie Palama, este exterioară, luminează din afară și ca ceva creat are chip, formă și culoare. Duhul viclean nu se unește cu sufletele celor care o privesc, ci este o simplă relație. Încă, lumina diavolului nu este rezultatul rotirii și întoarcerii minții în inimă. Dimpotrivă, lumina necreată se unește cu sufletul omului, este fără chip, fără formă și fără culoare. După învățătura Sfântului Grigorie Palama, care exprimă adevărul Bisericii, liniștea mentală, adică întoarcerea minții în inimă, conduce fără rătăcire omul la vederea luminii necreate, în timp ce „în lucrarea amănunțită prin gânduri, adică prin sensuri survin cele ale rătăcirii“. În părerea lui Achindin că a văzut și el lumină și, mai mult, sub lumină exista o persoană alăturată, Sfântul Grigorie răspunde că exact aceasta este locuința diavolului.

Există însă situații în care diavolul nu se prezintă simplu în om ca să-l înfricoșeze, ci dobândește *stăpânire* asupra lui.

În aceste situații vorbim despre demonism. Sunt cunoscuți din Evanghelii cei demonizați, dar și vindecările demonizaților. Interpretând Sfântul Grigorie Palama situația celui demonizat, care spumega și scrâșnea din dinți și se usca, întreabă: „Cum așadar spumega acesta și scrâșnea din dinți și se usca ?“. În continuare, tot el dă răspunsul. Scrie că în cei demonizați, mai mult decât toate părțile trupului suferă creierul. Diavolul cuprinde creierul, care este citadela, și de acolo domină tot trupul. Din cucerirea creierului, în principal suferă nervii și astfel sunt justificate toate mișcările trupesti ale celor demonizați. Dar, să citim pasajul complet al Sfântului Grigorie: „Fiind demonizați, mai

întâi și mai mult decât celelalte părți ale corpului suferă creierul; căci în acesta de duhul sufletesc se folosește ca de un vehicul demonul, și din acesta, precum dintr-o anume citadelă, stăpânește tot trupul; iar capul fiind în suferință, de acolo este năpustită o împreună șiroire de suflu și totodată de umoare încinsă către nervii și mușchii trupului, astupând căile de străbateră ale duhului sufletesc: și zgâlțâire puternică de aici, și topire, și mișcări fără de preferință se nasc în toate părțile dinainte alese, iar mai cu seamă în maxilare, întrucât sunt foarte apropiate de partea care mai întâi a fost supusă pătimirii. Și multă umoare mai ales către gură fiind coborâtă din cauza miciei depărtări a căilor de străbateră și datorită apropierii de creier și inspirația neputând fi urmată îndată de o expirație totală datorită dezordonatei împreună mișcări a organelor, dar și cu belșugul de umoare fiind laolaltă amestecată, le apare spuma celor în suferință. Astfel, respectivul obișnuiește a tremura și a clănțâni din dinți...”

Diavolul treptat se avântă împotriva omului. Începe de la gânduri, continuă cu dorințele și patimile și ajunge până la atacurile personale și cucerirea deplină a omului. Este mare furia lui și înspăimântătoare ura lui împotriva noastră. Și socotesc că psihologia contemporană, care ignoră existența diavolului și nu vrea să accepte furia lui războinică nu poate să vindece în mod real omul.

Scornirile diavolului

Diavolul nu se mulțumește cu faptul că atacă omul, ci folosește cele mai potrivite modalități ca să-l învingă. Folosește multe șiretenii. Sub aspectul războinic este cel mai priceput strateg al veacurilor. Sfântul Nicodim Aghioritul spune privitor la acest fapt: „Trei sunt cauzele, datorită cărora a devenit diavolul foarte priceput și foarte șiret în războiul împotriva omului: a) deoarece acesta și slujitorii lui, demonii, sunt duhuri firești, subțiri și sunt inventivi în toate, și în stratageme de neînțeles, și în scorniri; b) diavolul împreună cu demonii, fiind de șapte mii trei sute de ani, datorită acestei vechimi a devenit foarte învățat în înșelăciuni; și c) deoarece diavolul și demonii, atacând pe toți oamenii de la Adam și până acum, și mai ales pe sfinții și pustnicii luminați prin asceză și contraatacați de aceștia, au învățat prin experiență și prin război mai multe înșelăciuni și uneltiri,

s-au exersat și au devenit foarte pricepuți, precum spun acest lucru și Sfântul Isaac, și Sfântul Simeon Noul Teolog, și Macarie cel Mare.

Astfel diavolul este foarte inventiv și foarte priceput luptător. Folosește multe înșelăciuni. De aceea spune Sfântul Apostol Pavel: „Îmbrăcați-vă cu toate armele lui Dumnezeu ca să puteți sta împotriva uneltirilor diavolului“ (Efes. 6, 11). Dar, chiar dacă acela este foarte inventiv și foarte priceput, și experiența Bisericii este mare. Cea mai mare experiență o oferă Biserica noastră în războiul împotriva diavolului. Sfinții, care sunt măduarele Bisericii, nu numai au cunoscut toate „mijloacele“ celui viclean, dar au și reușit prin harul lui Dumnezeu și prin lupta lor personală să le neutralizeze și să ajungă la îndumnezeirea lor după har.

Din experiența și învățătura sfinților vom vedea în partea aceasta unele din atât de multe înșelăciuni pe care le folosește diavolul. Vom enumera unele din scornirile lui.

1) Folosește multe *capcane* împotriva creștinului și se luptă să găsească metoda potrivită pentru orice. Apostolul Pavel vorbește despre aceste curse pe care le întinde diavolul omului. Vrea ca episcopul să nu fie de curând botezat, „ca nu cumva trufindu-se să cadă în osânda diavolului. Dar el trebuie să aibă și mărturie bună de la cei din afară, ca să nu cadă în ocară și în cursa diavolului“ (I Tim. 3, 6-7). De asemenea, în alt loc vorbește despre cum „să scape din capcana diavolului“ (II Tim. 2, 26). Imaginea capcanei pornește de la vânarea animalelor sălbatice. Astfel și diavolul ca vânător al sufletului omului, folosește multe capcane ca să-l prindă. De aceea Sfântul Ioan Sinaitul susține că este preferabil să luptăm cu oamenii, care uneori sunt sălbatici și alteori se căiesc, decât cu demonii, „cu cei pentru totdeauna înfuriați și înarmați împotriva noastră“. În mod obișnuit, noi oamenii ne întristăm când ne supără semenii noștri și considerăm mare încercare războiul lor împotriva noastră și în același timp nu dăm nici o importanță războiului interior care vine de la demoni, care sunt mai groaznici. Și totuși, experiența Bisericii a demonstrat că trebuie să dăm o mai mare atenție și greutate războiului provenit de la demoni.

La început diavolul nu cunoaște exact prin ce patimi este înfrânt sufletul. Atacă prin diferite patimi omul. „Seamănă, dar nu știe dacă va secera“. Seamănă gânduri de curvie, gânduri de defăimare, gânduri ale tuturor celorlalte patimi. Și cărei patimi

vede sufletul că se înclină, cu aceasta îl și hrănește (avva Matei). Sfânta Sinclitichia învață că, ori de câte ori diavolul nu poate să schimbe un suflet prin sărăcie, atunci prezintă ca momeală bogăția. Dacă nu poate să facă nimic prin ofense și ocări, promovează laude și faimă. Când este înfrânt prin sănătate, atunci îmbolnăvește trupul. Când nu poate să înșele omul prin plăceri, se străduiește s-o facă prin suferințe involuntare, adică prin dureri. Și astfel creează multe boli ca să constrângă omul să înceteze să iubească pe Dumnezeu. Prin acestea se vede că diavolul atacă metodic omul. Se străduiește să găsească punctul slab, apoi în acel punct întoarce întreaga lui furie războinică. Și în acest mod stăpânește omul, dacă firește, ultimul nu cunoaște modalitățile potrivite ca să îl oprească.

2) Înșelăciunile și scornirile diavolului sunt proporționale *cu modul de viață* pe care îl duce omul. Nu atacă în același mod pe toți oamenii. Adică, într-un fel atacă pe cel căsătorit și în alt fel pe cel necăsătorit. Într-un fel pe isihast și în alt fel pe chinovit. Într-un fel pe cel începător și în alt fel pe cel avansat în viața duhovnicească. Pentru fiecare mod de viață are și ispita corespunzătoare. Atanasie cel Mare în viața lui Antonie cel Mare scrie că, atunci când Antonie a vrut să urmeze viața monahală, diavolul s-a străduit să îl abată „prezentând amintirea bogățiilor, tutela surorii, familiaritatea neamului, lăcomia iubirii de slavă, felurita plăcere a hranei, comodități ale vieții și în sfârșit, asprimea virtuții și că mult este chinul acesteia. Sugera boala trupului și lungimea timpului“. Diavolul în această situație creează multe piedici, simpatia multor persoane, dificultatea virtuții, nereușita etc. Este bine cunoscut faptul că aproape toți oamenii sunt stingheriți să înainteze în viața duhovnicească de asemenea gânduri că, adică, este de nereușit virtutea și păstrarea poruncilor lui Hristos. Gândul că acestea nu sunt pentru noi, că nu pot să fie realizate astăzi este clar diavolesc.

Sfântul Ioan Sinaitul spune că monahii chinoviți sunt atacați și, desigur, trebuie să se lupte mai mult în patimile mâncării și irascibilității, adică ale furiei. Prin aceste modalități atacă diavolul aici.

În cei supuși pune dorința dobândirii de mari virtuți, care sunt pentru isihăști. Slujitorilor neîncercați diavolul le pune gânduri să caute cu ardoare lucruri exagerate. Dacă, spune Sfântul Ioan, analizezi gândirea slujitorilor neîncercați, vei găsi multe înțe-

lesuri răătăcite, precum „dorința de liniște, de post excesiv, de rugăciune nevisătoare, de limită a nedeșertăciunii, de amintire a unei ieșiri de neuitat, de priveghere permanentă, de calm desăvârșit, de tăcere adâncă, de puritate exagerată“. Și, desigur, nu sunt nedemne de căutare asemenea izbânzi, dar când sunt căutate inoportun, și mai ales fără binecuvântare de la un părinte cu darul deosebirii, sunt capcanele diavolului. În timp ce pe slujitori îi supără diavolul prin căutarea liniștii, dimpotrivă la isihăști vine și cu gânduri prin care „fericește ospitalitatea supușilor, slujirea, iubirea frățască, instruirea împreună, ajutorarea celor bolnavi“.

Încă pe slujitori diavolul îi atacă în diferite moduri. Uneori îi pângărește prin infecții trupești și îi face insensibili și alteori îi face neliniștiți. Uneori îi conduce la uscăciune și nerodnicie, îi aruncă în lăcomie, în trândăvie pentru rugăciune și alteori îi face somnolenți și plictisiți. Și asta o face ca să creeze impresia că nu au nici un folos din ascultare (Sfântul Ioan Sinaitul). În consecință, corespunzător cu modul vieții noastre, primim și atacurile celui viclean.

3) De asemenea, suntem atacați potrivit cu timpul zilei. Într-un fel suntem atacați dimineața, altfel seara și altfel ziua. Există un demon special care este „premergătorul duhurilor“ și ne atacă imediat ce abia ne trezim din somn „de primul gând pângărindu-ne noi“. Primul gând este prima cugetare care vine în mintea noastră după trezire (Sfântul Ioan Sinaitul). Părinții învață că primul gând trebuie să-l dăm lui Dumnezeu. Pentru că dacă omul învață imediat după trezire să se roage, adică să dea primul gând lui Dumnezeu, atunci toată ziua va avea amintirea lui Dumnezeu. Diavolul cunoaște acest lucru și se străduiește să murdărească primul gând. Există însă și alt demon, după cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, care abia ce ne întindem în pat țintește împotriva noastră viclene și spurcate reamintiri, încât să dormim cu gânduri murdare și să vedem vise spurcate și din trândăvie să nu ne ridicăm pentru rugăciune. Încă, și în timpul somnului vin demoni și se străduiesc prin vise să pângărească omul și să-l facă să se scoale indispus. Se întâmplă și următorul paradox. Demonii în timpul în care dormim aduc în noi cuvinte ale psalmilor pe care le studiem, pe durata somnului, „ca să ne înalte spre trufie“ (Sfântul Ioan Sinaitul). Desigur, acest lucru este și din harul lui Dumnezeu, dar și din continuu studiu al psalmilor pe durata zilei. Dar diavolul exploatează acest lucru și creează

propria lui ispită, încât să ne arunce în trufie. Și Sfinții Părinți învață că, oricare izbândă care nu creează trufie și vanitate este de la Dumnezeu, în timp ce orice creează îngâmfare este de la diavol.

Un război este ziua și altul noaptea. Sfântul Nil menționează că noaptea demonii urmăresc să tulbure pe învățătorul duhovnicesc cu apariția lor. Ziua însă îl supără prin oameni, prin situații, prin calomnii și diferite primejdii. Din aceasta se vede clar că pe oamenii duhovnicești și în principal pe învățători și îndrumători îi atacă diavolul fie personal, fie prin alte persoane, deoarece îi distrug planurile.

4) Scornirile diavolului sunt încă proporționale cu treapta vieții duhovnicești, în principal în rugăciune. Un scop mai adânc al demonilor este „ca de Dumnezeu nenorociții să-i despartă pe oameni“. Astfel se luptă încât aceștia care se roagă cu rugăciunea minții și a inimii să nu întețască simple sensuri ale lucrurilor simțite. Cu alte cuvinte, se luptă și atacă ca să creeze închipuiri ale lucrurilor perceptibile, încât mintea să nu fie curată pe durata rugăciunii. Pe aceștia care au cunoaștere duhovnicească îi atacă „ca să învedereze acestora pătimășele gânduri“. În continuare îi atacă ca să rămână în ei pătimășele gânduri. Și pe oamenii practici, adică pe aceștia care se află în primul stadiu al vieții duhovnicești, îi atacă ca să îi arunce în păcat după lucrare (Sfântul Maxim).

5) Există însă diferență *potrivit cu starea în care se află omul*. Adică într-un fel este atacat omul când se află înainte de păcat și într-alt fel este atacat când înfăptuiește păcatul. Efreim Sirul spune că, înainte să fie săvârșit păcatul, „dușmanul îl micșorează pe acesta foarte mult“. Mai ales păcatul plăcerii trupești atât de mic îl prezintă, înainte desigur să fie făcut, „încât aproape să-i apară fratelui acest păcat cu nimic diferit de greșeala de-a vărsa un pahar cu apă rece pe pământ“. Dar după comitere îl prezintă foarte mare și ridică valuri de gânduri, încât să constrângă omul să cadă în deznădejde.

Nu numai păcatul îl prezintă demonii altfel înaintea căderii și după cadere, dar și pe Dumnezeu. Spune Sfântul Ioan Sinaitul că înainte de păcat inumanul dușman al mântuirii prezintă pe Dumnezeu foarte filantrop și că are atâta dragoste, încât îl va ierta pentru cadere. Dar după înfăptuire îl prezintă pe Dumnezeu „judecător drept“ și „nemilos“.

Multe modalități scornește diavolul ca să ne înșele. Sfântul Ioan Sinaitul spune că în mod obișnuit diavolul sapă trei gropi. Întâi și-ntâi „luptă ca să împiedice să fie făcut binele“, adică ne împiedică să săvârșim binele, împlinirea unei porunci a lui Hristos. Când nu reușește să ne convingă să nu înaintăm în realizarea binelui, atunci vine și ne îndeamnă „ca să nu fie făcut acest lucru după Dumnezeu“. Urmărește adică să nu fie făcut conform voinței lui Dumnezeu. Dar când nu reușește nimic nici prin această modalitate, atunci vine și „ne ferește pe noi ca pe unii ce ne comportăm în toate după Dumnezeu“. Se străduiește să ne doboare prin trufie.

Există însă și situația în care se luptă și ne forțează fie să păcătui, fie, dacă nu izbutesc lucrul precedent, să judecăm pe cei care păcătuiesc (Sfântul Ioan Sinaitul).

6) Diavolul totuși este foarte iscusit. Folosește orice, numai să-și atingă scopul. În arta lui războinică sunt cuprinse și *cursele de dreapta*. Cu alte cuvinte, se străduiesc să inducă gânduri despre asceza exagerată. Diavolul se străduiește să ne conducă la faptul să facem cele peste putere, încât, după ce nu ne va mai păsa de acelea, să și cădem în puterea lor (Sfântul Ioan Sinaitul). Sfinților Părinți le este cunoscută această metodă a diavolului, de aceea avva Pimen spune că „toate cele peste măsură, ale demonilor sunt“. Sfântul Nil, priceput în războiul acesta, spune că ori de câte ori mintea omului se roagă curat și fără pătimire, atunci nu vin demonii din stânga, adică nu urmăresc să inducă gânduri murdare, ci vin din dreapta. „Căci îi sugerează acestuia slava lui Dumnezeu și un oarecare chip, prin simțirea prietenilor, ca să creadă în cele din urmă că el a fost făcut pentru scopul rugăciunii. Îi oferă vederi care nu sunt adevărate ca să îl facă să se înfumureze cu ideea că a ajuns la rugăciunea inimii și a dobândit scopul rugăciunii. Experiența Bisericii a demonstrat că nu trebuie să dăm nici o importanță unor asemenea vederi și închipuiri și chiar, când ne rugăm curat, să nu existe nici cel mai mic gând că în puțin timp va fi învrednicită mintea să vadă lumina necreată. Rugăciunea trebuie să fie legată cu cea mai adâncă pocăință.

7) Dacă reușește să convingă omul să comită păcatul, atunci folosește altă scornire. Se străduiește să îl convingă că *nu trebuie să-l declare duhovnicului său*, fiindcă acest lucru nu înseamnă nimic și, prin urmare, nu este necesară spovedania. De altmin-

teri, îi spune, atâția oameni fac lucruri mai rele. Gândul blasfemiei „a urzit pentru mulți“. Însă cunoaștem că nimic nu întărește demonii și gândurile împotriva noastră, „încât acest lucru să hrănească și să tăinuie pe acești tăinuitori în inimă“ (Sfântul Ioan Sinaitul). Acest lucru care se face prin gândul blasfemiei se face prin fiecare gând și prin fiecare patimă. Diavolul face orice ca să rămână tănuite. Și cu cât rămân nemărturisite, cu atât mai mult se întăresc patimile, dar și stăpânirea diavolului în noi.

8) De multe ori se întâmplă și retragerea *demonilor* și, în general, a războiului vizibil. Sfântul Isihie Presbiterul spune că invidioșii demoni „uneori las și ascund și retrag din noi războiul inteligibil. Fac acest lucru încât să nu ne îngrijim și la o ocazie dată să răpească mintea noastră“. Este groaznică șiretenia lor. Cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, pentru un anumit timp demonii se ascund și nu ne atacă, încât să nu ne îngrijim, considerând marile patimi ca mici și astfel „deci să ne îmbolnăvim iremediabil“. Se întâmplă chiar să plece toți demonii, și omul să nu simtă nici un război, să aibă liniște trupească și sufletească și totuși atunci se lasă demonul înfumurării, „care suplinește locul tuturor“. Adică, numai demonul trufiei este capabil să înlocuiască toți ceilalți demoni.

9) Este foarte ciudat acest lucru pe care îl vom spune în continuare, dar ni l-a dezvăluit Sfântul Ioan Sinaitul și astfel nu putem să-l contestăm. Diavolul *crează și anomalii trupești*. Adică, de multe ori vine și se așează deasupra stomacului și nu lasă omul să se sature, chiar dacă ar mânca tot Egiptul și ar bea întreg Nilul. Și după mâncare „pornește necuratul și pe cel al curviei, anunțându-i acestuia faptul“. Demonul acesta al înrobirii pântecelui merge la întâlnirea demonului curviei și îi spune: „cuprinde-l, cuprinde-l, neliniștește-l; căci pântecul acestuia fiind îngreunat, nu te vei osteni mult“. Și într-adevăr, pântecul fiind *plin*, nu va găsi nici o dificultate demonul curviei să lucreze pierderea omului.

10) În războiul de dreapta, pe care l-am menționat anterior, trebuie să încerce și *înțelesurile bune* pe care le creează pe durata rugăciunii. Adică, se întâmplă când ne rugăm, și mai ales mental, să vină diavolul și să ne aducă gânduri bune, lucrări filantropice, gânduri bune, pentru că țintește să reușească în îndepărtarea minții de rugăciunea curată. Și acest lucru este foarte viclean și criminal. Sfântul Nil învață că, atunci când demonii văd omul că

are dorință pentru adevărata rugăciune, atunci „închipuie gânduri ale unor lucruri, chipurile necesare“. Dar după rugăciune tot ei atâta din amintire aceste lucruri pe care le-a gândit anterior în rugăciune, „mișcând mintea spre căutarea acestora, și deoarece nu le găsește, tare se mâhnește și se întristează“. Altă dată demonii aduc gânduri bune și în continuare nu sunt de acord cu acestea. Pentru ce însă această lucrare a lor ? Ca să ne convingă că „și sincerele amintiri ale noastre le cunoaște“ (Sfântul Ioan Sinaitul). Astfel, diavolul se străduiește să se prezinte omului ca profet care cunoaște multe adevăruri și chiar multe evenimente ale viitorului. Dar aceasta este o artă a diavolului. Demonii nu cunosc viitorul omului. Cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, „nimic din cele viitoare nu cunosc demonii din previziune; deoarece nici magicienii moartea n-ar putea să ne prezică“.

Sfinții cunosc bine acest lucru. Câți se supun în mod obișnuit diavolului au impresia că sunt profeti: „Cel supus acestui demon de multe ori profet a devenit“ (Sfântul Ioan Sinaitul).

11) Socotesc că, dincolo de acestea pe care le-am menționat, trebuie să vedem *scornirile speciale* pe care le folosește diavolul ca să îndepărteze omul de Dumnezeu. Poate, desigur, unele din acestea să pară inteligente, dar sunt atât de inteligente pe cât de inteligent e diavolul. În realitate diavolul este prost. Creștinii care se luptă sunt mult mai inteligenți decât el și pot să-l nimească precum au făcut sfinții. Sfinții cu harul lui Hristos au distrus toate scornirile și înșelăciunile diavolului. Mai mult, unii dintre sfinți ajung într-un asemenea punct, încât, văzând demonii că fac atâtea lucruri ridicole, râd.

La început vom vedea înșelăciunile diavolului care sunt descrise de Sfântul Ioan Sinaitul, suficient de experimentat în războiul împotriva demonilor.

Demonii lucrează și să străduiesc prin diferite modalități să rătăcească omul. Unii ne înalță și alții ne umilesc. Unii ne înăspresc și alții ne roagă. Unii ne întunecă și alții se prefac lumină. Unii ne fac molâi și alții răutăcioși. Unii ne fac mohorâți și alții veseli. Drept care este necesar omul să cunoască de fiecare dată care demon lucrează.

Multora le creează demonii lacrimi în mijlocul cetății și al zgomotelor „ca astfel unii necrezând că sunt vătămați de zgomote, să se alăture lumii“. Fac acest lucru ca să creeze iluzia că este posibil să trăiască cineva cucernicia și în zgomote. Această

cucernicie este curat satanică ! Nu este sigur că nu poate cineva să se afle în lume și să aibă asemenea experiențe. Dar aici are, în principal, în atenția lui pe monahii care cu iluzia aceasta părăsesc sihăstriile lor și se mută în locuri foarte zgomotoase și lumești.

Demonii ne atacă printr-un război ridicol. Când suntem sătui ne jignesc și când postim ne înăspresc. Acest lucru este ca să fie creată impresia că poate oricine să mănânce și să aibă cucernicie. Dar aceste lacrimi sunt false.

Violența diavolilor este mare. Ne induc gânduri să nu ne despărțim de oamenii lumești, îndeosebi acest lucru este valabil pentru aceia care au gânduri să se călugărească, „spunând că multă răsplată câștigăm noi dacă văzând femeia ne stăpânim pe noi înșine“. Creează gândul că rămânând în locuri unde sunt satisfăcute simțurile vom avea mai multă răsplată dacă ne stăpânim pe noi înșine. Aceasta, desigur, ca să amâne omul plecarea și mai târziu să fie înrobitor acestor lucruri la care credea că ar putea să fie indiferent.

Un părinte vizionar a povestit următoarele: Când s-a aflat într-o adunare au venit doi demoni, adică demonul slavei deșarte și demonul trufiei și s-au așezat la dreapta și la stânga lui. Și primul îl atâta să menționeze o vedere sau o faptă oarecare pe care a reușit-o în pustiu. Când respingea acest îndemn, atunci celălalt demon îl lăuda pentru această izbândă: „Și mare ai devenit învingând pe mama mea cea mai nerușinată“. Un demon învinuia pe celălalt ca să aducă ascetul în păcat.

A văzut Sfântul Ioan demonul slavei deșarte unui frate că-i sugerează gânduri și altui frate că îi dezvăluie gândurile primului frate, ca să fie fericit ca vizionar. Mai mult, demonul slavei deșarte atinge trupul omului și creează palpitații ca să creeze simțământul venirii lui Hristos.

Un demon prigonește alt demon. Un monah era mânios. Și când au sosit vizitatori, atunci s-a arătat ca blând acestora. Astfel, un demon, adică demonul slavei deșarte prigonea demonul mâniei.

De multe ori, demonul avariției mimează umilința în timp ce demonul slavei deșarte îndeamnă omul la milostenie. Același fapt îl face și demonul iubirii de plăceri. Adică există situația când demonul avariției să recomande să nu fie milostiv omul, pentru că va cădea în vanitate și astfel mimează smerenia. Precum, de asemenea, demonul vanității și al senzualității ne în-

deamnă să dăm milostenie, pentru că astfel poate să lucreze mai bine. Adevărata milostenie se face când omul se purifică de demonul avariției, al vanității și al senzualității.

De multe ori demonii ne împiedică să înfăptuim cele mai ușoare și folositoare fapte și ne îndeamnă să lucrăm pe cele mai obositoare. Fac acest lucru deoarece cunosc că ori de câte ori suntem obosiți, atunci suntem descurajați să continuăm calea noastră duhovnicească.

Cineva a povestit Sfântului Ioan o vicleană scornire a diavolului. De multe ori demonul cărnii se strecoară și se asunde pe el însuși și sugerează monahului gândul că are evlavie, în timp ce îi dă și izvorul lacrimilor, mai ales când discută cu femei și îi sugerează gânduri să converseze cu acestea despre amintirea morții, a judecății și a înțelepciunii. Și toate acestea le face diavolul ca să convingă femeile să provoace monahul și să apropie astfel lupul ca păstor. Și după ce a fost câștigată obișnuința și curajul, „atunci nefericitul suferă căderea“. Folosește chiar și cele mai sfinte lucruri, scopul fiind să arunce omul în păcatul trupesc.

Când ne străduim să plecăm dintr-o adunare în care cineva povestește lucruri hazlii, atunci demonii ne atacă în două moduri. „Să nu mârșăiești pe povestitor“ sau „Să nu te arăți pe tine însuși mai pios decât cei prezenți“, ca să ne facă să rămânem. Și celălalt gând este să fugim, dar asta ca să ne conducă spre iubirea de slavă. Adică ne spune al doilea gând: „Îndepărtează-te, să nu întârzie; dacă nu, în rugăciunea ta vei întâmpina sensuri ale unor lucruri ridicole“. Ne îndeamnă nu numai să fugim, dar și să ne străduim să dizolvăm vicleana adunare, menționând cele ale Judecății și amintirea morții. În această situație trebuie să preferăm pe al doilea, adică să preferăm să ne ude anumite picături ale iubirii de slavă, care poate să devină cauză a folosului celorlalți.

Și în *Pateric* există exemple asemănătoare care arată deosebita scornire ale diavolului. Sfântul Macarie a mers cândva să doarmă într-un sanctuar în care existau schelete de idolatri. Și-a pus drept pernă un schelet de idolatru. Demonii l-au invidiat pe sfânt pentru curajul său. Și atunci au vrut să-l înspăimânte. Strigau ca unei femei: „Cutare, hai cu noi în baie“. Și alt demon a răspuns cu voce femeiască, ca și când înainta dintre morți: „Am un oaspete deasupra mea și nu pot să vin“. Și acest lucru îl făceau ca să înspăimânte sfântul. „Și bătrânul nu s-a înspăimântat“.

Sfântul Nil Ascetul scrie că în timp demonii se „împart pe ei înșiși“. Și în timp ce unii dintre ei supără omul, ceilalți în chip de înger aleargă în ajutorul lui, dacă cere. Și aceasta în scopul să înșele omul că, într-adevăr au fost îngeri. Alteori demonii aruncă gânduri împotriva noastră și, în același timp, ne ațăță să ne rugăm, chipurile împotriva lor sau să nu fim de acord cu ei. Și atunci se retrag. Și acest lucru îl fac ca să creeze în noi impresia că am început să-i învingem și că acum se tem de noi.

Sfântul Nichita Stethatos spune: „Înainte de încăierării și a înfrângerii, de multe ori demonii agită simțirea sufletului și răpesc somnul din pleoape“. Adică iau somnul din pleoapele noastre ca să creeze tulburare. Deoarece cunoaștem că în starea nesomnului omul se înfurie când nu cunoaște să folosească această stare pentru rugăciune. De multe ori „și prin anumite spasme iau somnul din pleoapele lor, să facă viața acestora mai chinuitoare și plină de durere prin născocirile de acest fel“. Însă alteori diavolul creează somn, când omul se roagă. Deoarece cunoaște ce rău îi face rugăciunea, creează somnolență.

Am menționat numai unele învățături ale sfinților privitoare la tehnica diavolului. În orice caz, există mult mai multe. Cine se luptă în această luptă, va verifica în orice caz sălbaticile atacuri ale diavolului. Va simți prezența lui. Asceții au să descrie multe evenimente de acest fel. Nu este vorba despre iluziile lor și personificări ale unor trăiri interioare. Este vorba despre o realitate, pentru că diavolul există și este cel mai mare dușman al mântuirii noastre. Un ascet la Sfântul Munte îmi spunea: „Dacă se așază cineva zece ani în Sfântul Munte, atunci va înțelege ce este diavolul“. Noi care trăim în lume nu putem să înțelegem acest lucru, pentru că printr-o foarte mică putere ne ține aproape de el. Nu este nevoie să depună o strădanie deosebită. Ne-a făcut robii lui prin ațătări exterioare, creând chiar și iluzia că nu există.

Cine însă se luptă să se curețe de patimi și exersează în rugăciunea mentală, nu numai va cunoaște vicleana putere a diavolului, dar va proba și dragostea lui Dumnezeu. Exact în acea clipă în care îl atacă diavolul, cunoaște foarte bine cât ne iubește Dumnezeu. Înebunește de dragostea Lui. Și înțelege bine că, orice ar face diavolul, în realitate este colaborator la mântuirea noastră. Îl urâm mai mult și astfel îl atacăm cu mai multă putere. De aceea scrie Sfântul Grigorie Palama: „Căci colaborator este diavolul totdeauna la voința lui Dumnezeu, dar el nevoind acest lucru, și

neprivind către acest lucru“. De aceea și un sfânt inspirat de Dumnezeu spunea: „conlucrează răul cu binele printr-o intenție nu bună“. Fără să o vrea și fără să o înțeleagă bine, devine colaborator în planul lui Dumnezeu, care este sfîntirea și mîntuirea noastră. Numai trebuie să cunoaștem cum să îl atacăm; care sunt mijloacele spirituale pe care le oferă Biserica prin care distrugem toate capcanele diavolului. Exact la acest subiect ajungem acum.

Întâmpinarea diavolului

În toată tradiția cărturărească patristică sunt deosebite clar două poziții în legătură cu diavolul: prima, că diavolul nu este o simplă personificare a răului, nu este o stare abstractă, ci o persoană particulară, care lucrează ca să împiedice omul să se mîntuiască. Acest lucru l-am văzut clar până acum. A doua poziție este că puterea, forța și lucrarea diavolului au tărie limitată după întruparea lui Hristos. Cu alte cuvinte, în toată Tradiția ne apare stăpînirea lui Dumnezeu asupra puterii celui viclean.

Hristos, cum am notat în alt loc, a venit ca să învingă diavolul și să elibereze omul de asuprirea lui. În minunile vindecării demonizaților se vede acest lucru clar. Mai mult, și demonii înșiși o înțelegeau, pentru că într-o oarecare împrejurare au spus: „Ce ai tu cu noi, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu ? Ai venit aici înainte de vreme ca să ne chinuiești pe noi ?“ (Mt. 8, 29). Vindecările demonizaților sunt expresia desființării eshatologice a puterii diavolului. Această desființare a puterii satanice a fost prin Cruce, încât spune Apostolul Pavel: „(Hristos) dezbrăcînd (de putere) începătoriile și stăpîniile, le-a făcut de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin cruce“ (Col. 2, 15).

Sfînta iconografie descrie minunat jeluirea diavolului, deoarece a fost desființată asuprirea lui și stăpînirea lui prin Patimile lui Hristos. „Astăzi iadul gemînd strigă: nimic-it-a fost a mea îngăduită putere... fost-a sorbită a mea forță stăpînitoare de-aceia peste care-mpărațeam, fost-am lipsit și de cei pe care-i înghițeam ținîndu-i strîns, pe toți din gură i-am vărsat...“

Hristos a dat putere ucenicilor Lui să calce diavolul. I-a încredințat că prin puterea Lui pot să învingă pe satana. „Iată, v-am dat putere să călcați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului și nimic nu vă va vătăma“ (Luca 10, 19). Apos-

tolului Pavel i-a dat asigurarea: „la care te trimit... ca să se întoarcă de la întuneric la lumină și de la stăpânirea lui satana la Dumnezeu“ (Fapte 26, 17-18).

Lucrarea Sfinților Apostoli, și în general lucrarea Bisericii prin păstori, este să conducă oamenii din puterea diavolului în puterea lui Dumnezeu. Evanghelistul Ioan, vorbind despre duhul antihristului care va veni în lume, spune: „Voi din Dumnezeu sunteți, copii, și i-ați biruit pe acei prooroci, fiindcă mai mare este Cel care este în voi decât cel care este în lume“ (I In. 4, 4).

Și Apostolul Pavel urează creștinilor Romei: „Dumnezeul păcii va zdrobi repede pe satana sub picioarele voastre“ (Rom. 16, 20).

Satana acum are putere și tărie foarte limitată. Copiii lui Dumnezeu prin puterea dumnezeiescului har, pot să zdrobească diavolul, pot să întâmpine cu multă ușurință toate înșelăciunile lui. În viețile sfinților avem multe asemenea exemple. Viața Sfântului Antonie cel Mare, cum ne-a descris-o Atanasie cel Mare, este exemplificativă. Antonie cel Mare prin puterea lui Hristos a zdrobit diavolul. Același lucru l-au făcut și mulți alți sfinți. Voi menționa un exemplu din viața lui avva Theodor. Menționează *Patericul* că atunci când s-a prezentat un diavol și a vrut să intre în chilia lui, avva „l-a legat în afara chiliei“. Același lucru l-a pățit și al doilea diavol. În continuare a venit și al treilea demon și găsindu-i pe ceilalți legați i-a întrebat pentru ce stau afară. Și aceia au răspuns: „fiindcă este așezat înăuntru și nu ne lasă să intrăm“. Și când a încercat și acest demon să intre a fost legat de rugăciunile bătrânului. Atunci cei trei demoni „însăimântându-se de rugăciunile bătrânului, îl rugau spunând: „dezleagă-ne“. Și avva Theodor i-a dezlegat spunând: „plecați“. Astfel, „rușinându-se, au plecat“. Exemplul acesta este destul de semnificativ. Arată că sfinții prin puterea lui Hristos au o mai mare tărie decât demonii și pot chiar să îi lege. Demonii se sperie în fața omului care este îmbrăcat cu dumnezeiescul har.

După aceste lucruri introductive, vom vedea cum putem să luptăm și noi cu diavolul, cum putem să trecem peste toate scoririle lui, cum putem să ne ferim de tirania lui. Tradiția Bisericii ne descrie multe modalități. Vom enumera în continuare pe cele mai grăitoare, pe cât este posibil mai concis.

1) Cum am spus anterior, Dumnezeu a învins diavolul. Prin urmare, și noi, *având harul lui Hristos*, putem să-l distrugem.

Diavolul poate să lucreze în sufletul aceluia în care nu există Hristos. Sfântul Diadoh spune că duhurile viclene „se ascund prin ușurința cărnii, lucrând asupra celor care încă sunt copii la suflet. Cu cât suntem mai necopți la minte, cu atât suntem mai nefortificați în războiul împotriva demonilor. Dimpotrivă, când în noi există aura Sfântului Duh, atunci se sting săgețile purtătoare de foc ale demonului și mai înainte să se apropie de inima noastră. „Căci aura Sfântului Duh, care mișcă inima spre adierile păcii, stinge săgețile purtătoare de foc ale demonului când încă sunt purtate în aer“. Sfântul Diadoh în mod repetat spune că, câtă vreme în noi lucrează harul lui Hristos, diavolul nu are nici o putere asupra noastră. Scrie: „cât timp este Duhul Sfânt în noi, nu poate, intrând, satana să rămână în adâncul sufletului“. Dar și Sfântul Nichita Stethatos învață că demonii se tem mult de harul Sfântului Duh. „De harul dumnezeiescului Duh se tem foarte tare duhurile viclene și mai mult când acesta este prezent din belșug, sau de noi cei curățați prin studiu și prin rugăciune curată“. Mai mult, susține că aceștia care primesc harul Sfântului Duh nu numai nu sunt descoperiți, dar și provoacă frica diavolului. „Aceștia chiar sunt nu numai descoperiți pentru diavoli, dar chiar și înspăimântători, ca împărtășindu-se din dumnezeiescul foc și foc făcându-se imediat“. Astfel, care creștin are roadele Sfântului Duh, care sunt virtuțile, este făcut puternic și tare și săgețile demonului se sting chiar și în simțurile trupului. „Pentru că în afara simțirii trupului atunci săgețile satanice sunt stinse“.

2) De asemenea, este nevoie *de credință în Dumnezeu* și credință în ajutorul pe care ni-l va oferi acela prin sfinții îngeri, prin duhurile adevărului. Apostolul Petru, prezentând lucrarea diavolului și ura lui împotriva omului, spune: „căruia stați împotrivă tari în credință“ (I Petr. 5, 9).

Este nevoie de credință în Dumnezeu. Această credință este manifestată pe de o parte, prin simțământul că ne protejează Dumnezeu, pe de altă parte, prin rugăciunea pe care o vom face în orele de ispită. Totuși, Dumnezeu trimite îngerii Lui să ne păzească. Avva Moise a fost atacat mult de demonul curviei. A fugit din chilia lui și nu a vrut să se întoarcă în aceasta. Atunci avva Isidor l-a urcat în casă și după ce i-a arătat la apus mulțimea demonilor, în continuare i-a arătat în răsărit mulțimile nenumărate ale sfinților îngeri și i-a spus: „Iată, aceștia sunt cei trimiși sfinților de către Domnul spre ajutor; cei dinspre apus sunt cei

care îi atacă pe aceştia; aşadar mai mulţi sunt cu noi“. Astfel, mai mulţi sunt îngerii care ajută în această dificilă luptă. Din moment ce în Tradiţia ortodoxă se învaţă că fiecare om are îngerul lui păzitor, se trage concluzia că acesta ne ajută în fiecare dificultate în viaţa noastră. Sfântul Ioan Sinaitul spune că, atunci când se apropie un duh rău, atunci trupul se înspăimântă, în timp ce când se apropie un înger „se bucură smerindu-se sufletul“. Şi astfel, îndată ce am înţeles prezenţa îngerului, trebuie să alergăm la rugăciune, pentru că atunci îngerul nostru păzitor a venit ca să se roage împreună cu noi“.

3) În lupta aceasta ne ajută şi *rugăciunile părintelui nostru duhovnicesc*. Prin puterea rugăciunilor lui putem să întâmpinăm cu succes lucrarea satanică.

Sfântul Ioan Sinaitul spune că atunci când ne aflăm în lume pentru o oarecare cerere, suntem acoperiţi de mâna lui Dumnezeu „poate din binecuvântarea Tatălui, ca nu cumva să fie blasfemiât şi Domnul prin noi“. Binecuvântările părintelui nostru duhovnicesc sunt necesare în această dificilă luptă duhovnicească. Într-adevăr, rugăciunile presupun ascultarea de bătrânul duhovnicesc. După cum Moise a fost îngerul bun al poporului israelit pe care îl proteja de orice rău, astfel şi părintele duhovnicesc pentru fiecare creştin este îngerul cel bun care îl protejează de orice rău. Şi precum Moise a eliberat pe israeliţi de Faraon, tot astfel şi părintele duhovnicesc ne eliberează de robia Faraonului inteligibil, care este diavolul. Sfântul Simeon Noul Teolog prezintă echivalenţele între adevăratul Moise şi inteligibilul Moise.

„Şi sol este tatăl şi Dumnezeu ascultă
Şi spune slujitorului să mă ia de mână
Şi promite totodată să călătorească împreună cu noi,
Eliberat de Faraon şi de Egiptul relelor,
Şi curaj a sădit în inima mea
Şi îndrăzneală mi-a dăruit, ca să nu mă tem de Faraon“
Şi când au venit asupra lui toate puterile celui viclean, atunci:
„M-am văzut lumină devenind prin trimişii tatălui meu
Şi pe neaşteptate s-au retras în acelaşi timp ruşinaţi fiind“.

4) Dacă demonii sunt trufaşi, şi mai ales au căzut prin trufie, creştinii pot să-i învingă prin *smerenie*. Smerenia este acea virtute care îi mistuie. După cum învaţă Isihie Presbiterul, este nevoie de smerenie, „fiindcă împotriva trufaşilor demoni opuşi luptă“. De aceea şi Sfântul Nil recomandă: „De multă smerenie să te

îngrijești și de bărbăție și ca să nu-ți atace influența demonilor sufletul“. Când omul are smerenie în suflet, atunci nu poate satana să aibă influență asupra lui. Nu are nici o putere asupra celor smeriți.

Avva Arsenie, când era atacat de demoni, striga: „Dumnezeule, să nu mă părăsești, nimic nu am făcut în fața Ta bun; dar dă-mi după mila Ta să pun început“.

5) Deoarece războiul acesta este primejdios și nu cunoaște omul timpul în care îl va ataca dușmanul mântuirii, de aceea se cere *veghe* duhovnicească, care în limba Sfinților Părinți este numită trezvie (nepsis). De multe ori, în Sfânta Scriptură există cuvânt despre blândețe, care este strădania omului să nu primească nici un gând și să fie caracterizat de promptitudine spirituală ca să reacționeze împotriva diavolului. Domnul poruncește să veghem: „Privegheați și rugați-vă, ca să nu intrați în ispită“ (Mt. 26, 41). Apostolul Petru îndeamnă: „Fiți treji; privegheați; potrivnicul vostru diavol ca un leu răcnind, umblă căutând pe cine să înghită“ (I Petru 5, 8). Și Apostolul Pavel îndeamnă pe ucenicul său Timotei: „Tu fii treaz în toate“ (II Tim. 4, 5). Creștinul trebuie să se afle întotdeauna în veghere duhovnicească ca să cunoască înșelăciunile diavolului și să le întâmpine. În fond, este nevoie de atenție, așa încât să nu primim nici un gând. Experimentatul luptător respinge orice gând care vine în mintea lui și o păstrează curată de orice gând. Isihie Presbiterul vorbește despre cumpătarea pe care o numește atenție. Spune că în războiul acesta împotriva diavolului, între celelalte, este necesară atenția „ca întotdeauna să faci inima lui să nu aibă nici un gând, deși, poate, i se pare bun“.

6) Trezvia trebuie să fie îmbinată și cu *rugăciunea*. Deja am accentuat că Domnul a spus: „Privegheați și rugați-vă“ (Mt. 26, 41). Trezvia prigonește gândurile și rugăciunea dă hrană sufletului, atrage Harul lui Hristos în inimă. De aceea și este necesară această îmbinare a atenției și rugăciunii. Hristos, vorbind despre demonul care cuprinsese tânărul, spunea: „Iar acest neam (de demoni) nu pleacă decât prin rugăciune și post“ (Mt. 17, 21). Rugăciunea distruge demonii. Deoarece demonii luptă groaznic împotriva omului, Filotei Sinaitul recomandă: „Din cauza aceasta, trebuie ca noi să-l respirăm întotdeauna pe Dumnezeu; ca din aceasta, nerăniți de săgețile aprinse ale diavolului, să trecem în fiecare zi“. Prin rugăciune, respirăm pe Dumnezeu și, astfel, tre-

cem nerăniți de săgețile celui viclean. Sfântul Nil îndeamnă: „Stai mărturisind buna mărturisire și ușor vei veghea asupra dușmanilor tăi“.

Însă când vorbim despre rugăciune, nu înțelegem simplu o rugăciune formală, pe care am face-o în cursul ispitei, ci neîntrerupta rugăciune a inimii și mentale, care este în mintea omului. În clipa venirii neașteptate a diavolului de la sine inima se mișcă în rugăciune și astfel este alungat diavolul. Rugăciunea care este lărgită în vedere duhovnicească alungă diavolul. Când demonii vor să distrugă mintea noastră, atunci „cu amintirea Domnului nostru Iisus Hristos să ne lărgim în vedere duhovnicească“ (Isihie Presbiterul). Rugăciunea neîntreruptă în ceasul atacului satanic alungă demonii, pentru că aceștia nu vor ca omul să primească cununa de la Dumnezeu în lupta împotriva lor. De aceea, prin rugăciunea neîntreruptă, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, „ca de foc chinuiți... vor fugi“ demonii. Lucrarea mentală și vederea naturală, care este numită vederea rațiunilor celor existente, alungă diavolul și îl evită. Spune Sfântul Nichita Stethatos: „Dar prin lucrarea mentală a rugăciunii, cu ochiul treaz al minții stând întru atenția și prin gândirile contemplației naturale meditând la lăuntru făptuirilor lui Dumnezeu, nu te vei spăimânta de săgeata care zboară ziua; căci nu vor avea puterea de a se apropia de cortul tău și de lumina cea din tine ca o negură, fiind puși pe fugă și de focul dumnezeiesc fiind arși“.

7) Desigur, este necesar să cunoaștem că în atacurile diavolului împotriva noastră *nu trebuie deloc să ne tulburăm*. Nu trebuie tulburare și teamă, pentru că scopul primordial al demonilor este să creeze spaima, de vreme ce în atmosfera spaimei pot să realizeze totul. Antonie cel Mare, luptător în această mare luptă spirituală, recomandă: „De Dumnezeu nu mai trebuie să te temi; să-i disprețuiești numai pe aceștia și întru nimic să nu te temi de aceștia“. Trebuie să subliniem cuvântul lui Antonie cel Mare: „pe aceștia să-i disprețuiești și întru nimic să nu te temi de ei“. Nu trebuie să ne temem de viclenii demoni. Avem puterea lui Hristos și putem ușor să îi distrugem. Sfântul Nil Ascetul îndeamnă: „Să nu te înspăimânți de aceștia; cu desăvârșire să nu te înspăimânți de amenințarea acestora“. Și Sfântul Ioan Sinaitul zice: „nu te teme de jocurile de ciocănituri“.

8) Sentimentul fricii pe care îl provoacă demonii este întămpinat și prin *bărbăția spirituală*. Sfântul Nichita Stethatos spune

că demonii înaintea încăierării obișnuiesc să creeze spaimă în sufletul omului. „Dar sufletul umplut de încredere și bărbăție de către Sfântul Duh, nu ține seama de atacul acestora și de furia amară, și numai prin chipul făcător de viață și prin invocarea lui Iisus și a lui Dumnezeu distruge închipuirile lor și totodată îi face pe aceștia fugari“. Este necesară încrederea și bărbăția și atunci creștinul va vedea diavolul că devine fugar. Scapă repede de acesta. Nu poate să lucreze asupra lui.

9) Se cere însă și *luptă* împotriva diavolului. Lupta aceasta presupune înarmare spirituală și chiar opunere împotriva rațiunilor lui și a lucrărilor lui. Apostolul Pavel, vorbind despre lupta aceasta, recomandă: „Îmbrăcați toate armele lui Dumnezeu spre a putea să stați împotriva uneltirilor diavolului; căci lupta noastră nu este împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva începătorilor și stăpâniilor și împotriva stăpânitorilor întinericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății din văzduhuri“. Și în continuare enumeră unele asemenea arme spirituale (Efes. 6, 10-20). Rezistența împotriva diavolului trebuie să fie mare și continuă: „Stați împotriva diavolului, și va fugi de la voi“ (Iacov 4, 7).

Nu trebuie nici o cedare, nici să predăm părți ale existenței noastre diavolului. „Nici nu dați loc diavolului“ (Ef. 4, 27). Trebuie să luptăm. Nu numai să luptăm cu demonii, „dar și să polemizăm cu demonii“ (Sfântul Ioan Sinaitul). Cum spune Ioan Sinaitul acolo unde suntem atacați de diavol, „acolo întru totul să ne opunem din greu dușmanului“, pentru că altfel va deveni prietenul nostru.

Între modalitățile de luptă împotriva demonilor este și împotrivirea. Desigur, Sfinții Părinți învață că atâta timp cât suntem începători în viața noastră duhovnicească, nu trebuie să venim în dialog cu diavolul, deoarece atunci diavolul cu argumentele pe care le oferă, după ce se prezintă și ca înger al luminii, poate să ne batjocorească. Dar unii sfinți, fiindcă dispunea de mari daruri spirituale, au ajuns în dialog cu diavolul și l-au învins definitiv. Ne-au lăsat asemenea exemple, pe care le voi expune în continuare. Sfântul Ioan Sinaitul spune că în situația în care avem gândul blasfemiei trebuie să îl respingem spunând: „mergi înapoia mea, Satana; Domnului, Dumnezeului meu mă voi închina și numai pe El îl voi slăvi; iar truda ta și cuvântul se va întoarce împotriva capului tău, și spre creștetul tău blasfemia va fi coborâtă în veacul de-acum și în cel viitor“. Același sfânt mențio-

nează și alte două exemple ale unor asemenea obiecții împotriva diavolului. La un oarecare frate s-au prezentat demonii și l-au fericit pentru virtuțile lui. Fratele acela imediat a răspuns: dacă încetați să mă lăudați și vă retrageți, atunci mă voi considera pe mine însumi mare, pentru că am devenit pretext să vă retrageți. Dacă nu veți înceta să mă lăudați, atunci „din laudele voastre cuget la necurătenia mea însumi“, fiindcă „murdar în comparație cu Domnul este orice orgolios“. Și astfel, ori cedați și devin imediat mare, ori continuați să mă lăudați și cu ajutorul vostru voi dobândi mai multă smerenie. „Și lovindu-i imediat simplitatea cuvântului, s-au făcut nevăzuți“. De asemenea, un alt oarecare luptător se străduia să obțină smerenia. Demonii îi semănau laude în inimă. Atunci luptătorul acela s-a sculat imediat și a scris pe zid numele celor mai mari virtuți, adică dragostea desăvârșită, smerenia îngerească, rugăciunea curată, neprihănirea nepieritoare și altele multe. Când veneau gânduri laudative, că chipurile a reușit o virtute, acela spunea: „să mergem pentru verificare“. Se apropia de zid, citea virtuțile și spunea lui însuși: „Când ai dobândit aceste virtuți, cunoaște că te afli încă departe de Dumnezeu“.

Isihie Presbiterul spune că atunci când a înțeles cineva că se apropie diavolul, „îndată cu mânie să-i răspundă împotriva vicleanului“. În general, trebuie imediat orice gând care provine de la diavol să-l respingem. Și orice oferă cel viclean trebuie să fie îndepărtat imediat de la noi. Diavolul cu stăruință duhovnicească poate să fie îndepărtat.

10) Lupta aceasta este foarte dură. Nu se compară cu alte lupte. Există clipe în care omul este descurajat. Dar este nevoie de mare *răbdare*, îmbinată cu bărbăția, despre care am spus mai sus cele cuvenite. Răbdarea oferă sănătate duhovnicească și sănătatea aceasta creează premisele necesare pentru venirea harului lui Dumnezeu. Avva Arsenie a dat povață unui oarecare frate să rămână în chilia lui în aceste dificile ceasuri. Fratele i-a spus: „Mă chinuie gândurile mele care-mi zic: nu poți să postești, nici să lucrezi. Dacă însă vizitezi pe cei bolnavi acest lucru înseamnă dragoste“. Atunci bătrânul a distins în acest gând „mințile demonilor“ și i-a răspuns: „Mergi, mănâncă, bea, dormi și să nu muncești. Numai de chilia ta să nu te îndepărtezi“. Și i-a dat acest răspuns pentru că avva Arsenie cunoștea „că răbdarea chiliei aducea monahul la locul lui“. Strădania să trăiască în chip

cineva isihast cu așezare și liniște ajută eficient în această luptă stăruitoare.

11) Se cere împreună cu toate cele de mai sus și *asceză* totală. Antonie cel Mare învață că cu cât ne atacă demonii, cu atât și noi „să intensificăm asceza împotriva acestora“. Și când spunem asceză, înțelegem lupta să păstrăm poruncile lui Hristos. Este nevoie de asceză, adică „viață dreaptă, pentru că demonii „se tem de postul asceților, de veghe, de rugăciuni, de blândețe, de liniște, de nelăcomie, de lipsa slavei deșarte, de smerenie, de iubirea sărăciei, de milostenii, de lipsa furiei, și mai înainte de toate de evlavie în Hristos“. Toate aceste virtuți, care sunt roade ale Sfântului Duh, sunt arme duhovnicești care formează panoplia, prin care putem să stingem „săgețile aprinse ale celui viclean“.

12) O armă necesară în această luptă este *discernământul*. Sfântul Evanghelist Ioan Teologul recomandă: „Nu dați crezare oricărui duh, ci cercăți duhurile dacă sunt de la Dumnezeu“ (I Ioan, 4,1). Discernământul nu trebuie să existe numai ca să deosebim necreatul de creat, ci și în general să deosebim bine cu care demon trebuie să luptăm mai mult. Pentru că, precum am menționat, suntem în același timp atacați de mulți demoni. Sfântul Ioan Sinaitul spune că luptătorul trebuie să cunoască pe care îi va alunga de departe și pe care îi va lăsa să lupte cu el. Pentru că uneori „lupta le-a procurat cunună“ și alteori „renunțarea i-a făcut necercați“. Adică există situația să evităm să luptăm cu diavolul și să rămânem neîncercați și necopți duhovnicește. În timp ce există situația să îl lăsăm să vină și să luptăm cu el și să luăm cunună de la Dumnezeu. De asemenea, poate să fie și contrariul. Să nu căutăm lupta cu el cu obraznicie și superficialitate căci acest lucru poate să aibă urmări groaznice în viața noastră. De aceea în lupta aceasta se cere virtutea discernământului și înainte de orice luminarea lui Dumnezeu. Prin discernământ vom putea să cunoaștem bine modalitatea războiului.

13) Am scris că diavolul lucrează prin patimi. Și fiecare patimă are un demon corespunzător. Prin urmare, cine vrea să lupte împotriva demonilor este nevoie să lupte în principal împotriva patimilor, prin care lucrează demonii. Sfântul Maxim învață că demonii sunt neputincioși „când prin porunci sunt micșorate patimile care sunt în noi“, și sunt distruși „când la sfârșit prin nepătimire dispar, nemaigăsind cele prin care se aflau în suflet și-l atacau pe acesta“. Lupta pentru dobândirea stării fericite a nepă-

timirii este într-adevăr luptă împotriva demonilor. După Sfântul Ioan Sinaitul „cel care a învins patimile rănește demonii“.

14) Situațiile aparițiilor demonilor în chip personal și aparițiile diferitelor vedenii nu trebuie deloc să le acceptăm. Sfinții Părinți sunt grăitori în acest sens. Sfântul Nil Ascetul recomandă: „vezi să nu te amăgească prin vreo vedenie viclenii demoni, ci fii prudent, întorcându-te la rugăciune, cheamă pe Dumnezeu“. Am menționat că diavolul se schimbă și în înger de lumină. Apostolul Pavel cunoștea această metodă de acțiune a celui viclean, de aceea și scria: „căci acest satana se schimbă în înger al luminii“ (II Cor. 11, 14).

Sfântul Nicodim Aghioritul menționează asemenea situații de apariție a demonilor, dar și de întâmpinare a lor. Voi prezenta unele exemple.

Sfântul Avram cânta mezonoptica și au apărut demonii ca să-l amăgească. Strălucea chilia Sfântului Avramie și înfățișându-se diavolul, ca și cum ar vorbi Dumnezeu, a spus: „Fericit ești Avramie, fiindcă nimeni nu este asemenea ție; căci totdeauna ai împlinit poruncile mele“. Atunci Sfântul Avramie a strigat tare: „întunericul tău să fie împreună cu tine spre pierzanie, tu cel plin de minciună și înșelăciune; căci eu sunt om păcătos“.

Lui Simeon Stilitul i-a apărut diavolul plin de lumină cu cai roșii și i-a spus: „Domnul m-a trimis pe mine îngerul Lui ca să te răpesc, cum am răpit pe Ilie; urcă deci în car ca să plecăm la cer, deoarece și toți îngerii și sfinții vor să te vadă“. Atunci Sfântul Simeon a făcut semnul crucii și i-a fost descoperit că era diavolul.

Lui avva Arsenie i s-a arătat diavolul și i-a spus: „Eu sunt Hristos“. Și atunci avva Arsenie a spus: „Nu vreau să văd pe Hristos în această lume, ci în cea viitoare“.

Sfântul Ioan a văzut trăsură și cai cu totul luminoși și a auzit o voce care spunea: „Omule, bine întotdeauna ai săvârșit, cunoaște-mă acum împăratul tău și închină-te mie“. Atunci Sfântul Ioan a răspuns: „Domnului Dumnezeului meu mă voi închina și numai pe El îl voi slăvi“.

Și Sfântului Pahomie i s-a arătat diavolul ca Hristos și i-a spus: „Pahomie, eu sunt Hristos, și am venit la tine, credinciosul meu prieten“. Și Sfântul Pahomie a răspuns: „Hristos este **pace**, tu m-ai umplut tot de tulburare“. Și astfel a făcut semnul crucii și s-a făcut nevăzut.

Este menționat cazul unui monah numit Uah, care a acceptat apariția diavolului și a crezut că este Hristos. Astfel s-a închinat diavolului. Și când a venit timpul să se împărtășească Părinții, toți s-au împărtășit, în timp ce acesta spunea: „Nu vreau să mă împărtășesc, deoarece eu l-am văzut pe Hristos“. Și atunci a înnebunit, de aceea și frații l-au legat „ca smintit și nebun“.

Sfinții, deoarece au harul lui Hristos, pot să deosebească duhurile. Și astfel deosebesc dacă lumina aceasta este a satanei sau este a lui Dumnezeu. Am menționat în altă parte diferența. Și aici, totuși aș vrea să prezint diferența dintre cele două lumini, cum o menționează Sfântul Pavel cel din Latros. Lumina diavolului „este arzătoare și fumeoasă și asemănătoare focului perceptibil; și îndată ce sufletul cumpătat și purificat o va vedea pe aceasta, are repulsie față de ea și este încercat de dezgust. În timp ce lumina lui Dumnezeu „este foarte grațioasă și neînceptă și sfințește atingând, umple sufletul de lumină, și bucurie, și de veselie, și îl face binevoitor și iubitor de oameni“.

15) Încă în situații de puternic război diavolesc este nevoie să cercetăm *bărbați cunoscuți*, adică oameni sfinți care cunosc înșelăciunile diavolului și pot să ne îndrume sigur în această dificilă cale. Aceasta recomandă Sfântul Marcu Ascetul. Dacă noi nu avem „lumina adevăratei cunoașteri, din cauza încă nedeșvârșirii vârstei raționale“, atunci pe cât este posibil „în continuu trebuie să ne străduim și să facem eforturi să întâlnim bărbați cunoscuți“. Părinții duhovnicești sunt mari cunoscători în această luptă duhovnicească, de aceea sunt singurii potriviți să ne sfătuiască, să ne stabilească modalitatea luptei. Desigur, raportarea la aceștia trebuie să fie îmbinată și cu spovedania, deoarece prin mărturisire sunt alungate toate puterile potrivnice, puterile diavolului.

16) În situații în care diavolul a dobândit mare stăpânire asupra noastră și mai ales a cucerit citadela noastră, adică creierul, și de acolo conduce întregul om, atunci trebuie să ne refugiem în Biserică, la preoți, și să acceptăm *exorcismele*. Există adică, rugăciunile speciale prin care roagă preotul pe Dumnezeu să alunge demonii din sufletul nostru. Unii oameni se refugiază la magi și vrăjitoare ca să scape de lucrările demonice. Aceasta însă nu este vindecare. Poate să pară că a fost eliberat omul de stăpânirea demonului, dar și aceasta este rătăcire a celui viclean ca să ne țină chiar mai mult aproape de el. Deoarece, fie

pretextează că a plecat, fie, lucrul cel mai rău, un demon îl prigo-
nește pe celălalt demon. Asceții contemporani ne-au dezvăluit că
fiecare vrăjitor este condus de o specie de demoni. Și un vrăjitor
poate să scoată ceilalți demoni, dar face în același timp pe omul
acesta rob al demonului său. Și astfel se continuă la infinit dom-
nia lui satana. Sfinții Părinți ne recomandă să ne refugiem la pre-
oți ca să ne citească din cartea de rugăciuni exorcismele potrivite
și atunci, precum și împreună cu Pronia lui Dumnezeu, vom
vedea multe rezultate.

17) În afară de toate acestea care au fost menționate înainte
trebuie să notez că viața mistică a Bisericii este armă puternică
împotriva diavolului. Prin Sfântul Botez este alungat diavolul din
inima omului, prin Sfânta Mirungere este pecetluit cu Pecetea
Sfântului Duh și cu Dumnezeiasca Euharistie sunt curățate toate
puterile satanei. Întreaga viață în Biserică, atât mistică, cât și as-
cetică, care este trăirea jertfei mântuitoare a lui Hristos, ne asigu-
ră cele mai tari arme ca să învingem diavolul și să evităm toate
înșelăciunile lui.

Prin toate câte am expus în articolul acesta sunt demonstrate
multe adevăruri care, cred, trebuie să fie subliniate drept concluzii.

1. Că există diavol care lucrează ca să ne îndepărteze de
Dumnezeu. Satana lucrează în principal în aceia care îl primesc,
care sunt neîntăriți duhovnicește, dar atacă pe toți creștinii, mai
mult pe aceștia care luptă să ajungă la îndumnezeire. Astfel, în
vreme ce atacă toți oamenii exterior, nu poate să lucreze la toți în
interior.

2. Cu cât trece timpul, cu atât devine mai groaznic în atacul
său. Când un frate a întrebat pe avva Sisoe: „deci așa urmărea sa-
tana pe cei începători?“, acela i-a răspuns: „încă mai mult, fi-
indcă timpul acestuia s-a apropiat și este agitat“. Adică cu cât ne
apropiem de a Doua Venire, cu atât se agită mai mult.

3. Însă puterea lui Hristos este mai tare decât puterea diavolu-
lui. Creștinul care este întărit de harul lui Dumnezeu nu are să fie
însălmântat absolut de nimic. Este tare. Apostolul Pavel mărtu-
risește: „Toate le pot întru Hristos Cel care mă întărește“ (Filip.
4, 13).

4. Nu trebuie să ne paralizeze teama diavolului, ci să ne în-
tărească frica lui Dumnezeu. Să fim stăpâniți de dumnezeiasca
frică. Și încă să simțim dragostea lui Dumnezeu, care învinge
orice putere potrivnică.

5. Lucrarea păstorului nu este să împrăştie panica pentru înşelăciunile diavolului, ci să pregătească credincioşii să se îmbrace în armele lui Dumnezeu, astfel încât să învingă şi să distrugă puterea şi înşelăciunile celui viclean. Din păcate, în epoca noastră se observă o tendinţă de acest fel, adică se observă fenomenul că se vorbeşte mult despre antihrist şi mai puţin despre Hristos. Multă antihristologie şi puţină Hristologie. Mulţi strigă despre antihrist şi până la un punct bine fac, dar paralel nu se îngrijesc să pregătească credincioşii pentru războiul antihristului, nu se îngrijesc să îndrume creştinii prin metoda vieţuirii ortodoxe, care este curăţirea, iluminarea şi îndumnezeirea.

În „Apocalipsa“ Sfântului Ioan există o măreaţă imagine. Evanghelistul Ioan a văzut că mielul a deschis prima din cele şapte peceti. „Şi am auzit pe una dintre cele patru fiinţe zicând, cu glas ca de tunet: vino şi vezi; şi m-am uitat, şi iată un cal alb şi cel aşezat pe el având un arc; şi i-a fost dată lui cunună, şi a plecat biruitor ca să biruiască“ (Apoc. 6, 1-2). În toată „Apocalipsa“ se vede slăvita izbândă a lui Hristos.

De asemenea, în „Apocalipsă“ se vede înfrângerea satanei. „Şi a fost aruncat balaurul cel mare – şarpele cel mare de demult, numit diavol şi satana, cel care înşală toată lumea, a fost aruncat pe pământ, şi îngerii lui au fost aruncaţi împreună cu el. Şi am auzit glas mare în cer spunând: de-acum s-a făcut mântuirea şi puterea şi împărăţia Dumnezeului nostru şi puterea Hristosului Său, fiindcă a fost aruncat pâraşul fraţilor noştri, cel care îi pâra pe ei în faţa Dumnezeului nostru zi şi noapte. Şi aceştia l-au biruit prin Sângele Mielului şi prin cuvântul mărturiei lor“ (Apoc. 12, 9-11). Mielul învinge fiara Apocalipsei. Şi oamenii Mielului înving balaurul şi prăznuiesc în cer. Pentru oamenii lui Dumnezeu nu există nimic înspăimântător. Sunt tari şi puternici. Este valabil ceea ce este valabil despre Episcopul Pergamului. Dumnezeu a zis: „Ştiu lucrările tale şi unde locuieşti; unde este tronul satanei; şi ţii numele Meu şi n-ai tăgăduit credinţa Mea“ (Apoc. 2, 13). Poate omul să locuiască unde este tronul lui satana şi totuşi să păstreze numele lui Hristos şi să nu nege credinţa Lui. Aceasta se face cu puterea lui Hristos.

Fie să facem parte dintre aceşti învingători, între aceştia care sunt pregătiţi să poarte numele lui Hristos. Va fi valabil atunci pentru noi cuvântul lui Hristos: „Biruitorului îi voi da lui din mana cea ascunsă, şi-i voi da lui o pietricică albă şi pe pietricică

scris un nume nou, pe care nimeni nu-l știe decât cel care o primește" (Apoc. 2, 17).

5. Preotul ca vindecător, după Sfântul Grigorie Teologul

În „Psihoterapia ortodoxă“ există un capitol complet în care vorbesc despre terapeutul ortodox. Atribui o mare importanță existenței terapeutului capabil, harismatic, deosebitor, pentru că fără existența acestui om nu poate să existe un serios cuvânt despre vindecare. Desigur, Dumnezeu poate să facă și minuni, dar în orice caz este necesar îndrumătorul și în această situație ca să dea asigurarea pentru calea pe care o urmăm. Cred că lucrarea preotului este vindecătoare. Preotul este, în principal, terapeut. În dezbaterile pe care le-am avut în legătură cu această poziție, unii cititori și participanți la discuție și-au exprimat rezervele. Nu pot să vadă preotul ca terapeut sau chiar nu pot să accepte că principala lucrare a preotului este cea vindecătoare. De asemenea, mulți susțin că Părinții nu vorbesc despre vindecare. Însă Sfinții Părinți, și firește, e părerea Bisericii, spun că preotul trebuie să vindece bolile sufletești ale oamenilor. De aceea împărtășirea neprihănitelor Taine, adică a Trupului și Sângelui lui Hristos, chiar și întâlnirea omului cu Dumnezeu nu poate să lucreze mântuirea dacă mai înainte nu a fost curățit omul. Vreau în continuare să mă ocup de această teză, bazându-mă pe învățătura Sfântului Grigorie. Cred că avem multe de învățat de la Sfântul Grigorie și în ceea ce privește acest subiect.

Lui Grigorie Teologul, Biserica i-a adăugat această caracterizare, de Teologul, pentru că, într-adevăr, a ajuns la îndumnezeire, a văzut pe Dumnezeu și, prin urmare, a teologhisit sigur și inspirat de Sfântul Duh despre Dumnezeu.

Între multele chestiuni pe care le abordează este și chestiunea preotului ca vindecător. Spre aceasta vrem să ne întoarcem atenția, pentru că vom vedea că preotul este, în principal și

înainte de orice, terapeut, și că în scopul de-a vindeca se cere ca el însuși să fi fost mai înainte vindecat, pe cât este posibil. Cum poate să vindece pe alții dacă mai înainte el însuși nu s-a vindecat? Aceste teze ale lui Grigorie le vom vedea din cuvântul lui, numit „Despre fuga în Pont“.

Trebuie să notez că Sfântul Grigorie, după hirotonirea lui a fugit în Pont, dar a revenit în urma multor chemări ale tatălui său. Exact după reîntoarcere a rostit primul discurs: „Pentru Sfântul Paște și pentru întârziere“ în care justifică această atitudine a lui. Deoarece însă prezentarea este mică, dă în alt discurs o explicație mai mare. Toate acestea sunt cuprinse în discursul pe care îl vom examina acum. Are multe puncte interesante, dar să-mi îngăduie cititorul să nu le expun pe toate. Voi încerca să menționez în rezumat pe cele ce au legătură cu problema preotului ca terapeut, care ne preocupă acum.

1. Ce este vindecarea

Mai înainte însă să vedem lucrarea preotului care este vindecătoare, consider că trebuie să vedem ce este exact vindecarea, după învățătura Sfântului Grigorie Teologul. Când vorbim despre vindecare nu înțelegem simplu vindecarea trupească, nici una exterioară, vindecare vizibilă, care se termină prin unele schimbări exterioare, ci, în principal, înțelegem vindecarea care se face în adâncul inimii omului. Nu este vorba despre o simplă teorie morală, ci despre vindecarea interioară. Comparând vindecarea trupească pe care o au în vedere medicii cu vindecarea sufletească de care se îngrijesc preoții, spune că vindecarea sufletească este mai obositoare. Pentru că medicina trupului se ocupă numai cu câte se văd și poate să vadă foarte puține din acelea care se află în adâncul inimii. Cu alte cuvinte, medicina trupului se ocupă mai mult cu cele vizibile și poate să înțeleagă și să vindece foarte puțin din acelea care sunt, de fapt, cauza îmbolnăvirii pentru multe anomalii trupesti, în timp ce medicina spirituală se ocupă cu adâncul inimii.

Spune Sfântul Grigorie Teologul: „iar pentru noi medicina se ocupă cu adâncul inimii“. Apoi zice: „pentru noi toată terapia și râvna privește omul cel ascuns al inimii, iar lupta ne este împotriva celui care dinlăuntru ne face război și caută să ne dărâme,

folosindu-se de noi ca de niște arme împotriva noastră, ceea ce-i lucrul cel mai groaznic, și ne dă morții păcatului“.

Cu alte cuvinte, vindecarea este orientată spre omul ascuns al inimii. Aici se află deosebirea noastră de medicina trupească.

Dar și scopul vindecării de care se îngrijește Biserica este foarte diferit de scopul medicinei trupesti. Sfântul Grigorie, cu o înaltă pătrundere teologică prezintă scopul terapiei sufletești. Aceasta nu urmărește faptul să facă omul echilibrat, frumos și bun, ci să îl unească cu Dumnezeu.

Scopul medicinei somatice este să ofere sănătate trupului, în timp ce scopul medicinei spirituale este „să înaripeze sufletul, să-l răpească lumii și să-l dea lui Dumnezeu și acel *după chip* sau rămânând astfel, să-l păstreze, sau aflându-se în primejdie să-l conducă, sau risipit fiind să-l mântuiască și să-l sălășuiască pe Hristos în inimi prin Duhul; și în final, Dumnezeu să-l facă, și să-l dea fericirii de sus, întocmirii de sus“.

Reiese clar de aici că țelul vindecării sufletești este foarte înalt. Terapeutul urmărește cu harul lui Hristos să păstreze acel *după chip* și să unească omul cu Dumnezeu, să îl facă sălaş al Sfântului Dumnezeu Întreit și, mai mult, să-l facă după har Dumnezeu.

Această deosebire între vindecarea trupească și sufletească se vede și din deosebirea dintre trup și suflet. Trupul este pieritor, în timp ce sufletul este nepieritor și nemuritor după har. Astfel, medicina trupească se ocupă cu trupul și cu „materia muritoare și care curge în jos“, în timp ce medicina sufletească, pe care o exercită Biserica, îngrijește de sufletul „și sfânt de la Dumnezeu, și care participă la lucrarea de sus“. Acesta, sufletul, desigur, nu are un înțeles abstract, nu este simplu o energie a trupului, ci este cel *după chipul lui Dumnezeu*. Vindecarea nu se termină numai la suflet, ci se extinde și la trup. Adică, scopul vindecării sufletești este să vindece, întâi și-ntâi, sufletul și apoi sufletul vindecat „și ceea ce e mai rău să atragă la sine și să așeze sus, dezlegat fiind puțin câte puțin de caracterul grosolan“; astfel sufletul devine pentru trup ceea ce Dumnezeu este pentru suflet.

Prin urmare, vindecarea se referă la suflet și la trup. După vindecarea sufletului urmează și vindecarea trupului, care este strâns legat cu sufletul. Din aceasta putem să ne dăm seama că boala sufletului provoacă boală și în trup.

Ca să fie deplină această vindecare, este nevoie ca terapeutul să vindece „moravuri și patimi, și feluri de viață, și dorințe, și

orice altceva de acest fel dacă există în noi“, și după ce a îndepărtat orice bestialitate și sălbăticie, să introducă „tot ce este blând și familiar lui Dumnezeu“ și astfel să ajungă în punctul unde sufletul poate să conducă trupul. Prin urmare, vindecarea se referă la omul întreg și, în esență, terapia sufletească este subordonarea trupului sufletului și îndumnezeirea omului. Îndumnezeirea sufletului, îndumnezeire și a trupului.

Sfântul Grigorie însă, cunoaște și dificultatea acestei vindecări. Cunoaște că nu vor toți oamenii să fie vindecați. Urămăresc să se afle în stare de boală. De aceea, menționează trei cazuri de oameni care nu vor să se vindece.

În primul caz sunt oamenii aceia care ascund păcatul în adâncul sufletului, ca și când ar scăpa de pedeapsa lui Dumnezeu, dar și ca să se ascundă de oameni. *În a doua categorie* intră oamenii aceia care urmăresc să acopere urechile lor ca să nu audă glasul acelora care urmăresc „să fie tămăduiți prin leacurile înțelepciunii prin care este vindecată boala sufletului“. Aceștia nu numai ascund patimile care există în inimă și sunt și bolile sufletului, dar evită să audă și modalitățile prin care vor fi vindecați. Sunt oamenii pe care îi întâlnim și astăzi, care evită duhovnicii. Și *în a treia categorie* intră oamenii aceia care sunt mai îndrăzneți și mai viteji în ceea ce privește păcatul, care „în chip vizibil nu ne rușinăm în ce privește păcatul și de vindecătorii acestuia, cu capul gol, cum se spune, înaintând către orice fărădelege“. În prima categorie intră, în orice caz, cei numiți pioși, care cu toate acestea au atâtea patimi pe care le ascund în adâncul inimii. În a doua categorie intră cei care recunosc bolile interioare, dar evită să asculte cuvinte vindecătoare, și în a treia categorie se află nerușinații și obraznicii, care se bucură de înfăptuirea păcatului. Toți acești oameni nu vor vindecarea lor și prin urmare, lucrarea terapeutului este foarte dificilă și obositoare.

Astfel, vindecarea este schimbarea patimilor, adică curățirea și îndumnezeirea omului. Nu este vorba, prin urmare, despre o vindecare exterioară, care țintește pur și simplu spre o îmbunătățire a vieții morale și sociale, nici despre un simplu echilibru psihologic, ci despre vindecarea omului ascuns.

2. Preoția ca știință terapeutică

Preoția este continuarea lucrării lui Hristos. Și Hristos, cum analizează Sfântul Grigorie Teologul, este întâi de toate medic al omului. Lucrarea Lui este terapeutică. Hristos a unit în lucrarea Lui, ipostatic, firea umană și pe cea dumnezeiască, a suferit, a fost răstignit, a înviat ca să îndumnezeiască firea umană. Dacă lucrarea educației terapeutice a Bisericii este îndumnezeirea omului, atunci spre aceasta a ținut întreaga iconomie dumnezeiască a lui Hristos. Scrie Sfântul Grigorie: „acest lucru (adică îndumnezeirea omului) îl desemnează săvârșitorul legii spirituale și țelul este Hristos, acest lucru înseamnă dumnezeire care s-a golit; aceasta înseamnă trup care s-a luat (de Dumnezeu); acest lucru înseamnă noua unire, Dumnezeu și om, unul singur din ambii, și prin unul amândoi“. Și în continuare enumeră toate etapele eliberatoare ale iconomiei dumnezeiești. Hristos este terapeutul omului. Acesta a îndumnezeit firea umană. Acesta este cel mai tare leac care vindecă bolile sufletești ale oamenilor. Toate câte le-a făcut Hristos sunt vindecarea omului. „Acestea toate erau o anume îndrumare a lui Dumnezeu spre noi și tratare a bolii noastre, ridicând pe Adam de unde a căzut și conducând spre lemnul vieții“. Este foarte interesant că aici sfântul leagă îndrumarea omului de tratarea bolii și chiar înțelege boala și căderea lui Adam de la Dumnezeu. Într-adevăr, nu putem să simțim altfel îndrumarea decât ca vindecare a omului, adică ca reîntoarcerea lui la comuniune cu Dumnezeu și ca îndumnezeire a lui.

Această lucrare o continuă preoții. Preoții, desigur, mai ales episcopul, continuă lucrarea terapeutică a lui Hristos, devin colaboratori ai lui Dumnezeu la mântuirea oamenilor. Scrie sfântul: „Noi suntem slujitori și colaboratori la această vindecare, toți cei care suntem așezați în fruntea altora“. Astfel, noi, preoții suntem colaboratori și slujitori ai vindecării. Săvârșim, desigur, Tainele, dar și pe acestea trebuie să le integrăm vindecării, deoarece viața liturgică și ascetică a Bisericii are ca scop vindecarea omului. Referindu-mă la profetul Ioil, care îndeamnă pe slujitori să plângă „și vrea ca cei care slujesc în altar să-și lovească pieptul a jeluire în timp ce foamea îi apasă“, spune în continuare „și acolo să sfințească postul și să vestească vindecarea“. Această vestire a vindecării este vestirea căinței. Și vedem aici că cuvântul *po-căință* este înlocuit cu cuvântul vindecare, care înseamnă că vin-

decarea este întoarcerea omului la Dumnezeu și comuniunea împreună cu El.

Faptul că lucrarea preotului este vindecarea omului și că acesta trebuie să fie cu știință, și mai mult că este știință faptul de-a îndruma preotul pe om la unirea și comuniunea cu Dumnezeu, este vizibil dintr-un alt pasaj al Sfântului Grigorie: „căci în realitate aceasta mi se pare că este arta artelor, și știința științelor, să îndrume pe om, ființa cea mai inteligentă și cea mai complexă“. Exercițierea metodei terapeutice de către preot o numește sfântul „artă a artelor și știință a științelor“. Și aceasta combate afirmațiile acelor care au fost scandalizați, pentru că în cartea mea am folosit exprimarea: „Creștinismul este știință terapeutică“ și de asemenea: „Teologia este știință terapeutică“. Această operă este o operă curat teologică și științifică.

Preoția nu este slujbă oarecare. Și slujirea propriu-zisă a Tainelor este integrată îndrumării terapeutice. Preotul nu are numai misiunea de a sluji, ci și una terapeutică. Această misiune a lui este în esență vegherea sufletelor. Sfântul spune că nu este același lucru „să conduci o turmă de oi sau de boi și să veghezi la suflete de oameni“. Păstorul vietăților negânditoare veghează să facă grase animalele și pentru scopul acesta folosește toate mijloacele. Niciodată vreun păstor nu s-a îngrijit de virtutea animalelor negânditoare. În timp ce pentru păstorie, adică vindecătoarea supraveghere a oamenilor se cer multe lucruri. Omul trebuie să învețe să se conducă, pentru că altfel nu va învăța niciodată să conducă pe ceilalți oameni. „Fiind dificil pentru om să știe să se conducă, există primejdia să fie cu mult mai dificil să știe să conducă oamenii“. Păstoriele turmei înseamnă supravegherea sufletelor. Și supravegherea sufletelor nu este independentă de vindecarea sufletelor. Această lucrare însă, trebuie să o exercite preotul prin libertate, adică să îi păstorească cu propriul lor consimțământ. „De unde și mai mult să păstorească turma prin consimțire, iar nu prin constrângere, recomandă legea noastră și Legiuitorul“. Strădania multor pedagogi contemporani și psihoterapeuți să îndrume omul la vindecare, siluind conștiința lui, se află departe de păstorie ortodoxă, unde respectăm absolut libertatea lui.

Vindecătoarea misiune pastorală trebuie să se facă cu știință. Sfântul Grigorie se roagă să ne ajute Dumnezeu „să păstorem turma Lui *cu știință*, și nu prin mijloace de păstor nepriceput“.

Iarăși aici se vede că vindecarea trebuie să se facă cu știință, adică prin cunoașterea bolii și cunoașterea vindecării. Terapeutul nu trebuie să fie nepriceput, dacă cunoașterea vindecării oferă binecuvântare, necunoașterea vindecării, adică nepriceperea spirituală este blamabilă.

Este nevoie de știință, pentru că răutatea este ușor de realizat, în timp ce binele este dificil. Și mai ales de cele mai multe ori omul nu vrea să se îndepărteze de rău. Scrie Sfântul Grigorie: „Ce stimulatîv și la îndemână lucru este răutatea și nimic nu e mai ușor“, „iar rar și dificil lucru este dobândirea binelui“.

În general, deci, preoția este știință terapeutică. Urmărește să vindece omul prin toate mijloacele pe care le oferă Sfânta noastră Biserică. Aceasta, prin urmare, este lucrarea preotului.

3. Preotul ca vindecător

Am menționat mai înainte că preoția este știință terapeutică. Acum vom vedea mai amănunțit că preotul este, în principal și înainte de orice, terapeut. Acesta este sensul principal al articolului acesta. Vom nota laturile interesante ale problemei, cum le examinează Sfântul Grigorie Teologul.

a) Preotul are de la Dumnezeu marea harismă a vindecării, de aceea și trebuie să vindece. Și vindecarea nu constă în faptul de a șterge modelele vicioase ale sufletului numai, ci și de a le înscrie pe cele mai bune. Acest lucru este în realitate vindecarea. Sfântul Grigorie folosește un proverb conform căruia „încercând să trateze pe alții, ei înșiși fierb de răni“. Preoții care se apucă să vindece pe ceilalți trebuie ei înșiși să fie scăpați de diferite răni. Ceea ce este important aici este că preoții întreprind vindecarea oamenilor.

Puterea vindecării este un mare dar pe care îl primești de la Dumnezeu. Un așa mare dar aveau Sfinții Apostoli, Apostolul Petru și Apostolul Pavel. Scrie Sfântul Grigorie: „să vindece și să oprească boala, putea fi propriu unui anume Petru sau Pavel, marilor ucenici ai lui Hristos, care și-au obținut darul cărmuirii prin cuvânt și lucrare și s-au făcut tuturor toate, ca pe toți să-i câștige“. Este, așadar, un mare dar pe care îl dă Dumnezeu, precum dă și toate harismele.

Lucrarea terapeutică a preoților este destul de anevoioasă și obositoare. „Lucrarea este atât de mare și așa de anevoioasă inimii simțitoare și îndurerate și cu adevărat vierme al oaselor pentru cel ce are totuși minte“. Este atât de anevoioasă, încât este o adevărată carie a oaselor.

b) De vreme ce este o lucrare atât de anevoioasă și primejdioasă, înseamnă că trebuie să fie asumată și pregătirea respectivă. Nu poate cineva, fără să aibă harisma și experiența corespunzătoare, să-și asume această mare lucrare. Trebuie să fie el însuși condus și astfel să urce în puterea lui să conducă, adică să păstorească turma și să conducă suflete. „Însă nici nu-i lucru străin sau departe de cele obișnuite, pentru cei mulți ce filosofează cele dumnezeiești, ...a conduce pornind de la a fi condus, nu e în afara definițiilor adjudecate ale filosofiei“. Precum pentru fiecare artă se cere un răstimp de învățătură, același lucru putem să spunem și despre marea responsabilitate a vindecării sufletelor oamenilor, adică despre harisma terapiei spirituale.

Vindecarea are scop să conducă omul la Dumnezeu și să îl facă să trăiască fericita stare a îndumnezeirii. Cum însă poate să izbutească acest lucru preotul, dacă el însuși mai înainte nu s-a întâlnit cu Dumnezeu și nu are experiențele acestei îndumnezeiri ? Pentru că „numai prin ce-i curățit poți ajunge la Cel curat și care tot astfel este mereu“.

Trebuie pentru această lucrare mintea să fi fost iluminată, cuvântul să fie puternic și auzul să fie bun receptor, după ce mai înainte a fost purificat. Aceasta presupune vindecarea terapeutului. Astfel e nevoie de vindecarea noastră ca să putem vindeca pe ceilalți. Dacă cea mai mare lucrare este să vindecăm bolile sufletești ale celorlalți, „mare lucru este acesta și să cunoști și să vindeci patimile proprii și neputințele“. De aceea, Sfântul Grigorie accentuează, într-un pasaj clasic, că după curățire, iluminarea omului, urmează vindecarea celorlalți. „Să se curețe trebuie întâi, apoi să curețe; să se înțeleptească, și astfel să înțeleptească; să devină lumină și să lumineze; să se apropie de Dumnezeu, și să apropie pe alții; să se sfințească, și să sfințească; să conducă cu mâini și să sfătuiască cu înțelepciune“.

Pentru vindecarea bolilor trupești nu este necesară sănătatea medicului, dar pentru vindecarea bolilor sufletești este necesară. Poate chiar și psihologul să vindece, fără ca el însuși să fie absolut bine, dar în Tradiția ortodoxă, deoarece vindecarea înseamnă,

în principal, să ajungă omul la îndumnezeire, este necesar ca terapeutul să aibă experiența personală a îndumnezeirii. Deoarece nu este vorba despre simple povești la nivel omenesc, ci despre o cale de îndrumare către mântuire.

După Sfântul Grigorie Teologul, a îndruma pe cineva spre dumnezeire fără să ai experiența îndumnezeirii este foarte rău. El spune că „este o viclenie pe care am văzut-o, că un bărbat slăvindu-se pe sine se face înțelept“, și continuă: „și ceea ce este mai rău decât acest lucru este a fi încredințat că educă pe alții acela care nu simte neștiința lui proprie“. Cel mai rău lucru este să urmărească să îndrume pe alții, fără ca el însuși să simtă propria lui neștiință. Și mai ales acest lucru îl consideră Sfântul Grigorie demn de lacrimi și suspine: „Această patimă este mai demnă de lacrimi și suspine, decât orice altceva“.

Firește, aceasta înseamnă că preotul întâi trebuie să fie mădular vrednic al Bisericii și apoi să intre la Sfântul Altar ca să sfințească. Chiar și pentru sfințirea Tainelor se cere curățirea lui. Scrie „că cu mult mai jos ne găsim de lucrarea slujirii lui Dumnezeu“. Și în continuare spune: „trebuie mai întâi să fii demn de Biserică, apoi de altar și în primul rând de acesta, apoi de locul dintâi“.

Sfântul Grigorie menționează și premisele necesare ca să fie cineva preot al lui Dumnezeu și, prin urmare, să se îngrijească de vindecarea creștinilor. Se cere moartea simțurilor, întoarcerea spre sine însuși, să se afle în afară de trup și de lume – înțelegând să se afle în afară de gândul lumesc și trupesc, lucru care este izbutit prin rugăciunea minții și a inimii – să trăiască în afară de lucrurile văzute, ceea ce înseamnă că trebuie să trăiască experiența și cunoașterea apofatică, să devină oglindă curată care va primi razele luminii dumnezeiești, să conviețuiască cu îngerii și multe altele. Voi expune textul complet al Sfântului Grigorie pentru că este exemplificator: „Căci nimic nu-mi părea așa de însemnat precum faptul că acela care a închis tainița simțurilor, ajungând în afara cărnii și a lumii, întru sine însuși cu totul întorcându-se, de nimica din cele omenești atașându-se, căci toată nevoia nu l-ar putea constrânge, cu sine însuși grăind și cu Dumnezeu, să trăiască deasupra celor văzute și cuvintele dumnezeiești arătate pururea curate în sine însuși să le poarte fără de amestec cu caracterele și rătăcirile de jos, ființial oglindă nepătată a lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești și fiind și pururea de-

venind, luminii adăugându-i lumină, și la ceea ce-i întunecat mai multă limpezime, deja binele veacului ce va să fie culegându-l ca pe un rod cu nădejde și să se rotească în crugul viețuirii împreună cu îngerii, încă pe pământ fiind să părăsească pământul, și de către Duhul sus așezat. Dacă cineva din voi este ținut de această iubire, știe ce spun, și va fi în bună cunoștință de pătimirea de atunci“.

Textul acesta are un înțeles teologic. Preotul trebuie să fie sălașul lui Dumnezeu celui viu și să fi ajuns la dumnezeire. Acest lucru nu este independent de Tradiția Bisericii, care leagă treptele preoției de etapele vieții duhovnicești: curățirea, iluminarea și îndumnezeirea. Sfântul Dionisie Areopagitul face această legătură și analizează. Același sfânt, adică Grigorie Teologul, învață: „să nu intre în biserică cel care nu este curat fie la suflet, ori la trup, până și de cele mai mici lucruri“. Purificarea și iluminarea minții sunt semnele distinctive ale celui care își asumă această mare lucrare. De aceea întreabă sfântul: „Cine încă înconjurat de negura de jos și de grosolănia cărnii în întregime, va privi curățit, fără stingherire mintea întreagă și va fi împreună cu cele statornice și nevăzute în cele nestatornice și văzute?“

Mai mult, cu greu ar putea cineva chiar „dintre cei foarte curățiți“ să vadă chipul binelui. Preotul, dat fiind că slujește și că se găsește în rândul terapeuților, trebuie să devină mai întâi jertfa lui Dumnezeu, să se înfățișeze pe el însuși „jertfă vie, sfântă“ să slujească sfinte lucrări cu mâinile lui, să vadă cu ochii lui cu chibzuială averea, să dobândească și să trăiască educația lui Dumnezeu, toate simțurile să fie oferite lui Dumnezeu și să devină organe ale lui Dumnezeu; să rezerve orice mortificare și să nu fie doritor de viață, să ardă inima lui de sfintele cuvinte ale lui Dumnezeu, să înscrie cuvintele acestea „de trei ori pe lățimea inimii“ să dobândească mintea lui Hristos, să vadă frumusețea lui Dumnezeu, să fie templu însuflețit al lui Dumnezeu Celui viu, să treacă prin faptă și vedere toate chemările și puterile lui Hristos, și să fie socotit printre Israel, adică între aceia care au văzut slava lui Hristos și multe altele.

Sfântul Grigorie însă cunoaște că mulți primesc această responsabilă misiune fără pregătire. Referindu-se la mulți preoți ai epocii lui, spune: „pentru noi nu există nici o graniță a lui *a educa* și a lui *a fi educat*“, adică nu există nici o graniță între *a educa* și *a fi educat* și astfel, fără propria noastră educație și vin-

decare, ne asumăm educarea și vindecarea celorlalți. Ne găsim într-o astfel de situație, încât „cei mai mulți dintre noi, ca să nu spun toți, mai înainte aproape să fi depus primul fir de păr și să fie îngânate cele copilărești, mai înainte să treacă spre curțile sfinte, mai înainte să fim curățiți de rușinile sufletului, dacă exersăm două sau trei cuvinte ale celor cucernici, și acestea din auzit, nu din întâlnire“, imediat devenim înțelepți și profesori și înalți în ceea ce privește cele dumnezeiești „și ne hirotonim pe noi înșine cerești, și cerem să fim chemați de către oameni *rabbi*“ și mai ales „ne-am supăra foarte dacă nu suntem lăudați foarte tare“, adică suntem gata să ne indignăm, dacă nu ne laudă cineva.

c) Toate acestea pe care le menționează Sfântul Grigorie dezvăluie clar că teologia este legată de paternitatea duhovnicească. Părintele duhovnicesc care vrea să vindece bolile sufletești ale fiilor duhovnicești și să-i conducă la contemplația lui Dumnezeu trebuie să fie teolog, adică să cunoască din experiență personală pe Dumnezeu, dar și calea și metoda prin care să ajungă la contemplație. De asemenea, când cineva devine teolog, nu în înțeles academic, ci în cel ecleziastic, adică văzător al lui Dumnezeu, acesta în orice caz devine părinte duhovnicesc al altora, deoarece renaște oamenii.

Legătura teologiei cu paternitatea duhovnicească este vizibilă în situația lui Moise. Deși întreg poporul s-a apropiat de muntele Sinai și împreună cu aceștia Aaron cu copiii lui, cu preoții și cei șaptezeci de bătrâni ai sfatului „ceilalți au primit poruncă să se închine de departe, iar Moise singur să se apropie, nu să urce împreună poporul, încât să nu devină aproapele tuturor, Dumnezeu fiind, afară numai dacă cineva, asemenea lui Moise, ar putea să cuprindă slava lui Dumnezeu“.

Numai Moise a urcat pe munte, pentru că acesta era capabil să vadă slava lui Dumnezeu. Toți ceilalți erau ținuti departe cu trâmbițe, fulgere, tunete și întuneric „singură vocea lui Dumnezeu s-o audă, prin cei foarte curățiți“.

Deși fuseseră și aceștia curățiți, doar au auzit vocea lui Dumnezeu. Moise urcă pe munte și vede slava lui Dumnezeu. Acesta este teolog și îndrumător al poporului lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că cunoașterea lui Dumnezeu trece la popor prin cei sfințiți, prin aceștia, adică, care văd pe Dumnezeu. Profetii au văzut pe Dumnezeu și apoi l-au chemat la supravegherea acestui popor. Și chiar există situația să refuze această chemare. Astfel

avem „pe cei care fac loc cu bunăvoință chemării și pe cei care amână harisma“. Aaron a arătat bunăvoință, dar Moise a ezitat. Isaia s-a supus cu bunăvoință, în timp ce Ieremia s-a înspăimântat de frăgezimea vârstei. Și astfel nu a fost considerată hulitoare nici timiditatea celor care au cedat și nici bunăvoința celor care s-au avântat.

Totuși, este adevărat că terapeutul prin excelență este teologul, acesta care a fost chemat să urce pe Muntele Sinai și pe Muntele Tabor și a văzut slava lui Dumnezeu. Acesta cunoaște ce este exact boala, ce este sănătatea și cum va conduce omul să ajungă până la contemplația lui Dumnezeu. Astfel, nu este posibil un teolog fără să fie părinte duhovnicesc și nu este posibil un părinte duhovnicesc fără să fie teolog.

d) Însă am spus anterior că mulți intră în preoție și exercită această funcție fără premisele necesare. Sfântul Grigorie spune că simte rușine pentru aceștia care, fără să fie mai buni decât ceilalți și mai mult, deși sunt mai răi, mai înainte chiar să devină demni să se apropie de cele sfinte, „își arogă altarul, se întristează și se îmbrâncesc în jurul Sfintei Mese“, deoarece nu consideră înaltă lucrarea preoției, „ci socotind că motivație de viață este rânduiala (lor), nu slujirea responsabilă, ci o funcție de întâietate cercetată“. Mulți, adică, devin preoți din mentalitate profesională și din vanitatea de-a dobândi o poziție, și nu o consideră ca o slujire responsabilă. Această responsabilă slujire este vindecarea turmei. Și, mai mult, prevede Sfântul Grigorie că va veni vremea în care nu vor exista oameni să fie conduși, pentru că toți în loc să fie învățați ai lui Dumnezeu, vor învăța și vor profetiza. Socotesc că ne găsim în această epocă. Toți fac pe profesorii și puțini fac pe ucenicii pentru Împărăția lui Dumnezeu. Dar chiar foarte puțini preoți cunosc și modalitatea de a conduce, adică de a vindeca oamenii, de aceea și cei mai mulți creștini, deoarece sunt scandalizați de această inexistentă educație terapeutică, învață păstorii, și chiar nu știu că trebuie să fie vindecați. Deoarece nu există terapeuți de acest fel, se îmbulzesc la psihiatri și umplu cabinetele de psihiatrie.

Sfântul Grigorie descrie într-un mod realist starea deplorabilă existentă între păstorii și păstoriții epocii lui. Nu vreau să analizez toată această parte, dar voi prezenta unele puncte centrale. Lipsa vindecării și lipsa terapeuților conduce poporul lui Dumnezeu la o stare lamentabilă. „Toți suntem credincioși dintr-un

singur motiv: acela de a blama impietatea altora". Toți adică suntem pioși numai prin faptul că acuzăm necredința celorlalți. Necurați oameni, „căroră nu le era permis să pășească în Biserica Domnului" intră în locurile cele mai sfinte. Am deschis tuturor nu porțile dreptății, „ci ușile insultei și ale obrăzniciei unora împotriva altora". Observăm păcatele celorlalți nu ca să plângem, ci ca să condamnăm, „nu ca să vindecăm, ci ca să rănim" și ca să avem ca justificare a propriilor noastre patimi rănile celui alt. Trăim într-o epocă, spune Sfântul Grigorie, în care preotul a devenit asemănător cu poporul. Deși preoții se cuvenea să fie vindecați și vindecători și poporul să fie acela care va primi vindecarea, acum „nu poporul este astfel, ci preotul în alt fel", ci este valabil cuvântul „a devenit preotul precum poporul".

Socotesc că observațiile Sfântului Grigorie sunt valabile mai mult pentru epoca noastră. Preoții nu cunosc adevărata vindecare, dar nici poporul nu caută vindecarea. Vrea de la Biserică să vadă lucrare socială, dăruire societății, necesităților familiale, vrea ca preoții să lupte pentru dreptate, pentru pace și multe altele, și nu pentru vindecarea patimilor. Desigur, va face și o astfel de lucrare preotul, dar trebuie să spunem că nu este principala și fundamentală lucrare a lui. Lucrarea lui de bază este vindecarea inimii, a omului ascuns, încât să pregătească omul să ajungă la Dumnezeu vindecat și această vedere a lui Dumnezeu să-i fie rai și nu iad.

e) Faptul că principala lucrare a preotului este terapeutică o demonstrează Sfântul Grigorie folosind cazul Apostolului Pavel.

Apostolul Pavel a fost mare medic, care a făcut totul ca să vindece creștinii. A întâmpinat multe dificultăți, suferințe, persecuții, închisori, bătăi cu vergi, primejdii, naufragii și altele multe ca să vindece oamenii, să îi conducă spre minunata lume a Revelației. Avea împreună cu toate ispitele „grija tuturor Bisericilor, simpatia și iubirea frățească față de toți". Se îmbolnăvea cu bolnavii „și era cel aprins" cu cei care se scandalizau. Dar care era metoda pe care o folosea Apostolul Pavel ? „Hărnicia învățaturii ? diversitatea vindecării ? dragostea de oameni ? și exigența iarăși ? unirea și amestecul dintre una și alta ? ca nici să se moleșească prin bunătate și nici să se înăsprească prin nevointă". Apostolul Pavel folosea multe modalități ca să vindece, uneori exigența, alteori îngăduința și alteori pe amândouă împreună. Rânduiește robii și stăpânii, bărbații și femeile, părinții și copiii,

pe cei care se găsesc în căsătorie și pe cei care practică celibatul, înțelepții și neînvățații, pe cei tăiați și pe cei netăiați împrejur. Pe unii îi numește bucurie și cunună, pe alții îi acuză pentru demență. Uneori afurisește, alteori oferă dragoste „acum se jeluiește; acum se veselește; acum bea lapte, acum se atinge de Sfintele Taine; acum cu sine se coboară, acum cu sine se înalță; acum mânuie toiaagul amenințării, acum oferă duhul blândeții“. În general, Apostolul Pavel imită în toate pe Hristos, de aceea este terapeuticul ideal al poporului. Vindecă cu puterea și lucrarea lui Hristos. „Îl imită pe Hristos, Cel devenit blestem pentru noi, Cel ce a luat asupra-Și neputințele noastre și ne-a purtat bolile; sau, ca să vorbesc chiar mai cu măsură, să pătimească pentru ei, chiar și ca întâiul neevlavios, este primit de Hristos, numai ca aceștia să fie mântuiți“.

Apostolul Pavel a suportat totul, a vrut să fie judecat el pentru frații lui, dacă aceasta contribuia la mântuirea fraților lui. Aceasta este lucrarea blândului păstor și a bunului terapeut.

Dar, firește, ca să ajungă cineva să spună acest mare cuvânt, și să îl realizeze, trebuie să dispună de mare bogăție a vieții duhovnicești, să fie văzător al tainelor lui Dumnezeu, să dispună de lumina care luminează întunericul din jur și nu va fi întunecat de acesta.

Toate acestea arată că preoția este știință vindecătoare și preotul este vindecătorul oamenilor. Ca să poată însă să exercite această mare funcție, trebuie el însuși să fie vindecat, pe cât este posibil, deoarece altfel, în loc să fie păstor, va fi lup în turma lui Hristos.

4. Modalități de vindecare

Vindecarea omului este știință în întregime, de aceea și modalitățile pe care le va folosi cineva sunt multe. Și în chestiunea aceasta spune cele convenite Sfântul Grigorie Teologul.

Dacă mare lucru este faptul să cunoască preotul propriile lui patimi și boli și să le vindece, cu mult mai mare este „putința să vindece pe ale celorlalți și să curățească cu știință“, încât vindecarea să aducă folos atât pentru aceștia care se folosesc de ea, cât și pentru aceștia care exercită această lucrare. Socotesc că trebuie să subliniem expresia „să curățească cu știință“. Vindecarea oa-

menilor trebuie să se facă cu știință, adică, prin modalități veridice. În continuare, spune: „cât de mare trebuie să pară a fi lupta, sau de cât de multă știință este nevoie spre a vindeca bine sau a fi vindecat, sau de a-ți schimba viața și a da tina duhului ?“

Este necesară vindecarea științifică, pentru că diferite sunt condițiile în care trăiesc oamenii. Există căsătorii și necăsătorii, chinoviți și pustnici, cercetați și trecuți la contemplație și cei care înaintează la cele de acolo și altele multe. Fiecare din aceștia vrea și vindecare pe măsură sau îndrumare. Și cum trupurile sunt vindecate diferit, la fel și sufletul: „și sufletele printr-o rațiune diferită și prin îndrumare le vindecă ei“.

Pe unii îi vindecă cuvântul și alții sunt așezați prin exemple. Unii au nevoie să-i înțepe cu acul cineva și alții au nevoie de căpăstru. Unii se mișcă greoi către bine și trebuie să fie stimulați prin cuvânt, și alții sunt mai fierbinți decât cel moderat, care trebuie înfrânați. Unii sunt vindecați prin laudă și alții prin muștrare, prin ambele însă la timpul potrivit. Unii sunt îndreptați prin rugăminți și alții prin dojană. Unii este necesar să păzească toate cu grijă până în cele mai mici amănunte și alții este preferabil să treacă cu vederea în parte. Unii trebuie vindecați „prin îngăduință și smerenie“, altora le este de folos să învingă și altora să fie învinși. Unii profită prin faptul că trăiesc „cu bunăstare și putere“ și alții prin faptul că sunt săraci și că trăiesc în simplitate.

În metoda terapeutică ortodoxă nu este folositor pentru toți același leac. „Și din farmacia noastră, unul și același leac s-a arătat ori aducător de sănătate ori cel mai primejdios“. Adică același leac se dovedește că este folositor și în același timp vătămător. Unei categorii de oameni îi folosește un leac, altei categorii îi folosește celălalt. Preotul trebuie să aibă virtutea deosebirii, ca să cunoască de fiecare dată ce leac va da pentru vindecare. Precum aceia care merg pe sârmă este posibil să cadă fie în dreapta, fie în stânga, la fel și terapeutul duhovnicesc. De aceea „trebuie să călătorești într-adevăr pe calea împărătească și trebuie să privești în jur, nici în dreapta și nici în stânga... înclinându-te“.

Vorbind despre vindecare, Sfântul Grigorie Teologul spune că, dacă vrem să vindecăm și să curățim oamenii corect, sunt necesare trei lucruri. În *primul rând*, „de multă și desăvârșită credință“, în *al doilea* „de o mai mare colaborare din partea lui Dumnezeu“ și în *al treilea* „nu de puțină inventivă concurență din partea noastră... este nevoie, și prin cuvânt și prin lucrare“.

Adică, împreună cu credința și ajutorul lui Dumnezeu se cere și inventivitatea terapeutului ca să respingă scornirile celui viclean, deoarece diavolul lucrează cu inventivitate și viclenie. De aceea terapeutul trebuie să cunoască înșelăciunile diavolului în general și în particular, încât să poată să le facă față cu succes și să conducă omul la îndumnezeire.

De asemenea, vârsta duhovnicească a creștinilor este diversă. Unii se găsesc la vârsta preșcolară, de aceea au nevoie de lapte să îi hrănească, pentru că nu suportă ca hrană „curajul cuvântului“. Dacă vârstei preșcolare îi oferă cineva hrană tare, va fi simțită ca oprimare și povară. Câți însă au nevoie „de o hrană mai înaltă și mai tare“ s-ar întrista dacă și-ar potoli setea cu lapte și s-ar hrăni cu legume. Aceasta înseamnă că preotul trebuie să cunoască și să hrănească vârsta fragedă, dar să hrănească și vârsta matură, pe aceștia care se găsesc pe înalte trepte de viață spirituală. Ca să cunoască însă să vindece și să îndrume, trebuie să aibă experiența personală a adevărilor Bisericii, dar și discernământul să ofere hrana potrivită omului potrivit și la locul potrivit. Faptul că dăm hrană tare sugarilor echivalează cu moartea lor. Dar și faptul că oferim lapte celor desăvârșiți și aceasta echivalează cu asfixierea duhovnicească.

Sfântul Grigorie face o uimitoare observație. Învăță că vindecarea nu este independentă de Revelația pe care a dat-o Dumnezeu și este păstrată în Biserică ca lumină a ochiului. Revelația că Dumnezeu este Întreit este fructul vindecării omului, adică cel vindecat primește această Revelație. Dar în același timp, Revelația aceasta devine adevăratul drum ca să ajungă cineva la vindecare și comuniune cu Dumnezeu cel Întreit. „De bună seamă cea mai mare dintre primejdii este pentru cei încredințați că luminează, încât, ori gândind într-un singur ipostas Cuvântul de frica politeismului, ne lasă golite numele, și ajungem a-L înțelege pe Același Dumnezeu ca Tată și Fiu și Sfânt Duh; ori despărțind în trei (ipostasuri), dar fără de înrudire și străine, sau fără de rânduială și fără de conducere și, ca să zic așa, fără de dumnezeire, cădem apoi într-un rău egal datorită așezării lor potrivnice: asemenea pervertirii plantei care o face să se încline mult către altceva“.

Este foarte important că, în timp ce vorbește despre vindecare, vorbește și despre dogma Sfintei Treimi. Pentru că, atunci când ne aflăm în afară de acest adevăr care este roada vindecării,

nu putem să ajungem la vindecare. Vindecarea, prin urmare, nu este morală, ci teologică. Nu este o vindecare nedogmatică, ci se sprijină pe Revelația lui Dumnezeu. Și acest lucru este vizibil din faptul că, atunci când este denaturată teologia, este deformată imediat și vindecarea. Și chiar baza tuturor adevărilor credinței, a dogmelor, este metoda terapeutică sau calea viețuirii ortodoxe, adică curățirea, iluminarea și îndumnezeirea. De aceea cred că Sinodul din timpul Sfântului Grigorie Palama care vorbește despre isihasm, despre modul de trăire a lui Dumnezeu, este baza tuturor sionoadelor și a tuturor dogmelor credinței.

Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre bolile teologiei. Erezia este o boală, deoarece nu conduce omul la vederea luminii necreate și păstrează totdeauna mintea întunecată. Și astfel se explică lupta Sfinților Părinți pentru păzirea dogmei, deoarece împreună cu păstrarea Revelației este conservat modul corect de vindecare. Dacă credem că Hristos este o creație, atunci nu putem să ne mântuim. Același lucru se întâmplă și cu toate dogmele credinței. Scrie Sfântul Grigorie: „Căci dintre cele trei boli privind teologia, care sunt acum, a ateismului, a iudaismului și a politeismului, dintre care al uneia înainte stătător a devenit Sabellie libianul, al alteia Arie, cel din Alexandria, iar al celeilalte unii dintre preaortodocșii din vremea noastră“. Bolile teologiei sunt ateismul, iudaismul și politeismul, care însă sunt exprimate de oameni care trăiesc în Biserică. Când suntem eretici, adică avem o teologie greșită și bolnavă, nu putem să fim cu adevărat mădulare ale Trupului lui Hristos și, prin urmare, nu putem să ajungem la mântuire. Faptul că sunt alungați din Biserică ereticii este pentru că prin boala teologică a lor arată că ei singuri s-au rupt de Biserică. Dezvăluie că sunt bolnavi duhovnicește.

Teologia, deci, este în corelație cu sănătatea și lupta pentru vindecare. Este, în principal și înainte de orice, o știință terapeutică. Și vindecarea omului nu se face independent de teologia ortodoxă. Iată pentru ce spuneam anterior că teologul se identifică cu părintele duhovnicesc și părintele duhovnicesc se identifică cu teologul. Preoții păstoresc poporul teologic și teologhiesc pastoral și vindecător.

5. Respingere și acceptare a preoției

Toată această teorie despre preoție ca știință terapeutică și a preotului ca terapeut, a dezvoltat-o Sfântul Grigorie Teologul ca să justifice fuga lui în Pont. Pentru că, precum am spus, la începutul acestui articol, Sfântul Grigorie după hirotonia lui în preot a fugit în Pont și când s-a întors a rostit această cuvântare. Aici vom analiza această fugă și întoarcerea lui.

Sfântul Grigorie Teologul spune că a fost chemat la preoție de la o vârstă mică și el însuși a fost dat dar lui Dumnezeu din pântecul mamei lui. „Am fost chemat din tinerețe ca să spun ceva din cele necunoscute multora, și am fost aruncat din mitră pentru El și am fost dat ca dar ca urmare a promisiunii maicii mele și după aceasta am fost statornic întărit de primejdii“.

Și mai mult acest „dor a crescut împreună cu el“. În plus, a simțit că este mai neputincios în acest război, de aceea, cum spune, „am fugit, acoperind fața cu pudoare, și ca să mă așez singur cu mine, fiindcă eram plin de amărăciune, am căutat și să tac, fiind încredințat că timpul este înșelător“. Citind Vechiul Testament vedea cuvintele profeților despre păstorirea turmei gânditoare și despre harismele pe care trebuie să le aibă acela care își asumă această responsabilă misiune. A înțeles că el nu este așa cum îi vrea Dumnezeu pe preoții Lui. Nu era sălașul viu al lui Dumnezeu și templu al Sfântului Duh, cum am menționat mai înainte. Constata că nu avea aceste calități.

Alt motiv era dragostea lui pentru liniștea prin care cineva se apropie de Dumnezeu sau, mai corect, devine templu al lui Dumnezeu. „Apoi mă atrăgea o anume dragoste pentru frumusețea liniștii și pustniciei, de aceasta fiind îndrăgostit de la început, cum nu știu dacă e vreunul dintre cei sporțiți în studiul cuvântărilor“. Voia să-și omoare simțurile, să se îndepărteze de trup și de lume și să vorbească cu Dumnezeu, să devină curată oglindă „dobândind lumină prin lumină“. Și mai ales spune că dacă cineva cunoaște această iubire, știe ce spune și va consimți marele dor. „Dacă cineva dintre voi posesor de această dragoste știe ce spun, atunci va fi cunoscător în această patimă“. Considera liniștea în toată semnificația cuvântului ca premisă necesară ca să ajungă la Dumnezeu.

În cele din urmă, s-a supus lui Dumnezeu și s-a întors. Descrie lupta pe care a avut-o în acel timp. Descrie gândurile pe

care le-a încercat atunci. „Am fost istovit, spune, de două temeri, adică de teama păstoririi – să înaintez în Sfântul Altar fără să fie mai înainte demn de această lucrare – și de teama neascultării“. Și după ce a oscilat între una și cealaltă, a fost dominat de cea mai puternică teamă, care este teama neascultării. „Aici și acolo fiind chemat, am ajuns în cele din urmă de partea celui mai tare și, biruindu-mă, mă are, trăgându-mă, teama neascultării“.

Sfântul Grigorie scrie la începutul discursului său că a fost învins și, astfel, mărturisește înfrângerea: „sunt înfrânt și înfrângerea o mărturisesc, m-am supus Domnului, și l-am rugat“. Justificând această înfrângere, menționează motivele care l-au făcut să se întoarcă. Primul motiv a fost dragostea față de oamenii aceia care îl iubeau. „M-a adus pe mine (la Domnul) mai ales dorința cea către voi și simțirea celor care mă doresc la rândul lor; căci nimic nu-i așa de puternic în raport cu iubirea, ca buna dispoziție a celui care se dăruiește la rândul lui“. Al doilea motiv a fost grija și datoria față de tatăl lui și pioasa lui mamă, adică „cărunțeala și boala sfinților părinți“. Pe tatăl lui îl numește Patriarhul Avraam și cinstit cap „al lui Avraam acesta, Patriarhul, și al Sarei, care și duhovnicește suferind durerea ne-a statornicit pe noi întru învățătura credinței“. Iar al treilea motiv important a fost exemplul lui Iona. Acela a fugit de fața Domnului, dar Domnul a vrut să vestească pocăința. Mai mult, sfântul face o splendidă observație, care socotesc că se cuvine să pătrundă pe candidații la preoție și pe aceia care exercită această mare lucrare de ascultare. „Și observați cât de drept și cu câtă îndreptățire mă fac arbitru pentru temeri, ca nici să nu dai buzna către protecția care nu se dăruiește și nici să o respingi pe cea care se dăruiește“. Adică nici nu trebuie să urmărească protecția pastorală, dacă nu i-o dau, dar nici să fie lăsată la o parte, când i se oferă. Aici se vede maturitatea duhovnicească a Sfântului Grigorie și câți trăiesc cu acest principiu.

Și termină sfântul cu o mențiune referitoare la păstori, la turmă și la tatăl său, o mențiune minunată. O redau intactă: „Ne aveți pe noi, o, păstorilor și împreună păstoriiților; ne aveți, o, turmă sfințită și vrednică de Hristos arhipăstorul; (mă) ai (pe mine), o, părinte, întru toate biruit și potrivit cu legile lui Hristos în supunere mai mult decât cei din afară. Ai convingerea, dă în schimb binecuvântarea. Condu-mă și tu cu rugăciunile, călăuzește-mă cu cuvântul, cu duhul întărește-mă în statornicie: binecu-

vântarea tatălui întărește temelia caselor copiilor; și m-aș întări și eu și această casă duhovnicească, pe care mi-am ales-o, care mă rog să-mi devină și repaus în vecii vecilor, mie care voi fi însoțit și trimis de Biserica de aici la cea de acolo, și adunare a întâinș-cuților care au fost înscriși în ceruri“.

Deși a acceptat Sfântul Grigorie să păstorească turma, totuși caută binecuvântarea și îndrumarea părintelui duhovnicesc, care a fost în același timp și părintele lui trupesc. Drumul este atât de mare, de aceea nu poate nimeni singur să-l urmeze. Lucru care înseamnă că și preotul ca terapeut poate să izbutească în lupta lui, dacă se supune episcopului și întregii Tradiții a Bisericii noastre, dacă are îndrumător duhovnicesc, deoarece cu cât participă la metoda terapeutică, cu atât poate să folosească această metodă terapeutică pentru ceilalți.

Din analiza acestui discurs al Sfântului Grigorie Teologul reiese clar că preoția este în principal și înainte de orice știință teologică și chiar că preotul este în principal terapeut al poporului lui Dumnezeu. Această vindecare o oferă prin viața liturgică și ascetică. Biserica este un spital. Și precum în spital au ca principală grijă vindecarea și nu atât dezlegarea problemelor sociale, politice și familiale, tot astfel și Biserica este un spital și principala lucrare a preotului este vindecarea bolilor, adică însuflețirea minții moarte. Toate celelalte cerințe (sociale, familiale, materiale, economice) vor fi aranjate sau vor fi depășite dinăuntrul tămăduirii și vindecării minții noastre. Aceasta este principala și fundamentală lucrare a preotului.

6. Preoția duhovnicească și iertarea păcatelor

Una din chestiunile de mare importanță pe care am abordat-o în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă“ a fost și chestiunea preoției duhovnicești în relație cu iertarea păcatelor. Este foarte importantă și periculoasă, aș putea să spun, această temă, pentru că ar putea avea diferite interpretări greșite. Un oarecare cititor mi-a făcut următoarea observație: după ce laudă cartea și mărturisește

că i-a fost de folos duhovnicește, în continuare scrie: «Dar, sfinte părinte, acel lucru pe care nu-l înțeleg este că acel bătrân monah, fără să fie hirotonit preot a avut posibilitatea să ierte păcate. Eu prin binecuvântările dumneavoastră, nu mă voi despărți de ea, deoarece în toată cartea descrieți întreg duhul părintesc. În acelea mă voi strădui să pun început. Dar nu cumva sunt sprijiniți ereticii în aceasta, precum erezia, care permite să fie spovediți adepții lor, dar ei înșiși trebuie să dea iertarea păcatelor, fiindcă cred că au harismele Sfântului Duh ?».

Observația celui care mi-a scris epistola este remarcabilă. Nu numai pentru întrebarea pe care o face, dar și pentru modul în care o formulează. Dacă am putea noi toți oarecum să exprimăm astfel obiecțiile sau reținerile noastre, atunci am evita să fie distruse multe adevăruri și chiar să fie mărturisite diferite greșeli. În fine, prin cele ce urmează mă voi strădui să dau unele lămuriri cu privire la întrebare, fără, firește, să cred că epuizez subiectul.

Multe ar putea cineva să observe cu privire la întrebarea celui care mi-a scris în legătură cu preoția spirituală și iertarea păcatelor, dar mă voi limita la cele mai hotărâtoare și importante puncte.

1. În „Psihoterapia ortodoxă“ există un lung discurs despre marea valoare a Tainei Preoției. Preoția are mare valoare și astfel este înfățișată în operele Sfinților Părinți ai Bisericii, mai ales în învățătura Sfântului Ioan Hrisostomul, care pe drept a fost caracterizat ca geniul preoției. Însă nu este de ajuns să vedem și să analizăm valoarea preoției, ci trebuie să vorbim și despre premisele fundamentale care sunt cerute ca să primească cineva această mare harismă. Preoția duhovnicească, adică harisma împăratească și activarea harului Sfântului Botez, este baza și premisa necesară a preoției. Tradiția Bisericii a văzut treptele preoției, potrivit cu cele trei trepte ale vieții spirituale, adică curățirea, iluminarea și îndumnezeirea. Cititorul poate să citească toată această analiză în paginile „Psihoterapiei ortodoxe“. Nu pot să neglijez marea valoare a preoției. Dar conform cu învățătura Sfântului Ioan Hrisostomul multe hirotonii „nu din dumnezeiescul har sunt, ci și din zelul oamenilor“. Adică, mulți sunt autochemati și nu dumnezeiesc chemați sau cel puțin chemați. Sfântul Simeon Noul Teolog numește pe preoții aceia care se

apropie și iau harul preoției fără mai înainte să fi fost curățați și vindecați, „autohirotoniți“. Nu înțelege aici pe aceștia care, simplu, ei înșiși fac lucrarea preotului în chip mincinos, ci pe aceștia care, nepurificați fiind, au primit Taina Preoției. Vorbește despre preoții care exercită această funcție nu din dumnezeiască chemare, ci mișcați de patimile vanității și trufiei și astfel se instituie pe ei înșiși părinți și profesori și devin apostoli autohirotoniți, nu aceia care primesc harul Sfântului Duh, nefiind iluminați de lumina cunoașterii. Învățătura aceasta este legată cu învățătura Sfântului Ioan Hrisostomul care scrie „Dumnezeu nu-i hirotonește pe toți, însă lucrează prin toți“.

Prin urmare, nu trec cu vederea marea lucrare a preoților, dar accentuez că, precum spune Sfântul Simeon Noul Teolog, există două puneri ale mâinilor; una este omenească, adică „de la oameni“ și alta este dumnezeiască, adică de la Sfântul Duh. Scriind despre părintele lui duhovnicesc, Sfântul Simeon Evlaviosul, spune: „și eu am fost ucenicul unui astfel de părinte care nu avea hirotonia de la oameni, ci care prin mâna lui Dumnezeu, adică prin Duhul m-a socotit în ucenicie și care mi-a poruncit să primesc hirotonia de la oameni, din cauza modelului care a fost urmat bine, mișcat de mult timp de către Duhul Sfânt, cu puternic dor spre acest lucru“.

Bătrânul „a fost participant la harul și darurile lui și puterea de a lega și dezlega păcatele de la el a luat, fiind aprins de Sfântul Duh“. În pasajul acesta se văd clar două puncte pe care vreau să le subliniez: unul, că există două puneri de mâini și celălalt, că același Sfânt Simeon Evlaviosul nu trecea cu vederea Taina Preoției, de aceea a îndemnat pe fiul său duhovnicesc, inspirat de Sfântul Duh, să primească Taina Preoției.

2. În afară de preoția liturgică există și numita preoție duhovnicească. În „Psihoterapia otodoxă“ există o parte întreagă, în care analizez această mare chestiune. Acolo putem constata că omul care are rugăciunea minții și se roagă pentru toată lumea, acesta aparține acestei preoții duhovnicești. Scriu că „preoție duhovnicească au credincioșii aceia care au rugăciunea minții și, în principal, cei care au ajuns la o asemenea treaptă, încât să se roage pentru toată lumea. Aceasta este ierurgia duhovnicească pentru lume. Rugăciunile acestor oameni, care se jertfesc rugându-se pentru toți, țin lumea și vindecă oamenii. Pentru că prin

rugăciune devin exorciști, urmăresc demonii care stăpânesc în comunitățile omenești. Aceasta este marea lucrare a celor care se roagă neîntrerupt pentru toată lumea“. După Sfântul Grigorie Sinaitul, rugăciunea minții, care înseamnă că omul se află în iluminarea minții, este „ierurgia mistică a minții“. Când inima are în ea harul Sfântului Duh și, mai ales, când mintea nu are socoteli, atunci este adevărat altar. Scrie: „Altar adevărat și înainte de trăirea care urmează, este inima fără gânduri, lucrătoare în duh“.

Socotesc că este bine să ofer aici fragmentul acela din cartea mea care se referă la chestiunea pe care o semnalează cel care îmi scrie: „Toți cei care s-au învrednicit de dorul teologiei – toți cei care au intrat, după contemplația naturală (theoria) în «întunericul cunoștinței de Dumnezeu» cel mai presus de cunoaștere, sunt ei înșiși preoți ai lui Dumnezeu, constituind adevărata preoție duhovnicească în virtutea căreia îi pot vindeca pe cei îmbolnăviți de patimi.

Cuviosul Nichita Stethatos susține că preoții, diaconii și monahii care se fac părtași de harul dumnezeiesc, urmând metodele recomandate de Sfinții Părinți, sunt „episcopi adevărați“, chiar dacă nu au fost hirotoniți episcopi, și că, dimpotrivă, cel ce nu este inițiat în viața duhovnicească, «chiar dacă a fost hirotonit episcop nu trebuie în adevăr numit astfel, pentru că, o dată așezat peste toți ceilalți în grad ierarhic, își va bate joc de ei și se va purta cu aroganță»“.

E posibil să nu fie înțeleasă bine expresia care am menționat-o puțin mai înainte, că cei care „constituie preoțimea duhovnicească pot să vindece bolnavii“. Învățătura, însă, a Sfântului Simeon Noul Teolog în punctul acesta este foarte revelatoare.

Scrie sfântul că dreptul de a lega și dezlega păcatele l-au avut numai arhieriei, care l-au primit în mod succesiv de la Apostoli. Când însă aceștia s-au ticăloșit, atunci „la preoți având viață ireproșabilă și învredniciți de dumnezeiescul har, această înfricoșătoare lucrare a început“. Când însă și acești preoți împreună cu arhieriei au căzut în duhul rătăcirii, „a fost schimbată, cum a fost spus, la poporul ales al lui Dumnezeu, vorbesc despre monahi, nu retrasă de la preoți sau arhieriei, ci de la cei ce s-au înstrăinat pe ei înșiși de aceasta“.

Dreptul de a lega și dezlega păcate nu a fost dat după Sfântul Părinte, „simplu precum și numai din cauza hirotoniei“. Prin hi-

rotonie a fost dat mitropoliților și episcopilor „numai să slujească“.

Puterea iertării a fost dată numai acelor „care între preoți și arhieriei și monahi au fost enumerați în corurile de ucenici ai lui Hristos pentru neprihănire“.

La chestiunile acestea se referă Sfântul Simeon Noul Teolog într-o epistolă, după cum înfățișează Venizelos Hristoforiadis în teza lui de doctorat cu titlul „Paternitatea duhovnicească după Simeon Noul Teolog“. Cineva a întrebat pe Sfântul Simeon dacă „este posibil să mărturisească păcatele lor la unii care trăiesc singuri, neavând preoția“. Sfântul Simeon, răspunzând la această întrebare, recunoaște la început că puterea iertării aparține preoților, dar nu tuturor. Puterea aceasta aparține preoților acelor care au fost chemați la această funcție de către Dumnezeu și au fost renăscuți înlăuntru. „A unora ca aceștia este a lega și a dezlega, și a săvârși slujbele, și a da învățătură, iar nu a acelor care au luat de la oameni votul și hirotonia numai; căci nu de la sine însuși, se zice, ia cineva cinstea, ci acela chemat de Domnul. Nu a spus-o cel ce-și primește votul de la oameni, ci acela de la Dumnezeu întru aceasta dinainte hotărât și ales“.

Dimpotrivă, cei care au fost ridicați în demnitățile eclesiastice cu bani și alte imorale mijloace nu au dreptul iertării, pentru că aceștia „de la oameni sunt furi și tâlhari, precum a spus Domnul“. După această clarificare, continuă Sfântul Simeon ca să spună că și monahul care a fost renăscut și umplut de har de către Sfântul Duh are posibilitatea iertării păcatelor. De aceea admite că „este posibil ca noi să ne spovedim la un monah care nu are preoția“. Vom vorbi puțin mai jos despre această spovedanie. Dar răspunsul pe care îl dă aici Sfântul Simeon trebuie să îl examinăm în raport cu întrebarea care îi este prezentată: „dacă este posibil să mărturisească păcatele lor la unii care trăiesc singuri, neavând preoția“. Și, după cum am spus mai sus, răspunsul sfântului este afirmativ. Susține, mai mult, că iertarea păcatelor poate s-o primească cineva nu numai de la preoți, ci și de la monahi. „Căci în chip asemănător și la monahi sunt considerate acestea; căci ei, prin mărturisire și prin iertarea greșelilor dată lor de ei, primesc iertarea“. Socotesc că este destul de clar Sfântul Simeon.

Arhiepiscopul Vasilios Krivosein observă că „învățătura Sfântului Simeon în legătură cu chestiunea lui *a lega și a dezlega*, cum este exprimată în epistola lui „Despre mărturisire“,

este o dezvoltare a tezelor lui, care sunt sprijinite pe experiența personală în ceea ce privește nașterea duhovnicească și învierea mistică, botezul Duhului, precum caracterul conștient al dobândirii harului“.

De asemenea, același scriitor observă că acest punct de vedere uitat în epoca noastră, uimește și scandalizează pe câți îl aud pentru prima dată „nu a fost condamnat niciodată indirect sau direct de către Biserică“. Dimpotrivă, este cultivat și astăzi în mediile monastice, încât și „vechile manuscrise nu omit prima epistolă, care cuprinde această învățătură“ și o socotesc între operele care compun colecția Sfântului Simeon. Mai mult, exista tendința să o scoată în evidență. De aceea, când o contestau unii, au arătat-o ca operă a Sfântului Ioan Damaschinul „exact ca să-i fie dată o mai mare autenticitate și ca să o protejeze de critici au pus-o sub protecția unui om de o autoritate incontestabilă, precum Sfântul Ioan Damaschinul“.

Desigur, faptul că și monahii care au în ei lucrarea Sfântului Duh, și astfel constituie adevărata preoție a dumnezeiescului har, pot să ierte păcatele, trebuie să vedem dinăuntru unele necesare premise. Prima premisă este că rămân în Biserică și primesc toată învățătura și viața ei. Când în mod conștient se îndepărtează cineva pe el însuși de Biserică și intră în rândurile ereticilor, nu poate să fie acesta un motiv pentru preoție duhovnicească. A doua, monahii care aparțin acestei categorii prețuiesc și respectă exagerat pe cei care au preoția liturgică. Vedem aceasta la mulți monahi aghioriți contemporani, care cinstesc preoții și episcopii în grad, care, deși sunt bătrâni și în vârstă, și în har, totuși fac plecăciune până la pământ în fața lor și consideră o binecuvântare specială faptul de a primi cuvântul lor. Când am vizitat Sfântul Munte și am rămas într-o mănăstire pentru multe zile, un oarecare bătrân în vârstă de 90 de ani nu înțelesese că sunt preot. Când însă, mai târziu, a fost informat că nu sunt monah, ci preot, s-a întristat de neînchipuit pentru că nu a putut să-mi acorde respectul care se potrivește preoției și pentru că a fost lipsit de binecuvântarea harului preoției. Astfel, „cu har dăruirii“ monahi respectă toate harismele pe care le dă Sfântul Duh în Biserică. A treia premisă este că, deși aparțin acestei adevărate preoții, totuși nu oficiază Tainele Bisericii. Nici chiar Taina Spovedaniei, cum o oficiază preoții. Nu au patrafir și nu citesc rugăciune de iertare. Îndrumă oamenii, îi ajută să vadă mai clar problema care

îi preocupă, le eliberează mintea, le indică drumul îndumnezeirii. Și aceasta este în esență iertarea pe care o procură.

3. Ajungem acum să examinăm și să analizăm puțin problema iertării păcatelor. Pentru că influențați și noi fiind de opiniile occidentale, avem o percepere judiciară despre iertarea păcatelor. Considerăm păcatele ca încălcări morale, care provoacă mânie lui Dumnezeu și, prin urmare, iertarea păcatelor nu este nimic altceva decât ispășirea dreptății și mâniei lui Dumnezeu. Toată această percepere, care este rămasă de la tribunale, nu este ortodoxă. Noi în Biserică vorbim despre vindecarea noastră, și nu despre ispășirea dreptății lui Dumnezeu. Dumnezeu nu pedepsește, ci noi ne autopedepsim, deoarece nu acceptăm darurile și dragostea lui Dumnezeu. Astfel, trebuie să vedem expresiile Sfintei Scripturi despre mânia lui Dumnezeu. Să analizăm aceste chestiuni, deoarece cred că ne vor ajuta să înțelegem ce este iertarea păcatelor și cum în această lucrare pot să ne ajute și monahii care nu au preoție.

Păcatul în Tradiția ortodoxă nu este o simplă negare a legii, ci îndepărtarea omului de la Dumnezeu. Prin urmare, păcatul nu are numai un înțeles moral, ci în principal ontologic. În realitate, păcat este căderea, moartea, întunericul și înrobirea minții. În esență, acesta este și păcatul originar. Și acest întuneric al minții nu este nimic altceva decât identificarea ei cu rațiunea și înrobirea ei în patimi și în condițiile mediului.

Astfel, și iertarea păcatelor este, în principal și înainte de orice, iluminarea minții, eliberarea ei de dominația rațiunii și a patimilor. Desigur, să nu uităm că, atunci când mintea omului se întunecă, atunci lucrează toate patimile și omul cade în diferite păcate. Astfel, iertarea păcatelor este pe de o parte, iluminarea minții, adică eliberarea minții de stăpânirea rațiunii și a patimilor, pe de altă parte schimbarea patimilor. Acestea amândouă există împreună. Când amândouă acestea sunt activate, în combinație cu Taina Mărturisirii, cum vom arăta mai jos, atunci putem să vorbim despre iertarea păcatelor.

Prin urmare, vindecarea omului este concretizată în aceste două puncte. Duhovnicul trebuie să știe să vindece omul, adică să lumineze și să elibereze mintea chiar să modifice toate patimile și deși mai înainte forțele sufletului au lucrat contra firii, acum să lucreze conform firii. Este necesară primirea dumnezeiescului har, care vine prin Taina Spovedaniei, dar și o corectă îndrumare

ortodoxă, încât să fie eliberată mintea omului și să fie iluminată. Sunt mulți creștini care se prezintă regulat la Taina Sfintei Spovedanii, dar deoarece nu sunt îndrumați corect, nu pot să se elibereze de patimi, pentru că lucrarea patimilor nu este independentă de starea minții. Când mintea este iluminată și liberă, atunci patimile lucrează conform firii. Când mintea este robită rațiunii și omul trăiește întunericul minții lui, atunci și patimile lucrează contra firii.

Părintele duhovnicesc ca să vindece omul are nevoie pe de o parte să exercite Taina Sfintei Spovedanii, pe de altă parte să cunoască metoda evlaviei ortodoxe și, astfel, să îndrume copiii lui duhovnicești la iluminarea minții întunecate. Un medic al trupului ca să fie considerat medic învățat trebuie să cunoască trei lucruri. Primul, să poată să facă o diagnosticare corectă a bolii. Al doilea, să cunoască bine ce înseamnă sănătatea, adică să cunoască exact unde trebuie să îndrume omul și al treilea, să cunoască modalitățile terapeutice corecte care îl vor conduce de la boală la sănătate. Acest lucru, putem susține, este valabil și pentru medicul duhovnicesc. Trebuie să facă o diagnosticare corectă. Cu alte cuvinte, trebuie să cunoască de fiecare dată lucrarea patimii și să aibă posibilitatea să cunoască întunericul minții. Apoi trebuie să cunoască din experiență unde va conduce omul. Și, după cum cunoaștem, sănătatea sufletească este iluminarea minții, drept care omul ajunge la vederea lui Dumnezeu. Trebuie să mai cunoască metoda potrivită pe care o va folosi ca să conducă pe omul întunecat de păcat la vederea lui Dumnezeu, drept pentru care atunci va trăi *după asemănare*. Ca să aibă această cunoaștere, duhovnicul trebuie să aibă experiență personală sau cel puțin să urmeze metoda Tradiției ortodoxe.

De aceea, putem susține că există trei feluri de terapeuți. În primul rând, duhovnicii care spovedesc, dar, în același timp, cunosc și metoda ortodoxă de vindecare și știu să tămăduiască omul, adică să-l facă viu și să lumineze mintea întunecată și să-l conducă la îndumnezeire. În al doilea rând, există duhovnici care săvârșesc Taina Sfintei Spovedanii într-o atmosferă judiciară, adică simt pe Dumnezeu mâniat de săvârșirea păcatului, drept care urmăresc ispășirea dreptății dumnezeiești sau cel puțin fac lucrarea aceasta moralizator. Când creștinul le spune că a furat, aceștia se mulțumesc cu faptul de a face o analiză pentru ce nu trebuie să furăm și îl îndeamnă să nu mai fure. La fel fac și cu

toate celelalte păcate. Însă duhovnicii aceștia nu au idee despre întunericul minții, care conduce omul la furt și la comiterea oricărui păcat și nu au idee nici despre modul în care vor putea ajuta creștinul să-i fie luminată mintea și să fie condus la îndumnezeire. De aceea creștinii rămân netămăduiți, săvârșesc aceleași și aceleași lucruri și ori reușesc să scape de unele patimi trupesti și apoi sfârșesc în autarhie, deoarece nu cunosc că trebuie să ajungă la iluminarea minții, ori sunt dezamăgiți și sunt disperați pentru că rămân netămăduiți. Și în al treilea rând, există simpli monahi care nu au preoție și, prin urmare, nu pot să officieze Taina Spovedaniei, nici nu pot să citească rugăciunea de iertare, dar totuși cunosc metoda vindecării și având discernământ, pot să perceapă problema fundamentală care îl preocupă pe creștin și pot să-l îndrume ca să ajungă la îndumnezeire. Despre categoria aceasta scriu în cartea mea: „Când spunem iertarea păcatelor, trebuie s-o înțelegem în primul rând ca vindecarea de patimi ceea ce explică faptul că, și în zilele noastre, monahii care au devenit părtași ai «harului» și ai «darurilor» lui Dumnezeu, fără să fi fost hirotoniți, ne tămăduiesc pe noi, credincioșii bolnavi sufletește.

Fiind înzestrați cu simțul străvederii duhovnicești, ei cunosc metodele de tratament și remediile indicate în fiecare caz, tămăduindu-ne astfel de tulburarea lăuntrică. Existența unor asemenea Sfinți Părinți este o adevărată mângâiere pentru noi, oamenii“.

Această îmbinare a îndrumării de către un bătrân și a spovedirii de către duhovnic o vedem în multe obști la Sfântul Munte, încă o întâlnim și în mănăstiri de maici. Există adunări în care bătrânul nu are preoția liturgică. Acesta însă, are toată răspunderea îndrumării monahilor, precum de altfel se întâmplă și în frățiile monastice de maici. Acesta primește gândurile fiilor săi duhovnicești și îi îndrumă spre vindecare. Prin ascultarea pe care o fac monahii acestui bătrân sau bătrână smeresc rațiunea și astfel dezleagă mintea care era subordonată acesteia. Și prin rugăciunea neîncetată, precum de asemenea prin întreaga metodă terapeutică pe care o folosește, este luminată mintea anterior întunecată. Când există însă și căderi concrete, atunci îl trimit la duhovnic ca să citească rugăciunea potrivită și astfel să primească harul lui Dumnezeu. Nu este vorba nici de neglijarea Tainei Sfinței Spovedanii, nici de subaprecierea îndrumării de către bătrân care are preoția duhovnicească, dar nu are preoția sacramentală.

Totuși, în general, putem să susținem că iertarea păcatelor are dublu înțeles. Primul este corecta îndrumare ca să eliberăm mintea de dominația rațiunii și a patimilor și apoi să fie luminată de harul lui Dumnezeu, care este de la un om „plin de har“, care dispune de experiențe duhovnicești personale. Aceasta este și lucrarea cea mai importantă. Al doilea este rugăciunea iertării care este dată de către episcop în principal și apoi de preoții cărora episcopul le-a dat posibilitatea să slujească Taina Sfintei Spovedanii, care este confirmarea vindecării și adevăratei creștinului la viața Bisericii. Precedă prima și urmează a doua, precum vindecarea este continuată și după spovedanie. Ani întregi cineva care săvârșea un păcat exersa metoda terapeutică și apoi episcopul citea rugăciunile potrivite de iertare. Intra astfel în Sfânta Euharistie și se împărtășea de neprihănitele Taine, Trupul și Sângele lui Hristos. Rugăciunea de iertare a fost rezultatul unei vindecări precedente a omului și asigurarea că este vindecat și că vindecat poate să înainteze la împărtășirea Trupului și Sângelui lui Hristos. Spunem, deci, că la vindecarea patimilor, la însuflirea minții moarte poate să contribuie cel care are preoție duhovnicească și știe să tămăduiască.

Opinia că asemenea teorii nu trebuie să fie formulate, deoarece există câțiva eretici care sunt gata să profite ca să-și susțină propriile răătăcirii eretice, cred că nu rezistă atât de mult. Pentru că noi, ortodocșii suntem totdeauna universali, adică trăim întreaga învățătură a Bisericii. Nu primim o parte a învățăturii și trecem cu vederea o alta. Așa fac ereticii. Ereticii fac selecții. Adoptă o învățătură și neglijează pe alta. De altfel, cuvântul erezie pornește de la *aireomai*, care indică un om care ia o parte a adevărului și neglijează o alta. Mulți eretici interpretează după aparențe Sfânta Scriptură. Aceasta însă nu înseamnă că nu trebuia să fie scrisă Sfânta Scriptură ca să nu se întâmple o asemenea maltratare. Trebuie să fie accentuate toate adevărurile fără teamă și fără patimă și, astfel, vom ajuta creștinul să găsească drumul corect al mântuirii sale. Și un asemenea adevăr înseamnă că iertarea păcatelor este, înainte de orice și în principal, vindecarea patimilor și iluminarea minții. Și această lucrare o pot face fie clericii, fie monahii care au preoție duhovnicească. Aceștia sfințesc și luminează poporul. Cuvântul lor este tămăduitor. Deschide noi orizonturi și ajută oamenii să vadă lucrurile în afara formelor convenționale și înșelătoare, precum ale autarhiei, autoîndrep-

tăririi, pietismului și raționalismului. Acești oameni, într-adevăr, sunt mângâierea poporului lui Dumnezeu.

Apoi, din toate acestea, socotesc, putem să încheiem cu următoarele concluzii:

a) Episcopii, ca succesori ai Sfinților Apostoli, și preoții, ca mandatarii arhierului, oficiază Taina Spovedaniei și, în general, toate Tainele Bisericii. Chiar dacă sunt nevrednici, totuși prin aceștia lucrează harul lui Hristos. Sfântul Hrisostom mărturisește: „Dumnezeu nu hirotonește pe toți, însă lucrează prin toți“.

b) În afară de această preoție care deține preoția sacramentală, există și preoția duhovnicească, adică creștinii, în principal monahii, care au ajuns la iluminarea minții și se roagă pentru toată lumea. Aceștia oferă mare ajutor poporului lui Dumnezeu.

c) Iertarea păcatelor are multe trepte și multe etape. Mărturisirea este legată foarte strâns cu vindecarea omului, este integrată în viața duhovnicească. Cel mai mare păcat este întunericul minții și înrobirea ei rațiunii și patimilor. Consecința acestui întuneric și a robirii minții sunt încălcările poruncilor lui Dumnezeu. Apostolul Pavel spune: „în Duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului“ (Gal. 5, 16). Astfel, iertarea păcatelor este vindecarea omului, care constă în eliberarea și însuflețirea minții și comuniunea cu Dumnezeu. Acest lucru se face prin îndrumarea ortodoxă și prin Taina Sfintei Spovedanii. Îndrumarea poate să fie de la un monah îmbunătățit „plin de har dumnezeiesc“, care are preoția duhovnicească, în timp ce Taina Sfintei Spovedanii se face de către un preot care are harul preoției sacramentale. Cel mai bun lucru este să se întrunească aceste calități într-o singură persoană. Dar în situații istorice critice pot să fie diferite.

Tradiția monastică îngăduie o asemenea separare. Sfântul Simeon Noul Teolog este clar: „este posibil ca noi să ne spovedim la un monah, deși nu are preoția“.

d) Acest lucru, desigur, nu justifică protestanții și toate ramificațiile lor, pentru că aceștia resping cu desăvârșire preoția, precum și alte adevăruri pe care le-a revelat Hristos și le deține Biserica. În afara Bisericii, toate sunt rătăcire. Totuși, monahii „plini de har“ respectă pe cei hirotoniți. Trebuie însă să spunem că preoția liturgică este ca să ajute poporul, în timp ce preoția duhovnicească, care este pedestalul preoției liturgice, va trece în veacul care va să vină.

Cuprins

CARTEA I. VIEȚUIRE SPRE VINDECARE

<i>Introducere</i>	9
1. Ortodoxie: ideologie sau vindecare ?	12
2. Slujire și contraslujire	15
3. Vindecarea sufletului	18
Viața liturgică	20
Viața isihastă	26
4. Sănătatea duhovnicească	31
5. Suficiență de sine, disperare, bărbăție	36
Suficiența de sine	37
Disperarea	38
Bărbăția	40
6. Echilibrul duhovnicesc	42
7. Înnoire duhovnicească	50
Înnoirea în Vechiul Testament	51
Teologia sărbătorii	52
Schimbarea personală, înnoirea personală	53
Caracterul comunitar al sărbătorii	56
Participarea naturii la sărbătoarea înnoirii	57
Participarea sfinților în Biserica triumfătoare	59
8. Pregătire și trăire a Paștelui	60
9. Iubirea de sine (egoismul)	64
10. Invidia	68
Ce este invidia	69

Cum se manifestă invidia	70
Consecințele invidiei	71
Cum este vindecată patima invidiei	74
11. Iubirea de plăceri (senzualitatea)	77
Nume și definiții	78
Împărțire și funcționare a plăcerii	78
Originea plăcerii	82
Consecințele senzualității	83
Vindecarea senzualității	86
12. Imaginația	90
Ce este imaginația	90
Feluri de imaginație	94
Manifestări ale închipuirii	96
Consecințe ale închipuirii	98
Imaginație și rugăciune	101
Imaginație și teologie	103
Eliberarea de imaginație	105
13. Visele	108
Ce sunt visele	108
Feluri de vise	109
Vise și patimi	112
Abordarea viselor	114
14. Repausul și munca	116
15. Depășirea morții	122
16. Preabunul Iosif	133
17. Pronia dumnezeiască	137
18. Problema suferințelor	143
19. Sfântul Grigorie Palama și epoca noastră	148
Teologie și vedere a lui Dumnezeu	149
Filosofie și cunoaștere a lui Dumnezeu	152
Psihanaliză și structură sufletească	154
Acțiune și isihasm	156
20. Educația copiilor, după Sfântul Hrisostom	158
Scopul căsătoriei	160
Prezența copiilor în familie	160

Persoanele și purtătorii educației	163
Dificila tinerețe	165
Se cere educație și mai ales bună	166
Mod și metodă de educație	168
Educația bisericească a copilului	174
Respectul copiilor față de părinți	176

CARTEA A DOUA. DEZBATERI DESPRE „PSIHOLOGIA ORTODOXĂ“

<i>Introducere</i>	179
1. Metafizică și teologie	181
Mesajul central al cărții	182
Valoarea Sfinților Părinți	183
Teologia ortodoxă este viețuire spre vindecare	184
Analiza cuprinsului cărții	190
Întrebări – Răspunsuri	191
2. Psihoterapia ortodoxă și cea umanistică	200
a) Ontologia sufletului	201
b) Sănătatea sufletului	205
c) Boala sufletului	208
d) Vindecarea sufletului	211
e) Distingerea creatului și necreatului	213
3. Cei îndumnezeiți	216
a) Cei îndumnezeiți (ha theumenoî)	217
b) Îndumnezeirea	219
1. Numiri și determinări	220
2. Ce înseamnă îndumnezeirea	221
3. Lucrare a lui Dumnezeu – conlucrare a omului ...	227
4. Trepte ale îndumnezeirii și contemplării	228
5. Îndumnezeirea sufletului și trupului	231
6. Posibilitățile îndumnezeirii	232
7. Îndumnezeirea din această viață	234
4. Diavolul și înșelăciunile lui	237
Persoana diavolului	239
Feluri de demoni	241
Pe cine atacă și în cine lucrează	244
Cum atacă diavolul oamenii	248

Scornirile diavolului	256
Întâmpinarea diavolului	267
5. Preotul ca vindecător după Sfântul Grigorie Teologul ...	280
1. Ce este vindecarea	281
2. Preoția ca știință terapeutică	284
3. Preotul ca vindecător	286
4. Modalități de vindecare	293
5. Respingere și acceptare a preoției	297
6. Preoția spirituală și iertarea păcatelor	299

Au apărut de același autor:

O noapte în pustia Sfântului Munte,
Ed. Icos, 1998

Psihoterapia ortodoxă. Știința Sfinților Părinți,
Ed. Învierea, 1998

Cugetul Bisericii Ortodoxe,
Ed. Sophia, 2000

Viața noastră după moarte,
Ed. Buna Vestire, 2000

Sfântul Grigorie Palama Aghioritul,
Ed. Buna Vestire, 2000

În curs de apariție la Editura Sophia:

Mitropolit Hierotheos Vlachos,
Boala și tămăduirea sufletului în tradiția ortodoxă

Difuzare:

S.C. SUPERGRAPH S.R.L.

Str. Afinelor nr. 24, sector 4,

75136, București

Tel., fax 01-336.79.13

e-mail: sophia@fx.ro

Societatea de Difuzare SUPERGRAPH
vă oferă posibilitatea de a primi prin poștă
cele mai bune cărți de spiritualitate, teologie,
cultură religioasă, filosofie apărute la edituri de prestigiu
sau orice alte cărți din domeniu apărute în țară.
Plata se face ramburs la primirea cărților;
taxele poștale sunt suportate de Supergraph.

Tipografia MULTIPRINT Iași
Calea Chișinăului 22, et 6, Iași 6600
tel. 032-211225, 236388 fax. 032-211252